

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา
MODEL OF HAPPINESS MONASTERY DEVELOPMENT BY *SAPPĀYA*
BASED ON BUDDHIST PSYCHOLOGY

พระมหาเสี่ยม สวโจ (มณีวงษ์)

ดุขกัณิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

พระมหาเสงี่ยม สุวโจ (มณีนวรงค์)

ดุขฎฐินพนนั้เป็นส่วนหนึ่ของการศึษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐินั้บัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Model of Happiness Monastery Development by *Suppāya*
Based on Buddhist Psychology

Phramaha Sangiam Suvaco (Maneewong)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Psychology)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุณสมบัติ

(ดร.อำนาจ บัวศิริ)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีศรีเรือง)

กรรมการ

(ดร.พุฒชาติ แผนสมบุญ)

กรรมการ

(ผศ.ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงศ์)

กรรมการ

(พระครูพิพิธปริยัติกิจ,ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมคุณสมบัติ ผศ.ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงศ์

พระครูพิพิธปริยัติกิจ,ดร.

ประธานกรรมการ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาเสีี่ยม สุวโจ)

ชื่อคุณูปนิพนธ์ : รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

ผู้วิจัย : พระมหาเสถียร สุวโจ (มณีนวรงค์)

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พุทธจิตวิทยา)

คณะกรรมการควบคุมคุณูปนิพนธ์

: ผศ.ดร.กมลลาศ ภูวนาธิพงศ์, นศ.บ. (ประชาสัมพันธ์),
วท.ม.(จิตวิทยาพัฒนาการ), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)

: พระครูพิพิธปริยัติกิจ, ดร., พธ.บ.(พุทธจิตวิทยา),
วท.ม.(จิตวิทยาการให้คำปรึกษา), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา),

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของวัดและแนวคิดของการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ในจังหวัดสระบุรี ๒) เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ในจังหวัดสระบุรี ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ในจังหวัดสระบุรี เป็นวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๙ คน ด้วยวิธีการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) และ เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างได้มาจากการสุ่มแบบบังเอิญ คือ ผู้มาทำบุญที่วัดพระพุทธบาทจำนวน ๔๐๐ คน เพื่อสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพปัญหาของวัดและแนวคิดการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาในจังหวัดสระบุรี จากการวิเคราะห์ SWOT พบว่า จุดแข็งของวัด ในจังหวัดสระบุรีมีวัตรปฏิบัติมุ่งสู่วิถีการปฏิบัติธรรม มีความสงบ ปราศจากการรบกวน โดยสภาพบริเวณรอบๆ ถือเป็นเขตเมืองมีความเจริญ ไปมาสะดวก สามารถหาพาหนะเดินทางได้ง่าย บรรยากาศในวัดสะอาด สงบ ร่มรื่น โปร่ง ลมพัดเย็นสบาย โคจรคามรอบๆ บริเวณวัดพระพุทธบาทและมีชุมชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น จุดอ่อนคือ การจัดสภาพแวดล้อมมีสภาพไม่เอื้อต่อความเป็นสัปปายะและบ้านชุมชนรอบวัด มีความกลัวการเปลี่ยนแปลงและการทำลายความเป็นโบราณสถานของวัด

๒. สร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาในจังหวัดสระบุรี ประกอบด้วย ๑) ด้านสภาพแวดล้อมภายในวัด คือ จัดมณเฑียรสถานในวัด มีป้ายประชาสัมพันธ์ มีมุมเก็บภาพที่ระลึก ต้นไม้พุดได้ มีป้ายปรีศนาธรรมนำชีวิต ๒) ด้านกิจกรรมบุญสร้างสุขคือ รับประทานอาหาร การสวดมนต์ การฟังธรรม การจัดค่ายคุณธรรม ชีวิตพัฒนาได้ถ้าใจมีศีล ๓) ด้านกิจกรรม

ชุมชนสร้างสุข คือ แจกทานผู้ยากไร้รอบวัด จิตอาสาพัฒนาวัด ทักษะชีวิต เกมชีวิตพิชิตทุกสิ่งและ พัฒนาชีวิตพลิกวิกฤติเป็นโอกาส

๓. จากการประเมินความพึงพอใจของผู้มาทำบุญที่วัด พบว่า มีความพึงพอใจต่อรูปแบบ การพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยายอยู่ในระดับมาก เป็นการยืนยันการพัฒนา วัดตาม โมเดล ACCG Wat Model เป็นรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขที่สามารถทำให้ผู้เข้ามาทำบุญ ที่วัดมีความสุขตามกรอบสุขภาวะ ๔ ด้านคือ กาย อารมณ์ สังคม และ ปัญญา

Dissertation Title : Model of Happiness Monastery Development by *Sappāya*
Based on Buddhist Psychology

Researcher : Phramaha Sangiam Suvaco (Maneewong)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Psychology)

Dissertation Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr. Kamalas Phoowachanathipong
B.A. (Communication Arts), M.S. (Development Psychology),
Ph.D. (Buddhist Studies).

: Phrakru Pipithpariyattikit, Dr. B.A. (Buddhist Psychology),
M.S. (Counseling Psychology), Ph.D. (Buddhist Studies).

Date of Graduation : March 18, 2019

Abstract

The purpose of this study were 1) to study the problems of contexts of monastery and concept of model of happiness monastery development by *Sappāya* based on Buddhist psychology in Saraburi province 2) to create model of happiness monastery development by *Sappāya* based on Buddhist psychology in Saraburi province 3) to present model of happiness monastery development by *Sappāya* based on Buddhist psychology in Saraburi province. Mixed methods were used in this study. Focus group, a qualitative method, was conducted from 9 key informants and to collect quantitative data, the satisfaction questionnaires were employed to investigate from 400 samples with accidental sampling who come to make merit at Wat Prabuddhabat. The quantitative data was analyzed by descriptive statistics consisting of frequency, percentage, mean and standard deviation and the qualitative data was analyzed by content analysis.

The results revealed that:

1. The problems of contexts of monastery and concept of model of happiness monastery development by *Sappāya* based on Buddhist psychology in Saraburi province: The strength of the monastery In Saraburi province are duty practice towards the practice of dharma, being calm and free from interference ,

setting in a prosperous urban area, approachable and easy to find transportation vehicles easy. The atmosphere in the monastery are clean, peaceful, shady, airy, cool and windy. There are alms-resort villages around Wat Prabuddhabat Temple and dense community. The weakness of the monastery In Saraburi province are the setting of an environment that is not conducive to being *Sappāya* and a community around the monastery, fear of change and destruction of the monastery's history.

2. According to SWOT Analysis of the creation of model of happiness monastery development by *Sappāya* based on Buddhist psychology in Saraburi province found that 1) The internal environment of the monastery is to arrange the corner of a house of pleasure, public relation boards, memorial photo corner, talking tree and dharma puzzle signs 2) Happiness merit making activities are to receive a bowl in the pavilion, to pray, to listen Dhamma and to arrange moral camps named “Life can be developed if the mind has a morality” 3) Happiness community activities are alms-giving for impoverished person around the monastery, volunteer of development monastery, life skills, life conquest game and life development by turning crisis into opportunities.

3. The results of the evaluation of the satisfaction of people who make merit at the monastery showed that they satisfied with the model of happiness monastery development by *Suppāya* based on Buddhist psychology at high level. This is a confirmation of monastery development based on the ACCG model Wat Model that can make visitors in the monastery happy in 4 aspects of health which are physical, emotional, social and intellectual.

กิตติกรรมประกาศ

ดุขุณินิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์เพราะได้รับความอนุเคราะห์จากคณาจารย์ผู้มีพระคุณหลายท่านที่ช่วยเหลือให้คำปรึกษาแนะนำ ข้อเสนอแนะ ความคิดเห็น และให้กำลังใจ ขออนุโมทนา ผศ.ดร.กมลลาศ ภูวนาธิพงศ์ ประธานกรรมการที่ปรึกษาควบคุมดุขุณินิพนธ์ พระครูพิพิธปริยัติกิจ (ดร.) กรรมการที่ปรึกษาควบคุมดุขุณินิพนธ์ ดร.อำนาจ บัวศิริ ที่ได้สละเวลาอันมีค่าให้คำแนะนำ และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ คอยช่วยเหลือแก้ไข และผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มทุกท่านที่อนุเคราะห์ด้วยดีตลอดมา

กราบขอบพระคุณพระธรรมปิฎก พระศรีปริยัติเวที พระครูศรีวรกิจจารักษ์ พระมหาสมัย อคฺคปญฺโญ ที่เมตตาและให้การสนับสนุนมาโดยตลอด

ขออนุโมทนา ท่านผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ท่านกรุณาช่วยตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ขออนุโมทนาผู้มาทำบุญที่วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี ที่ตอบแบบสอบถามเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจนสำเร็จด้วยดี

ความสำเร็จครั้งนี้ขอน้อมถวายแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพุทธบูชา ครูบาอาจารย์ที่ช่วยเกื้อกูลวิชาการทั้งทางโลกและทางธรรม ขอน้อมจิตระลึกถึงคุณบิดามารดา ขอให้ได้รับอนุโมทนาสาธุการ ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

พระมหาเสี่ยม สุวโจ (มณีนวรงค์)

๑๘ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิดความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา	๙
๒.๑.๑ ความหมายของ ความสุข ในพระพุทธศาสนา	๙
๒.๑.๒ องค์ประกอบแห่งความสุข	๑๓
๒.๑.๓ ประเภทของความสุข	๑๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดและการพัฒนาวัดสร้างสุข	๒๑
๒.๒.๑ ความหมายของวัด	๒๑
๒.๒.๒ ข้อมูลพื้นฐานประวัติวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร (พระอารามหลวง)	๒๒
๒.๒.๓ การจัดองค์กรภายในวัดของคณะสงฆ์	๒๔
๒.๒.๔ ความเป็นมาของวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ	๓๓
๒.๒.๕ หลักการในการพัฒนาวัด	๓๕
๒.๒.๖ กระบวนการพัฒนาวัด	๔๗
๒.๓ แนวคิดสัปปายะตามหลักพระพุทธศาสนา	๔๙
๒.๓.๑ ความหมายของสัปปายะ	๔๙

๒.๓.๒	ประโยชน์ของสัปปายะ	๕๓
๒.๔	แนวคิดการสร้างความสุขในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน	๕๕
๒.๔.๑	แนวคิด การมีส่วนร่วม	๕๕
๒.๔.๒	การมีส่วนร่วมของประชาชน	๕๖
๒.๔.๓	การพัฒนาสังคมให้เกิดสุข	๕๘
๒.๕	หลักธรรมที่ส่งเสริมรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ	๖๑
๒.๕.๑	หลักธรรมสังคหวัตถุ ๔	๖๑
๒.๕.๒	หลักพรหมวิหารธรรม	๖๕
๒.๕.๓	หลักกรรมภาวนา ๔	๖๙
๒.๖	แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ	๗๗
๒.๖.๑	ความหมายเกี่ยวกับการจูงใจ	๗๗
๒.๖.๒	ทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ	๘๒
๒.๗	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๙
๒.๘	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๕
บทที่ ๓	วิธีการดำเนินการวิจัย	๙๖
๓.๑	รูปแบบการวิจัย	๙๖
๓.๒	ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๐๒
๓.๓	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๓
๓.๔	การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๐๕
๓.๕	การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๕
บทที่ ๔	ผลการวิจัย	๑๐๖
๔.๑	ศึกษาสภาพปัญหาของวัดและแนวคิดการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๐๖
๔.๒	การสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๑๗
๔.๓	การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๒๓
๔.๔	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๓๐

บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๓๔
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๓๔
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๗
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๔๒
บรรณานุกรม		๑๔๔
ภาคผนวก		๑๕๑
	ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (แบบสอบถาม)	๑๕๒
	ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์	๑๕๗
	ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมสัปดาห์	๑๖๗
ประวัติผู้วิจัย		๑๗๒

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๓.๑ กิจกรรมที่ใช้ในงานวิจัย	๙๘
๓.๒ ผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม	๑๐๓
๔.๑ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๑๐๖
๔.๒ วิเคราะห์SWOT วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร สระบุรี	๑๑๑
๔.๓ แนวคิดของการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๑๔
๔.๔ รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๑๙
๔.๕ ข้อมูลบุคคลของผู้ตอบ	๑๒๔
๔.๖ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของแบบสอบถาม กิจกรรมบุญสร้างสุขด้านสถานที่ การจัดมูรมนิยสถาน รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๒๕
๔.๗ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของแบบสอบถาม กิจกรรมบุญสร้างสุขด้านสถานที่ การจัดปายประชาสัมพันธ์ รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๒๖
๔.๘ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของแบบสอบถาม กิจกรรมบุญสร้างสุขด้านกิจกรรม การรับบาตรในศาลา รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๒๗
๔.๙ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของแบบสอบถาม กิจกรรมบุญสร้างสุขด้านกิจกรรม การจัดสวดมนต์ รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๒๘
๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของแบบสอบถาม กิจกรรมบุญสร้างสุขด้านกิจกรรม การฟังธรรม รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	๑๒๙

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๑	แผนผังแสดง ความสุข ๘ ประการ	๑๔
๒	ความสุขของพุทธทาส	๕๙
๓	แผนผังแสดงให้เห็นแรงจูงใจ	๗๙
๔	แผนผังแสดงตัวอย่างการเกิดแรงขับและแรงจูงใจ	๘๑
๕	แผนผังแสดงกระบวนการจูงใจตามทฤษฎีลดแรงขับ	๘๓
๖	แสดงความต้องการทั้ง ๕ ลำดับตามทฤษฎีการจูงใจของมาสโลว์	๘๕
๗	แผนผังแสดงกระบวนการจูงใจตามตามทฤษฎีความต้องการ/แรงขับ/สิ่งล่อใจ	๘๖
๘	การสร้างแรงจูงใจตามทฤษฎีความต้องการ / แรงขับ / สิ่งล่อใจ	๘๖
๙	แผนผังแสดงกระบวนการจูงใจตามทฤษฎีสิ่งเร้า	๘๗
๑๐	แผนผังแสดงกระบวนการจูงใจตามทฤษฎีการใช้สติปัญญา	๘๘
๑๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๕
๔.๑	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๓๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อแทนชื่อคัมภีร์ตามที่ปรากฏในสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

ก. รูปแบบการอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่างเช่น อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๔๐ หน้าที่ ๒๐๓ ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

๙	ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก	(ภาษาไทย)
๒๐	อง.ทุก (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตุตก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุตกนิบาต	(ภาษาไทย)
	อง. อฎฐก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)

ข. รูปแบบการอ้างอิงพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/หน้า ตัวอย่างเช่น ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๑๒ หมายถึง ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ ๔๑ หน้าที่ ๑๒ ดังนี้

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ขุ.อติ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรหมัตถทีปนี	อติวุตตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
-----------------	---	------------	--------------	-----------------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยครั้งพุทธกาลยังไม่มีการสร้างอาคารสถานที่เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุโดยเฉพาะเจาะจง เนื่องจากพระพุทธรองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมิที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวร ด้วยจะทำให้เกิดความยึดติดในทรัพย์สินทางโลก จึงทรงกำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัยพื้นฐานสุด คือ “รุกขมูลเสนาสนะ” อันหมายถึงการอยู่รอบโคนต้นไม้แล้วให้จาริกไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพื่อให้จิตมีสิ่งผูกพัน เมื่อพระพุทธรเจ้าพร้อมเหล่าสาวกออกเผยแผ่พระศาสนาปรากฏว่ามีผู้เลื่อมใสศรัทธาพากันบวชเป็นพระภิกษุจำนวนมาก ที่ไม่ได้บวชต่างก็ให้ความอุปถัมภ์เกื้อกูลเป็นอย่างดีโดยเฉพาะพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งนครราชคฤห์ทรงถวาย “เวฬุวัน” ให้เป็นที่ประทับพระพุทธรองค์และเหล่าพุทธสาวก เพราะวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มีไข่มุ่งเน้นให้บำเพ็ญวิปัสสนาญาณเท่านั้น หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการจาริกออกไป ณ ที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนอีกด้วย และเป็นมูลเหตุให้ทรงมีพระพุทธานุญาตให้พระภิกษุสามารถรับอารามที่เหล่าทายกถวายได้ กระทั่งถึงปัจจุบันนี้

แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐-๒๕๖๔ “การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ” โดยพระราชวรเมธี,ดร.และคณะ ตามแผนยุทธศาสตร์ได้วางแผนกำหนดนโยบายในด้านสาธารณูปการไว้ว่า ด้านสาธารณูปการ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้ คือ ๑) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาในโครงการวัดเสริมสร้างความสุข ๒) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน ด้วยอาศัยการร่วมมือกับภาคีเครือข่ายให้เกิดสัมฤทธิ์ผล พัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน พัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย ๓) พัฒนาสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธด้วยการเพิ่มศาสนบุคคล เช่น เพิ่มศักยภาพของพระนวกกรรมเชิงพุทธ เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรม ๔) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ตามนโยบายที่กล่าวมานี้ปัจจุบันเป็นสภาพปัญหาที่ต้องการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐-๒๕๖๔ การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ถือเป็นวาระแห่งชาติ เพราะได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. ๒๕๕๗ ที่กำหนดให้สภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.)

ทำการศึกษาวิเคราะห์ และจัดทำแนวทางและข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิรูปด้านต่าง ๆ เสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) คณะรัฐมนตรี (ครม.) คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง^๑

สำหรับการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐-๒๕๖๔ “การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ” และศึกษาสภาพปัญหาวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรม พบสิ่งที่เป็นปัญหาอุปสรรคคือ

- ๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- ๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว
- ๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม
- ๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว
- ๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น^๒

โดยสรุปสภาพปัญหาวัดโดยทั่วไปพบปัญหา ๕ ด้าน คือ

- ๑) สภาพแวดล้อมและอาคารสถานภายในวัดค่อนข้างเสื่อมโทรม
- ๒) สาธารณูปโภคไม่สมบูรณ์
- ๓) การรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมของวัดและของชาติไม่เข้มแข็ง
- ๔) ปัญหาการบริหารจัดการวัด
- ๕) ความร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น

การบริหารจัดการด้านแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและมรดกวัฒนธรรมควรเป็นเรื่องที่มีหลักประสมประสานกันหลายรูปแบบ รวมทั้งการบริหารทางธุรกิจ การจัดการรักษาศาสนสถานที่ซึ่งเป็นมรดกการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อุตสาหกรรมด้านขนส่ง โบราณคดี พิพิธภัณฑ์ศิลปะที่มองเห็น “สัมผัสได้” และผลผลิตต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยวในวัดแม้กระทั่งในพระอารามหลวง

^๑ พระราชวรเมธี, ดร. และคณะ, แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐-๒๕๖๔ “การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ”, หน้า ๑๒ และ หน้า ๒๖.

^๒ นายวัชรภณ ฤทธิ์เต็ม (๒๕๕๖), รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.mcu.ac.th/site/> [๑๓ ก.ค. ๒๕๖๐].

^๓ พระมหาธวัช สิริมงคล (มาตรา), "การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒-๓.

ยังมีข้อจำกัดอยู่มากพอสมควร ทั้งด้านกายภาพ ด้านนโยบาย ด้านการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว ในปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงศาสนา หรือ ทัวร์ไหว้พระทำบุญ ณ วัดสำคัญต่าง ๆ นับเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวในกลุ่มความสนใจพิเศษที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในประเทศไทย ทั้งนี้ เพราะตามคติความเชื่อที่ถือว่าการได้มาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ร่วมทำบุญ บริจาคทาน จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิต และสร้างจิตใจที่ผ่องใส มาสู่ผู้ปฏิบัตินั่นเอง โดยจะเห็นได้ว่า "วัด" เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนอารยธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น อันเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอีกด้วย นอกจากวัดจะจัดว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่งแล้ว วัดยังเป็นสถานที่ทำบุญในโอกาสต่าง ๆ ทั้งงานทำบุญที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรงและงานมงคลและงานอวมงคลของชาวบ้าน หรืออาจเรียกได้ว่าวัดมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวไทย เนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวมงานศิลปะวิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขาที่สามารถศึกษาย้อนกลับได้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมรวมทั้งการเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน นอกจากนี้วัดยังเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม สงบ สันโดษตามหลักพระพุทธศาสนา แม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ บทบาทของวัดยังคงมีค่อนข้างมาก คือเรื่องของการพัฒนาชุมชน การพัฒนาอาชีพ หรือการเป็นหน่วยสังคมสงเคราะห์ และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจ ซึ่งยังคงมีอยู่มีเสื่อมคลายแต่อย่างใด วัดจึงมีบทบาทอย่างยิ่งในสังคมไทย ^๓

โครงการวัดสร้างสุข คนสร้างชาติ พุทธศาสน์สร้างใจ “โลกสัปปายะ วัดสร้างสุข” ที่สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น ได้ร่วมมือกันกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ดำเนินโครงการเพื่อส่งเสริมให้วัดเป็นพื้นที่ตัวอย่างทั้งด้านกายภาพและจิตใจ โครงการวัดสร้างสุข มีแนวคิดที่จะสร้างสังคมไทยให้น่าอยู่ โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางให้ประชาชนหรือชุมชนรอบวัด หันกลับเข้ามาหาวัด ทะนุบำรุงวัด พัฒนาวัดให้เป็น ที่ ๆ เหมาะแก่สถานะของแต่ละวัดที่มีอยู่^๔ สอดคล้องกับหลักแห่งสัปปายะในพระพุทธศาสนา ซึ่งโดยหลักธรรมชาติทั่วไปถือว่า

^๓ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), วัดสร้างสุข โลกแห่งสัปปายะ, (กรุงเทพมหานคร: โครงการวัดสร้างสุข สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๕๙), หน้า ๔ และ หน้า ๑๕.

สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อความเป็นอยู่ของบุคคล ด้านความเสื่อมความเจริญ ถ้าบุคคลอาศัยอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี ก็จะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้มาก ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวถึง สิ่งแวดล้อมที่เป็นสัปปายะ สำหรับผู้ประพฤติวัตรและปฏิบัติกรรมฐาน เรื่องอาวาสสัปปายะไว้ว่าได้แก่ ที่อยู่อาศัย หรือ วัด ราวป่า โคนต้นไม้ สำนักปฏิบัติธรรม ภูมิสงฆ์ อาราม เรือนว่างอันเป็นที่สบาย สงบ ปราศจากผู้คนสัญจรไปมา ไม่ใกล้หนองน้ำ บ่อน้ำ หรือแหล่งชุมชน จนเกินไป อันอาจเกิดความรำคาญจากการสัญจรไปมาของผู้คน มีรั้วรอบขอบชิด ปลอดภัยต่อความเป็นอยู่ สถานที่นั้นเป็นที่เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม การเดินจงกรมเปลี่ยนอิริยาบถ^๕

วัดจึงเป็นสถานที่เหมาะแก่การเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของประชาชนทั่วไป ที่เป็นไปตามหลักสัปปายะ ๗ ประการคือ ๑) อาวาสสัปปายะ ๒) โคจรสัปปายะ ๓) ภัสสสัปปายะ ๔) บุคคลสัปปายะ ๕) โภชนสัปปายะ ๖) อุตุสัปปายะ และ ๗) อิริยาบถสัปปายะ ที่จะช่วยบูรณาการส่งเสริมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนบนพื้นฐานของการมีน้ำใจมีความเสียสละแบ่งปันความสุขต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ประการคือ ๑) ทาน ๒) ปิยวาจา ๓) อัตถจริยา ๔) สมานัตตตา และเพื่อพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักธรรมภาวนา ๔ คือ ๑) กายภาวนา ๒) สีลภาวนา ๓) จิตภาวนา ๔) ปัญญาภาวนา ซึ่งวัดที่เป็นสัปปายะปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ และภาวนา ๔ จะนำไปสู่การจูงใจให้ประชาชนในท้องถิ่นและประชาชนโดยทั่วไปได้ระลึกนึกถึงและเข้ามาเรียนรู้หลักธรรมอื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนาต่อไป

วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ที่อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรีสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าทรงธรรม ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นวัดที่มีความสำคัญคือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและเป็นสำนักปฏิบัติธรรม เป็นที่แสวงบุญของพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีศาสนสถานและศาสนวัตถุเก่าแก่เกี่ยวกับพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าคือ มีรอยพระพุทธบาทที่ประดิษฐานบนยอดเขาสุวรรณบรรพต มีพระมณฑปสร้างครอบอย่างงดงาม มีพระวิหารหลวง มีพระเจดีย์ที่ตั้งอยู่โดยรอบพระมณฑปอีกมากมาย มีสวนป่าอยู่บริเวณภายในวัดที่อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังเป็นวัดที่มีอุทยานการศึกษาและปฏิบัติธรรมภายในวัด เพื่อเป็นสะพานเชื่อมระหว่างความเจริญรุ่งเรืองทางวัตถุให้เดินควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านจิตใจ ในปีหนึ่งๆ จะมีพุทธศาสนิกชนเดินทางมานมัสการรอยพระพุทธบาทมากมายตลอดปี เนื่องจากวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหารมีพื้นที่กว้างขวาง แบ่งเป็นเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส เบื้องต้นจากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวผู้มานมัสการรอยพระพุทธบาท ผู้มาทำบุญภายในวัด ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าหน้าที่คนงานภายในวัด พอจะสรุปพบว่าปัญหาและอุปสรรคที่มีภายในวัดที่ควรได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น คือ การจัดมณเฑียรสถานเพื่อเป็นที่พักผ่อนของ

^๕ พุทธะดอทคอม, ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.phuttha.com>

นักท่องเที่ยว การทำป้ายประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับสถานที่ที่สำคัญภายในบริเวณวัดที่มีอยู่หลายสถานที่ ป้ายบอกสถานที่ตั้งของห้องน้ำห้องสุขา ที่พักแรมค้างคืน การจัดกิจกรรมบุญที่เหมาะสมกับผู้ทำบุญ ภายในวัด เช่น การรับบาตรในศาลา การสวดมนต์ การฟังธรรม เป็นต้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพปัญหาภายในวัดและแนวคิดในเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกสบายสร้างสุขทางกายและสุขทางจิตใจแก่ผู้มาแสวงบุญจากที่ต่างๆและผู้มาบำเพ็ญบุญประจำที่วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร โดยให้มีความสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐-๒๕๖๔ “การนํานโยบายสู่การปฏิบัติ” ด้านการสาธารณูปการในโครงการวัดเสริมสร้างความสุข ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผลในการจัดการวัดเพื่อให้เป็นข้อมูลพื้นฐานและแนวทางในการพัฒนาวัดให้เป็นสัปปายะในศาสนสถานและสถานที่ศึกษาอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต

๑.๒ คำถามวิจัย

- ๑.๒.๑ แนวคิดการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๒ รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๓ ผลของรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาเป็นอย่างไร

๑.๓ วัดอุปสรรคการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวคิดของการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา
- ๑.๓.๒ เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา
- ๑.๓.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา”ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาได้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตาม

แนวพุทธจิตวิทยา เนื้อหาด้านสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคของการจัดรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ เนื้อหาหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการรูปแบบพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ หลักธรรมสำหรับรูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปรที่ใช้ศึกษา

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) จึงกำหนดตัวแปรที่ศึกษา เป็นประชากรและกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดสระบุรี

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑.๔.๔.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคคลที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. พระสังฆาธิการ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	๗	รูป
๒. ไวยาวัจกร และคนทำงานวัด	๑๒	คน
๓. ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้บริหาร ครู	๕	คน
๔. ประชาชนจิตอาสา ผู้มาช่วยงานวัด	๑๒	คน
รวมทั้งสิ้น	๓๖	รูป/คน

๑.๔.๔.๒ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้แก่ ไวยาวัจกร และคนทำงานวัด จำนวน ๑๒ คน

๑.๔.๔.๓ ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ ประชาชนผู้มาทำบุญที่วัดพระพุทธรูปบรมหารวิหาร จังหวัดสระบุรี ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน

๑.๔.๔.๔ กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ ประชาชนผู้มาทำบุญที่วัดพระพุทธรูปบรมหารวิหาร จังหวัดสระบุรีโดยไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่นอนได้ ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการกำหนดขนาดตัวอย่างจากกรณีไม่ทราบจำนวนประชากรใช้สูตร ของ W.G. Cochran กำหนดค่าความเชื่อมั่น ๙๕% ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ ๔๐๐ คนโดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ คือ วัดพระพุทธรูปบรมหารวิหารจังหวัดสระบุรี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมระยะเวลา ๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่สำคัญดังนี้

๑.๕.๑ รูปแบบ หมายถึง การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการบริหารจัดการวัดให้เป็นสัปปายะในลักษณะของการปรับประยุกต์หลักการ วิธีการตามที่สำนักงานพุทธศาสนากำหนดไว้กับหลักพุทธธรรม

๑.๕.๒ การพัฒนา หมายถึง การทำให้ดีทำให้เกิดมีรูปแบบการจัดการวัดให้เป็นสัปปายะตามที่สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดแนวทางไว้ โดยกำหนดแนวทางการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงระบบ การอำนวยความสะดวก การสภาพแวดล้อม การเผยแผ่ บุคลากรและการจัดการให้ดีขึ้น

๑.๕.๓ วัดสร้างสุข หมายถึง วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทย และเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมของชุมชน มีภูมิทัศน์ที่สะอาดตา ร่มรื่น เป็นรมณีสถาน มีพื้นที่ที่เหมาะสม ตลอดจนสามารถใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้ให้แก่ักเรียน ชาวบ้าน และคนในพื้นที่ชุมชนได้

๑.๕.๔ สัปปายะ หมายถึง สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกิดูกูล ช่วยสนับสนุนในการเรียนรู้ การบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย สัปปายะมี ๗ อย่าง ได้แก่ ๑) อาวาสสัปปายะ ที่อยู่ซึ่งเหมาะสม เช่น ไม่พลุกพล่านจอแจ ๒) โคจรสัปปายะ ที่หาอาหาร ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสมดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป ๓) ภัตตสัปปายะ การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ 10 และพูดแต่พอประมาณ ๔) บุคคลสัปปายะ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะใจ ๕) โภชนสัปปายะ อาหารที่เหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกาย เกิดูกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก ๖) อุตสัปปายะ (ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น ๗) อิริยาปถสัปปายะ อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี

๑.๕.๕ รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยหลักสัปปายะ หมายถึง การพัฒนาวัดให้เป็นวัดสร้างสุขด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลัก สัปปายะ ๗ เป็นสัปปายะสร้างสุข ในด้านสถานที่เป็นลักษณะทางกายภาพของวัด และหลักธรรมสร้างสุข คือ สังคหวัตถุ ๔ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบถึงสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคของรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุข

ด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑.๖.๒ ได้หลักการสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑.๖.๓ ได้รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขในจังหวัดสระบุรีด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยานำไปประยุกต์ใช้กับวัดต่าง ๆ ได้

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร รายงานมารวบรวมแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยแบ่งการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเรื่องความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดและการพัฒนาวัดสร้างสุข
- ๒.๓ แนวคิดสัปปายะตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๒.๔ แนวคิดการสร้างความสุขในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน
- ๒.๕ หลักธรรมที่ส่งเสริมรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุข
- ๒.๖ ทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ ความหมายของ ความสุข ในพระพุทธศาสนา

แนวคิดและหลักการคำสอนของพระพุทธเจ้าเปรียบเสมือนเป็นอัจฉริยภาพแห่งศาสตร์ในด้านการดำรงชีวิตของมนุษย์สามารถใช้เป็นกรอบในการอธิบายถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง ชัดเจน และมีการโยงใยในมิติต่าง ๆ สัมพันธ์สอดประสานกันอย่างเป็นระบบ อันเป็นแนวคิดที่ก้าวล่วงข้อจำกัดแห่งกาลเวลา ซึ่งมีความทันสมัยแม้อยู่ในปัจจุบันกาล เป็นคำสอนที่มีคุณค่ายิ่งต่อมวลมนุษยชาติ ด้วยการมุ่งเน้นความรู้แจ้งให้เห็นและเข้าถึงสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ทำให้เกิดความแตกฉานของสติปัญญาและภูมิแห่งปัญญาอันลึกล้ำ โดยหัวใจของคำสอน คือการละความยึดมั่นถือมั่น ละทิ้งตัวตนอันเป็นแหล่งกำเนิดหรือที่มาของความทุกข์ทรมาน ความโศกเศร้า ความกลัดกลุ้มต่าง ๆ บนโลกนี้

พุทธปรัชญาแม้จะเกิดในประเทศอินเดีย ผู้สถาปนา คือ เจ้าชายสิทธัตถะหรือพระพุทธเจ้าแต่พระองค์มิได้อาศัยพระเวทในการวางรากฐานปรัชญา และได้เชื่อในพระเป็นเจ้าว่า ศักดิ์สิทธิ์สร้างสรรคอะไรได้เช่นกลุ่มเทวนิยม หรืออัสติกะเชื่อกันซึ่งมี ๖ ลัทธิ จึงไม่นิยมเรียกว่า

ปรัชญาอินเดียหรือปรัชญาฮินดู ยิ่งกว่านั้นพระพุทธองค์ยังสถาปนาปรัชญาขึ้นโดยขัดแย้งกับสำนักต่างๆ เหล่านั้นด้วย เช่น พระองค์ประกาศพระศาสนาอย่างมีเหตุผล ประกาศหลักจริยธรรมให้มีการปฏิบัติ ตลอดทั้งวางกฎหรือระเบียบการดำเนินชีวิตไว้อย่างง่าย ๆ สามารถนำไปปฏิบัติได้ ลักษณะสำคัญของปรัชญาของพระพุทธองค์ ซึ่งศาสตราจารย์ ดร. งาม นาร ธรรมา กล่าวไว้ว่า ๔ ประการ คือ (๑) ไม่อภิปรายหรือโต้เถียงในเรื่องไร้ประโยชน์ (๒) เน้นในเรื่องมองโลกไม่โสภีมีทุกข์เป็นที่ตั้ง (๓) เน้นในหลักความจริงของชีวิตหรือสัจนิยม (๔) เน้นในการปฏิบัติเพื่อบรรลุสัจธรรมสูงสุด โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑) ไม่อภิปรายหรือโต้เถียงในเรื่องไร้ประโยชน์ พระพุทธเจ้าทรงพยายามอธิบายพุทธธรรมอย่างมีเหตุผลและด้วยปัญญาอันชาญฉลาด แต่จะพยายามหลีกเลี่ยงเรื่องราวยาวๆ ไร้สาระ โดยจะใช้หลักคัดค้านในเรื่องดังกล่าว พระองค์มักจะยึดหลักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อชี้แนะให้เข้าใจโดยเน้นประสบการณ์และหลักปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลจริง ๆ ดังนั้นพุทธธรรมและจริยศาสตร์ของพระองค์จึงอาศัยหลักปฏิบัติด้วยตนเอง พร้อมด้วยเหตุผลลึกซึ้งและประสบการณ์อันกว้างขวางยิ่งกว่าจะอภิปรายโต้เถียงกัน ดังนั้นจุดประสงค์ในอุดมคติทางปรัชญาของพระพุทธองค์ที่ถูกต้อง คือ การหลุดพ้นจากความทุกข์ ร่างกายจะต่างจากอาตมันหรือ อาตมันเป็นอมตะหรือไม่ โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นอยู่ตลอดไปหรือไม่ ปัญหาปรัชญาเหล่านี้พระพุทธองค์จะไม่อภิปราย อย่างไรก็ตาม การไม่อภิปรายไม่ใช่การแสดงความไม่รู้หรือความโง่ แต่เป็นการแสดงปัญญาหรือความรู้อย่างหนึ่งดังที่ทราบกันว่า ในบางเรื่องดังกล่าวมาแม้จะอภิปรายกันอย่างยืดยาว นักปรัชญาทั้งตะวันออกและตะวันตกจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้ถึงจุดหมายตามที่ประสงค์ได้ การอภิปรายในหัวเรื่องปรัชญาจะได้ประโยชน์ในตัวเอง แต่จะต้องนำตนให้บรรลุโมกษะได้เท่านั้นพระพุทธองค์จะทรงอธิบายแนวทางปรัชญา และทรงเน้นความสำคัญของโมกษะโดยวิธีหลุดพ้นจากความทุกข์ เพราะมนุษย์ตกอยู่ในความทุกข์ การที่จะไปอภิปรายเรื่องอาตมันและเรื่องโลกจึงเป็นเรื่องของคนโง่หรือไม่ก็เสียเวลาเปล่า ๆ

๒) เน้นในเรื่องมองโลกไม่โสภีมีทุกข์เป็นที่ตั้ง ลักษณะสำคัญของปรัชญาของพระพุทธเจ้าข้อหนึ่ง คือ การมองโลกไม่โสภี โดยพระองค์ถือว่าโลกมนุษย์เต็มไปด้วยความทุกข์ หน้าที่ของมนุษย์ต้องพยายามบรรลุโมกษะธรรมที่เรียกว่า “นิพพาน” เพราะสามารถหลุดพ้นโลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ได้ ผู้ตกอยู่ในโลกียสุขจึงเหมือนคนโง่ คนมึตคนบอด แต่พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้หลีกเลี่ยงความทุกข์เสียและให้ดำเนินตามทางบรรลุนิพพาน ถึงแม้พุทธปรัชญาจะเริ่มด้วยการมองโลกในแง่ร้ายก็ตาม แต่บั้นปลายจะเน้นเพื่อให้มองโลกในแง่ดีและมีสุขอย่างแท้จริง ประสบการณ์ทุกๆ วันของมนุษย์จะต้องเผชิญโดยหลีกเลี่ยงไม่พ้น เพราะมีกิเลส คือ ความอยากมีนั่นอยากเป็นนั่นเป็นนี่อยู่เรื่อยไป เพราะกิเลสนี้แหละผลักดันให้เราเกิดอยู่ในโลกรั่วไป พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “สากลโลกถูกไฟแห่งราคะ ความเกลียด ความทุกข์ ความแก่ และความตายเผาผลาญอยู่” พระองค์ทรงเปรียบเทียบมนุษย์ในโลกนี้ผู้ที่

ถูกไฟแห่งความทุกข์เผาผลาญอยู่เหมือนมนุษย์ผู้ถูกยิงด้วยลูกศรอาบด้วยยาพิษ คำสอนของพระองค์ คือ อริยสัจ ๔ นั่นเอง

๓) เน้นในหลักความจริงของชีวิตหรือสังนิยม พระพุทธองค์ทรงวิเคราะหฺศรัทธาอย่างม ายาย หรือไร้เหตุผลในคัมภีร์ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประเพณี เช่น พระเวท เป็นต้น เนื่องจากคำสอน ของพระองค์เน้นในเรื่องกรรม คือ การกระทำของแต่ละบุคคลโดยไม่ยอมรับความมียู่ของพระเป็น เจ้า คำสอนของพระพุทธองค์เน้นในประสบการณ์ชีวิตอย่างจริงจัง และปฏิเสธสิ่งนอกเหนือความ พยายาม และความเข้าใจของมนุษย์จะพึงมีได้

๔) เน้นในการปฏิบัติเพื่อบรรลุสัจธรรมสูงสุด ดังนั้น คำสอนของพระพุทธองค์ส่วนใหญ่ เน้นในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง พระพุทธองค์จึงได้เน้นอริยสัจ ๔ ประการ โดยตรัสว่า เนื่องด้วยการ เน้นในเรื่องอริยสัจ ๔ นี้เอง บุคคลจึงสามารถบรรลุคุณประโยชน์ได้ การได้รับประโยชน์จึงมี ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักคำสอนพื้นฐานทางศาสนา โดยที่พระองค์ตรัสไว้ว่า การไม่ยึดมั่น ถือ มั่น การทำลายกิเลสตัณหา การดับความทุกข์นานาประการเสียได้ ผู้นั้นย่อมบรรลุความสงบทางใจ ความรู้แจ้ง ความมีปัญญาสมบูรณ์และนิพพานได้ ถ้าพระองค์ไม่รู้แจ้งเห็นจริง หรือยังตกอยู่ในอวิชชา คือ ความมมมายแล้ว พระองค์จะไม่ตรัสเรียกพระองค์เองว่า “พุทธะ” ได้เลย^๖

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้อธิบายเรื่อง “ความสุข” ตามแนวพุทธไว้ ว่า ความสุข คือ การที่ความอยากได้รับการตอบสนอง พูดถึง “ความอยาก” ชาวพุทธมักจะขยาด เพราะเข้าใจว่า ศาสนาพุทธห้ามไม่ให้อยากอะไรเลย แต่ที่จริงแล้ว ความอยากมีทั้งแบบที่เป็นกุศล เรียกว่า ตัณหา และแบบที่เป็นกุศล เรียกว่า ฉันทะ ด้วย ตัณหา คือความอยากที่เกี่ยวกับรูป รส กลิ่น เสียง จะต้องพึงพาสังภายนอกถึงจะมีความสุขแบบนี้ได้ จึงเป็นความสุขที่มีเงื่อนไข และก่อให้เกิดทุกข์ ได้ง่ายเมื่อไม่ได้ตามเงื่อนไขนั้น ส่วน ฉันทะ เป็นความชื่นชมในสิ่งต่าง ๆ จึงเกิดความสุขให้สิ่งนั้น สมบูรณ์ดังตามเหตุและปัจจัยของมัน เป็นความอยากที่เราสร้างขึ้นมาจากภายใน จึงพึงพาสัง ภายนอกน้อยกว่าตัณหาทำให้เกิดทุกข์ได้น้อยกว่า แต่ทำให้เกิดการพัฒนาตัวเองหรือสิ่งรอบตัวตามมา เช่น เมื่อเชื่อในงานที่ทำ ก็ตั้งใจทำงาน ทำให้เป็นคนเก่ง ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน บริษัท ก็ได้ดีไปด้วย จึงเป็นความอยากที่มีประโยชน์อยู่ และยังมีความสุขอีกระดับหนึ่ง คือ ความสุขที่เกิดจาก การที่ไม่ต้องอยาก คือ นิพพาน ไม่ก่อให้เกิดทุกข์ได้ เพราะไม่ต้องขึ้นกับอะไร เป็นอิสระอย่างแท้จริง ที่จริง แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังมีฉันทะอยู่ คือความอยากที่จะช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ และทรงมีฉันทะแบบ

^๖ ดลฤดี สุวรรณศิริ, การสังเคราะห์ว่าด้วยความคิดเรื่องความสุขของนักคิดและนักปรัชญาตะวันตก- ออกและตะวันตก, (คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔), หน้า ๒๗-๒๘.

ที่ไม่เคยพร่องเลยด้วย ฉะนั้นพุทธศาสนาจึงไม่ได้สอนให้ปฏิเสธความอยากที่มีคุณ เพียงแต่ไม่ให้เสพติด มีก็ดี ไม่มีก็ได้ และให้แสวงหาความสุขที่ปราณีตยิ่งขึ้นไป”

พุทธทาส อินทปณฺณ กล่าวไว้ว่า สุขมีหลายชนิด หลายชั้น หลายระดับ หลายชนิด เรียกว่า สุข ความหมายของมันก็คือว่า พอจะถือเอาไว้ได้ เพราะว่ามันสนุกดี แม้แต่ถือไว้อย่างของหนัก มันก็ยังสนุกดี”

ความสุข หมายถึง ความสบาย ความสำราญ ความฉ่ำซึ้งรื่นกายรื่นใจ พระพุทธเจ้าทรงแสดงความสุขไว้เป็นคู่ ๆ ไว้หลายแบบ เช่น กายิกสุข (สุขทางกาย) และเจตสิกสุข (สุขทางใจ), สามิสสุข (สุขอิงามิส คืออาศัยกามคุณ) และนิรามิสสุข (สุขไม่อิงามิส คือ อิงเนกขัมมะ หรือสุขที่เป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่อวัตถุ เป็นต้น)^๗

ความหมายของความสุข ในภาษาไทยตรงกับคำในภาษาบาลีว่า "สุข"(สุ+ขณฺ อวธารณ+กวิ) แปลว่า ความสุข ความสะดวก ความสบาย ความสำราญ " ความฉ่ำซึ้งรื่นกายรื่นใจ" ในคัมภีร์อัฐธาสินี อรรถกถาธรรมสังคณี จิตฺตูปากกัณฺท์ ได้วิเคราะห์ความหมายไว้ว่า "สุขยติติ สุขิ" แปลว่า ธรรมที่ชื่อว่า "สุข" เพราะอรรถว่า "สบาย" อธิบายว่า ความสุขย่อมเกิดแก่ผู้ใด ก็ทำให้บุคคลนั้นถึงความสุข อีกอย่างหนึ่ง ย่อมเคียงกนิอย่างดี และย่อมขุด (ทำลาย) อาพาธทางกายใจ เพราะเหตุนี้ธรรมชาตินี้จึงชื่อว่า “สุข” ในความหมายนี้ความสุข นอกจากหมายถึงความสุขสบายแล้ว ยังหมายถึงสภาวะที่สามารถทำลาย ความทุกข์ได้อีกด้วย นั่นคือสภาวะต่าง ๆ ที่สามารถกำจัดหรือทำลายความทุกข์ได้ชื่อว่าเป็นความสุขทั้งสิ้น เช่น ความสนุก ความสนุกสนาน ความเบิกบาน ความแจ่มใส ความพอใจ ความยินดี ความร่าเริง ความดีใจ ความเพลิดเพลิน ความสบายกายสบายใจ ความอิ่มใจ ความปราโมทย์ ความบันเทิง ความยิ้มแย้ม ความปลื้มใจ เป็นต้น จะเห็นว่าสภาวะเหล่านี้แม้ในภาษาไทยก็ถือว่าเป็นคำที่แสดงถึงสภาวะแห่งความสุขนั่นเอง

ความสุขตามหลักพระพุทธศาสนามีความหมายที่สำคัญอยู่ ๓ นัยด้วยกัน ได้แก่ ๑) สภาวะแห่งความสุข ความสบาย ๒) สภาวะที่ปราศจากความทุกข์ ไม่มีความทุกข์ ขจัดหรือทำลายความทุกข์ และ ๓) สภาวะที่สามารถทนต่อความทุกข์ได้ง่าย ความสุขกับความทุกข์เป็นของคู่กัน เพราะต่างก็เป็นเวทนาอย่างหนึ่งในเวทนา ๒ และ เวทนา ๕ เมื่อความสุขเป็นเวทนา ความสุขจึงเป็น

^๗ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ.ปยุตฺโต, **ความสุข**, วัดญาณเวศกวัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.watnyanaves.net/th/album_detail/all_happiness

^๘ พุทธทาส อินทปณฺณ, **สุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่งความทุกข์**, ธรรมบรรยาย ภาควิสาขบูชา แสดง ณ สวนโมกขพลาราม ไซยา ๑๐ เมษายน ๒๕๒๕, จัดพิมพ์โดย กองทุนสืบอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์ กองทุนห้องสมุดศาลาจำปรัตน์ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ กองทุนเสถียรธรรมสถาน.

^๙ พระครูธรรมธรรชิต คุณวโร, **การพัฒนาความสุขในพุทธธรรม**, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม, ๒๕๕๖), หน้า ๙๒.

ส่วนหนึ่งของขั้น ๕ และเมื่อเป็นขั้น ๕ ความสุขจึงตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติหรือกฎไตรลักษณ์ อันเป็นลักษณะประจำแห่งสังขารธรรมทั้งหลายคือ อนิจจตา (ความเป็นของไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีการแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา) ทุกขตา (ความเป็นทุกข์) และ อนัตตา (ความเป็นของไม่เฉพาะตน ไม่ใช่ตัวตนของเรา เป็นเพียงการอาศัยสิ่งต่าง ๆ ประกอบกันเข้า ความสุข ที่หมายถึงสภาวะที่สิ้นกิเลสทั้งปวง หรือสภาวะที่ปราศจากตัณหาได้แก่กามตัณหา ภวตัณหาและวิภวตัณหา ไม่ถูกครอบงำด้วยสิ่งปรุงแต่งทั้งหลาย พระพุทธศาสนาเรียกความสุขชนิดนี้ว่า “นิพพานสุข” และถือว่าเป็นสิ่งที่สูงที่สุดที่สุดที่มนุษย์จะเข้าถึงได้ด้วย การปฏิบัติธรรม^{๑๐}

สุรพล ไกรสรารุณี กล่าวว่า ความสุข ตามทัศนะในพระพุทธศาสนามีความหมายกว้างขวาง แต่หากกล่าวเฉพาะความสุขที่บุคคลทั่วไปรู้จักและสามารถเข้าถึงได้ เป็นความรู้สึก (=เวทนา) สบายกายหรือสบายใจ ที่ทำให้เกิดความยินดีและพอใจ เมื่อมีการสัมผัสรับรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สัตว์ สิ่งของ รวมไปถึง รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งต้องกาย และค่านิยม ความคิด ความจำ หรือความรู้ต่าง ๆ ที่ปรากฏในใจ ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดนี้ ภาษาทางศาสนา เรียกว่า “อารมณ” (=สิ่งที่จิตรับรู้)^{๑๑}

๒.๑.๒ องค์ประกอบแห่งความสุข

สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ทำวิจัยเรื่อง คู่มือวัดความสุขด้วยตนเอง ได้กำหนดตัวชี้วัดความก้าวหน้าของมนุษย์เรียกว่า “ความสุข ๘ ประการ” และได้พัฒนาเป็น “องค์กรแห่งความสุข” กล่าวถึง องค์ประกอบความสุข และจัดเป็น องค์ประกอบความสุข ๘ ประการ ได้แก่

องค์ประกอบความสุข ๘ ประการ ได้แก่

๑. สุขภาพดี (Happy Body) คือ การมีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง เกิดจากการรู้จักใช้ชีวิต รู้จักกิน รู้จักนอน ชีวิตมีสุข

๒. น้ำใจงาม (Happy Heart) คือ การมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันรู้จักการแบ่งปันอย่างเหมาะสม รู้จักบทบาทของแต่ละคนตั้งแต่ เจ้านาย ลูกน้อง พ่อแม่ และสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิต

๓. การผ่อนคลาย (Happy Relax) คือ การรู้จักผ่อนคลายต่อสิ่งต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต

^{๑๐} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร (อบอู่) และคณะ, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **สุขใจที่ได้ธรรม**, (จัดพิมพ์โดย ศูนย์สร้างเสริมสุขภาวะองค์กร (Happy Workplace) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) , ๒๕๕๖) , หน้า ๒๐.

^{๑๑} สุรพล ไกรสรารุณี, **ความสุขทุกมิติตามหลักพระพุทธศาสนา**, สำนักบริหารศิลปวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖), หน้า ๕.

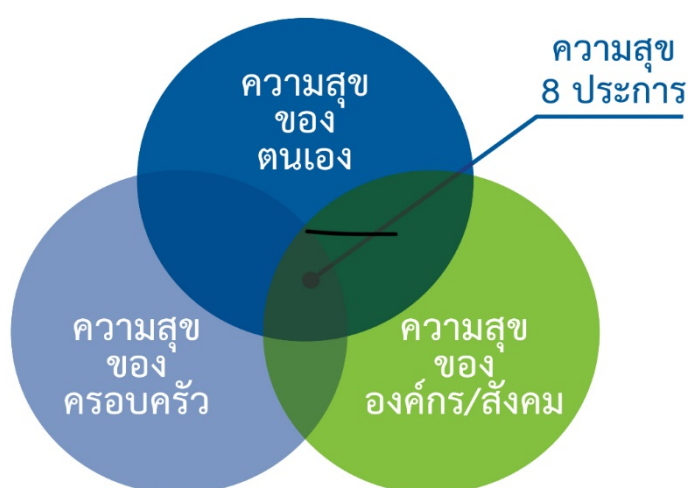
๔. การหาความรู้ (Happy Brain) คือ การศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง และนำไปสู่การเป็นมืออาชีพ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าและมั่นคงในการทำงาน และพร้อมที่จะเป็นครูเพื่อสอนคนอื่น

๕. คุณธรรม (Happy Soul) คือ การมี หิริ โอตตัปปะ หมายถึงการละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำที่ไม่ดีของตนเองซึ่งนับเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และในการทำงานเป็นทีม

๖. ใช้เงินเป็น (Happy Money) คือ ความสามารถในการจัดการรายรับและรายจ่ายตนเองและครอบครัวได้ รวมถึงการรู้จักการทำบัญชีครัวเรือน

๗. ครอบครัวที่ดี (Happy Family) คือ การมีครอบครัวที่อบอุ่นและมั่นคง เพราะครอบครัวเป็นภูมิคุ้มกันและเป็นกำลังใจที่ดีในการที่จะเผชิญกับอนาคตหรืออุปสรรคต่าง ๆ

๘. สังคมดี (Happy Society) คือ การมีความรัก ความสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อสังคมที่ตนเองทำงานและสังคมที่พำนักอาศัย^{๑๒}

รูปภาพที่ ๑ แผนผังแสดงความสุข ๘ ประการ^{๑๓}

^{๑๒} ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต และคนอื่น ๆ, คู่มือการวัดความสุขด้วยตนเอง (HAPPINOMETER: The Happiness Self Assessment)/, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕), หน้า ๒๐.

^{๑๓} ขาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์ และคณะ, มาสร้างองค์กรแห่งความสุขกันเถอะ, ศูนย์องค์กรสุขภาวะ (Happy Workplace Center), (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.): โรงพิมพ์บริษัท สองขา-ครีเอชั่น จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑.

เกสร มัยจิน กล่าวถึง องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความสุขว่า องค์ประกอบหลักที่เกี่ยวข้องกับความสุขในสังคม ซึ่งการที่บุคคลจะมีความสุขนั้นไม่ได้เกิดจากองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง แต่จะเกิดขึ้นจากเกี่ยวข้องขององค์ประกอบทั้งหมดรวมกัน ในทางกลับกันหากองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งบกพร่อง/ขาดความสมดุลไป จะทำให้ความสุขลดลงตามไปด้วย โดยสามารถจำแนกองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความสุข ออกเป็น ๕ องค์ประกอบหลัก ดังต่อไปนี้

๑. การกำหนดเป้าหมาย/กำหนดให้ชีวิตมีสันติสุข

บุคคลจะต้องกำหนดเป้าหมายในชีวิตให้ชัดเจน และมีความตั้งใจว่าจะดำเนินชีวิตของตนตามแบบที่กำหนดไว้ให้ได้ ซึ่งการกำหนดให้มีชีวิตที่เกิดความสันติสุข ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๓ ประการ คือ ความศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ การมีความคิดที่เป็นอิสระ และการมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลาย

๒. เศรษฐกิจที่พอเพียง

เศรษฐกิจเป็นเรื่องพื้นฐานของความสุขในทุก ๆ ระดับ ดังนั้นบุคคลจะมีความสุขได้จะต้องมีพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจที่มั่นคงหรืออย่างน้อยก็สามารถเพียงพอกับความต้องการขั้นพื้นฐานได้ โดยใช้ตอบสนองกับปัจจัย ๔ ตามความจำเป็นส่วนเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียง ก็เกิดเป็นความสมดุล เรียกว่าเศรษฐกิจสมดุล เมื่อเกิดความสมดุลก็จะทำให้ทุกอย่างปกติ ตอบสนองกับปัจจัย ๔ ตามความจำเป็นส่วนเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียง ก็เกิดเป็นความสมดุล เรียกว่าเศรษฐกิจสมดุล เมื่อเกิดความสมดุลก็จะทำให้ทุกอย่างปกติ

๓. ครอบครัวที่อบอุ่น

ครอบครัวเป็นระบบสังคมที่เล็กที่สุดของมนุษย์แต่มีความสำคัญที่สุดเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ชีวิตอยู่ในครอบครัวในช่วงของความเป็นเด็ก เป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดในชีวิตของมนุษย์ มนุษย์จำเป็นต้องเรียนรู้ในวัยเด็ก ครอบครัวเปรียบเสมือนเป็นหัวใจหรือเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมของมนุษย์ การพัฒนาทุกชนิดจะต้องเริ่มต้นจากครอบครัวและไม่ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในลักษณะใดก็ตาม ครอบครัวจะรับผลกระทบมากที่สุดทุกครั้งที่การทำให้ครอบครัวอบอุ่นและมีความสุขจึงเป็นการสร้างฐานของครอบครัวและสังคมให้มั่นคงและเป็นการเริ่มต้นการพัฒนาที่ถูกต้อง

๔. การมีสุขภาพที่สมบูรณ์

คำว่า “สุขภาพ” หมายถึงสภาวะ เป็นภาวะที่บุคคลมีความสุขทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมในทัศนะทางพระพุทธศาสนา ได้แบ่งภาวะของมนุษย์ตามความรู้สึกออกเป็นคู่กัน คือ สุข กับทุกข์ แต่มิได้แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด เพียงแต่กำหนดขึ้นในลักษณะ “ทวิลักษณ์” ที่มี

ความสัมพันธ์ในแบบตรงกันข้ามกัน คือ เมื่อใดมีความสุข ก็แสดงว่ามีทุกข์น้อยลงเมื่อใดมีทุกข์ ก็แสดงว่ามีสุขน้อย เป้าหมายจริง ๆ ของพระพุทธศาสนามีจุดเน้นอยู่ที่ความสุข แต่เป็นเรื่องของอิสรภาพ พุทธธรรมมีหลักว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีความต้องการพัฒนาไปสู่อิสรภาพ สิ่งที่มีมนุษย์ไม่ชอบคือ ความบีบคั้น ดังนั้นความบีบคั้นก็คือความทุกข์ อิสรภาพจึงมีความหมายว่าหลุดพ้นจากความบีบคั้น หรือความทุกข์นั่นเอง ดังนั้นคำว่า สุขภาพที่สมบูรณ์ จึงมีความหมายอีกนัยหนึ่งว่า เป็นภาวะที่หลุดพ้นจากความบีบคั้นหรือความทุกข์ บุคคลจะมีสุขภาพที่สมบูรณ์ จะต้องเป็นอิสระจากความบีบคั้น ทางด้านกายภาพ ทางด้านสังคม ทางด้านจิตใจ และทางด้านสติปัญญา ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีสุขภาพที่สมบูรณ์ คือผู้ที่มีความสุขที่แท้จริง

๕. ชุมชนหรือสังคมที่เข้มแข็ง

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติ ร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกัน ก็ได้แต่มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำในการปฏิบัติ บางสิ่งบางอย่างและมีการจัดการ เมื่อเกิดความเป็นชุมชนขึ้น การที่ชุมชนมีความเข้มแข็งทำให้เกิดความสุข ความสำเร็จ และมีศักยภาพ

ถึงแม้ว่า สุขภาพจะเกิดจากหลายองค์ประกอบ อย่างไรก็ตาม การสร้างความสุขด้วยตนเองนับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สามารถทำได้อย่างเห็นได้ชัด และเกิดเป็นผลลัพธ์ออกมา เทคนิคการสร้างความสุขนั้น อาจไม่สามารถสรุปออกมาเป็นแนวทางที่ปฏิบัติได้อย่างเป็นแบบแผนที่แน่นอน จากศาสตร์ที่มีหลากหลาย จึงขอเสนอในส่วนของเทคนิคการสร้างความสุขด้วยตนเองด้วยจิตวิทยาเชิงบวก^{๑๔}

๒.๑.๓ ประเภทของความสุข

พระพุทธศาสนาได้แบ่งความสุขของชีวิตออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ สุขกายกับสุขใจ สุขกาย หรือกายิกสุข เป็นความสุขที่เกิดจากการได้รับรู้และเสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนา น่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจ ต่าง ๆ เช่น ได้เห็นภาพที่สวยงาม ได้ยินเสียงที่ไพเราะ ได้สูดกลิ่นที่หอม ได้ลิ้มรสชาติที่อร่อย และได้ถูกต้องสัมผัสสิ่งที่อ่อนนุ่ม ที่เรียกว่า “กามคุณ ๕” (ความสุขที่เกิดจากการได้สัมผัส ลิ้มลองรูป เสียง กลิ่น รสสัมผัส ที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าชอบใจ) ซึ่งจัดเป็นความสุขในระดับโลกียะ(ความสุขอันเป็นวิสัยของโลก) และ สุขใจ หรือเจตสิกสุข ซึ่งเป็นสภาวะแห่งใจที่มีปกติผ่องใส สดชื่น เบิกบาน ไม่ขุ่นมัวด้วยอารมณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบเป็นสภาวะที่ใจมีความสำราญแช่มชื่น ไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจกิเลส ตัณหาความโลภความโกรธความหลง เป็นต้น อันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ของจิตใจ

^{๑๔} เกสร มัยจิน, การสร้างความสุขด้วยจิตวิทยาเชิงบวก, คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต, วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม – ธันวาคม, ๒๕๕๙) , หน้า ๖๗๗-๖๗๘.

พระพุทธศาสนาถือว่า สุขภาวะทางใจเป็นเลิศเป็นสิ่งสำคัญที่สุด และมีความสุขถึงในระดับโลกุตตระ หรือความสุขจากการทำลายกิเลสได้อย่างถาวร ก็จะเป็นความสุขแห่งนิพพาน

พระพุทธศาสนากล่าวถึงชีวิตมนุษย์ว่าประกอบด้วยทั้งความสุขและความทุกข์ มุ่งเน้นให้ประพฤติปฏิบัติเพื่อลดละความทุกข์ แสวงหาความสุขที่แท้จริง โดยมองว่าความสุขที่แท้จริงไม่มีในโลกนี้ โดยมีได้หมายความว่าโลกนี้ไม่มีความสุข แต่ไม่มีความสุขใดในโลกที่หลุดพ้นไปจากความทุกข์ ไม่มี อีกนัยหนึ่งพระพุทธศาสนาถือว่า ชีวิตของมนุษย์จะต้องมีการพัฒนาใน ๔ ส่วน การพัฒนาด้วยกาย ศีล จิต และปัญญา ถ้าบุคคลพัฒนาใน ๔ ด้านแล้วย่อมจะมีความสุขหรือความเจริญตามการพัฒนาของชีวิต คือ

๑) สุขทางกาย (physical) ได้แก่ ร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ดี สะอาด ปลอดภัยเช่น มีน้ำสะอาด อากาศบริสุทธิ์ ป่าไม้สมบูรณ์ สวยงาม ที่อยู่อาศัยสะอาดไม่มีขยะมูลฝอยเน่าเหม็น อาหารสะอาดถูกหลักอนามัย เป็นต้น ผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตกายบุคคล” หรือบุคคลผู้มีกายเจริญแล้ว

๒) สุขทางสังคม หรือ ศีล (moral) ได้แก่ มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี มีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรมมีการจัดการเพื่อความสุขความเจริญของบุคคลในสังคม ปราศจากการเบียดเบียน ชิงกันและกันผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตศีลบุคคล” บุคคลผู้มีศีลเจริญแล้ว

๓) สุขทางจิตใจ (emotional) ได้แก่ มีส่วนประกอบทางด้านคุณธรรมความดีงามทั้งหลายภายในจิตใจ ได้แก่ ความมีเมตตากรุณาความขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้นผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตจิตบุคคล” บุคคลผู้มีจิตใจเจริญแล้ว

๔) สุขทางปัญญา (intellectual) ได้แก่ มีสติปัญญา ความเชื่อความรู้ ความนึกคิด ความเห็น ความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างถูกต้อง ตามความเป็นจริง สามารถอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิตได้อย่างปกติสุขและอย่างเข้าใจ ผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตปัญญาบุคคล” บุคคลผู้มีปัญญาเจริญแล้วบุคคลผู้ที่ฝึกฝนตนเองตามหลักภavanaทั้ง ๔ ประการนี้ ย่อมได้รับความสุขทั้งที่เป็นโลกียะสุขหรือเป็นความสุขที่เกิดจากกิเลสตามสุขของสัตว์และมนุษย์ผู้เสพงามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าชอบใจ ที่เกี่ยวข้องกับวัตรธรรมทั้งหลาย ที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงได้ง่าย มิใช่ความสุขที่แท้จริง เป็นความสุขเพียงชั่วคราวและจะต้องแสวงหาสิ่งแปลกใหม่อยู่ร่ำไปและย่อมเข้าถึงโลกุตตระสุข ได้แก่ความสุขที่เกิดจากความสิ้นไปแห่งกิเลสตัณหา เป็นความสุขที่สัมพันธ์กับความรู้สึทางจิตใจและปัญญาที่รู้จริง มีลักษณะสงบและดำรงอยู่ที่ยาวนาน

เป็นความรู้สึกบรมสุขหรือภาวะแห่งการปล่อยวางไม่ยึดติดในตัวตน เรียกว่าเป็นความสุขของผู้ประพาศธรรมหรือพระอริยบุคคล อันได้แก่ นิพพานอันเป็นความสุขอย่างยิ่ง^{๑๕}

ในการจัดแบ่งเป็นระดับอย่างละเอียดพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายแบบด้วยกัน แต่แบบที่เป็นลำดับชัดเจน คือแบ่งเป็น ๑๐ ชั้น คือความสุข ๑๐ ชั้นดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) สรุปเอาไว้ในหนังสือพุทธธรรมฉบับขยายความไว้ดังนี้

๑. กามสุข สุขเนื่องด้วยกาม ได้แก่ ความสุขโสมนัสที่เกิดขึ้นด้วยอาศัยกามคุณ ๕
๒. ปรุณณานสุข สุขเนื่องด้วยปรุณณาน ซึ่งวัดจากกามและอกุศลกรรมทั้งหลาย ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ ปิติ สุข และเอกัคคตา
๓. หุตติยมานสุข สุขเนื่องด้วยหุตติยมาน ซึ่งประกอบด้วยปิติ สุข และเอกัคคตา
๔. คติยมานสุข สุขเนื่องด้วยคติยมานสุขซึ่งประกอบด้วย สุข และเอกัคคตา
๕. จตตถณานสุข สุขเนื่องด้วยจตตถณานซึ่งประกอบด้วย อุเบกขาและเอกัคคตา
๖. อากาสกัญญาตนสมาปัตติสุข สุขเนื่องด้วยอากาสกัญญาตนสมาบัติซึ่งล่วงพ้นรูปสัญญาได้โดยสิ้นเชิง ปฏิสนธิสัญญาล่วงลบไปหมด ไม่มณสิการนานัตตสัญญา นึกถึงแต่อวกาศอันอนันต์เป็นอารมณ์
๗. วิญญานัญญาตนสมาปัตติสุข สุขเนื่องด้วยวิญญานัญญาตนสมาบัติซึ่งคำนึงวิญญานอันอนันต์เป็นอารมณ์
๘. อากิญจัญญาตนสมาปัตติสุข สุขเนื่องด้วยอากิญจัญญาตนสมาบัติซึ่งคำนึงภาวะที่ไม่มีอะไรเลยเป็นอารมณ์
๙. เนวสัญญานาสัญญาตนสมาปัตติสุขสุขเนื่องด้วยเนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติ อันถึงภาวะที่มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่
๑๐. สัญญาเวทิตินิโรธสมาปัตติสุข สุขเนื่องด้วยสัญญาเวทิตินิโรธสมาบัติ อันถึงภาวะที่ดับสัญญาและเวทนาทั้งหมด^{๑๖}

เกศรา สว่างวงศ์ กล่าวว่า ความสุข ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ ได้แก่ โลภียสุข คือ ความสุขแบบชาวโลก และ โลกุตระสุข คือ ความสุขเหนือชาวโลก

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๒๓-๑๐๒๕.

^{๑๖} พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่่น) ดร. และคณะ, **การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประชาชนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๒๒.

๑. โลภียสุข คือ ความสุขแบบชาวโลก ที่มีความอยาก ความปรารถนา ที่จะให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ เป็นความสุขที่พระพุทธศาสนาสอนแก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่เป็นคฤหัสถ์หรือผู้ที่ครองเรือนมีอยู่ ๔ ประการ ดังนี้

๑.๑ อตติสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนมีโชคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตนและโดยชอบธรรม

๑.๒ โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรมนั้นเลี้ยงชีพ บำรุงบิดามารดา สามีภรรยา บุตร มิตร และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๑.๓ อนนสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนเป็นอิสระไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

๑.๔ อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพาสไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนมีความประพาสสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ดิเฝยไม่ได้ทั้งทางกาย วาจา และใจ ความสุขระดับนี้ ถึงแม้ว่าจัดเป็นโลกียสุขแต่ก็ถือว่าเป็นความสุขที่ควรแสวงหาตามโลกียวิสัยของมนุษย์ปุถุชนคนทั่วไป เพราะเป็นความสุขที่ชอบธรรมไม่มีการเบียดเบียนกัน การแสวงหาความสุขแบบนี้ทำให้ชีวิตมีคุณค่า มีสุขภาพจิตดี และมีผลเป็นสุขตามแบบชาวโลก

๒. โลกุตระสุข คือ ความสุขที่อยู่เหนือวิชาวโลก หมายถึง ความสุขอันเป็นเรื่องภายในจิตใจที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยสติปัญญา ความสุขระดับนี้จะเข้าถึงได้ด้วยหลักอริยมรรค อันเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติของบุคคล เพื่อให้เกิดความดีสูงสุด^{๑๗}

เกศรา สว่างวงศ์ ได้กล่าวสรุปในงานวิจัย เรื่อง "ความสุขผ่านมุมมองของพระพุทธศาสนา" ไว้ว่า ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นมนุษย์เป็นผลผลิตจากธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เมื่อมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จึงต้องตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และเมื่อสุขและทุกข์เป็นธรรมชาติของชีวิตจึงนับว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่จะต้องรู้เท่าทันและพัฒนาให้ชีวิตเกิดดุลยภาพอันจะทำให้มนุษย์อยู่กับธรรมชาติได้ อย่างเป็นปกติ ดังนั้น ทั้งสุขและทุกข์เป็นคุณสมบัติชนิดหนึ่งที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องกล่าวคือ สุขคือสิ่ง ที่มนุษย์จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในชีวิตส่วนทุกข์คือสิ่งที่มนุษย์จะต้องกำหนดรู้และปฏิบัติให้ถูกต้อง หน้าที่ต่อทุกข์ของมนุษย์ได้แก่การรู้เท่าทันส่วนสุขนั้น มีหน้าที่พัฒนาให้เกิดขึ้น กล่าวโดยรวมก็คือ ทุกข์คือกฎของธรรมชาติชนิดหนึ่ง เป็นสิ่งที่ไปตามธรรมชาติ มีอยู่ตามธรรมชาติ เมื่อทั้งโลก และชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติจึงต้องตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นไปตามกฎธรรมชาติ คือเป็นไปตามเหตุ

^{๑๗} เกศรา สว่างวงศ์, ความสุขผ่านมุมมองของพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วารสาร, วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม, ๒๕๕๖).

ปัจจัย จากกฎธรรมชาติคือสิ่งทั้งปวงมีการเปลี่ยนแปลงนี้จึงมีผลต่อมนุษย์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยตรงคือชีวิตร่างกายมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปตาม กฎธรรมชาติโดยที่มนุษย์ไม่ต้องการให้เปลี่ยนแปลง โดยอ้อมคือการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาตินั้นทำให้มีผลต่อจิตใจมนุษย์โดยก่อให้เกิดทุกข์เพราะการเปลี่ยนแปลงไม่เป็นไปตามที่มนุษย์ปรารถนาจะให้เป็น เมื่อว่าโดยหลักการของพระพุทธศาสนาที่มองว่าสรรพสิ่งที่รวมตัวกันด้วยเหตุปัจจัยล้วนตกอยู่ภายใต้อาการคือ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปซึ่งเป็นอาการของการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีหลักการว่า ทุกข์เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องรู้ ด้วยปัญญา การเปลี่ยนแปลงตามกฎธรรมชาติไม่ควรมัวถือทิฐิพลเหนือจิตใจของมนุษย์ และไม่ใช่ว่าสิ่งที่มนุษย์จะเอาชีวิตเราเข้าไปเป็นทุกข์อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง มนุษย์ต้องรู้เท่าทันทุกข์ที่มีตามธรรมชาติที่โยงมาหาชีวิต กล่าวโดยสรุปคือทุกข์มีไว้เพื่อรู้เท่าทัน ไม่ใช่มีไว้เพื่อเป็นทุกข์

สรุปความว่า ความสุข หมายถึง ความสบาย ความสำราญ ความฉ่ำชื่นรื่นกายรื่นใจ ได้แก่ การปราศจากโรคภัยมาเบียดเบียนร่างกายสมบูรณ์ จิตใจที่แช่มชื่นเบิกบานร่าเริงแจ่มใส ไร้ความวิตกกังวล จิตใจสงบเยือกเย็น เป็นสภาวะที่มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั่ว ๆ ไปต้องการปรารถนา ความสุขเหล่านี้ต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายด้านจึงจะเกิดมีได้ คือมีองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น สุขภาพดี การมีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง เกิดจากการรู้จักใช้ชีวิต รู้จักกิน รู้จักนอน มีน้ำใจงามคือ การมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันรู้จักการแบ่งปันอย่างเหมาะสม รู้จักบทบาทของแต่ละคนตั้งแต่ เจ้านาย ลูกน้อง พ่อแม่ และสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิต การผ่อนคลาย คือการรู้จักผ่อนคลายต่อสิ่งต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต การแสวงหาความรู้ คือการศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองนำไปสู่การเป็นมืออาชีพ และพร้อมที่จะเป็นครูเพื่อสอนคนอื่น การมีคุณธรรม คือการมี หิริ โอตตัปปะ หมายถึงการละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำที่ไม่ดีของตนเองซึ่งนับเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม การใช้เงินเป็น คือ ความสามารถในการจัดการรายรับและรายจ่ายตนเองและครอบครัวเกิดประโยชน์สูงสุด การมีครอบครัวที่ดี คือ การมีครอบครัวที่อบอุ่นและมั่นคง และการอยู่ในสังคมดี คือ การมีความรัก ความสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อสังคมที่ตนเองทำงานและสังคมที่พำนักอาศัย

ส่วนความสุข ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ ได้แก่ โลภียสุข คือ ความสุขแบบชาวโลก และ โลกุตตระสุข คือ ความสุขเหนือชาวโลก

โลภียสุข คือ ความสุขแบบชาวโลก ที่มีความอยาก ความปรารถนา ที่จะให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ เป็นความสุขที่พระพุทธศาสนาสอนแก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่เป็นคฤหัสถ์หรือผู้ที่ครองเรือนมีอยู่ ๔ ประการ คือ สุขเกิดจากความมีทรัพย์ สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากความประพฤติดนไม่มีโทษ คือมีความภูมิใจเอิบอ้อมใจว่า ตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ดิเตือนไม่ได้ทั้งทางกาย วาจา และใจ โลกุตตระสุข คือ ความสุขที่อยู่เหนือวิถีชาวโลก หมายถึง ความสุขอันเป็นเรื่องภายในจิตใจที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมด้วยการใช้สติปัญญา

ความสุขระดับนี้จะเข้าถึงได้ด้วยหลักอริยมรรค อันเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติของบุคคล เพื่อให้เกิดความดีสูงสุด

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการจัดการวัดและการพัฒนาวัดสร้างสุข

๒.๒.๑ ความหมายของวัด

พระพุทธพรญาณ ได้ให้ความหมายของคำ ว่า วัด ไว้ ๒ ประการ คือ

๑. วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการพระศาสนาทั้งปวง การพระศาสนาอะไรบ้าง สิ่งเหล่านั้นรวมกันทั้งหมดมีสภาพเป็นวัด

๒. วัดเป็นแหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการ คือ

๑) ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งของวัดและบริเวณ สิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ ป้องกันกิเลสตัณหา ความฟุ้งซ่านทั้งปวง มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ

๒) ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้าง เป็นเสนาสนะต่างๆ เป็นปูชนียวัตถุปูชนียสถานที่แสดงถึงความถูกต้อง มักนิยมสันโดษ นำไปสู่ความรวมเป็นตั้งแต่ความเคารพสักการะและเลื่อมใสศรัทธา

๓) ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรมีลักษณะเป็นสมณะ ตั้งอยู่ในศีลาจารวัตรบำเพ็ญหน้าที่ศึกษาปฏิบัติ และแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบ บำเพ็ญสังคมสงเคราะห์ตามสมณวิสัย ศิษย์วัดมีลักษณะ พุทธมามกะ ทายกทายิกา มีแนวแห่งความเป็นอุบาสกอุบาสิกามั่นคงในพระศาสนา

๔) ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดถึงคำ สั่งสอนและแนวปฏิบัติทางพระศาสนา ได้รับการยกย่องเชิดชู และมีการศึกษาเล่าเรียน ด้วยความเลื่อมใสในคุณค่า

๕) ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่าง ๆ ทางพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแพร่ และงานเสริมสร้าง ความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังฆมณฑล เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนา^{๑๘}

สารานุกรมเสรี ให้ความหมายของวัด, อาวาส หรือ อาราม คือคำเรียก ศาสนสถานของศาสนาพุทธในประเทศไทย กัมพูชา และลาว เป็นที่อยู่ของภิกษุ และประกอบศาสนกิจของพุทธศาสนิกชน ภายในวัดมีวิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิ เมารุ ซึ่งใช้สำหรับประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ เช่น การเวียนเทียน การสวดมนต์ การทำสมาธิ วัดโดยส่วนใหญ่นิยมแบ่งเขตภายในวัดออกเป็นสองส่วนคือ พุทธาวาส และสังฆาวาส โดยส่วนพุทธาวาสจะเป็นที่ตั้งของสถูปเจดีย์ อุโบสถ สถานที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และส่วนสังฆาวาส จะเป็นส่วนกุฏิสงฆ์สำหรับภิกษุ

^{๑๘} พระพุทธพรญาณ, ธรรมญาณนิพนธ์ ๑๐๐ ปี พระพุทธพรญาณ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๖-๖๗.

สามเณรจำพรรษา และในปัจจุบันแทบทุกวัดจะเพิ่มส่วน ฌาปนสถานเข้าไปด้วย เพื่อประโยชน์ในด้านการประกอบพิธีทางศาสนาของชุมชน เช่น การฌาปนกิจศพ โดยในอดีตส่วนนี้จะเป็นป่าช้า ซึ่งอยู่ติดหรือใกล้วัด ตามธรรมเนียมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่กลุ่มฌาปนสถานในวัดพุทธศาสนาในประเทศไทยจะตั้งอยู่บนพื้นที่ ๆ เป็นป่าช้าเดิม^{๑๙}

วัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย คำว่า “วัด” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำว่า “วัด” นี้ ยังไม่มีข้อยุติ ด้วยบางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วัดวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจาก “วัตร” อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่าการจำศีล ซึ่งวัด (วัตร) ตามนัยยะนี้จึงน่าจะหมายถึงสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่พักจำศีลภาวนา หรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภาระกิจที่พึงกระทำนั่นเอง แต่ก็มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “วัดวา” อันหมายถึงการกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน เพราะวัดกับความหมายอย่างเดียวกัน คือการสอบขนาด หรือปริมาณของสิ่งต่างๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้น วัดในนัยยะอย่างหลังนี้จึงหมายถึง พื้นที่ แต่เดิมครั้งพุทธกาลนั้น มีการใช้คำว่า “อาราม” เป็นคำเรียกชื่อ ศาสนสถานในทางพุทธศาสนาที่ใช้เรียกเสนาสนะที่มีผู้ศรัทธาถวายพระพุทธรูปใน ระยะแรกๆ เช่น “เชตวันาราม” หรือชื่อเต็มว่า “เชตวันอนาถบิณฑิกสสาราม” ซึ่งมีความหมายว่า “สวนของอนาถบิณฑิกที่ป่าเชต” หรือ “เวฬุวนาราม” หรือ “บุพผาราม” เป็นต้น โดย “อาราม” หรือ “อาราม” ในคำอ่านของไทยแปลว่าสวน นอกจากนี้ในเวลาต่อมายังมีคำที่ใช้เรียกอีกอย่างว่า “วิหาระ” หรือ “วิหาร”^{๒๐}

๒.๒.๒ ข้อมูลพื้นฐานประวัติวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร (พระอารามหลวง)

ชั้นและตำบลที่ตั้งวัด

ตั้งอยู่ที่ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก (ชนิด "ราชวรมหาวิหาร")

เขตและอุปจารวัด

วัดนี้มีกำแพงและภูเขาเป็นเขต คือ ทิศเหนือจดกำแพงเก่า ทิศใต้จดกำแพงและเขาโพธิ์ลังกา ทิศตะวันออกจดกำแพงและเขาโพธิ์ลังกา ทิศตะวันตกจดกำแพงพระราชนิเวศน์โบราณ เนื้อที่ส่วนยาวแต่ด้านเหนือถึงด้านใต้ ๑๔ เส้น ๒ วา ส่วนกว้างแต่ด้านตะวันออกถึงตะวันตก ๘ เส้น

^{๑๙} สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัด> [๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

^{๒๐} ความหมายของวัด, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.phuttha.com/ศาสนสถาน/วัด/ความหมายของวัด> [๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

๑๗ วา โดยรอบวัดมีหมู่บ้านราษฎรเป็นส่วนมาก^{๒๑} สร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๑๖๗ ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม มีปูชนียสถานที่สำคัญคือ "รอยพระพุทธรูป" ประทับบนแผ่นหินเนื้อไหล่เขาสุวรรณบรรพต หรือเขาสะจุพันธุคีรี รอยพระบาทมีความกว้าง ๒๑ นิ้ว ยาว ๖๐ นิ้ว ลึก ๑๑ นิ้ว ค้นพบในสมัยพระเจ้าทรงธรรม พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นรอยพระบาทตามลักษณะ ๑๐๘ ประการ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างมณฑปชั่วคราวครอบรอยพระพุทธรูปไว้ ซึ่งต่อมาได้มีการสร้างต่อเติมกันอีกหลายสมัย^{๒๒} ในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ปรากฏว่ามีพระภิกษุสงฆ์ชาวไทยคณะหนึ่งเดินทางไปยังลังกาทวีป ด้วยหวังจะสักการบูชาพระพุทธรูป ณ เขาสุมนภูฏ การไปคราวนั้นเป็นเวลาซึ่งพระสงฆ์ชาวลังกาทวีปกำลังสอบประวัติและที่ตั้งแห่งรอยพระพุทธรูปทั้งปวงตามที่ปรากฏอยู่ในตำนานว่ามีทั้งสิ้น ๕ แห่ง ภายหลังสืบได้ความว่าภูเขาที่ชื่อว่า สุวรรณบรรพต มีอยู่ในสยามประเทศจึงได้นำความดังกล่าวสอบถามพระภิกษุสงฆ์ไทย

เมื่อพระภิกษุสงฆ์คณะนั้นได้รับคำบอกเล่าและกลับมาสู่กรุงศรีอยุธยา จึงนำความขึ้นถวายสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งอัตราสั่งบรรดาหัวเมืองทั้งปวงให้เที่ยวตรวจตราค้นภูเขาต่างๆ ว่ามีรอยพระพุทธรูปอยู่ ณ ที่แห่งใด

ครั้งนั้น เจ้าเมืองสระบุรี สืบได้ความจากนายพรานบุญว่า ครั้งหนึ่งออกไปล่าเนื้อในป่าใกล้เชิงเขา ยิ่งถูกเนื้อตัวหนึ่งเจ็บลำบากหนีขึ้นไปบนไหล่เขา ชุกเข้าเชิงไม้หายไป พอบัดเดียวก็เห็นเนื้อตัวนั้น วิ่งออกจากเชิงไม่เป็นปกติอย่างเก่า นายพรานบุญนึกประหลาดใจ จึงตามขึ้นไปดูสถานที่บนไหล่เขาที่เนื้อหนีขึ้นไป ก็พบรอยปรากฏอยู่ในศิลา มีลักษณะเหมือนรูปรอยเท้าคน ขนดยาวประมาณสักศอกเศษ และในรอยนั้นมีน้ำขัง นายพรานบุญเข้าใจว่าบาดแผลของเนื้อตัวที่ถูกตนยิงคงหายเพราะตม้ น้ำในรอยนั้น จึงวกน้ำลองเอามาทาตัว บรรดาโรคผิวหนังคือ กลากเกลื้อน ซึ่งเป็นเรื้อรังมาช้านาน แล้วก็หายสิ้นไป เจ้าเมืองสระบุรี จึงสอบสวนความจริงและตรวจค้นพบรอยนั้นสมดังคำบอกเล่าของนายพรานบุญ จึงมีใบบอกแจ้งเรื่องเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจึงเสด็จพระราชดำเนินไป ณ ที่เขานั้น เมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นรอยจึงทรงพระราชวิจารณ์ตรชนักแน่ว่าคงเป็นรอยพระพุทธรูป เพราะมีลายลักษณะงจักร ประกอบด้วยอัญมณีรัตนมหายาวยอดประการ ตรงกับเรื่องที่ชาวลังกาทวีปแจ้ง เกิดพระราชศรัทธาและทรงพระราชดำริเห็นว่ารอยพระพุทธรูปย่อมจัดเป็นบรมโลกเจดีย์แท้ เพราะเป็นพุทธรูปทูลัญชอนเนื่องมาแต่พระพุทธองค์ ย่อมประเสริฐยิ่งกว่าอุเทสิกเจดีย์ เช่น พระสถูปเจดีย์ สมควรยกย่องบูชาเป็นพระมหาเจดีย์สถาน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างก่อเป็นคฤหาสน์น้อย สวมรอยพระพุทธรูปไว้เป็นการชั่วคราวก่อน

^{๒๑} บุญเลิศ เสนอนานนท์, วัดพระพุทธรูปราชวรมหาวิหาร, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทศรีอนันต์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๑.

^{๒๒} วัดพระพุทธรูปราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.mculture.go.th/young/ewt_news.php?nid=423

ครั้นเสด็จพระราชดำเนินกลับมายังราชธานี จึงทรงสถาปนาযกที่พระพุทธรูปขึ้นเป็นเจดีย์สถานเป็นการสำคัญ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระมณฑปยอเดียวสวมรอยพระพุทธรูปกำหนดเป็นพุทธเจดีย์ และสร้างอารามวัดอื่นๆ เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร ให้เป็นที่สำหรับพระภิกษุอยู่รวมเพื่อทำการบริหารพระพุทธรูป ทรงพระราชศรัทธาอุทิศเนื้อที่โยชน์หนึ่ง โดยรอบรอยพระพุทธรูปถวายเป็นพุทธเกษตรต่างพุทธบูชา บรรดากัลปนาผล ซึ่งได้เป็นส่วนของหลวงจากเนื้อที่นั้นให้ใช้จ่ายเป็นค่าบำรุงรักษาพระมหาเจดีย์สถานที่พระพุทธรูป ทรงยกที่พุทธเกษตรส่วนนี้ให้เป็นเมืองชั้นจัตวาชื่อเมืองปรินตปะ แต่นามสามัญเรียกกันว่า เมืองพระพุทธรูป ขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา โปรดเกล้าฯ ให้ชายฉกรรจ์ทุกคนที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเขตที่พระพุทธรูปพ้นจากหน้าที่ราชการอย่างอื่นสิ้น ตั้งให้เป็นพวกขุนโกลนเป็นข้าปฏิบัติบูชารักษาพระพุทธรูปแต่หน้าที่เดียว

นอกจากนั้น ยังได้พระราชทานราชทินนามบรรดาศักดิ์ประจำตำแหน่งผู้รักษาการพระพุทธรูป หัวหน้าเป็นที่ ขุนสัจจพันธ์ศรีรัตนไพโรจน์ เจดีย์สันคามวาสี นพคุณาพนมโกลน รองลงมาเป็นที่ หมื่นสุวรรณปราสาท หมื่นแผ้วอากาศ หมื่นชินธาดุ หมื่นศรีสัปปุรุช ทั้ง ๔ คนนี้ เป็นผู้รักษาเฉพาะองค์พระมณฑป ตั้งนายทวารบาล ๔ นาย เป็นที่ หมื่นราชบำนานุทมนิน หมื่นอินทรรักษา หมื่นบุชาเจดีย์ หมื่นศรีพุทธบาล โปรดเกล้าฯ ให้สร้างคลังสำหรับเก็บวัตถุสิ่งของที่มีผู้นำมาถวายเป็นพุทธบูชา ให้ผู้รักษาลังเป็นที่ ขุนอินทรพิทักษ์ ขุนพรหมรักษา หมื่นพิทักษ์สมบัติ หมื่นพิทักษ์รักษา ให้มีผู้ประโคมยามประจำทั้งกลางวันกลางคืนเป็นพุทธบูชา ตั้งเป็นที่ หมื่นสนั่นไพเราะ หมื่นเสนาะเวหา พันเสนาะ รองเสนาะ ทรงกำหนดเทศกาลสำหรับให้มหาชนขึ้นไปบูชารอยพระพุทธรูปเดือน ๓ ครั้ง ๑ และเดือน ๔ ครั้ง ๑ เป็นประเพณีตั้งแต่นั้นมา^{๒๓}

๒.๒.๓ การจัดองค์กรภายในวัดของคณะสงฆ์

ในประเทศไทยนั้นได้มีการพัฒนาการจัดการงานทุกอย่างหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์จะดำเนินไปได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใดสำคัญไปกว่าการบริหารและการจัดการ ทั้งนี้เพราะงานทางด้านการบริหารและการจัดการเป็นงานสำคัญต่อการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลการบริหารและการจัดการจึงหมายถึงภาระหน้าที่ของบุคคลใด ๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่ จัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายในทั้งที่เป็นคน ตัวเงิน วัสดุ และการบริหารจัดการของกลุ่มหรือหน่วยงานเพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนของสถาบันวัดก็เช่นเดียวกัน ในอดีตนั้นพระภิกษุสงฆ์ยังมีน้อย อีกทั้งยังไม่ได้ที่อยู่อาศัยที่เป็นทางการ จึงไม่ได้อยู่ประจำ ปัญหาต่าง ๆ จึงยังมีไม่มาก แต่ต่อมาเมื่อมีวัดเกิดขึ้นและมีพุทธบัญญัติให้พระสงฆ์จำพรรษาในฤดูฝน มีการอยู่รวมกันเป็นคณะ

^{๒๓} สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดพระพุทธรูปทรงเครื่อง>
รวมหาวิหาร

เกิดขึ้นปัญหาต่าง ๆ ก็ตามมามากมาย เพราะเมื่อคนหมู่มากอยู่รวมกันเป็นเวลานาน ๆ ก็ย่อมมีการขัดแย้งกันบ้าง ระเบียบวินัยก็เริ่มหย่อนยาน จึงต้องมีการจัดการปกครองวัด เพื่อให้ความเป็นอยู่ภายในวัดเป็นระเบียบเรียบร้อยและง่ายต่อการบริหารด้วยสำหรับการจัดองค์การวัดในประเทศไทยย่อมมีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาลอยู่บ้างเนื่องจากปัจจุบัน สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่แตกต่างกัน รวมทั้งกาลเวลาที่ผ่านไป ทำให้พุทธศาสนาต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปรับตัวนี้มีได้เป็นไปทั้งหมด เพียงแต่แก้ไขเพิ่มเติมคำสอนบางอย่างให้เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย เหตุนี้จึงเกิดมีกิจกรรมของคณะสงฆ์เกิดขึ้นโดยการแต่งตั้งพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ภายในวัดดังนี้

๒.๒.๓.๑. เจ้าอาวาสปกครอง/บริหารจัดการกิจการในวัด

ตำแหน่งเจ้าอาวาสเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญเปรียบเสมือน ผู้นำของพระสงฆ์ ต้องดูแลพระภิกษุสงฆ์ในวัดไม่ให้ประพฤติเสื่อมเสีย และต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอกด้วยรวมทั้งควบคุมดูแลกิจการภายในวัดทั้งหมด เจ้าอาวาสจึงต้องมีความรับผิดชอบสูงเพราะความเสื่อมหรือความเจริญของวัดย่อมขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบในหน้าที่ของเจ้าอาวาสเป็นประการสำคัญ วัดแต่ละวัดกฎหมายกำหนดให้มีเจ้าอาวาสได้เพียงรูปเดียว ส่วนบางวัดที่เป็นวัดใหญ่มีการกิจการมากจนเจ้าอาวาสไม่สามารถปฏิบัติงานได้ทั่วถึง เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระเจ้าอาวาส กฎหมายจึงได้กำหนดให้มีรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสไว้ ซึ่งจะมีที่รูปได้ตามความเหมาะสมของวัด นอกจากนี้ยังได้กำหนดอำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้อย่างกว้างขวาง ให้รับภาระทุกอย่างภายในวัดไม่ว่าด้านศาสนศึกษาการปกครอง การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น ส่วนหน้าที่รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสกฎหมายไม่ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนแต่ให้ปฏิบัติตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย^{๒๔}

การที่วัดมีเจ้าอาวาสได้เพียงรูปเดียวก็เพื่อตัดปัญหาในเรื่องความแตกแยกนั่นเองเพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจการกระจายอำนาจมิให้เจ้าอาวาสมีอำนาจหน้าที่มากเกินไปอีกทั้งเป็นการกระจายงาน เพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความรวดเร็ว จะเห็นได้ว่าตำแหน่งทั้งสามนี้ต่างก็มีความสำคัญต่อวัด และต่อชุมชนในการคัดเลือกพระภิกษุผู้เข้ามารับตำแหน่งดังกล่าวจึงต้องมีการพิจารณากันอย่างรอบคอบ โดยมีกฎระเบียบกำหนดถึงคุณสมบัติมากที่สุดในวัด ถ้ามีเจ้าอาวาสเกินกว่าหนึ่งรูปและความคิดไม่ลงรอยกัน การบริหารวัดย่อมจะยุ่งยาก จึงให้มีเจ้าอาวาสได้เพียงรูปเดียว สำหรับการให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสเพื่อช่วยเหลือเจ้าอาวาสแล้วยังเป็นการแต่งตั้งที่เป็นไปตามขั้นตอน เพื่อให้ได้ซึ่งบุคคลที่มีคุณธรรมที่ดีงาม มีความรับผิดชอบสูง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละ

^{๒๔} มานพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (พ.ศ. ๒๕๐๕) หมวด ๓-๔ ว่าด้วยเรื่องวัดและว่าด้วยเรื่องเจ้าอาวาส ในมาตรา ๕-๑๙, หน้า ๓๖๓-๓๖๕.

ไม่หลีกเลี่ยงหน้าที่หากแต่มีการร่วมมือกันปฏิบัติงานเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของวัดและพระศาสนา พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงแสดงคุณลักษณะและคุณธรรมของเจ้าอาวาสหลายประการดังนี้

๑. อวาสิกธรรม ๕ คุณสมบัติของเจ้าอาวาสหมวดที่หนึ่งประเภทที่ควรยกย่องได้แก่^{๒๕}

- ๑) ถึงพร้อมด้วยมารยาทและวัตร
- ๒) เป็นพหูสูตร ทรงความรู้
- ๓) เป็นผู้ปฏิบัติขัดเกลา ชอบความสงบ ยินดีในกัลยาณธรรม
- ๔) มีวาจางาม รู้จักพูด รู้จักเจรจาให้เป็นผลดี
- ๕) มีปัญญาเฉลียวฉลาด

๒. ปิยธรรมของเจ้าอาวาส เป็นคุณสมบัติของเจ้าอาวาสประเภทเป็นที่รักที่เคารพของพรหมจารี คือ เพื่อนภิกษุสามเณรผู้ประพาศพรหมจรรย์ร่วมกัน ได้แก่^{๒๖}

- ๑) มีศีล สำรวมในพระปาฏิโมกข์ ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย
- ๒) เป็นพหูสูตร ทรงความรู้
- ๓) มีวาจางาม รู้จักพูด รู้จักเจรจาให้เป็นผลดี
- ๔) ได้คล่องแคล่วในฌานสี่ สำหรับอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน
- ๕) บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ลีนอาสวะแล้ว

๓. โสภณธรรมของเจ้าอาวาส ประเภททำวัดให้งาม ได้แก่^{๒๗}

- ๑) มีศีล สำรวมในพระปาฏิโมกข์ ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย
- ๒) เป็นพหูสูตร ทรงความรู้
- ๓) มีวาจางาม รู้จักพูด รู้จักเจรจาให้เป็นผลดี
- ๔) สามารถกล่าวธรรมมีกถาให้ผู้มาหาเห็นแจ่มชัดย่อมรับไปปฏิบัติเข้าใจให้แก่วรรณะ

และเบิกบานใจ

๕) ได้คล่องแคล่วในฌานสี่ที่เป็นเครื่องอยู่สุขสบายในปัจจุบัน

๔. อุปการธรรมของเจ้าอาวาส ประเภทมีอุปการมากแก่วัด ได้แก่^{๒๘}

- ๑) มีศีล สำรวม ในพระปาฏิโมกข์ ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย
- ๒) เป็นพหูสูตร ทรงความรู้
- ๓) รู้จักปฏิสังขรณ์เสนาสนะและสิ่งของที่ชำรุดหักพัง

^{๒๕} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (พ.ศ. ๒๕๐๕) หมวด ๓-๔ ว่าด้วยเรื่องวัดและว่าด้วยเรื่องเจ้าอาวาส ในมาตรา ๕-๑๙, หน้า ๔๑๖-๔๑๗.

^{๒๖} อจ. ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๓๑/๓๗๓-๓๗๔.

^{๒๗} อจ. ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๓๓/๓๗๕.

^{๒๘} อจ. ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๓๔/๓๗๖.

๔) เมื่อมีสิ่งหมิ่นใหญ่จากต่างถิ่นต่างแคว้น ขวนขวายบอกชาวบ้านผู้ปรารถนาไว้ให้ มา
ทำบุญ

๕) ได้คล้องแคล้วมานี่ที่เป็นเครื่องอยู่สุขสบายในปัจจุบัน

๕. กรณธรรมของเจ้าอาวาส ประเภทอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ซึ่งได้แก่^{๒๙}

๑) ชักนาคฤหัสถ์ให้ถือปฏิบัติในอธิศีล

๒) ยิงคฤหัสถ์ให้ตั้งอยู่ในธรรมทัศนะคือรู้เห็นเข้าใจธรรม

๓) เมื่อคฤหัสถ์เจ็บไข้ไปเยี่ยมให้สติ

๔) เมื่อมีสิ่งหมิ่นใหญ่จากต่างถิ่นต่างแคว้น ขวนขวายบอกชาวบ้าน ผู้ปรารถนาไว้ให้มา
ทำบุญ

๕) เขาถวายโภชนะใด ๆ จะเลวหรือดีก็ฉันด้วยตนเองไม่ยั้งศรัทธาไทยให้ตกไป

จะเห็นได้ว่าตำแหน่งของเจ้าอาวาสนั้นไม่เพียงแต่จะมีผลต่อกิจกรรมภายในวัดเท่านั้นยังมี
ผลต่อชุมชนด้วย ดังนั้นคุณธรรมของเจ้าอาวาสจึงมีนอกเหนือไปจากที่กล่าวมาข้างต้นอีก คือ ธรรมที่
ทำให้เจ้าอาวาสเลวและดี ธรรมที่ทำให้เจ้าอาวาสตกต่ำและไม่ตกต่ำคุณธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งที่เจ้า
อาวาสทุกคนควรมีคือ^{๓๐} ๑. ไม่ถึงด้วยฉันทาคติ ๒. ไม่ถึงด้วยโทสาคติ ๓. ไม่ถึงโมหาคติ ๔. ไม่ถึงด้วย
ภยากติ ๕. ไม่ใช่สอยของสงฆ์จุจส่วนตัว เนื่องจากเจ้าอาวาสมักจะถูกเพ่งเล็งมากกว่าพระภิกษุสงฆ์
ภายในวัด จึงต้องบริหารวัดด้วยความยุติธรรม ไม่มีอคติบุคคลอื่น ประกอบกิจการงานต่าง ๆ ตาม
ความเหมาะสมของสภาพการณ์และบุคคล มีความรอบรู้ในสิ่งต่าง ๆ ทั้งในหลักธรรมคำสอนและ
เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความเฉลียวฉลาด และสงเคราะห์คฤหัสถ์
ที่มาขอความช่วยเหลือและออกไปอนุเคราะห์ภายนอกด้วย เป็นต้น และคุณธรรมที่สำคัญ คือมีความ
ยุติธรรมและสำนึกถึงส่วนรวม เพื่อให้ความสัมพันธ์ที่มีต่อพระสงฆ์ภายในวัดและสังคมภายนอกเป็นไป
ด้วยความราบรื่น เป็นที่เคารพศรัทธาของทั้งสองฝ่าย ซึ่งจะมีผลทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของ
ชุมชนด้วย

นอกจากนี้พระพุทธเจ้าก็ได้มอบหมายให้พระสงฆ์ภายในวัดมีหน้าที่ในการช่วยบริหารวัด
และภิกษุผู้ได้รับเลือกเป็นเจ้าหน้าที่นั้นจะต้องมีคุณธรรมห้า อันได้แก่ ๑. ไม่ถึงความลาเอียงเพราะ
ความชอบพอ ๒. ไม่ถึงความลาเอียงเพราะความเกลียดชัง ๓. ไม่ถึงความลาเอียงเพราะความมมายุ ๔.
ไม่ถึงความลาเอียงเพราะความกลัว ๕. เข้าใจการหาหน้าที่อย่างนั้นซึ่งมีหน้าที่ต่าง ๆ กันดังนี้คือ^{๓๑}

๑. เจ้าหน้าที่อธิการแห่งจีวร แบ่งออกเป็นสาม คือ

^{๒๙} อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๕/๓๗๗.

^{๓๐} วิ.ปริ. (ไทย) ๘/๑๒๑/๔๗๒.

^{๓๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหา
มกุฏราชวิทยาลัย), หน้า ๕๓-๗๒.

- ๑) จีวรปฏิกากะ เป็นผู้รับจีวร
- ๒) จีวรนิทกะ เป็นผู้เก็บจีวร
- ๓) จีวรภาชกะ เป็นผู้แจกจีวร
๒. เจ้าหน้าที่อธิการแห่งอาหาร แบ่งออกเป็นสี่ คือ
 ๑. ภัตตทุเทศกะ เป็นผู้แจกภัต
 - ๒) ยาคุภาชกะ เป็นผู้แจกยาคุ
 - ๓) ผลภาชกะ เป็นผู้แจกผลไม้
 - ๔) ชัชชภาชกะ เป็นผู้แจกของเคี้ยว
๓. หน้าที่ของอธิการแห่งเสนาสนะ มีสองคือ
 - ๑) เสนาสนะคาหาปกะ มีหน้าที่แจกเสนาสนะให้ภิกษุถือ
 - ๒) เสนาสนะปัญญูปกะ มีหน้าที่แต่งตั้งเสนาสนะ
๔. หน้าที่ของเจ้าอธิการแห่งอาราม แบ่งออกเป็นสองคือ
 - ๑) การรักษาอาราม
 - ๒) การดูแลนวรรรม
๕. หน้าที่ของผู้รักษาอาราม มีสอง คือ
 - ๑) อารามิกเปสกะ เป็นผู้ใช้คนทางานวัด
 - ๒) สามเณรเปสกะ เป็นผู้ใช้สามเณร
๖. หน้าที่ของภิกษุผู้ดูแลนวรรรม แบ่งออกเป็นสอง คือ
 - ๑) ภัณฑาคาริก มีหน้าที่เก็บรักษาคลังเก็บพัสดุของสงฆ์
 - ๒) อัปมัตตวิสัชชกะ มีหน้าที่จ่ายของเล็กน้อยให้แก่ภิกษุ

คุณธรรมสี่ข้อแรกเป็นคุณธรรมที่ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งพึงมีทุกคน ส่วนข้อห้านี้เป็นคุณธรรมเฉพาะ เพราะหน้าที่ที่ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งแต่ละหน้าที่ย่อมไม่เหมือนกัน การจะให้ภิกษุผู้ได้รับเลือกทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือภิกษุรูปหนึ่งอาจได้รับเลือกทำหน้าที่หลายอย่างก็ได้แต่ต้องขอให้ภิกษุนั้นรับตกลงเสียก่อนแล้วจึงแต่งตั้งเพราะผู้ทำหน้าที่ด้วยความเต็มใจและศรัทธาย่อมมีความสำนึกในหน้าที่ที่ตนมีอยู่ จึงมีความรับผิดชอบสูงเอาใจใส่ในการงาน และหน้าที่เหล่านี้ต้องเกี่ยวข้องต่อวัตถุสิ่งของ ซึ่งชักจูงให้เกิดความไม่ซื่อสัตย์ได้โดยง่าย อาจจะเบียดเบียนไว้เป็นของตนเองหรือแจกจ่ายให้เฉพาะผู้ที่ตนคุ้นเคยหรือชอบพอ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นแก่ภิกษุสงฆ์ภายในวัด และมีผลต่อความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อวัด แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งมีคุณธรรมสูง มีสมรรถภาพในการทำงาน วัดก็ย่อมจะเจริญรุ่งเรือง ชาวบ้านก็จะเพิ่มความศรัทธาเลื่อมใสพากันมาอุปถัมภ์บำรุงวัดอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นความเจริญหรือความเสื่อมของวัดจึงขึ้นอยู่กับบุคคลกรภายในวัดด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการที่คฤหัสถ์และพระภิกษุสงฆ์ ควรจะมีความสัมพันธ์กันในการช่วยเหลือกิจการงานต่างๆ จึงได้ทรงแต่งตั้งตำแหน่งไวยาวัจกร (ผู้ทำ กิจธุระแทนสงฆ์, ผู้ช่วยขนขวยหาธุระหรือผู้ช่วยเหลือรับใช้พระ) ขึ้นเพื่อช่วยเหลือพระสงฆ์ในการ ธุระต่าง ๆ ที่พระสงฆ์ไม่อาจทำกิจนั้นได้ และตำแหน่งกับปียการก (ผู้ทำหาของที่สมควรแก่สมณะ ผู้ที่ ทำหน้าที่จัดของที่สมควรแก่ภิกษุผู้บริโภคน ผู้ปฏิบัติภิกษุ ศิษย์พระ) ขึ้นเพราะบางครั้งพระภิกษุสงฆ์ไม่ อาจรับสิ่งของบางอย่างได้ จึงต้องหาคนมาช่วยหาสิ่งที่ใช้ไม่ได้ให้ใช้ได้ แต่ตำแหน่งทั้งสองนี้ไม่มีการกา หนดคุณสมบัติโดยตรง เพียงแต่เป็นพุทธศาสนิกชนและมีคุณสมบัติของอุบาสกเป็นหลักคือ^{๓๒}

๑. อุบาสกธรรมห้า (ธรรมของอุบาสกที่ดี สมบัติ หรือองค์คุณของอุบาสกอย่างเยี่ยม) อัน ได้แก่

๑) มีศรัทธา

๒) มีศีล

๓) ไม่ถ้อยมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล คือมุ่งหวังผลจากการกระทำและการ งานมิใช่จากโชคกลางและสิ่งที่ตื่นกันว่าลางคังคังดีสิทธิ์

๔) ไม่แสวงหาทักษิณาย ภายนอกหลักคำสอนนี้คือ ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลัก

พระพุทธศาสนา

๕) สนับสนุนในพระศาสนานี้เป็นเบื้องต้นคือขนขวยในการอุปถัมภ์บำรุง

พระพุทธศาสนา

๒. อุบาสกธรรมอีกเจ็ด (ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสก)

๑) ไม่ขาดการเยี่ยมเยียนพบปะพระภิกษุ

๒) ไม่ละเลยการฟังธรรม

๓) ศึกษาในอธิศีล

๔) มากด้วยความเลื่อมใสในภิกษุทั้งหลาย ทั้งที่เป็นเถระ นวกะและปุนกลาง

๕) ไม่ฟังธรรมด้วยตั้งใจจะเพ่งโทษติเตียน

๖) ไม่แสวงหาทักษิณายภายนอกหลักคำสอนนี้

๗) สนับสนุนในพระพุทธศาสนานี้เป็นเบื้องต้น คือ ขนขวยในการอุปถัมภ์บำรุง

พระพุทธศาสนา

ตำแหน่งไวยาวัจกรและกับปียการ เป็นตำแหน่งที่ต้องเกี่ยวข้องและใกล้ชิดพระสงฆ์ จึงมี ผลต่อกิจการของวัดด้วย เนื่องจากเป็นหน้าที่ที่ต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของจึงมีโอกาที่จะ

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๐๐.

เปิดเผยได้มาก ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่พระภิกษุสงฆ์ได้ ดังนั้นผู้ที่ดำรงตำแหน่งทั้งสองนี้จึงต้องเป็นผู้มีศีลธรรม ศรัทธาในศาสนาอย่างแท้จริงประกอบกิจการงานด้วยความซื่อสัตย์ มุ่งเอาประโยชน์ของศาสนาเป็นที่ตั้ง และที่สำคัญคือ ต้องรับผิดชอบในหน้าที่ที่พระภิกษุสงฆ์ได้มอบหมายให้เอาใจใส่ในกิจที่ต้องกระทำเพื่อให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะฉะนั้นการแต่งตั้งตำแหน่งทั้งสองจึงมีผลต่อความเสื่อมหรือความเจริญของวัดได้ด้วย จึงควรพิจารณาบุคคลที่มีคุณธรรมเป็นหลัก

๒.๒.๓.๒ เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ภายในวัด

เจ้าหน้าที่หรือคนงานวัดนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังที่ในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้ว่า สมัยนั้นท่านพระปิลินทวัจฉะประสงค์จะหาที่เร้นจึงให้ภิกษุทั้งหลายทำความสะอาดเงื้อมเขาในกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้นพระเจ้าพิมพิสารจอมทัฬหะครุฑเสด็จเข้าไปหาท่านพระปิลินทวัจฉะถึงที่พัก ครั้นถึงแล้วได้ทรงอภิเษกแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร พระเจ้าพิมพิสารจอมทัฬหะครุฑได้ตรัสกับท่านพระปิลินทวัจฉะดังนี้ว่า “พระคุณเจ้าให้ภิกษุทั้งหลายทำอะไร” ท่านพระปิลินทวัจฉะถวายพระพรว่า “ขอถวายพระพร อาตมาภาพประสงค์จะหาที่เร้นจึงให้ภิกษุทั้งหลายทำความสะอาดเงื้อมเขา” พระเจ้าพิมพิสารตรัสถามว่า “พระคุณเจ้าต้องการคนวัดบ้างไหม” ท่านพระปิลินทวัจฉะถวายพระพรว่า “ขอถวายพระพร พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตให้มีคนวัด” พระเจ้าพิมพิสารตรัสถามว่า “ถ้าเช่นนั้น พระคุณเจ้าพึงทูลถามพระผู้มีพระภาคแล้วบอกโยมด้วย” ต่อมาท่านพระปิลินทวัจฉะส่งทูตไปยังสำนักพระผู้มีพระภาคให้กราบทูลว่า “พระพุทธเจ้าข้า พระเจ้าพิมพิสารจอมทัฬหะครุฑ มีพระราชประสงค์จะถวายคนวัดข้า พระองค์ จะพึงปฏิบัติอย่างไร ” ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้มีคนงานวัด”

แม้ครั้งที่ ๒ พระเจ้าพิมพิสารจอมทัฬหะครุฑ เสด็จเข้าไปหาท่านพระปิลินทวัจฉะถึงที่พัก ครั้นถึงแล้วได้ทรงอภิเษกแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้ตรัสกับท่านพระปิลินทวัจฉะดังนี้ว่า “พระคุณเจ้า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตคนวัดแล้วหรือ” ท่านพระปิลินทวัจฉะทูลว่า “ขอถวายพระพรทรงอนุญาตแล้ว” พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้นโยมจะถวายคนวัดแก่พระคุณเจ้า”^{๓๓}

จะเห็นได้ว่าคนงานวัดหรือเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติภารกิจภายในวัดนั้นได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแต่ในสมัยปัจจุบันนั้นถ้าเป็นวัดเล็กมีพระภิกษุสามเณรไม่มากนัก เจ้าอาวาสก็ทำหน้าที่ปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัดตามพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติด้วยตนเอง หากวัดนั้นมีกุฏิหลายหลัง เจ้าอาวาสก็มอบหมายให้พระภิกษุอาวุโสเป็นผู้ปกครองดูแลสั่งสอนพระภิกษุสามเณรที่พำนักอยู่ในแต่ละกุฏิอีกต่อหนึ่ง ถ้าเป็นวัดใหญ่มีภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก มักจะแบ่งการปกครองภายในวัดออกเป็นคณะในคณะหนึ่งมีพระภิกษุอาวุโส หรือรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้า

^{๓๓} วิมหา. (ไทย) ๕/๒๗๐/๖๓-๖๕.

อวาสแบ่งกันไปดูแลปกครอง อาจมีการแต่งตั้งพระภิกษุสามเณรหรือไวยาวัจกร อุบาสก อุบาสิกา ขึ้นเพื่อเป็นเจ้าหน้าที่ในการช่วยเหลือกันดูแลรักษาวัด เช่น เจ้าหน้าที่ไฟฟ้า เจ้าหน้าที่ประปา เจ้าหน้าที่โรงครัว เจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านเอกสารวัด เป็นต้น ซึ่งตำแหน่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกเหมาะสมของแต่ละวัดที่จะมีหรือไม่มีก็ได้

๒.๒.๓.๓. ไวยาวัจกร

ไวยาวัจกรหมายถึงผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัตและมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนได้ส่วนเสียของวัด ฉะนั้นการแต่งตั้งไวยาวัจกร จึงมีกำหนดกฎเกณฑ์ให้มีการคัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติและความประพฤติอันเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ เพื่อให้การดูแลรักษาและจัดการผลประโยชน์ของวัดได้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย^{๓๔}

อาจกล่าวได้ว่า การจัดองค์กรหรือการจัดรูปงานของพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระสงฆ์ได้จัดรูปงานการปกครองกันมาในรูปแบบอาจารย์ปกครองลูกศิษย์ หรือพ่อปกครองลูกโดยอาศัยยึดหลักในพระธรรมวินัยเป็นแม่บทในการจัดระเบียบการปกครอง โดยให้อำนาจบัญญัติหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินงานของพระสงฆ์ตามความเหมาะสม ครั้นต่อมาเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักร ผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและอุปถัมภ์คณะสงฆ์ไทยหรือเรียกอีกไว้อีกชื่อว่า พุทธจักร ซึ่งหมายถึงพระสงฆ์ผู้สืบพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทในประเทศไทยอันได้แก่พระสงฆ์คณะมหานิกายและพระสงฆ์คณะธรรมยุตเห็นว่าการจัดและดำเนินงานอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาเพื่อความเรียบร้อยและดีงาม จึงได้ตรากฎหมาย กฎ ระเบียบ คำสั่งและข้อบังคับ ต่าง ๆ ขึ้น^{๓๕} ซึ่งในสมัยพุทธกาล สิ่งที่ควรตระหนักคือ คณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสถานะการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนเช่นปัจจุบัน พุทธศาสนาเพิ่งเริ่มตั้งและท้าทายต่อความเชื่อใจจารีตเดิมของศาสนา พราหมณ์ จุดมุ่งหมายในการออกบวชสมัยพุทธกาลเป็นวิธีทางหนึ่งในการแก้ไขสังคมโดยใช้รูปแบบสันติที่เรียกว่า “อหิงสา” หมายถึงการไม่เบียดเบียนผู้ใดสิ่งใด เมื่อจุดมุ่งหมายอยู่ที่การหลุดพ้นหรือ นิพพาน วัตรปฏิบัติของสงฆ์จึงปรากฏในรูปแบบการลดละทุกสิ่งที่เป็นเครื่องผูกพันไม่ว่าจะเป็น ทรัพย์สิน บุตร ภรรยา ยศศักดิ์ ดังปรากฏในวินัยบัญญัติเรื่องนิสสัย ๔ ซึ่งเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ได้แก่ ๑. เที่ยวบิณฑบาต ๒. นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๓. อยู่โคนไม้เป็นนิตย ๔. ฉันทาองด้วยน้ำ มูตรเน่า นิสสัย ทั้ง ๔ ชี้ให้เห็นความสันโดษของภิกษุตามธรรมวินัย^{๓๖}

^{๓๔} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอนไวยาวัจกร, หน้า ๔๓๕-๔๓๗.

^{๓๕} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๙.

^{๓๖} คณินันต์ จันทบุตร, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่าอานาชาติ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, สกศ, (กรุงเทพมหานคร: บ.พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

ในพระวินัยปิฎก พระพุทธองค์ทรงให้คำจำกัดความของภิกษุอย่างชัดเจนว่าหมายถึงบุคคลซึ่งสละทรัพย์สินส่วนตัวไม่อาลัยไยดีในลาภยศ สรรเสริญ ดำรงภาวนาการณเป็นผู้ขอ ประพฤติคุณธรรม ดังความในพระวินัยปิฎกเล่ม ๑ ความว่า “ที่ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าเป็นผู้ขอ ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าประพฤติภิกขาจริยวัตร ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าทรงผินผ้าที่ทำลายแล้ว ชื่อว่าภิกษุโดยสมญา ชื่อว่าภิกษุโดยปณินญา ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าเป็นเอหิภิกขุ ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่ามีสารธรรม ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าเป็นผู้อันสงฆ์พร้อมเพรียงกันอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมอันไม่กำเริบควรแก่ฐานะ ชื่อว่าภิกษุที่ทรงประสงค์โดยอรรถนี้”^{๓๗}

นอกจากคุณสมบัติของการเป็นผู้เสียสละแล้ว ลักษณะสำคัญอื่น ๆ คือ “ความเป็นคนเลี้ยงง่าย บำรุงง่าย มักน้อย สันโดษ ขัดเกลา กาจจัด อาการน่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร ดังพุทธดำรัสในธัมมบท ขุททกนิกายว่า

บุคคลย่อมไม่เป็นสมณะ เพียงเพราะมีศีระะโล้น คนที่ไม่มีวัตรพูดพล่อยๆ ประกอบด้วยความปรารถนาความโลก จะเป็นสมณะได้อย่างไร ผู้ใดสงบ บาปน้อยใหญ่เสียได้ด้วยประการทั้งปวง จึงเรียกว่าสมณะได้เพราะสงบบาปทั้งหลาย”^{๓๘}

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลจึงไม่ได้วางระเบียบแบบแผนอะไรมากนัก เป็นในรูปอาจารย์ปกครองศิษย์^{๓๙} เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังน้อยเจตจำนงในการออกบวชเกิดจากความเบื่อหน่ายและมุ่งหาจุดหลุดพ้นทางโลก ความเสื่อมอันเกิดจากวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกว่าพระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทหนึ่ง ๆ มีเพียงกลุ่มพระสงฆ์ฉัพพัคคีย์ หลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราชอำนาจพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองรัฐให้ออกพระราชกำหนดกฎหมายบังคับสั่งสมณฑล ฝ่ายอาณาจักรมีหน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียว^{๔๐}

สรุปได้ว่า ตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์กรเพื่อการบริหารจัดการวัดนั้น ล้วนมีความสำคัญ เพราะต่างก็มีส่วนรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการกิจการของวัดและมีส่วนทำให้วัดก้าวหน้าหรือตกต่ำได้เช่นกัน แต่ทั้งภิกษุที่อยู่ในวัดที่ไม่มีตำแหน่งใด ๆ รวมทั้งคฤหัสถ์ ก็ควรจะได้ช่วยกันบริหารวัดโดยปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ได้วางไว้ หมั่นปรึกษาหารือเกี่ยวกับกิจการของวัดเพื่อปรับให้เข้ากับความต้องการของส่วนรวมดังนั้นการแต่งตั้งบุคคลกรต่าง ๆ ภายในวัดจึงควรพิจารณากันอย่างรอบคอบโดย

^{๓๗} คณินันท์ จันทบุตร, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่าอานาชาติ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี**, สกศ, (กรุงเทพมหานคร: บ.พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๓๘} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, **ประวัติศาสตร์นา**, (กรุงเทพมหานคร: บ.รวมสาสน์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

^{๓๙} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, **พระประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย**, ๒๕๔๗, หน้า ๒๙. อัดสำเนา.

^{๔๐} กรมการศาสนา, **ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๑.

คำนึงถึงผู้ที่มีคุณสมบัติเดิมที่ได้กำหนดไว้และมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในกฎระเบียบ เพื่อให้ได้กลุ่มผู้บริหารวัดที่ดีและมีประสิทธิภาพในการทำงาน

๒.๒.๔ ความเป็นมาของวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ

วัดในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นองค์การทางศาสนาองค์การหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับเป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไป และยังเป็นสถานที่ที่ฝึกฝน ขัดเกลา อบรมบ่มนิสัย กุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา วัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา คือ วัดเวฬุวัน หรือวัดเวฬุวนารามตามประวัติว่าเป็นที่พำนักอาศัย (อาราม วิหาร) ของผู้ประพาศพรหมจรรย์ เป็นสถานที่สงบ่มรื้อน ร่มเย็นทั้งทางกายและทางใจซึ่งเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ตรงกับความหมายว่า อารามส่วนชาวไทยเรียกสถานที่อยู่ของผู้ประพาศพรหมจรรย์ว่า “วัด” เพราะสถานที่ดังกล่าวใช้เป็นที่วัดภูมิธรรม ภูมิความรู้ของพุทธศาสนิกชนผู้มาวัดว่าสามารถประพาศปฏิบัติธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้มากน้อย แค่ไหน ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วนั้นจึงได้ออกสั่งสอนเวไนยสัตว์ด้วยการประกาศธรรมวินัย ภายหลังจึงได้มีพระสาวกออกบวชติดตามพระพุทธองค์มาเรื่อย ๆ ในขณะเดียวกันก็ช่วยพระพุทธองค์ประกาศธรรมวินัยสั่งสอนเวไนยสัตว์อีกแรงหนึ่งด้วย พระภิกษุสงฆ์เหล่านี้ก็ได้ช่วยกันจาริกไปตามที่ต่าง ๆ เพื่อประกาศพระศาสนา

ต่อเมื่อพระพุทธองค์ได้เสด็จไปถึงกรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารจึงได้ทรงเลือกสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งเป็นพระราชอุทยานของพระองค์เองอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองมากนักให้เป็นสถานที่ประทับของพระพุทธองค์พร้อมด้วยเหล่าสาวกจำนวน ๑,๐๐๐ รูป บริเวณนั้นเป็นสถานที่ร่มรื่นเพราะมีต้นไม้ อยู่เป็นจำนวนมาก ชาวเมืองราชคฤห์เรียกสถานที่แห่งนั้นว่า เวฬุวัน แปลว่า สวนไม้ ด้วยเป็นสถานที่ กว้างใหญ่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนทั้งเจียบสังกัดไม่พลุกพล่านด้วยผู้คนควรเป็นที่หลีกเร้นอยู่ตามสมณวิสัย เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงถวายพระราชอุทยานเวฬุวันเป็นสังฆทาน พระศาสดาจึงทรงปรารถนาให้ พระภิกษุรับอารามที่ทายกถวายตามปรารถนา พระเวฬุวนาราม จึงเกิดขึ้นเป็นวัดแรกใน พระพุทธศาสนาพระองค์ทรงประทับอยู่ ณ เวฬุวันวิหาร ประดิษฐานพระพุทธศาสนา ณ พระเวฬุวัน วิหารแต่นั้นมานี้คือมูลเหตุซึ่งทำให้วัดในพระพุทธศาสนา เริ่มมีขึ้นมา และเห็นได้ว่าวัดในสมัยแรกนั้น เป็นเพียงสวนป่าซึ่งใช้เป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น เมื่อมาในสมัยหลังวัดได้ถูกเพิ่มสถานภาพ และหน้าที่ของตนมากขึ้นกว่าแต่ก่อนจากที่เป็นเพียงแค่สถานที่พักสงฆ์ ต่อมาจึงทำให้วัดมีสถานภาพ เป็นองค์การที่ใหญ่โตขึ้น หมายถึง วัดมีหน้าที่ที่จะต้องทำมากขึ้นเพราะวัดจะต้องมีกิจกรรมที่สัมพันธ์ กับชุมชนอยู่ตลอดเวลา ยิ่งชุมชนมีความใหญ่โตมากเพียงใดวัดก็ยิ่งต้องทำงานมากขึ้น ด้วยเหตุนี้วัดจึง จำเป็นต้องมีการบริหารการพัฒนา เพื่อความสำเร็จของกิจกรรมให้เกิดขึ้นอยู่เสมอเพราะฉะนั้น หาก วัดมีหลักการบริหารการพัฒนาองค์การที่ดี ก็จะทำให้วัดนั้นได้รับประโยชน์จากชุมชนมากและชุมชนก็

ได้รับประโยชน์จากวัดมาก ด้วยเช่นกัน^{๔๑} สถานที่ที่ปรากฏเป็นวัดในสมัยพุทธกาลอีกวัดหนึ่งคือ วัดพระเชตุวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้สร้างโดยซื้ออุทยานของเจ้าชายเชต วัดนี้เป็นวัดที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่นานที่สุดเป็นเวลาถึง ๑๙ พรรษา แต่ไม่ได้ประทับจำพรรษาตลอดปีไม่ประทับเพียง ๓ เดือนในฤดูฝนเท่านั้น อีก ๙ เดือน เสด็จไปแสดงธรรมในคามนิคมอื่น^{๔๒} วคิน อินทสระ กล่าวถึงที่มาแห่งอารามนี้ไว้ว่า สุตตตะคฤหบดี หรืออีกนัยหนึ่ง คืออนาถบิณฑิกเศรษฐี มองหาสถานที่ที่จะสร้างอารามถวายพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ เห็นที่อยู่แห่งหนึ่งเป็นสวนของเจ้าชาย ผู้ทรงพระนามว่า “เชตวะ” ได้ลักษณะควรเป็นอารามสำหรับพุทธนิवास คืออยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลจากหมู่บ้าน มีทางเข้าออกได้สะดวก ไม่อีกทีกในเวลากลางวันและเงียบสงัดในเวลากลางคืน ห่างจากหมู่บ้าน เหมาะสำหรับเป็นที่สำราญพระอิริยาบถของพระตถาคต และเป็นที่ตรีกตรองธรรมอันลึกซึ้งสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เมื่อสร้างอารามเสร็จ อนาถบิณฑิกเศรษฐีตั้งใจจะซื้อที่ทำชุ้มประตู พอได้เงินหมดตั้งใจว่าจะไปเยี่ยมเพื่อนคนหนึ่ง เจ้าชายเชตวะทรงสงสารและเห็นใจเศรษฐีจึงทรงยกเนื้อที่ตรงนั้นให้เศรษฐีดำริว่า เจ้าชายเชตวะมีคนเคารพนับถือมากในเมืองสาวัตถี จึงให้ชื่ออารามนี้ว่า “เชตวัน” แต่คนทั้งหลายมักจะต่อท้ายว่า “อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี” อนาถบิณฑิกะให้สร้างกุฏิ วิหาร ห้องประชุม ห้องเก็บของ ขุดสระใหญ่ ปลูกบัวขาว บัวขาว บัวเขียว บานสะพรั่งชูดอกไสว ปลูกมะม่วงเพิ่มเติมจากเดิมที่มีอยู่แล้ว ยังมีพันธุ์ไม้หลากหลายเป็นทิวแถว ที่ทำเป็นชุ้มเป็นพุ่มก็มี สะอาดสวยงาม และร่มรื่น ต้นไม้ส่วนมากมีผลอันจะเป็นประโยชน์แก่ภิกษุสามเณรรวมความว่า เชตวันเป็นอารามที่น่าอยู่ มีสัปปายะธรรมพร้อมทั้ง ๔ ประการ คือ เสนาสนสัปปายะ ที่อยู่อาศัย ปุคคลสัปปายะ มีมิตรสหายดี มีผู้เอาใจใส่พอสมควร อาหารสัปปายะ มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ และธัมมสัปปายะ มีธรรมที่จะปฏิบัติเพื่อบรรลुकุณเบื้องสูงเหมาะแก่จริตธรรมาศัย^{๔๓}

ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่ยุคต้นประวัติศาสตร์ชาติไทย สังคมไทยในอดีตมีวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา เป็นบ่อเกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั่งามของชาวพุทธ เป็นบ่อเกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั่งามของชาวพุทธ ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมโยงระบบการถ่ายทอดศีลธรรมของสถาบันศาสนาเข้าไปสู่สถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่นสถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว และสถาบันการปกครองชาติ จึงทำให้คนไทยมีรากฐานความคิดตั้งอยู่บนศีลธรรมอันดีงาม รู้จักบาปบุญคุณโทษเป็นผลให้ประเทศไทยในอดีต

^{๔๑} กรกฎ โอภาสเจริญมงคล, การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร: จากยุคก่อตั้งสู่ออนาคต, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, วารสารวิทยบริการ ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม, ๒๕๕๕), หน้า ๔.

^{๔๒} ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๑๐ (๒๕๑๒ - ๒๕๑๓) : ๖๓๕๙.

^{๔๓} วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๐๗/๑๑๗-๑๑๙, อ้างใน วคิน อินทสระ, “สุตตตะผู้สร้างอารามเชตวัน”, ในพระอานนท์พุทธอนุชา, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๖ - ๙.

โดยทั่วไปแล้วมีสงฆ์ชุมชนแบบเมืองพุทธตลอดมา “การสร้างวัดมีมาแต่โบราณกาล เมื่อประชาชนมีจิตศรัทธาในบวรพุทธศาสนา ได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด ก็มักจะสร้างวัดขึ้นแล้วนิมนต์พระสงฆ์ไปพำนัก เพื่อบำเพ็ญบุญกุศลประกอบศาสนกิจ ตามประเพณีที่สืบทอดกันมา ในอดีตวัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ใช้เป็นสถานศึกษาอบรม ให้มีความรู้ในด้านวิชาชีพตำราแพทย์แผนไทย และศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เป็นสถานที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครอง รวมทั้งเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน ดังนั้น วัดจึงเป็นสถานที่ที่สำคัญยิ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนาตลอดมา จึงถือได้ว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยทั้งอดีตและปัจจุบัน ปัจจุบันการสร้างวัดตั้งวัดจะต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามขั้นตอนของทางราชการ เมื่อการสร้างวัดตั้งวัดได้เสร็จสิ้น ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเป็นวัดที่ถูกต้อง และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ขึ้นทะเบียนไว้ในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแล้ว จึงถือว่าวัดนั้นเป็นวัดโดยสมบูรณ์ โดยเจ้าอาวาสมีหน้าที่ทำนุบำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ในการนี้ต้องดูแลบริหารกิจการภายในวัดอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา การปฏิบัติ และอื่น ๆ ให้มีความก้าวหน้า ถูกต้อง เป็นระเบียบ เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งหมายถึง การพัฒนากิจการพระพุทธศาสนาหรือการพัฒนาวัดนั่นเอง”^{๔๔}

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม วิถีชีวิตดั้งเดิมของเรชาวไทย มีวัดเป็นศูนย์กลางเป็นจุดรวมจิตใจ เราเข้าวัดเพื่อขัดเกลาจิตใจเป็นสิ่งที่หล่อหลอม เหนียวรั้งให้ชุมชนมีวัฒนธรรมที่ดี จึงเป็นศูนย์กลางในการสื่อสาร จากนั้นเราก็ถือโอกาสทำกิจกรรมไปด้วย เป็นศูนย์เรียนรู้ศิลปะ วิชาชีพ การแพทย์ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีกิจกรรมสัมพันธ์ชุมชน จัดงานเทศกาลรื่นเริง โดยอยู่ในกรอบของวัด^{๔๕}

๒.๒.๕ หลักการในการพัฒนาวัด

การพัฒนาวัด หมายถึง การปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด จนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาวัด ดังนี้

๑. พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกรักแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหนและช่วยกันดูแลรักษา

^{๔๔} กองสื่อธรรมะ วัดพระธรรมกาย, ปฏิรูปเทศ ๔ สูตรสำเร็จการบริหารวัด, บริษัท เพาเวอร์พริ้นท์ จำกัด, ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๔.

^{๔๕} กองพุทธศาสนสถาน, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานกองพุทธศาสนสถาน, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๔, หน้า ๖

^{๔๖} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), วัดสร้างสุขโลกแห่งสปปายะ, (กรุงเทพมหานคร: โครงการวัดสร้างสุข สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๕๙).

๒. สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย ๕ ประการ คือ

- เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร
- เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม
- เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน
- เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายทางใจ
- เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน

๓. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดต้องสะอาดร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนที่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักพระพุทธศาสนา

๔. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น ในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรให้วัดเป็นศูนย์กลาง

๕. ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ชนชาติหนึ่ง ๆ นอกจากมีหน้าที่ต้องพัฒนาประเทศชาติของตนเองแล้ว ก็พึงมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และส่งเสริมอารยธรรมโลกด้วยชนชาติไทยเป็นชนชาติที่เก่าแก่มากชนชาติหนึ่ง มีวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้าอย่างสูงมาตลอดเวลายาวนาน จึงได้มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมอารยธรรมของโลกด้วยแม้ว่าจะอยู่ในขอบเขตที่ไม่กว้างนัก ส่วนร่วมที่ว่านี้ก็คือ ศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจนมีแบบแผนเป็นของตนเองอย่างที่เรียกว่ามีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยเด่นชัด ศิลปวัฒนธรรมไทยเหล่านี้มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่

พระพุทธศาสนา นอกจากเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ชนชาติไทยมีศิลปวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้ามาในอดีตแล้ว ก็ยังคงเป็นสถาบันหลักของประเทศ และเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมไทยอยู่แม้ในปัจจุบัน เพียงแต่รอเวลาและรอความสามารถของคนไทย ที่จะนำศักยภาพของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่อย่างสูง เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการร่วมพัฒนาภูมิธรรมภูมิปัญญาของมนุษยชาติ ให้อารยธรรมของโลกเจริญประณีตยิ่งขึ้น

เหตุผลสำคัญที่พระพุทธศาสนาที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมโลกก็คือ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา ดังในกรณีประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย ตระหนักแล้วว่า แม้ประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้าในด้านวัตถุและระบบต่าง ๆ แล้วอย่างมากมาย แต่ก็ยังเคลื่อนกล่นไปด้วยปัญหามานานการทั้งที่ยังแก้ไม่ได้และที่เกิดประดังขึ้นมาใหม่ ไม่สามารถบรรลุสันติสุขที่แท้จริงได้เขาจึงคิดว่าวัฒนธรรมและอารยธรรมของเขาเดินผิดพลาด หรือขาดปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญบางอย่างไป และจึงพากันแสวงหาวิถีทางที่ถูกต้องหรือหาปัจจัยสำคัญที่ขาดนั้น

สิ่งที่ขาดไปในอารยธรรมของชนชาติที่พัฒนาแล้วเหล่านี้อีกคือ การพัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา ซึ่งถือว่าการพัฒนาทั้งสองด้านนี้เป็นหลักการของพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงอำนวยความสะดวกอย่างยิ่งต่ออารยธรรมของมนุษยชาติเพราะสามารถชี้แนวทางที่จะทำให้การพัฒนาอารยธรรมดำเนินไปอย่างถูกต้องสมบูรณ์ส่งผลให้มวลมนุษยชาติประสบสันติสุขและอิสรภาพได้ตามความมุ่งหมาย^{๔๗} พระพุทธศาสนานับว่าเจริญควบคู่มาพร้อมกับสังคมไทยเป็นเวลายาวนาน ประชาชนชาวไทยโดยปกติ จะได้รับการเกื้อกูล การพึ่งพาอาศัย และการดูแลเอาใจใส่จากสถาบันพระพุทธศาสนา ในการเป็นสถาบันที่คอยช่วยขัดเกลา คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ให้กับสถาบันทางสังคมต่าง ๆ นับว่าแยกออกจากกันอย่างเป็นเอกเทศไม่ได้ และเป็นความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจและศึกษาถึงความเป็นอัตตลักษณ์แบบพิเศษนี้ ซึ่งสังคมจะเกิดการพัฒนอย่างสงบสันติและมีคุณค่าในทุกสถาบันทางสังคมก็ด้วยอาศัยศาสนา เป็นตัวช่วยคอยส่งเสริม ประดับประดา สอดแทรก คุณธรรมจริยธรรมที่ดั่งงามเข้าไป จึงทำให้สังคมมีความสงบสันติ อย่างมีน้ำใจ ไมตรี ถ้อยทีถ้อยอาศัย และมีวิถีชีวิตแบบแนวพุทธซึ่งไม่วุ่นวาย ซึ่งศาสนาจะมีการบ่มเพาะและการให้รู้เท่าทันชีวิตที่ทำให้เกิดความทุกข์หากประชาชนประพฤติผิดหลักเกณฑ์ที่ดั่งงามของสังคม

สภาพของวัดในปัจจุบัน สภาพของวัดหรือบทบาทหน้าที่ของวัดในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก สาเหตุเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีต่าง ๆ และส่วนหนึ่งก็ส่งผลกระทบต่อวัด จากการที่วัดเคยเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ทางการศึกษา ทางศิลปะวิทยาการต่าง ๆ บทบาทของวัดเริ่มลดน้อยลง ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนเริ่มเหินห่างออกจากกันแทบจะกล่าวได้ว่าวัดเป็นเพียงสถานที่ทำกิจทางศาสนา หรือสถานที่ที่บำเพ็ญกุศลพิธีเท่านั้นดังนั้นวัดจะต้องปรับบทบาทการบริหารให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และยังสามารถเป็นศูนย์รวมทางจิตใจให้เหมือนในอดีต โดยผู้บริหารที่สำคัญก็คือ เจ้าอาวาสจะต้องเข้าใจในเรื่องของหลักการบริหาร จึงจะทำให้การบริหารวัดได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของการบริหารวัดให้เหมาะสม สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง และความต้องการของชุมชน

บทบาทของวัดในอนาคต การบริหารวัดในทศวรรษหน้านั้นสิ่งสำคัญคือ ผู้บริหารจะต้องสร้างบทบาทของวัดหรือการที่วัดมีส่วนร่วมในสังคมมากขึ้น ดังที่ กิรติ ศรีวิเชียร^{๔๘} ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดที่ควรจะเป็นในอนาคต ในอันที่จะสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่ประชาชนว่า วัดควรจะต้องประกอบด้วย

^{๔๗} พระธรรมปิฎก, **พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขให้แก่โลก**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/kaanlearning> [๑๐ ต.ค.๒๕๖๐].

^{๔๘} กิรติ ศรีวิเชียร, “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับผลการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, **วิทยานิพนธ์พุทธปริวรรตศาสตร์ประยุกต์ดุสิตบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๘).

๑. บทบาทในการเป็นผู้นำ และเป็นแบบอย่างแก่ชุมชน ในเรื่องของความเป็นระเบียบเรียบร้อยสะอาดและประหยัด

๒. บทบาทในการเป็นสถานที่เรียนพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ชาวบ้านและลูกหลานของชาวบ้านรอบวัด

๓. บทบาทในการเป็นสถานที่เรียนเพื่อการอ่านออกเขียนได้ของชาวบ้านรอบวัด

๔. บทบาทในการเป็นแหล่งรวบรวม เก็บรักษาและศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ทั้งศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมและวรรณกรรมในท้องถิ่น

๕. บทบาทในการเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาทของชาวบ้าน

๖. บทบาทในการให้การสอนและฝึกฝนอาชีพที่จำเป็นในท้องถิ่นแก่ชาวบ้านรอบวัด

๗. บทบาทในการเป็นผู้นำเอาหลักการและแนวความคิดใหม่ ๆ มาช่วยเหลือเกษตรกร สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ กล่าวถึงบทบาทของวัดเช่นเดียวกันพอสรุปได้ดังนี้^{๔๙}

๑. วัดเป็นศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำท้องถิ่น

๒. วัดทำให้เกิดวัฒนธรรมพื้นบ้าน

๓. วัดเป็นสถานที่จัดศาสนพิธี สร้างคนที่มีคุณภาพ และสร้างงานอันอำนวยประโยชน์

๔. วัดเป็นสถาบันบ่มรวมพลังศรัทธา สร้างคนที่มีคุณภาพ และสร้างงานอันเป็นประโยชน์

๕. วัดช่วยอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน

๖. วัดเป็นสถานสงเคราะห์ชาวบ้าน ให้หยาบยืมเครื่องมือ เครื่องใช้

๗. วัดช่วยปกครองแทนผู้ปกครองรัฐ

๘. วัดเป็นสถานที่สำหรับการแนะแนวประจำท้องถิ่น พระภิกษุให้คำปรึกษา ชี้แนะนำ อุบาสกอุบาสิกา

๙. วัดเป็นโรงพยาบาล พระภิกษุเป็นแพทย์ประจำท้องถิ่น ช่วยป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บทั้งกายและทางจิตใจ

พระมหาประยุทธ์ ปยุตโตกล่าวถึงบทบาทของวัดไว้ดังนี้^{๕๐}

๑. เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน ส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระ เข้ารับการฝึกอบรมทางศิลปวัฒนธรรมและเล่าเรียนด้วยวิชาการต่าง ๆ

๒. เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตรอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

^{๔๙} สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, บทบาทของวัดที่เคยมีและพึงมีต่อสังคมภาคใต้, ใน ของดิวิวิธมัทธิมาวาส, (สงขลา: มงคลการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๗๕-๗๙.

^{๕๐} พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต, บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: สยามสมาคม, ๒๕๑๓), หน้า ๑๖.

๓. เป็นสถานพยาบาล รักษาคนเจ็บป่วยตามแผนโบราณ
๔. เป็นที่พักคนเดินทาง
๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ
๖. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน
๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ
๘. เป็นศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์
๙. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัด หรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน
๑๐. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครองที่กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน เรียกลูกบ้านมาประชุม บอกแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ
๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือใช้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคน ในระยะเวลาต่าง ๆ ของชีวิต

พนม พงษ์ไพบูลย์ ได้พูดถึง “วัดในฝัน” ว่าวัดเป็นแหล่งกลางสำหรับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา คนไทยเกือบทั้งหมดมีเลือดเนื้อเชื้อไขจิตใจอยู่กับพระพุทธศาสนาอยู่แล้วตั้งแต่เกิด การเป็นพุทธศาสนิกชนกับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นของคู่กันคนไทยเรียนรู้ด้วยการเป็นศิษย์วัด เข้าไปรับใช้พระ ศึกษาจนจบธรรมเนียมประเพณีของพระโตขึ้นก็ได้บวชเรียนอยู่ในวัด เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็ได้ใช้วัดเป็นที่สงบจิต ค้นหาธรรมเกี่ยวกับชีวิตวัดจึงเป็นศูนย์รวมที่พึงทางใจของพระพุทธศาสนิกชนที่สำคัญยิ่ง วัดที่ดีต้องทำหน้าที่ได้ทั้ง ๓ ประการนี้ไปพร้อม ๆ กันถ้าขาดด้านใดด้านหนึ่งไปเสียก็จะขาดสมดุลของความเป็นวัด วัดที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวได้ก็น่าจะมีองค์ประกอบต่างๆ ดังต่อไปนี้ คือ^{๕๑}

๑. วัดควรมีบริเวณกว้างขวางพอสมควรเป็นเรื่องยากที่จะกำหนดว่าวัดควรมีพื้นที่เท่าใด จึงจะเรียกว่าพอควร คงจะพิจารณาถึงขนาดชุมชนที่อยู่โดยรอบวัด และกิจกรรมของวัดที่พึงจะมีประกอบกันด้วย วัดในชุมชนเล็ก ๆ อาจไม่ต้องมีพื้นที่มากนัก แต่วัดในชุมชนใหญ่ถ้ามีพื้นที่กว้างขวางก็จะเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น พื้นที่ขนาด ๑๐ ถึง ๑๕ ไร่ เป็นพื้นที่ไม่มากไม่น้อยเกินไปน่าจะพอเพียงสำหรับวัดทั่ว ๆ ไปในชุมชนขนาดเล็ก เหมาะสมสำหรับการบูรณะพัฒนา และดูแลรักษาให้ใช้

^{๕๑} พนม พงษ์ไพบูลย์, “วัดในฝัน”, เอกสารแผ่นปลิวประกอบคำบรรยายกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ ปี ๒๕๓๘, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๔-๖.

ประโยชน์ได้เต็มที่ วัดบางแห่งมีพื้นที่มากนับ ๑๐๐ ไร่ ทำให้ดูแลได้ไม่ทั่วถึง จึงเกิดพื้นที่ร้าง ว่างเปล่า บางครั้งก็มีปัญหา มีผู้เข้าไปบุกรุก ทำให้เกิดความยุ่งยากกับวัด

๒. วัดควรอยู่ห่างไกลจากสิ่งรบกวนต่าง ๆ วัดที่อยู่ในย่านกลางของชุมชน มักมีปัญหาเรื่องเสียงรบกวน ผู้คนพลุกพล่าน ขาดความสงบ วัดที่มีโรงเรียนอยู่ใกล้ ๆ อาจมีปัญหาเรื่องกลิ่นเสียง และควัน วัดที่อยู่ติดถนนสายหลักที่มีการจราจรหนาแน่น ทำให้มีเสียงรบกวนตลอดเวลาเป็นต้น ที่ตั้งวัดที่เหมาะสมจึงควรให้ปราศจากสิ่งที่จะรบกวนทั้งหลาย แต่ถ้าเลือกไม่ได้ก็ควรหาทางให้สิ่งที่จะรบกวนหรือเป็นพิษ อยู่ห่างจากวัดให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๓. วัดต้องมีความสงบและร่มรื่น วัดที่สงบและร่มรื่นจะเป็นที่ดึงดูดใจให้ประชาชนสนใจเข้าวัดได้เป็นอย่างดี ความร่มรื่นจะเกิดขึ้นได้ วัดจะต้องมีความสนใจ รักต้นไม้ ปลุกต้นไม้ ทั้งไม้ดอกไม้ประดับและไม้ยืนต้นมาก ๆ เป็นที่น่าเสียดายที่บางวัดไม่ให้ความสำคัญกับการปลุกต้นไม้ โดยเฉพาะไม้ยืนต้น เพราะเกรงว่าต้นไม้ยืนต้นจะบดบังความสวยงามของโบสถ์วิหารที่มีอยู่ในวัด แต่ก็มีวัดเป็นจำนวนมากที่สนใจปลุกต้นไม้ให้ดูร่มรื่น เขียวชอุ่ม สดชื่นอยู่ตลอดเวลา ถ้ามีการผสมผสานการปลุกต้นไม้หลากหลายพันธุ์ให้ขึ้นเป็นธรรมชาติทั้งไม้ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา คือ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นมะม่วง เป็นต้น รวมกับไม้พื้นบ้านที่ขึ้นได้เองตามธรรมชาติ ก็ช่วยให้วัดดูร่มรื่น นอกจากนี้ต้นไม้ต่าง ๆ ยังจะช่วยกรองเสียงกรองอากาศที่เป็นพิษทำให้เกิดบรรยากาศที่สงบมากขึ้น

๔. วัดควรมีความงามตามธรรมชาติ วัดบางแห่งเน้นการสร้างถาวรวัตถุให้ใหญ่โตโอ้อ่าแต่วัดที่เน้นการปรุ้งแต่งธรรมชาติที่มีอยู่แล้วให้สวยงามยิ่งขึ้น จะเป็นวัดที่ประทับใจผู้คนที่พบเห็นได้มากกว่า วัดควรปลูกไม้ดอกไม้ประดับควบคู่กับไม้ใหญ่ให้ดูสวยงาม อาจตกแต่งบริเวณเป็นถ้ำเป็นภูเขา เป็นเนินหรือเป็นสระน้ำผสมกันไปก็จะทำให้สวยงามยิ่งขึ้น วัดบางแห่งเสริมแต่งให้เป็นธรรมชาติ โดยเอาสัตว์ป่ามาขังกรงเลี้ยงไว้ ดูเป็นการทรมานสัตว์มากกว่า วัดควรเป็นเขตอภัยทานให้สัตว์ที่ไม่เป็นพิษภัยมาอาศัยอยู่จะดูเป็นธรรมชาติยิ่งขึ้น

๕. วัดมีความสะอาด ความสะอาดจะช่วยให้วัดดูสงบ ร่มเย็น และสวยงามมากยิ่งขึ้นวัดควรให้ความสำคัญ กับการดูแลขยะมูลฝอย ให้มีการเก็บทำลายให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ควรให้มีน้ำขังเน่าเหม็นเป็นที่เพาะพันธุ์เชื้อโรคต่าง ๆ หรือมีการกองเศษวัตถุก่อสร้างจนดูรุงรัง

๖. วัดมีความเป็นระเบียบ น่าเสียดายที่วัดหลายแห่งไม่มีแบบแผนการก่อสร้างไม่มีการจัดผังบริเวณวัดที่ชัดเจน ทำให้สิ่งก่อสร้างที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ระเกะระกะรกหูรกตา วัดควรมีแผนผังวัด เพื่อกำหนดพื้นที่ใช้สอยว่า บริเวณไหนจะใช้ประโยชน์อะไร บริเวณไหนเป็นเขตพุทธาวาส และสังฆาวาสทั้งทั้งปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งจัดระเบียบถนนทางเท้าให้เหมาะสมและสวยงามด้วย

๗. วัดมีเสนาสนะเพื่อการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์และพุทธบริษัทตามความจำเป็น และตามความเหมาะสม คือ จัดให้มีส่วนที่จำเป็นที่สุดก่อนเป็นลำดับแรก ที่จำเป็นน้อยกว่าควร จัดหาในลำดับหลัง ๆ สิ่งก่อสร้างควรให้เหมาะกับจำนวนพระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนที่จะมาไม่ควร สร้างเผื่อไว้มากมาย ซึ่งจะเป็นการสิ้นเปลืองเงินทองมาก และยังขาดความเหมาะสมกับประโยชน์ใช้ สอยด้วย

๘. วัดมีและรักษาสีที่เป็นครุณย์รวมจิตใจของประชาชน สิ่งที่เป็นครุณย์รวมของจิตใจอาจ มีหรือเกิดขึ้นได้หลากหลาย วัดโดยทั่วไปมักมีของเก่าของมีค่าที่หาได้ยากอยู่ในวัด เช่น พระพุทธรูป เจดีย์ วิหาร ศิลปวัตถุทางพระพุทธศาสนา ภาพวาด ตู้พระธรรม หรือแม้แต่ต้นไม้ก้อนหิน ถ้า ตามธรรมชาติ ถ้าดูแลรักษาให้ดีจะมีคุณค่า ยิ่งดึงดูดใจให้ผู้คนมาเข้าวัดได้มากวัดอาจสร้างขึ้นใหม่ ก็ได้ แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นของใหญ่โตหรูหราราคาแพง

๙. วัดมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานพอเหมาะสมกับสภาพสิ่งอำนวยความสะดวก เหล่านี้อาจรวมถึงน้ำ ไฟ แต่ที่สำคัญคือมีอาคารสถานที่ที่เหมาะสมกับการปฏิบัติกิจกรรมทาง ศาสนา และเพื่อการพักผ่อนจิตใจของประชาชน เป็นต้นว่ามีที่นั่งพัก หาความสงบตามมุมต่าง ๆ ตามโคน ต้นไม้ มีแสงสว่างตามทางเดินมีทางเดิน มีถนนทางเท้าไปสู่จุดหาความสงบร่มรื่นมีที่อ่านหนังสือ ดังนี้ เป็นต้น

๑๐. วัดมีพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบข้อแรก ๆ ที่ได้กล่าวถึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาพ แวดล้อมของวัด แต่วัดจะเป็นวัดที่ดีได้พระสงฆ์ในวัดเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุด จริยวัตรของ พระสงฆ์ จะเป็นที่ยึดดูสนใจของประชาชนที่อยู่รอบ ๆ วัด ประชาชนจะให้ความสนใจเคารพนับ ถือพระสงฆ์ที่มีจริยวัตรที่เหมาะสม ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระวินัย ประชาชนมีความคาดหวัง ว่า พระสงฆ์จะประพฤติอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย ไม่ทำในสิ่งที่พระสงฆ์ไม่พึงกระทำจริงอยู่อาจ มีประชาชนบางส่วนคาดหวังให้พระสงฆ์ทำบางสิ่งบางอย่างที่ไม่ถูกต้องกับพระธรรมวินัยด้วยความ รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การคาดหวังให้พระสงฆ์บอกเลข ไ้หวย หรือสร้างเครื่องรางของขลัง แต่ถ้า พระสงฆ์หลงใหลในสิ่งเหล่านี้ ก็จะทำให้วัดขาดสภาพความเหมาะสมที่จะเป็นวัดอย่างแท้จริงได้

๑๑. วัดมีพระสงฆ์ที่มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยที่แท้จริง วัดที่จะเป็นเช่นนี้ได้ก็ ผู้นำของวัด ต้องส่งเสริมให้พระในวัดได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างกว้างขวาง เช่น มีการศึกษาพระปริยัติธรรม เปรียญธรรม มีหนังสือ มีห้องสมุดให้พระในวัดได้ศึกษาค้นคว้าอย่าง กว้างขวาง สร้างบรรยากาศในวัดให้เหมาะกับการศึกษาเล่าเรียน สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้พระมีความรู้ ความสามารถที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนา สั่งสอนอบรมผู้สนใจในธรรมได้อย่างลึกซึ้งแท้จริง

๑๒. วัดมีกิจกรรมเพื่อการศึกษาธรรมแก่ประชาชนเป็นต้นว่ามีการสอนธรรมะอย่างง่าย ให้แก่เด็ก เยาวชน อาจมีโครงการที่เรียกว่าโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีการเทศนาในวันพระ และวันสำคัญเป็นประจำ และมีกิจกรรมอื่น ๆ ในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๑๓. วัดมีกิจกรรมภาคปฏิบัติเพื่อความสงบทางจิตใจให้กับประชาชนผู้สนใจสมัครเป็นประจำ เช่น ให้มีการฝึกจิตทำสมาธิในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ส่งเสริมการถือศีลอุโบสถของอุบาสกอุบาสิกา

๑๔. วัดเป็นแห่งบริการเพื่อเพิ่มพูนการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น มีห้องสมุดประชาชน เปิดโอกาสให้ทุกคนได้มาศึกษาหาความรู้ ทั้งห้องสมุดกลางแจ้งและทั้งห้องสมุดปกติ และมีสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้พักผ่อนหย่อนใจและหาความสุขในวัดเป็นต้น

๑๕. วัดควรทำหน้าที่เป็นผู้นำ ชักจูงให้ประชาชนได้ปรึกษาหารือกันเพื่อช่วยสร้างความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของชุมชน วัดอาจเป็นผู้นำชักชวนให้ประชาชนได้ช่วยพัฒนาท้องถิ่นของตนในด้านต่าง ๆ

ดังนั้นคงจะต้องมีการวางแผน เพื่อให้วัดที่จัดตั้งขึ้นใหม่และวัดที่มีอยู่ได้พัฒนาไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ด้วยการปรับองค์ประกอบต่าง ๆ ให้มีคุณสมบัติ ๑๕ ประการนี้ จะเป็นผลสำเร็จได้ช้าหรือเร็วประการใด ย่อมขึ้นอยู่กับฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่สำคัญยิ่งก็คือ วัดต้องทำให้วัดเป็นของชุมชน ให้ชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นของเขาที่เขาจะต้องหวงแหนและช่วยกันพัฒนาอย่าให้รู้สึกว่าเป็นของหลวงพ่อหรือของเจ้าอาวาส ถ้าทำเช่นนี้ได้ วัดย่อมมีความหมายต่อการพัฒนาชาติบ้านเมืองอย่างแน่นอน

นพรัตน์ เบญจวัฒนานันท์ กล่าวว่าวัดเป็นแหล่งอารยธรรมวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี อันสำคัญยิ่งของสังคมไทยเปรียบเสมือนเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติในอันที่จะบ่งชี้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวันของสังคมไทย ซึ่งการดำรงชีวิตในกรอบแห่งสังคมไทยตามประวัติศาสตร์ทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนกระทั่งปัจจุบันนั้นขึ้นอยู่กับวัดเป็นสำคัญ กล่าวคือตั้งแต่เกิดมีชีวิตขึ้นมา การดำรงชีวิตอยู่ในหมู่คนไทย ที่สุดแม้การสิ้นชีวิตทุกขณะแห่งพฤติกรรมของชีวิตจะต้องเกี่ยวข้อง หรือผูกพันกันอยู่กับวัดในพระพุทธศาสนาตลอดมา กล่าวได้ว่าความเป็นอยู่แห่งชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ทั้งประเทศดำเนินอยู่ในหนทางแห่งพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังนั้น วัดจึงเป็นศูนย์กลางแห่งจิตใจของประชาชนคนไทยดังที่ได้สรุปไว้ว่า^{๕๒}

๑. วัดเป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมารับใช้พระเพื่อเข้ารับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่สอนในสมัยนั้นรวมทั้งเป็นศูนย์รวมเยาวชนด้วย

๒. วัดเป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจน ได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

^{๕๒} นพรัตน์ เบญจวัฒนานันท์, “การศึกษาเกณฑ์ที่เหมาะสมของการสร้างวัดในชุมชนเมือง, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒).

๓. วัดเป็นสถานพยาบาล ที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนในสมัยนั้น
๔. วัดเป็นที่พักคนเดินทาง
๕. วัดเป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม
๖. วัดเป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด
๗. วัดเป็นที่ไกลเกลียดชังพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัว และความทุกข์
๘. วัดเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ที่จะรวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์
๙. วัดเป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานที่วัด หรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน
๑๐. วัดเป็นศูนย์กลางบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมา ประชุมกัน บอกแจ้งกิจกรรม
๑๑. วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม หรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิต ของทุกคนในระยะเวลาต่าง ๆ ของชีวิต

การพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเพียงอย่างเดียวยังไม่สามารถพัฒนาวัดได้สมบูรณ์ครบถ้วน การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการ โดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับ เศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน โดยบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจ ๖ ด้านของ คณะสงฆ์ คือบทบาทของวัด ดังนี้

บทบาทของวัด

๑. การปกครอง หมายถึง การดูแล ค้ำครอง บริหารความสำคัญ การปกครองของคณะสงฆ์ไทย เป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยมีสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันไปตามลำดับชั้นนับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาส พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕แก้ไขปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ลำดับชั้นการปกครอง คณะสงฆ์ไว้ดังนี้

มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ใน กฎมหาเถรสมาคมหลักการปกครอง เป็น ภารกิจที่วัด โดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะปกครองดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะปกครองทุกระดับนับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาคเจ้าคณะใหญ่

(หน) นอกจากนี้ ยังรวมถึงการที่พระภิกษุทำหน้าที่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร

๒. การศาสนศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม

ความสำคัญ การศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม และบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่มีความรู้และเข้าใจพระพุทธรวจนะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้วพระพุทธศาสนา ก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วย ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมา จึงทรงทำการทำนุบำรุงสนับสนุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และทรงยกย่อง พระภิกษุ สามเณรที่เรียนรู้พระพุทธรวจนะให้มีฐานันดรพระราชทานราชูปการต่าง ๆ มินิตยภัต เป็นต้น

หลักการศาสนศึกษา เป็นภารกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรม - บาลี แผนกสามัญ การอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ภารกิจ ด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมบาลีสนามหลวง เป็นเลขานุการสอบธรรม - บาลีสนามหลวง เป็นผู้อำนวยการหรือเป็นประธานจัดสอบธรรม - บาลีสนามหลวง และเป็นเจ้าสำนักเรียนในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส นอกจากนี้ ยังรวมถึงการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น มอบทุนการศึกษา แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบไล่ได้ จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น

๓. การเผยแผ่ หมายถึง ทำให้ขยายออกไป ทำให้ขยาย กว้างขวางออกไป ความสำคัญ การเผยแผ่ คือการทำให้แพร่หลายในลักษณะติดแน่น กระจายไปเช่น เผยแผ่ศาสนา เผยแผ่ธรรมองค์การเผยแผ่ ส่วนคำว่า เผยแพร่ ใช้ในความหมายว่า ประกาศ โฆษณา ทำให้แพร่หลาย ในลักษณะกระจายให้เป็นรูปธรรมหรือให้สัมผัสได้ทางตา หู เป็นต้น

หลักการเผยแผ่ เป็นภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธี ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัด และนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติ การจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาการจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น) การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการบวชนกขัมมจาริณี (ชีพรามณ์) การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ

เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ การจัดให้มีการแสดงธรรมในวันฉัตรมงคล (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดทำดำเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน” “การอบรมครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแพร่ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยส่งเสริมพุทธมามกะผู้เยาว์” เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัด โครงการสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬาโครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การดำเนินการใด ๆ ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่เป็นไปเพื่อการเผยแพร่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัด นอกวัด ชื่อว่า การกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น ปัจจุบันการเผยแผ่ต้องดำเนินงานตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐

๔. การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัดความสำคัญ การสาธารณูปการโดยรวม หมายถึง การพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่างไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด ร่มรื่น สะดวกสบาย การทำถนน ทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็น นอกจากนี้ การสาธารณูปการ เป็นงานประจำของเจ้าอาวาสอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ทั้งนี้ เพื่อสร้างสิ่งที่จำเป็น รักษา สิ่งที่มีอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและพระสงฆ์ ภายในวัด ใน การนี้ ให้รวมถึงการดูแลรักษาศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนาที่เป็นสมบัติส่วนรวมของสงฆ์ มิใช่สมบัติส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ มีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ช่วยกันดูแลรักษา เช่น ให้ตั้งพระภิกษุทำหน้าที่ดูแลรักษาวัสดุสิ่งของของสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า ภัณฑาคาริก โดยเฉพาะศาสนสมบัติแบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

- ศาสนสมบัติวัด คือ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง เป็นหน้าที่ของสงฆ์ในวัดนั้นซึ่งมีเจ้าอาวาส เป็นต้น ช่วยกันดูแล รักษา ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

- ศาสนสมบัติกลาง คือ ทรัพย์สินอันมิใช่เป็นศาสนสมบัติวัด แต่เป็นของสงฆ์ส่วนกลาง เช่น ที่ดิน และผลประโยชน์วัดร้าง ทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้สงฆ์ส่วนกลาง ศาสนสมบัติกลาง เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูงสุดดูแลรักษา ทั้งนี้ การจัดการศาสนสมบัติภายในวัด จะต้องยึดหลักให้ถูกต้องตามกฎหมาย พระธรรมวินัย มติมหาเถรสมาคมและจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน แก่ประชาชนโดยทั่วไปหากไม่จำเป็น

หลักการดำเนินการสาธารณูปการ เป็นภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ การกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาอาคารวัตถุ

หรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เมรุ การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชีเสนาสนะและศาสนสมบัติของวัด เป็นต้น

๕. การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การให้การสงเคราะห์ด้านการฝึกฝน อบรมแก่ประชาชน ความสำคัญการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาที่วัด คณะสงฆ์ดำเนินการขึ้นเพื่อสนองต่อนโยบายของภาครัฐ ในอันที่จะส่งเสริมให้ประชาชน เยาวชน ได้รับการศึกษาหลักการศึกษาสงเคราะห์ เป็นภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ โดยมีความมุ่งหมาย ๔ ลักษณะ คือ

๕.๑ การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้ พระภิกษุสามเณรนักเรียน ได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ โรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัด ศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด(ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เดิม หรือวันหยุดอื่น ๆ) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์

๕.๒. การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัด หรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่าง ๆ การให้ความอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

๕.๓. การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ เช่นการสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม หน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่าง ๆ

๕.๔ การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคลากรทางการศึกษาเช่น มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของวัด บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน หรือสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษา หรือการดำเนินการใด ๆ ของพระภิกษุที่มีความสามารถโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไป เพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดว่าเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น

๖. การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือเพื่อประชาชนทั่วไปความสำคัญ การสาธารณสงเคราะห์ นอกจากเป็นการให้ความช่วยเหลือประชาชน ผู้ยากไร้และประสบภัยแล้ว ยังหมายรวมถึงการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารทางราชการ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การฝึกอาชีพแก่ประชาชน การให้ใช้สถานที่วัดสำหรับดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมหลักการสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจที่วัด หรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อ

พระธรรมวินัย ทั้งนี้ โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ประชาชนเป็นสำคัญได้แก่ การสังเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบการกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน เป็นต้นการให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายหรือผู้ป่วยยากไร้การจัดให้มีโรงพยาบาล การบริจาคทรัพย์ส่วนตัว หรือชักชวนญาติโยมบริจาคทรัพย์จัดสร้างโรงพยาบาล การให้ความรู้ข่าวสารแก่ชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุขมูลฐาน การปกครอง การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น^{๕๓}

๒.๒.๖ กระบวนการพัฒนาวัด

วัดในฐานะองค์กรชุมชนประเภทหนึ่งซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนหรือชุมชนในเขตพื้นที่วัดและบริเวณใกล้เคียงมากกว่าองค์กรชุมชนอื่น ๆ ดังนั้นในการพัฒนาวัดตามมาตรฐานที่กำหนดนั้นวัดควรจะมีบทบาทในการทำหน้าที่และมีกิจกรรมต่าง ๆ โดยเจ้าอาวาสและคณะกรรมการของวัดจะต้องมีระบบการบริหารจัดการวัดที่ทันสมัย มีการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่มีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ เพื่อให้ชุมชนมีความไว้วางใจ (Trust) เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัด

การดำเนินการปรับปรุงพัฒนาวัด มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๑. บริเวณวัด

ภายในบริเวณวัด มีสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นเหมาะสม สิ่งเสริมสภาพความเป็นรมณีสถานโดยดำเนินการในสิ่งต่าง ๆ ดังเช่น

๑.๑. ป้ายชื่อวัด ตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสม มีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่มีความสง่างาม

๑.๒ แผนผัง ติดตั้งไว้ในที่เปิดเผย เห็นได้ชัดเจน แสดงอาณาเขตและรายละเอียดสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดชัดเจน

๑.๓ ป้ายเผยแพร่กิจกรรมต่าง ๆ ของวัด แสดงหรือเผยแพร่การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด

๑.๔ ป้ายประวัติวัดโดยย่อ เพื่อแสดงประวัติวัดเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไป

๑.๕ ป้ายนิเทศข้อมูล เพื่อแสดงจำนวนสถิติ ข้อมูลต่าง ๆ ของวัด

๑.๖ ป้ายคติธรรม พุทธภาษิต เพื่อเผยแพร่คติธรรมหรือพุทธภาษิต เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรือคติธรรมสอนใจแก่บุคคลที่เข้ามาในวัด

^{๕๓} กองพุทธศาสนสถาน, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานกองพุทธศาสนสถาน, หน้า ๘-๑๒.

๑.๗ มุมหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่าน เพื่อเป็นช่องทางในการเรียนรู้แก่บุคคลทั่วไป
ที่สนใจ

๒. การปรับปรุง พัฒนา ดูแลรักษาสีงแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด

๒.๑ บริเวณวัดสงบ ร่มรื่น

๒.๒ มีการจัดบริเวณวัด สถานที่ เป็นระเบียบ

๒.๓ มีภาชนะรองรับขยะมูลฝอย

๒.๔ มีบริเวณปลูกดอกไม้ ไม้ประดับ เพื่อความร่มรื่น สวยงาม

๒.๕ มีการจัดพื้นที่สำหรับนั่งพักผ่อน

๓. ความสะอาด/มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะต่าง ๆ

๓.๑ ความสะอาด ของอาคารเสนาสนะและภายในบริเวณวัด

๓.๒ ความมั่นคงแข็งแรง ของอาคารเสนาสนะมีความมั่นคงปลอดภัยต่อการพำนัก

อาศัย ใช้ประโยชน์ หรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

๔. วัดมีสิ่งปลูกสร้าง และอาคารเสนาสนะต่าง ๆ เพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้
ประโยชน์สภาพสะอาด มั่นคงแข็งแรง

๔.๑ อุโบสถ

๔.๒ กุฏิ

๔.๓ ศาลา

๔.๔ เเมรุ

๔.๕ วิหาร

๔.๖ ห้องสมุด/พิพิธภัณฑ์

๔.๗ ถนนและทางเท้าภายในวัด

๔.๘ เจดีย์

๔.๙ รั้ววัด/กำแพงวัด^{๕๔}

สรุปความได้ว่า วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการพระศาสนาทั้งปวง เป็นแหล่งรวมของ
ส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการ คือ ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งของวัดและบริเวณ
สิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวกป้องกันกิเลสตัณหา ความฟุ้งซ่านทั้งปวง ศาสนวัตถุ ได้แก่
สิ่งปลูกสร้าง เป็นเสนาสนะต่างๆ เป็นปูชนียวัตถุปูชนียสถาน อันนำไปสู่ความเคารพสักการะและ
เลื่อมใสศรัทธา ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรมีลักษณะตั้งอยู่ในศีลาจารวัตรบำเพ็ญหน้าที่

^{๕๔} กองพุทธศาสนสถาน, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานกองพุทธศาสนสถาน, หน้า ๑๓-

ศึกษาปฏิบัติ และแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบ และศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดถึงคำสั่งสอนและแนวปฏิบัติทางพระศาสนา ประเทศไทยมี พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่ยุคต้นประวัติศาสตร์ชาติไทย สังคมไทยในอดีตมีวัด เป็นศูนย์กลางการศึกษา เป็นบ่อเกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั่งงามของชาวพุทธ เป็น บ่อเกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั่งงามของชาวพุทธ ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมโยงระบบ การถ่ายทอดศีลธรรมของสถาบันศาสนาเข้าไปสู่สถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว และสถาบันการปกครองชาติ จึงทำให้คนไทยมีรากฐานความคิดตั้งอยู่บนศีลธรรม อันดั่งงาม รู้จักบาปบุญคุณโทษเป็นผลให้ประเทศไทยในอดีตโดยทั่วไปแล้วมีสงบสุขร่มเย็นแบบเมือง พุทธตลอดมา

หลักการพัฒนาวัด คือการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด จนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดย ดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาวัด คือพัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกรักแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็น ของตน มีความรู้สึกหวงแหนและช่วยกันดูแลรักษา สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย เป็นที่พักอาศัยของ พระภิกษุสามเณร เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน เป็นที่ที่ ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายทางใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของ ชาวบ้าน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน ให้บริการแก่ประชาชนที่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย หลักพระพุทธศาสนา สร้างความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น ในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ ตลอดจน การส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรให้วัดเป็นศูนย์กลาง ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็น หน่วยงานเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๒.๓ แนวคิดสัปายะตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๓.๑ ความหมายของสัปายะ

สัปายะเป็นศัพท์มาจากภาษาบาลี ได้มีผู้ให้ความหมายของสัปายะเอาไว้ดังต่อไปนี้

สัปายะ โดยหลักธรรมชาติทั่วไปสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มีอิทธิพลอย่างมากต่อความเป็นอยู่ ของบุคคลต่อความเสื่อม ความเจริญของบุคคล ถ้าบุคคลอาศัยอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี ก็จะก่อความ เจริญก้าวหน้าในชีวิตได้มาก ในการประพจน์วัตรปฏิบัติธรรมก็เช่นเดียวกัน สิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวย ต่อการประพจน์วัตรปฏิบัติธรรม เรียกว่า สัปายะ และสิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการประพจน์ ปฏิบัติทางจิต เรียกว่า อสัปายะ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวถึง สิ่งแวดล้อมที่เป็นสัปายะ และ อสัปายะ สำหรับผู้ประพจน์วัตรและปฏิบัติกรรมฐาน ดังนี้

อาวาส โคจโร ภสสั	บุคคล โภชน อุต
อิริยาบถิตี สดเตเต	อสปปายะ วิวชชเย
สปปายะ สดต เสเวล	เอวณหิ ปฏิปชโต
น จิเรเนว กาเลน โหติ	สสจि อปปนา

“พระโยคาวจร พึงเว้นสิ่งที่เป็นอัสปปายะ ๗ สิ่งนี้ คือ ๑. ที่อยู่ (อาวาส) ๒. โคจรคาม ๓) การพูดคุย ๔) บุคคล ๕) โภชนะ ๖) ฤดู ๗) อิริยาบถ

ดังนั้น พึงเสพสิ่งที่เป็นสปปายะ ๗ สิ่ง เพราะเมื่อพระโยคาวจรปฏิบัติได้อย่างนี้ อัสปปายะย่อมจะมีแก่พระโยคาวจรบางรูป โดยกาลไม่นานนัก”^{๕๕}

หลักธรรมสปปายะ ๗ ได้แก่

สปปายะ ๗ (สิ่งที่เหมือนกัน สิ่งที่เกี่ยวข้อง ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย — suitable things; things favorable to mental development)

๑. อาวาสสปปายะ (ที่อยู่ซึ่งเหมือนกัน เช่น ไม่พลุกพล่านจอแจ — suitable abode)

๒. โคจรสปปายะ (ที่หาอาหาร ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสมดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป — suitable resort)

๓. ภัสสสปปายะ (การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่พอประมาณ — suitable speech)

๔. บุคคลสปปายะ (บุคคลที่ถูกต้องเหมือนกัน เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญา เป็นที่ปรึกษาเหมาะใจ — suitable person)

๕. โภชนสปปายะ (อาหารที่เหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกาย เกี่ยวข้องต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก — suitable food)

๖. อุตสปปายะ (ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น — suitable climate)

๗. อิริยาบถสปปายะ (อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับจงกรม บางคนถูกกับนั่งตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี — suitable posture)^{๕๖}

^{๕๕} สมเด็จพระพุทธปาหัง (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสเถระ รจนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๒๐.

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (Dictionary of Buddhism), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์เผยแพร่, ๒๕๕๓, หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบายคือทำให้วัดเป็นอารามเป็นรมณีสถาน เป็นที่รื่นรมย์ เจริญตาสบายใจแก่ผู้พบเห็น ให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจจากการศึกษาวัด ในสมัยพุทธกาลพอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

- (ก) ที่ตั้งไม่ใกล้ และไม่ไกลจากชุมชนเกินไป
- (ข) มีการแบ่งเขตพุทธาวาส และสังฆาวาส
- (ค) มีต้นไม้ตามธรรมชาติอย่างสวนโมกขพลารามถ้าจะปลูกต้นไม้ยืนผลไม่ให้ร่มเงามากกว่าไม้ผล
- (ง) มักตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมแก่การประพฤติธรรมเช่น ภูเขา ลำธารสวนป่าละเมาะเป็นต้น

อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบาย ตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินการจัดสวัสดิการเรื่องในสมัยก่อนเป็นหน้าที่ของพระภิกษุในปัจุบันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสการจัดสวัสดิการด้านอาหารจึงควรเป็นภาระของฝ่ายสาธารณูปการรวบรวมเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

- (ก) การกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาตควรแบ่งเป็นสายมีการจับสลากระหว่างวันละ ๗ วันเพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทำบุญและป้องกันการติดในตัวของบุคคล
- (ข) มีการจัดฉันรวมกันเป็นที่แห่งเดียวเพื่อประโยชน์ คือทำให้เกิดความเป็นธรรมในอดิเรกการขัดความขัดแย้งในการแสวงหาอุปฐากก่อให้เกิดสามัคคีธรรมเป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ถวายและสามารถแนะนำอบรมได้ง่ายในเวลาก่อนอาหารและหลังอาหาร
- (ค) ควรมีเจ้าหน้าที่รับนิมนต์และทำหน้าที่แจกจ่ายรายการนิมนต์ให้ทั่วถึงโดยความเป็นธรรม

- (ง) จัดตั้งมูลนิธิสงเคราะห์ สวัสดิการด้านอาหารในยามขาดแคลน

บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบายบางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องของบุคคลที่อยู่ภายในวัดหรือบุคคลที่อยู่ในวัด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความเจริญ และความเสื่อมของศาสนา คนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือพระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา (แม่ชี) และเด็กวัด วัดใดดีหรือไม่ดีดูได้จากบุคคล ๔ ประเภทนี้ โดยการจัดที่อยู่ของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปะปนกันโดยเฉพาะถ้าในวัดมีแม่ชีไปถือศีลอยู่ประจำ ควรมีการแบ่งเขตกับพระภิกษุสามเณรอย่างเด่นชัด การติดต่อกันควรกำหนดสถานที่และเวลา ที่อยู่ของเด็กวัดควรสะอาดและมีระเบียบ มีการวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติพร้อมบทกำหนดโทษ และควรกำหนดวันให้มีการพัฒนาวัด ร่วมกันโบราณถือว่า อารูธที่น่ากลัว คือ หอกข้างแคร่ คนที่เป็นอันตรายกับวัด และศาสนา คือคนที่ใกล้ชิดแต่ได้รับการปฏิบัติไม่ถูกวิธี

ธรรมสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบาย เป็นจุดมุ่งหมายหลักของวัด คือ สถานที่ประพฤติธรรม การจัดการใดๆ เรื่องสาธารณูปการ จึงไม่ควรลืม หัวใจ ถ้าลืม หัวใจ จะได้สิ่งไม่ควรได้ สิ่งที่จะ

ก่อให้เกิดธรรมสัปายะ คือธรรมที่เป็นที่สบายนั้น คือบริเวณวัด ร่มรื่น สดชื่นมีต้นไม้ปลูกหญ้าอย่างเป็นระเบียบ ถ้าจะจัดให้มีสระน้ำสวยๆ ไว้ในบริเวณได้ยิ่งดีโครงการต้นไม้พูดได้ อย่างที่ทำตามวัดหลายแห่ง คือมีสุภาชิตสอนใจ ปรีชาธรรม คติธรรม นำไปติดไว้ อย่างวัดพุทธธรรม จังหวัดเชียงใหม่ จะเป็นการดีมาก

ก. โครงการเสียงจากลานวัด มีการเปิดรายการ ธรรมเบาๆจากวิทยุ เทปบันทึกเสียง ธรรมะเปิดเบาๆ ให้ได้ยินได้ทั่วลานวัดในวันมีการทำบุญ หรือเสาร์-อาทิตย์ แทนเสียงเพลง

ข. จัดสถานที่ฟังเทศน์เป็นพิเศษ สงบเยือกเย็นอากาศดี

ค. ห้องสมุดธรรมะ ควรมีทุกวัด จัดหาหนังสือธรรม สารคดี ให้ผู้มาวัดได้อ่าน มีที่นั่งเป็นเอกเทศที่หนึ่งต่างหากจากที่ชุมนุมชน

ง. ช่วยกันรักษาศิลปะเดิมของวัดให้ถาวร

จ. พิพิธภัณฑสถานของวัดควรจัดให้เป็นที่ยรวบรวมน้ำของเก่า จะจัดเป็นประเภท ตำรา ของใช้ ตาลปัตร พัดยศ ย่าม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของของใช้ของพระภิกษุสามเณร^{๕๗}

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ) ได้กล่าวว่า การบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสงบสุข (สัปายะ) ๔ อย่าง คือ

๑. อาวาสสัปายะ ที่อยู่เป็นสุขสบาย คือ ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นที่ร่มรื่นรื่นรมย์ เป็นรมณีสถานเจริญตา สบายใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

๒. อาหารสัปายะ อาหารเป็นที่สบายตาตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

๓. บุคคลสัปายะ บุคคลเป็นที่สบาย เรื่องของบุคคลภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาและเด็กวัด

๔. ธรรมสัปายะ ธรรมที่เป็นสบาย จุดมุ่งหมายหลักของวัดคือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม^{๕๘}

วศิน อินทสระ กล่าวถึงที่มาของอารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐีหรือวัดเชตวันนีไว้ว่า สุตตตะคฤหบดี หรืออีกนัยหนึ่ง คืออนาถปิณฑิกเศรษฐี มองหาสถานที่ที่จะสร้างอารามถวายพระศาสดา และภิกษุสงฆ์ เห็นที่อยู่แห่งหนึ่งเป็นสวนของเจ้าชาย ผู้ทรงพระนามว่า “เชตตะ” ได้ลักษณะควรเป็นอารามสำหรับพุทธนิवास คืออยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลจากหมู่บ้าน มีทางเข้าออกได้สะดวก ไม่อีกทีกในเวลากลางวันและเงียบสงัดในเวลากลางคืน ห่างจากหมู่บ้าน เหมาะสำหรับเป็นที่สำราญพระอิริยาบถของ

^{๕๗} พระพวง ยโสธโร, “การศึกษาปัญหาในการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสอำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยเพื่อการจัดการ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙.

^{๕๘} พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ), การจัดสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ของวัด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๙.

พระธรรมาศ และเป็นที่ตรึงตรองธรรมอันลึกซึ้งสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เมื่อสร้างอารามเสร็จ อนาถบิณฑิกเศรษฐีตั้งใจจะซื้อที่ทำซุ้มประตู พอได้เงินหมด ตั้งใจว่าจะไปเยี่ยมเพื่อนคนหนึ่ง เจ้าชายเซตนะทรงสงสารและเห็นใจเศรษฐีจึงทรงยกเนื้อที่ตรงนั้นให้ เศรษฐีดำริว่า เจ้าชายเซตนะมีคนเคารพนับถือมากในเมืองสาวัตถี จึงให้ชื่ออารามนี้ว่า “เซตวัน” แต่คนทั้งหลายมักจะต่อท้ายว่า “อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี” อนาถบิณฑิกะให้สร้างกุฏิ วิหาร ห้องประชุม ห้องเก็บของ ขุดสระใหญ่ ปลูกบัวขาว บัวขาบ บัวเขียว บานสะพรั่งชูดอกไสว ปลูกมะม่วงเพิ่มเติมจากเดิมที่มีอยู่แล้ว ยังมีพันธุ์ไม้หลากหลายเป็นทิวแถว ที่ทำเป็นซุ้มเป็นพุ่มก็มี สะอาด สวยงาม และร่มรื่น ต้นไม้ส่วนมากมีผลอันจะเป็นประโยชน์แก่ภิกษุสามเณรรวมความว่า เซตวันเป็นอารามที่น่าอยู่ มีสัปปายะธรรมพร้อมทั้ง ๔ ประการ คือ เสนาสัปปายะ ที่อยู่สบาย บุคคลสัปปายะ มีมิตรสหายดี มีผู้เอาใจใส่พอสมควร อาหารสัปปายะ มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ และธัมมสัปปายะ มีธรรมที่จะปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณเบื้องสูงเหมาะแก่จรรีตธัมมปฏิบัติ^{๕๙}

๒.๓.๒ ประโยชน์ของสัปปายะ

การบำรุงรักษาส่งเสริมวัดให้เป็นบ่อเกิดแห่งความสุข ส่วนหนึ่งจึงมาจากสัปปายะ ที่อำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนหรือสังคม ดังนี้

๑. ประโยชน์ของอาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย คือการทำให้วัดเป็นอาราม เป็นรมณีสถาน รื่นรมย์เจริญตาเจริญใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนด้านจิตใจ ที่ตั้งวัดไม่ไกลไม่ไกลจากชุมชนเกินไป มีการแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาสชัดเจนเป็นส่วน ยิงในภาวะโลกร้อนด้วยแล้ว หากวัดได้มีการปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา ร่มรื่นดูเป็นธรรมชาติ นับว่าเหมาะกับภาวะโลกอันแสนที่จะร้อนเหลือหลาย ส่วนบางวัดตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมเป็นทุนเดิม เช่น ภูเขา ลำธาร สวน ป่า ได้เน้นเรื่องความสะอาดหรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยสม่ำเสมอเท่ากับว่าได้สร้างความสุขเพิ่มขึ้นแก่ผู้พบเห็น

๒. ประโยชน์ของอาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบาย คือเมื่อมีที่อยู่สบายต้องคำนึงถึงการกินอาหาร ในสมัยก่อนเป็นหน้าที่ของพระภิกษุเทศ ปัจจุบันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส การจัดสวัสดิการด้านอาหารจึงควรเป็นภาระของฝ่ายสาธารณูปการรวมเรื่องต่าง ๆ เช่น การกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาต ควรแบ่งเป็นสาย มีการเปลี่ยนเวรกันเพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทำบุญและป้องกันการติดในตัวบุคคล มีการจัดฉันรวมกันเป็นที่แห่งเดียว เพื่อประโยชน์คือทำให้เกิดความเป็นธรรมในอดิเรกโลก ขจัดความขัดแย้งในการแสวงหาอุปฐาก ก่อให้เกิดความสามัคคีธรรม เป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ถวายและสามารถแนะนำอบรมได้ง่ายในเวลาก่อนและหลังอาหาร มีเจ้าหน้าที่รับนิมนต์ และทำ

^{๕๙} นางนริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค, “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๑.

หน้าที่แจกจ่ายการนิมนต์ให้ทั่วถึงโดยความเป็นธรรมหรือจัดตั้งมูลนิธิสงเคราะห์สวัสดิการด้านอาหาร
ในยามขาดแคลน

๓. ประโยชน์ของบุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบาย คือการคำนึงถึงเรื่องบุคคลที่อยู่
ภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความเจริญและความเสื่อมของศาสนา
คนวัดแบ่งออกเป็น พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา หรือแม่ชี และเด็กวัด วัดใดดีหรือไม่ดีบ้าง
บอกได้ว่าได้จากบุคคลทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าว ควรจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสม
ตามสภาพภาพ การติดต่อกันควรกำหนดเวลาสถานที่ ที่อยู่ของเด็กวัดควรสะอาดและมีระเบียบ มีการ
วางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติพร้อมบทกำหนดโทษและควรกำหนดวันให้มีการพัฒนาวัดร่วมกัน

๔. ประโยชน์ของธรรมสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบาย คือจุดมุ่งหมายหลักของวัดคือสถานที่
ประพฤติธรรม สิ่งที่จะก่อให้เกิด ธรรมสัปปายะ คือ บริเวณวัดร่มรื่น เป็นระเบียบ มีโครงการต้นไม้พุด
ได้ มีสุภาภิตสอนใจ ปรีชาธรรม คติธรรม โครงการเสียงธรรมะตามสาย รับฟังกันทั่วบริเวณวัดทั้งใน
วันจัดงานบุญ และกระจายเสียงไปถึงชุมชนหมู่บ้าน จัดสถานที่ฟังเทศน์ฟังธรรมในสถานที่สงบร่มเย็น
อากาศถ่ายเทสะดวก จัดทำห้องสมุดธรรมะ โดยจัดหาหนังสือธรรมะ หนังสืออื่น ๆ ที่มีสาระประโยชน์
เพื่อให้ผู้มาวัดได้อ่าน และมีที่นั่งอ่านหนังสือเป็นสัดส่วนเพียงพอ รักษาศิลปะหรือพุทธศิลป์ภายในวัด
พิพิธภัณฑ์ของวัดจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นต้น^{๖๐}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่าสัปปายะ หมายถึง การดำเนินงานของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเขา
สวนกวาง โดยอาศัยหลักสัปปายะ ๔ อย่างคือ อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย อาหารสัปปายะ
อาหารเป็นที่สบาย บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบาย ธรรมสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบายที่อำนวยความสะดวก
ประโยชน์สุขแก่ประชาชนและสังคม แก่พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา หรือแม่ชี และเด็กวัด

สรุปการบริหารงานวัด และหลักสัปปายะ ๔ สามารถสรุปความหมายได้ว่า การบริหาร
งานวัดตามหลักสัปปายะ ๔ หมายถึง การดำเนินงานของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเขาสวนกวาง
โดยอาศัยหลักสัปปายะ ๔ อย่างคือ อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่
สบาย บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบาย ธรรมสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบาย เพื่อดำเนินงานอำนวยความสะดวก
ประโยชน์สุขแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา หรือแม่ชี และเด็กวัด

(๑) การบริหารงานตามหลักอาวาสสัปปายะ หมายถึง การดำเนินงานของพระสงฆ์
การในเขตอำเภอเขาสวนกวาง โดยอาศัยทรัพยากรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริหาร เพื่อให้
เกิดสะอาดหรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยสม่ำเสมอในอาวาสเท่ากับว่าได้สร้างความสุขเพิ่มขึ้นแก่ผู้ที่
พบเห็นไว้ ให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ ที่ตั้งไม่ไกล และไม่ไกลจากชุมชน

^{๖๐} [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.PaLungJit.com.๒๐/ตุลาคม/๒๕๕๕.

เกินไปมีการแบ่งเขตพุทธวาส และสังฆาวาส มีการปลูกต้นไม้ตามธรรมชาติปลูกต้นไม้นิยมปลูกไม้ให้ร่มเงามากกว่าไม้ผล เป็นต้น

(๒) การบริหารงานตามหลักอาหารสัปายะ หมายถึง การดำเนินงานพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเขาสวนกวาง โดยอาศัยทรัพยากรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริหาร ในการกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาตควรแบ่งเป็นสายมีการจับสลากรเปลี่ยนเวรกันทุก ๗ วันเพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทำบุญและป้องกันการติดในตัวบุคคลมีการจัดฉันรวมกันเป็นที่แห่งเดียวเพื่อประโยชน์ คือทำให้เกิดความเป็นธรรมในอดิเรกกลากขจัดความขัดแย้งในการแสวงหาอุปัฏฐากก่อให้เกิดสามัคคีธรรมเป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ถวายและสามารถแนะนำอบรมได้ง่ายในเวลาก่อนอาหารและหลังอาหารควรมีเจ้าหน้าที่รับนิมนต์และทำหน้าที่แจกจ่ายรายการนิมนต์ให้ทั่วถึงโดยความเป็นธรรมจัดตั้งมูลนิธิต้องการ สวัสดิการด้านอาหารในยามขาดแคลน

(๓) การบริหารงานตามหลักบุคคลสัปายะ หมายถึง การดำเนินงานพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเขาสวนกวางโดยอาศัยทรัพยากรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริหาร เพื่อจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพ การติดต่อกันควรกำหนดเวลาสถานที่ ที่อยู่ของเด็กวัดควรสะอาดและมีระเบียบ มีการวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติพร้อมบทกำหนดโทษและควรกำหนดวันให้มีการพัฒนาวัด ร่วมกันระหว่างพระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา (แม่ชี) และเด็กวัด

(๔) การบริหารงานตามหลักธรรมสัปายะ หมายถึง การบริหารทรัพยากรต่างๆของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเขาสวนกวาง ที่จำเป็นต่อการจัดสถานที่ฟังเทศน์ฟังธรรมในสถานที่สงบร่มเย็น อากาศถ่ายเทสะดวก จัดทำห้องสมุดธรรมะ โดยจัดหาหนังสือธรรมะ หนังสืออื่น ๆ ที่มีสาระประโยชน์เพื่อให้ผู้มาวัดได้อ่าน และมีที่นั่งอ่านหนังสือเป็นสัดส่วนเพียงพอ รักษาศิลปะหรือพุทธศิลป์ภายในวัด พิพิธภัณฑ์ของวัดจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๔ แนวคิดการสร้างความสุขในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน

๒.๔.๑ แนวคิด การมีส่วนร่วม

จากการศึกษาเอกสารและตำราจากหลากหลายแหล่งพบว่ามีผู้ให้ความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” ไว้ในทรรศนะต่าง ๆ กันดังนี้

อุทัย บุญประเสริฐ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในกิจการใด ๆ ให้ความช่วยเหลือ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อประชาชน^{๖๑}

^{๖๑} อุทัย บุญประเสริฐ, การบริหารจัดการสถานศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน School-Based Management, (กรุงเทพมหานคร: เอสวีเพรส, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔.

เกษม วัฒนชัย ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการร่วมคิดร่วมทำของบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เป็นพลังส่งเสริมให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาประกอบด้วย ผู้จัดการศึกษาโดยตรง (ครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษา) ผู้สนับสนุนการจัดการศึกษา (หน่วยจัดสรรงบประมาณ หน่วยนโยบายทางการศึกษารัฐบาล ผู้ทรงคุณวุฒิ) ผู้รับผลจากการจัดการศึกษา (ชุมชน ผู้ปกครองผู้เรียน พ่อแม่ ผู้จ้างงาน และสังคม) รวมทั้งผู้ประเมินผล (ผู้ประเมินผลภายนอก ผู้ตรวจสอบ ผู้ตรวจราชการ) บุคคลเหล่านี้ล้วนมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งสิ้น^{๖๒}

นิคม หวายุบุตร ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการพัฒนา โดยผ่านกระบวนการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน กระตุ้น ให้ประชาชนมีบทบาทในการริเริ่มคิด สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาและร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาและวางแผนปฏิบัติ รวมทั้งอุดหนุนช่วยเหลือทรัพยากรทางการบริหารตลอดจนมีอำนาจในการตัดสินใจที่จะดำเนินกิจกรรมของตนเองภายในชุมชนเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการและ ควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากร ตลอดจนปัจจัยการผลิตในสังคม อันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในท้ายที่สุด^{๖๓}

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานนั้น ๆ ได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจการใด ๆ ที่มีผลกระทบถึงตัวของพวกเขาโดยตรง หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมรับทราบ ให้ความร่วมมือส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมหรือดำเนินการใด ๆ ของทุกคนโดยมีหน้าที่จะได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน

๒.๔.๒ การมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๕ (๒๕๒๕-๒๕๒๙) เป็นต้นมาและรัฐได้ใช้การมีส่วนร่วมนี้เป็นเครื่องมือให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการของรัฐ โดยที่คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมมีจำนวนมากแต่ก็ไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งในแง่การเมืองการปกครองที่เห็นว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของชาวชนบท เป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย และยังสามารถเป็นปูพื้นฐานมั่นคงสำหรับวิวัฒนาการไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นได้ในบั้นปลาย และได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เริ่มต้นจากการเข้าร่วม

^{๖๒} เกษม วัฒนชัย, การปฏิรูปการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒ - ๑๕.

^{๖๓} นิคม หวายุบุตร, “การมีส่วนร่วมของสตรีชาวเขาในการดำเนินงานส่งเสริมอาชีพ ของศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ ๑๒ จังหวัดเชียงราย”, ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

กิจกรรมที่แต่ละคนมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องและสนใจเป็นเรื่อยๆไป เช่น การสร้างแหล่งกักเก็บน้ำฝน การศึกษา การสาธารณสุข เป็นต้น ข้อสำคัญกิจกรรมเหล่านี้ จะต้องสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน

การมีส่วนร่วมยังอธิบายได้ในหลายมิติ ทั้งในแง่ของมิติความลึกทั้งในเชิงกว้าง

๑) การมีส่วนร่วมในความหมายที่แคบ คือ การพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจโดยประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่าง ๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติแต่ไม่ได้หวังว่าจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการ หรือวิจารณ์เนื้อหาของโครงการ

๒) การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น

๓) ในเรื่องของการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้นๆ ด้วย

๔) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจเข้าใจอย่างกว้างๆ ได้ว่า คือ การที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่างๆ ในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อเขา

๕) การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีทั้ง สิทธิ และหน้าที่ ที่จะเข้าร่วมในการแก้ปัญหาของเขา มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่างๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่น และเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้งและดำรงรักษาองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น

๖) การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน ซึ่งหมายถึงว่า บุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้นได้เป็นผู้มีความริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายามตลอดจน ความเป็นตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความริเริ่มนั้น

๗) การมีส่วนร่วม คือ การที่ได้มีการจัดการที่จะใช้ความพยายามที่จะเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ ในสภาพสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้โดยกลุ่มที่ดำเนินการ และความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่าง ๆ ^{๖๔}

^{๖๔} ถวิลวดี บุรีกุล, การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ, เอกสารประกอบการศึกษาดูงานของคณะกรรมการการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา วันอังคารที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๑ ณ สถาบันพระปกเกล้า.

๒.๔.๓ การพัฒนาสังคมให้เกิดสุข

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า ถ้าการศึกษาพัฒนาคนให้มีความสุขด้วยฉันทะได้ จริยธรรมไม่หนีไปไหนถึงตรงนี้ก็จะต้องเน้นด้วยว่า การพัฒนาความสุขนั้น เป็นการพัฒนาชีวิต เป็นการพัฒนาสังคม และเป็นการพัฒนาธรรมอย่างอื่น ๆ ไปด้วยพร้อมทั้งหมด โดยเฉพาะที่เรามักพูดกันบ่อยๆ เวลาพูดถึงเรื่องศาสนา คือเรื่องจริยธรรม บางทีก็พูดคู่กันว่า “ศาสนากับจริยธรรม” โดยโยงเรื่องจริยธรรมไปเป็นเรื่องของศาสนาเมื่อโยงอย่างนี้ ก็ต้องบอกด้วยว่า การพัฒนาความสุขนั้นแหละ เป็นการพัฒนาจริยธรรม และในทางกลับกัน การพัฒนาจริยธรรม ก็ต้องเป็นการพัฒนาความสุข ทั้งนี้ ถ้าทำถูกต้อง ก็จะได้รู้ความหมายที่แท้ ทั้งของจริยธรรม และของความสุขด้วยในเมื่อพูดถึงจริยธรรม ก็เลยขอตั้งข้อสังเกตแทรกไว้เป็นพิเศษ ว่า จริยธรรมในความหมายที่เราใช้กันนี้ มักจะเป็นไปในเชิงที่ทำให้เกิดความรู้สึกค่อนข้างจะฝืนใจทำอย่างเช่นจะให้คนประพฤติดี ก็คิดกันพูดกันว่า ต้องไม่ทำโน่น ต้องไม่ทำนี่ ที่เป็นการเสียหาย ไม่ทำบาปไม่ทำชั่ว มักให้เกิดความรู้สึกเหมือนกับว่า ฝืนใจ หรือจำใจต้องทำที่นี้ ถ้ามองตามหลักธรรมที่แท้ การพัฒนาจริยธรรมก็เป็นด้านหนึ่งของการพัฒนาความสุข ถ้าเป็นจริยธรรมที่แท้ ก็ต้องเป็นจริยธรรมแห่งความสุข ถ้าเป็นจริยธรรมที่ “ฝืนใจ” หรือเป็นไปด้วยทุกข์ ก็ยังเป็นจริยธรรมจริงไม่ได้ เอาดีไม่ได้ และจะไปดีไม่ไกล ก้าวไม่ถึงไหนที่ว่านี้ มิใช่หมายความว่า จริยธรรมจะไม่มีฝืนใจเสียเลย ก็มีบ้าง และที่จะมีการฝืนใจนั้น ก็มี ๒ อย่าง คือ

ก) ในขั้นต้นๆ อาจมีการฝืนบ้าง เหมือนในการบวก อาจมีลบบ้าง แต่พอเข้าทางดีแล้ว เป็นจริยธรรมแท้ เป็นนักฝึก ที่ก้าวหน้า ก็บวกไปๆ ของที่ร้าย ก็หลุดหาย ไม่ต้องมัวลบ เพิ่มขึ้นมาก็ แจกกันไปๆ จนเต็มแล้ว ก็แจกออกไป ให้อย่างเดียว

ข) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความแตกต่างกันของมนุษย์ สำหรับคนพวกหนึ่ง ที่พระเรียกว่า พวก “ทุกข์ปฏิบัติ” ก็จะฝืนใจมากสักหน่อย แต่พอเต็มใจฝืน อยากฝืนตัวเอง ก็กลายเป็นฝึก แทนที่จะทุกข์ที่ต้องฝืน ก็กลายเป็นสุขที่ได้ฝึก ที่นี้ก็เดินหน้าได้ และอาจจะไปถึงขั้นดี

อันนี้ก็ขอตั้งเป็นข้อสังเกตสำคัญไว้ เมื่อพูดถึงจริยธรรมแล้ว ก็โยงไปถึงการศึกษา ก็เลยชวนเข้ามาด้วย คือคนเรานี้ ทางพระท่านเรียกว่าเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก จะดีเลิศประเสริฐได้ ก็ด้วยการฝึก การฝึก ก็คือศึกษา ศึกษา ก็คือพัฒนา พัฒนาชีวิตด้วยการศึกษา โดยคนต้องฝึกตนให้ดียิ่งขึ้น เอาดีได้ด้วยการฝึก จะอยู่แค่สัญชาตญาณไม่ได้ จึงเรียกว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ในเมื่อธรรมชาติของมนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก จะดีจะเลิศจะประเสริฐได้ด้วยการฝึก ก็แสดงว่าการศึกษาเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ เป็นธรรมชาติของมนุษย์อย่างนั่นเอง ที่จะต้องเจริญงอกงามขึ้นไปด้วยการศึกษา จึงย้าไว้ให้ชัดอีกทีว่า “มนุษย์ คือสัตว์ที่ต้องศึกษา” ที่นี้ถ้าการศึกษาเดินไปถูกทางเป็นไปด้วยดี ก็

จะต้องเป็นการศึกษาที่มีความสุข คือศึกษาด้วยความสุขหรือเป็นการศึกษาแห่งความสุข ถ้าคนไม่มีความสุข ก็ต้องสงสัยว่ายังไม่ใช่วิธีการศึกษาที่แท้ ยังไม่ใช่วิธีการศึกษาที่ถูกต้อง^{๖๕}

ท่านพุทธทาส ภิกขุ ซึ่งกล่าวเป็นบทกลอนไว้ว่า

ความสุข
 คมเอ๋ย ความสุข
 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
 "แก่งลึก, ฝืนลึก, ตกเวลา"
 แต่ดูน้ำดี ๓ เหนือ ๗ เกลือก
 ถ้าใจเรา ปรารถนา, ก็น้ำจะสุข,
 ถ้ามีใจ เรา ก็ "สุข" น้อยกว่าได้
 เพราะสุข สุขเหนือ! อยู่เหนือไป
 มีสุขเป็น 'น้อม' สุขใหม่ 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

รูปภาพที่ ๒ ความสุขของพุทธทาส^{๖๖}

การพัฒนาสังคม เน้นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

“กระบวนการพัฒนาที่สำคัญ

๑) เกี่ยวข้องกับด้านสังคม เช่น การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ โอกาสที่เท่าเทียมกันในการเพิ่มคุณค่าความเป็นมนุษย์และการเข้าถึงทรัพยากร ความยุติธรรมอิสรภาพ ฯลฯ และความเป็นอยู่ตามวิถีชีวิตที่เหมาะสม (เช่น การควบคุม การขัดเกลาทางสังคม และการปลูกฝัง)

๒) ศูนย์กลางการพัฒนา คือ “การพัฒนาคน” ด้วยการมีเป้าประสงค์ทำให้คนเกิดการจัดการตนเองได้ (self manage) และเกิดพัฒนาการพึ่งตนเอง (self reliance development) ด้วย

๓) การทำงานเป็นเครือข่ายตามแนวคิดพื้นฐานของการสร้างพลังให้แก่ประชาชนด้วยการมอบอำนาจ (empowering) ของประชาชนเพื่อประชาชน และโดยประชาชน ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในสังคมที่มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน (solidarity) เข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมบนพื้นฐานความเป็นสหวิทยาการ (multidisciplinary) ที่เกิดฉันทามติ (consensus) ในการร่วมคิดและร่วมตัดสินใจร่วมรับผิดชอบต่อสังคม และร่วมรับประโยชน์ เพื่อสร้างและกำหนดการเปลี่ยนแปลงเชิงก้าวหน้า

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย, พุทธธรรมประดิษฐ์ ๒๖ ศตวรรษกาล พ.ศ. ๒๕๕๕.

^{๖๖} ความสุขของพุทธทาส, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/sdsathapat1/khwam-sukh-khxng-phuthth-thas>

๔) โดยใช้กลยุทธ์การทำงานที่หลากหลายสอดคล้องและสมดุลต่อการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการภายในของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ตามเป้าหมายการเพิ่มรายได้และคุณภาพชีวิต และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ อย่างทั่วถึง ด้วยการควบคุมติดตามอย่างมีระบบต่อทิศทางและแนวโน้ม ที่ทุกคนในสังคมร่วมรับผิดชอบต่อสังคมในการตอบสนองความต้องการร่วมของชุมชนสาธารณะกลุ่มเป้าหมายในสังคม โดยสนองตอบความต้องการที่แตกต่างกันได้ และแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเสมอภาคและยุติธรรม”

การสร้างพลังแก่ประชาชน หมายถึง การถ่ายทอดอำนาจ (empowering people) ที่เน้นให้แก่วัฒนธรรมรากหญ้า (grass-root) เพื่อสร้างพลังในการต่อรองที่เกิดจากการรวมกลุ่ม/เครือข่าย

สหวิทยาการ (multi-disciplinary) หมายถึง สาขาวิทยาการหลายสาขา คือมีความหลากหลายของ อาชีพหรือความชำนาญเข้ามาร่วมกันทำงาน

การควบคุมติดตาม (manipulate) หมายถึง การกระทำการจัดการเพื่อให้กระบวนการปฏิบัติ ตามเนื้องาน (performance) เมื่องาน (task) ที่จำเป็นต่อความสำเร็จบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาด้วยการ ตรวจสอบ การประเมิน และกระตุ้น เร่งปฏิกิริยา เพื่อให้ดำเนินไปตามทิศทางและทางเลือกที่กำหนด^{๖๗}

สรุปความว่า การที่จะพัฒนาสิ่งใดให้สำเร็จจะต้องพัฒนามนุษย์ก่อน เพราะมนุษย์เป็นกลไกสำคัญต่อความสำเร็จในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ดังนั้นในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ให้มีความพร้อมต่อการดำเนินชีวิตและการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมจึงเป็นเรื่องสำคัญเป็นอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนาเชื่อนในศักยภาพความเป็นมนุษย์ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักคำสอนเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาตนเอง พัฒนความเป็นมนุษย์ ให้นำความรู้ความสามารถที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีวิตตามทำนองคลองธรรม การจะพัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จ ประโยชน์สูงสุดสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการมีส่วนร่วมของประชาชน การมีส่วนร่วมนี้เป็นเครื่องมือให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการต่างๆ ทั้งในแง่การเมืองการปกครองการพัฒนาสภาพแวดล้อม ที่เห็นว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย และยังอาจเป็นการปูพื้นฐานมั่นคงสำหรับวิวัฒนาการไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นได้ในบั้นปลาย และได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เริ่มต้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่แต่ละคนมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องและสนใจเป็นเรื่อยๆ ไป เช่น การสร้างแหล่งกักเก็บน้ำฝน การศึกษา การสาธารณสุข เป็นต้น ข้อสำคัญกิจกรรมเหล่านี้ จะต้องสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน การพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วมของประชาชน จึงจะไปสู่ความสุขที่แท้จริง

^{๖๗} สานิต ฤกษ์หรรษา ศ, ดร., สังคมไทยกับการบริหารการส่งเสริมและพัฒนากิจกรรม การพัฒนาสังคม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://issuu.com/sukulanunt/docs/> [๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑].

การพัฒนาสังคมจะไปสู่ความสุข ควรเน้นกระบวนการพัฒนาที่สำคัญ คือการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับด้านสังคม เช่น การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ศูนย์กลางการพัฒนา คือ “การพัฒนาคน” ด้วยการมีเป้าประสงค์ทำให้คนเกิดการจัดการตนเองได้ และเกิดพัฒนาการพึ่งตนเองด้วย การทำงานควรเป็นเครือข่ายตามแนวคิดพื้นฐานของการสร้างพลังให้แก่ประชาชนด้วยการมอบอำนาจของประชาชนเพื่อประชาชนโดยประชาชน และการใช้กลยุทธ์การทำงานที่หลากหลายสอดคล้องและสมดุลต่อการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการภายในของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ โดยสนองตอบความต้องการที่แตกต่างกันได้ และแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเสมอภาคและยุติธรรม สังคมจึงจะเกิดการพัฒนาไปสู่ความสุขที่แท้จริงได้

๒.๕ หลักธรรมที่ส่งเสริมรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ

๒.๕.๑ หลักธรรมสังคหวัตถุ ๔

๑. ทาน การให้^{๖๘} คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

เป็นหลักธรรมก้าวแรกหรือขั้นแรกในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องจูงใจยึดเหนี่ยวน้ำใจเพื่อนสหายไว้ได้ การให้ยังหมายถึงการพัฒนาความรับผิดชอบได้อีก พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญ การให้ เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง คือ บุญสำเร็จด้วยการให้การแบ่งปัน การบริจาค เป็นหนทางในการปฏิบัติวางตนให้เหมาะสม พระไตรปิฎกได้กล่าวความหมายของทานไว้ ดังนี้

๑.๑ ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า ทาน มาจากคำภาษาบาลี มีรากศัพท์มาจาก ทา ธาตุ มีความหมายว่า ให้ ลง ยุ บังคับในนามกิตก์ โดยมีรูปวิเคราะหฺ ดังนี้

ทียเตติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะเป็นสิ่งที่บุคคลให้ หมายถึง สิ่งของที่บริจาค

ทียติ อเนนาติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะว่าเป็นวัตถุที่ให้ หมายถึง สิ่งของที่ให้, สิ่งที่ให้^{๖๙}

ทียติ อวชณฺทียเตติ ทานํ ชื่อว่า ทาน เพราะอรรถว่า อันบุคคลยอมให้ คือ ยอมบั่นรอน^{๗๐}

^{๖๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธิม ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดิโฮม จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๘๗.

^{๖๙} มงคล.(ไทย) ๒/๒๒๒-๒๒๓.

^{๗๐} ส.ย.(ไทย) ๑/๒๑๒.

๑.๒ ความหมายทานในพระไตรปิฎก

ทาน หมายถึง การให้

ทาน หมายถึง การให้ความรู้

ทาน หมายถึง การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์อื่น ตามความหมายนี้ คือการงดเว้น จากเวรภัย ได้แก่ การรักษาศีล มีเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นต้น การรักษาศีล เป็นการให้ทานอย่าง ถือเป็นการให้ที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตแก่สัตว์ทั้งหลาย^{๗๑}

๑.๓ ความหมายทานในอรรถกถา

ทาน หมายถึง วัตถุทาน เพราะบุคคลให้ทานด้วยวัตถุนี้ ฉะนั้น วัตถุนี้ จึงชื่อว่า ทาน อธิบายว่า เขามอบทรัพย์สินที่มีอยู่ของตนแก่ผู้อื่น

ทาน หมายถึง จาคเจตนา เจตนาเป็นเหตุบริจาค อันมีสิ่งของที่ควรให้ ๑๐ อย่าง มีข้าว เป็นต้น อันมีสัมมาทิวาญญิตเป็นต้นนำ แก่บุคคลอื่น

ทาน หมายถึง ความไม่โลภ ซึ่งประกอบด้วยเจตนาอันเป็นเหตุบริจาคทาน ๕

ทาน โดยเนื้อความมีเพียง ๒ อย่าง คือ จาคเจตนาและไทยธรรม

๑.๔ ความหมายทานในทัศนะของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง ทาน หมายถึงการให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยการให้สิ่งของหรือให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนด้วยน้ำใจไมตรี มีความโอบอ้อมอารี จะช่วยผูกใจคนไว้ได้ การทำทานจะไม่สูญเปล่า ผู้ที่ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “มณาปทาเย ลภเต มณาป”^{๗๒} แปลว่า ผู้สิ่งที่น่าพอใจย่อมได้รับสิ่งที่น่าพอใจ การให้ทานอาจให้ได้ ๒ วิธีด้วยกัน คือ

๑.อามิสทาน การให้สิ่งของแก่เพื่อนหรือผู้อื่นที่ดีต่อกว่ารวมทั้งการให้รางวัลต่างๆเป็นต้น

๒.ธรรมทาน หรือวิทยาทาน หมายถึง การให้ธรรม การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนให้รู้ดี รู้ชั่วหรือการแนะนำให้รู้ศิลปวิทยาในการประกอบอาชีพ^{๗๓}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง ทาน หมายถึง การให้ (โอบอ้อมอารี) นักบริหารที่ดีต้องมีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ทานแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา การให้ทาน จะช่วยให้ผูกคนอื่นไว้ได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ทโท คนถติ มิตตานิ ผู้ให้ย่อมผูกใจมิตรไว้ได้”^{๗๔}

^{๗๑} อภิ.ก.(ไทย) ๓๗/๒๘๙-๒๙๐/๔๕๕.

^{๗๒} อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๔๔/๗๒.

^{๗๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐.

^{๗๔} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๓๑๖.

“ทพฺ ปโย โหติ ผู้ให้ ย่อมเป็นที่รัก”^{๗๕} “ทพฺมาโน ปโย โหติ ผู้ให้ย่อมเป็น ที่รัก”^{๗๖} นักบริหารอาจให้ทานได้ ๓ วิธี คือ

๑.อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาโดยเฉพาะการให้เพื่อผูกใจยามที่เขาคตกต่ำหรือมีความเดือดร้อน ดังภาษิต “เพื่อนแท้ คือ เพื่อนที่ช่วยเหลือในยามตกยาก” การให้รางวัลหรือขึ้นเงินเดือนจัดเข้าในอามิสทาน

๒.วิทยาทาน คือ ธรรมทาน หมายถึง การให้คำแนะนำหรือสอนวิธีทำงานอย่างถูกต้อง รวมถึงการจัดหลักสูตรพัฒนาบุคลากรหรือส่งไปศึกษาและดูงาน

๓.อภัยทาน หมายถึง การให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน หรือล่วงเกิน ซึ่งกัน และการให้อภัยไม่ทำให้ผู้ให้ต้องสูญเสียอะไร เป็นการลงทุนราคาถูกแต่ได้ผลตอบแทนราคาสูง

๒. ปิยวาจา วาจาอันเป็นที่รัก

ความหมายปิยวาจาในพระไตรปิฎก

ปิยวาจาหรือเพยยวัชชะ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก พูดอย่างรักกัน วาจาเป็นที่รัก วาจา ดูดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าววาจาสาภาพไพเราะอ่อนหวาน มีหางเสียง สมานสามัคคี ซาบซึ้งใจ ทำให้เกิดไมตรีรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผล เป็นหลักฐาน จูงใจให้นิยมยอมตาม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเตือนพระภิกษุให้พยายามหลีกเลี่ยง ถ้อยคำที่ ขัดแย้งกัน พูดจาส่อเสียดเสียดสีกัน อันนำไปสู่การทะเลาะวิวาทกัน พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงการพูดที่ ประกอบด้วยประโยชน์ ดังปรากฏในอภัยราชกุมารสูตร^{๗๗}

อธิปายํ วิญญาเปตติ วิญญุตติ รูปใด ทำให้ผู้อื่นรู้ถึงความประสงค์ ฉะนั้น รูปนั้น ชื่อว่า วิญญูติ

วิญญาตติ วิญญุตติ รูปที่พึงรู้ได้ด้วยตนเอง ฉะนั้น ชื่อว่า วิญญูติ

วิญญาเปตติ ชนา วิญญาตติ วา ชานทิ อญญมญญสส จิตตานิ เอตยาติ วิญญุตติ
ชนทั้งหลาย ทำให้รู้จิตใจซึ่งกันและกันได้โดยอาศัยรูปนั้น หรือชนทั้งหลายรู้จิตใจซึ่งกันและกันได้ โดยอาศัยรูปนั้น ฉะนั้น รูปนั้นชื่อว่า วิญญูติ

หมายความว่า เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งแสดงกิริยาอาการกวักมือหรือพูดขึ้นแล้ว ผู้อื่นย่อมรู้ความมุ่งหมายของผู้นั้นได้ ก็เพราะว่าการกวักมือหรือการพูดนั้นมีอาการพิเศษเกิดอยู่ด้วยอาการพิเศษนี้ เรียกว่า วิญญูติรูป และถ้าไม่มีวิญญูติรูปแล้ว การเคลื่อนไหวของสัตว์ทั้งหลายก็ไม่ผิดอะไร กับการเคลื่อนไหวของใบไม้ และเสียงที่พูดของสัตว์ทั้งหลายก็ไม่ผิดอะไรกับเสียงฟ้าร้องฝนตก

^{๗๕} อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๔๓.

^{๗๖} อัง.ปญญก.(ไทย) ๒๒/๔๔.

^{๗๗} ชุ.ม.(ไทย) ๑๓/๘๓/๘๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง ปิยวาจา หมายถึง ถ้อยคำที่สุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน คำแนะนำชี้แจงสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล มีหลักฐาน ชักจูงให้ประชาชนเกิดความสามัคคี ประองตอง เห็นอกเห็นใจใจเกื้อกูลกัน^{๗๘}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงปิยวาจา หมายถึง การพูดถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน (วจีไพเราะ) นักบริหารที่ดีจะรู้จักผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน คำพูดหยาบกระด้างผูกใจใครไม่ได้ ตามปกติคนเราจะมัดสิ่งของต้องใช้ของอ่อน เช่น เชือกหรือลวดมัดในทำนองเดียวกันเราจะมัดใจคนได้ก็ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน^{๗๙}

๓. อรรถจริยา ความประพฤติเป็นประโยชน์

ความหมายอรรถจริยาในพระไตรปิฎก

การประพฤติประโยชน์ทำประโยชน์แก่เขา หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนตน ๒ ด้าน

๑.การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอยู่อาศัยด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นนักเรียนที่ดีของสถาบันการศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกที่ดีต่อศาสนาที่ตนนับถือ

๒.การทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้ว ก็ต้องสร้างตน ให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่นด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูตาย มีน้ำใจไมตรีต่อกัน บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “คนทำหมู่คณะให้ดังงาม”

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง อรรถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม^{๘๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง อรรถจริยา หมายถึง การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (สงเคราะห์ประชาชน) ตรงกับคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่างนิงดูตายบ้านวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น”^{๘๑}

^{๗๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

^{๗๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖๔๙), หน้า ๗๐-๗๕.

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๘๑} อ้างแล้ว, หน้า ๗๐-๗๕.

๔. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ

ความหมายสมานัตตตาในพระไตรปิฎก

สมานัตตตา แปลว่า ความเป็นผู้มีตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตัวดีวางตัวเหมาะสมกับทุกคน การทำตัวให้เป็นคนน่ารัก น่าเคารพนับถือ และนำให้ความช่วยเหลือ ร่วมมือ การทำตัวได้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง สมานัตตตา หมายถึง ทำตัวให้เข้ากับเขาได้วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้แก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๘๒}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง สมานัตตตา หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ (วางตนพอดี)^{๘๓}

๒.๕.๒ หลักขรราวาสธรรม

ขรราวาสธรรม ๔ คือ หลักธรรมสำหรับขรราวาส ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์^{๘๔} ธรรมะสำหรับความเป็นขรราวาสที่ดี เป็นประชาชนที่ดี หรือเป็นผู้ร่วมงานที่ดี ซึ่งมีอยู่ ๔ ข้อด้วยกัน คือ

๑. สัจจะ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง เป็นเหตุให้นามา ซึ่งความเชื่อถือหรือไว้วางใจกัน ด้วยการฝึกให้เป็นคนจริง มีหลักเกณฑ์ซึ่งเป็นผลที่ได้มาจากการพุดจริง ทำจริง ทั้งจริงต่อตัวเองและจริงต่อผู้อื่น จริงต่อเวลา จริงต่อหน้าที่การงาน ซึ่งบุคคลประเภทนี้จะแสดงความรับผิดชอบออกได้

ดังนั้น คนที่มีสัจจะ เขาจึงมีหลักประจำใจง่ายๆ ว่า ไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องทำให้ดีที่สุดจะพุดทำอะไรก็ต้องซัดเจนที่สุด ทั้งยังมีจิตใจที่มั่นคงในศีลธรรม จึงทำให้ประสบความสำเร็จและเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

๒. ทมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา สัจจะจะไปไม่ได้ ถ้าหากเราไม่รู้จักรักษาควบคุมจิตใจตัวเอง ซึ่งจิตมันจะคิดวนวายสับสนด้วยอำนาจแห่งกิเลส คือ รัก โลภ โกรธ หลง เข้าครอบงำจะทำให้ตัวเราทั้งสัจจะ เราจึงต้องเอาทมะเข้าควบคุมกำกับจิตใจตัวเองให้มีสติ และปัญญาเพื่อรู้เท่าทันจะได้รักษาสัจจะนั้นไว้ได้

^{๘๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

^{๘๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖๔๙), หน้า ๗๐-๗๕.

^{๘๔} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

ดังนั้น คนที่มีหมาเป็นหลักธรรมประจำใจจึงต้องสามารถหยุดตัวเองได้ คือ ขณะใจตัวเอง ไม่กระทำในเรื่องที่เสียหาย ไม่ทำความชั่ว ไม่ถลำไปในทางที่เสื่อม นั่นคือต้องรักษาศีล ๕ ได้ และไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขทั้งปวง

๓. ขันติ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง อดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญมากใช้ควบคุมพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของทั้งคนและสัตว์ เป็นบารมีธรรมในพระพุทธศาสนา

ดังนั้น คนที่มีความอดทน ต่อสภาพดินฟ้าอากาศหรือความทุกข์ยากลำบาก จึงเป็นคุณูปการ ไม่ใช่ใช่น้อยสำหรับความรับผิดชอบ เพราะหน้าที่มาคู่กับความรับผิดชอบ ความรับผิดชอบ มาคู่กับความอดทน ต่อสภาพปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้เสมอ

๔. จาคะ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตนได้ การสละสิ่งของอันเป็นของ ๆ ตนแก่บุคคลที่ควรจะให้ปัน การสละอารมณ์บูดและเน่าออกจากใจ จะทำให้ใจสะอาด สงบ สดชื่น เบิกบาน พร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็นและความต้องการของผู้อื่น

ดังนั้น คนที่มีความเสียสละจึงมีความพร้อมที่จะร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ จิตใจไม่มีความคับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว มีน้ำใจให้แก่กัน

สรุปได้ว่าการนำพราวาสธรรม ๔ ประการนี้ นำมาใช้ในการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อองค์กรนั้น บุคลากรผู้นำมาปฏิบัติในการทำงานจะต้องเกิดจากการการปฏิบัติอย่างซื่อตรง จริงใจ การให้คำชี้แจงแนะนำข้อขัดข้องต่างๆ เป็นไปอย่างถูกต้อง บางครั้งเมื่อมีปัญหาความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกับบุคลากรท่านอื่นๆ ก็สามารถควบคุมจิตใจตนเองได้ และพร้อมที่จะช่วยเหลือให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อนร่วมงาน และอยากให้องค์กรประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ซึ่งจะส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อบุคลากรในท้ายที่สุดด้วย

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตรัสถึง หลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ และเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในพระไตรปิฎกดังนี้ คือ ในสังคหสูตร ว่าด้วยสังคหวัตถุว่า ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการนี้ สังคหวัตถุ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ทาน (การให้)
 ๒. เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก)
 ๓. อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)
 ๔. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)
- ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล

ทาน เปยยวัชชะ อตถจริยาในโลกนี้ และสมานัตตตาในธรรมนั้นๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักที่ยึดคฤมรถซึ่งแล่นไปได้ฉะนั้น ถ้าไม่เพียงมีธรรมเหล่านี้มารดาหรือบิดา ก็ไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็น

ความสำคัญของสังคหกรรมเหล่านี้ ฉะนั้นบัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความเป็นใหญ่ และเป็นผู้นำสรรเสริญ

๘๕

ในพุทธยัตถกสูตรว่าด้วยธรรมที่น่าอัศจรรย์ของหัตถกอุบาสก สูตรที่ ๒

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อคคาฬเจดีย์ เขตเมืองอาฬวีลำนัน หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีมีอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คนแวดล้อมเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสกับหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีว่า

“หัตถกะ บริษัทของท่านนี้มากนัก ท่านสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากนี้อย่างไร”

หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์สงเคราะห์บริษัทจำนวนมากนี้ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้แล้ว คือ ข้าพระองค์รู้ว่า ‘ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยทาน’ ก็สงเคราะห์ด้วยทาน รู้ว่า ‘ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยคำพูดอันไพเราะ’ ก็สงเคราะห์ด้วยคำพูดอันไพเราะ รู้ว่า ‘ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการทำประโยชน์ให้’ ก็สงเคราะห์ด้วยการทำประโยชน์ให้ รู้ว่า ‘ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการวางตัวสม่ำเสมอ’ ก็สงเคราะห์ด้วยการวางตัวสม่ำเสมอ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โภคทรัพย์ในตระกูลของข้าพระองค์มีอยู่พร้อม คนทั้งหลายย่อมเข้าใจคำพูดของข้าพระองค์ว่าควรฟัง ไม่เหมือนคำพูดของคนจน”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ หัตถกะ วิธีนี้ของท่านเป็นอุบายที่จะสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากได้ จจริงอยู่ ใครก็ตามที่สงเคราะห์บริษัทจำนวนมากได้ในอดีตกาล ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล ใครก็ตามที่จักสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในอนาคตกาล ก็ล้วนแต่จักสงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล ใครก็ตามที่กำลังสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในปัจจุบัน ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล”

หลังจากนั้น หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีที่พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัดเจนใจให้ ยอกรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาหาญแกลวกกล้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว ลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วจากไป

ลำดับนั้น เมื่อหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีเลิกไปไม่นาน พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียก ภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงทรงจำหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีว่าเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการ ธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการ อะไรบ้าง คือ หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี

๑. เป็นผู้มริศรัทธา ๒. เป็นผู้มศีล
๓. เป็นผู้มhiri ๔. เป็นผู้มโอดตปปะ
๕. เป็นพหูสูต ๖. เป็นผู้มจาคะ

^{๘๕} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๒/๕๐-๕๑.

๗. เป็นผู้มีปัญญา ๘. เป็นผู้มีความมักน้อย

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงทรงจำหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีว่าเป็นผู้ประกอบด้วย
ธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการนี้แล”^{๘๖}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สังคหวัตถุ ๔ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจ
บุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์ - bases of sympathy; acts of doing
favours; principles of service; virtues making for group integration and leadership)

๑. ทาน (การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้
ความรู้และแนะนำสั่งสอน - giving; generosity; charity)

๒. ปิยวาจา หรือ เปยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดตื้นน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ่งใจ คือ
กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดง
ประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม - kindly speech; convincing
speech)

๓. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญ
สาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม - useful conduct;
rendering services; life of service; doing good)

๔. สมานัตตตา* (ความมีตนเสมอ** คือ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชน
ทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล
เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี - even and equal treatment;
equality consisting in impartiality, participation and behaving oneself properly in all
circumstances)^{๘๗}

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) กล่าวว่า สังคหวัตถุ ๔ นี้ พระพุทธเจ้าทรงอุปมา
เหมือนกับพาหนะที่จะนำคนไปสู่ความสุขความเจริญในโลก เพราะสังคมของมนุษย์เราจำเป็นต้องอิง
อาศัยธรรมะทั้งสี่ประการนี้ ทรงชี้อีกมุมที่ตรงกันข้ามว่า ถ้าหากว่าสังคมปราศจากเสียซึ่งธรรมทั้งสี่
ประการแล้ว แม้มารดา บิดา ก็จะไม่ได้รับการนับถือบูชาจากบุตรธิดา โลกจะอยู่ไม่ได้เลย จึงเรียกว่า
ธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ การสงเคราะห์ก็มีอยู่ ๒ ฝ่าย คือ

อามิสสังคหะ คือ สงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ

อัมมสังคหะ คือ สงเคราะห์โดยธรรม ถ้าเรามองในแง่ของคนที่ไม่แสวงหาที่พึ่ง

^{๘๖} ส.ส. (ไทย). ๒๓/๒๔/๒๖๗-๒๖๘

^{๘๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (Dictionary
of Buddhism), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: พิมพ์เผยแพร่, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

สิ่งนี้ก็เป็นการสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานของคน เช่น ต้องการความรักและได้รับความรักความอบอุ่น ความปลอดภัย ต้องการที่พึ่งพำนักอาศัย ต้องการพักผ่อนหย่อนใจ หรือว่าต้องการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กัน เป็นต้น ก็ต้องมีธรรมะ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว หลักที่จะให้เกิดการยึดเหนี่ยวทางใจกันขึ้น มาสรุปรวมอยู่ที่สังคหัตถุ^{๘๘}

๒.๕.๓ หลักธรรมภาวนา ๔

พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ภาวนา หมายถึง การเจริญ, การพัฒนา ประกอบด้วย

๑. ภาวิตกาย หมายถึง ผู้ได้การเจริญกายแล้ว
๒. ภาวิตศีล หมายถึง ผู้ได้การเจริญศีลแล้ว
๓. ภาวิตจิตต หมายถึง ผู้ได้การเจริญจิตแล้ว
๔. ภาวิตปัญญา หมายถึง ผู้ได้การเจริญปัญญาแล้ว

ดังพุทธพจน์ที่ยกมาจากพระไตรปิฎก อธิบายความได้ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภัยในอนาคต ๕ ประการนี้ ยังไม่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภัยเหล่านั้น เธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้ และพึงพยายามเพื่อละภัยเหล่านั้นเสีย ภัยในอนาคต ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ”

“๑. ในอนาคต หมู่ภิกษุจักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา ให้กุลบุตรเหล่านั้นอุปสมบทก็จักไม่สามารถแนะนำกุลบุตรเหล่านั้นในอริศีล อริจิต และอริปัญญาได้ แม้กุลบุตรเหล่านั้นก็จักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญปัญญา เมื่อไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา ให้กุลบุตรเหล่านั้นอุปสมบทอีกก็จักไม่สามารถแนะนำกุลบุตร เหล่านั้นในอริศีล อริจิต และอริปัญญาได้ ถึงกุลบุตรเหล่านั้นก็จักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา โดยนัยนี้แล เพราะธรรมเลอะเลือน วินัยจึงเลอะเลือน เพราะวินัย เลอะเลือน ธรรมจึงเลอะเลือน”

ภัยในอนาคตประการที่ ๑ ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภัยนั้นเธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้ และพึงพยายามเพื่อละภัยนั้นเสีย

“๒. ในอนาคต หมู่ภิกษุจักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา ให้นิสสัยแก่กุลบุตรเหล่านั้นก็จักไม่สามารถแนะนำกุลบุตรเหล่านั้นในอริศีล อริจิต และอริปัญญาได้ กุลบุตรเหล่านั้น ก็จักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา ให้นิสสัย แก่กุลบุตรเหล่านั้นอีก ก็จักไม่สามารถแนะนำกุลบุตรเหล่านั้น ในอริศีล อริจิต และอริปัญญาได้ ถึง

^{๘๘} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ธรรมปริทรรศน์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖๒.

กุลบุตรเหล่านั้นก็จักไม่ เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา โดยนัยนี้แล เพราะธรรม
เลอะเลือน วินัยจึงเลอะเลือน เพราะวินัยเลอะเลือน ธรรมจึงเลอะเลือน”

ภัยในอนาคตประการที่ ๒ นี้ ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภัยนั้นเธอ
ทั้งหลายพึงรับรู้ไว้ และพึงพยายามเพื่อละภัยนั้นเสีย

“๓. ในอนาคต หมู่ภิกษุจักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อไม่
เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา แสดงอภิธัมมกถา ๑ เวทลลกถา ๒ กล่าวถึงสูตร
คำที่จักไม่รู้ตัว โดยนัยนี้แล เพราะธรรมเลอะเลือน วินัยจึงเลอะเลือน เพราะวินัยเลอะเลือน ธรรมจึง
เลอะเลือน”

ภัยในอนาคตประการที่ ๓ ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภัยนั้น เธอ
ทั้งหลายพึงรับรู้ไว้ และพึงพยายามเพื่อละภัยนั้นเสีย

“๔. ในอนาคต หมู่ภิกษุจักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อผู้อื่น
กล่าวสูตรที่ตถาคตตรัสไว้ ถ้อยคำ มีเนื้อความลึกซึ้ง เป็นโลกุตตรธรรมประกอบด้วยความว่าง ภิกษุ
เหล่านั้นไม่ตั้งใจฟังด้วยดี ไม่เงี่ยโสตสดับ ไม่ตั้งใจใฝ่รู้ และไม่ให้ความสำคัญธรรมว่าควรเรียนควร
ท่องจำให้ขึ้นใจ แต่เมื่อผู้อื่นกล่าวสูตรที่ท่านผู้เชี่ยวชาญได้รจนาไว้เป็นบทกวีมีอักษรวิจิตร มีพยัญชนะ
วิจิตร อยู่ภายนอก เป็นสาวกภาษิต ๓ ภิกษุเหล่านั้นกลับตั้งใจฟังด้วยดี เงี่ยโสตสดับ ตั้งใจใฝ่รู้ และให้
ความสำคัญ ธรรมว่าควรเรียน ควรท่องจำให้ขึ้นใจ โดยนัยนี้แล เพราะธรรมเลอะเลือน วินัยจึงเลอะ
เลือน เพราะวินัยเลอะเลือน ธรรมจึงเลอะเลือน”

ภัยในอนาคตประการที่ ๔ ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภัยนั้น เธอ
ทั้งหลายพึงรับรู้ไว้ และพึงพยายามเพื่อละภัยนั้นเสีย

“๕. ในอนาคต หมู่ภิกษุจักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อไม่
เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา ภิกษุผู้เถระก็จักเป็นผู้มักมากเป็นผู้ย่อหย่อน เป็น
ผู้นำในโอภกมนธรรม ทอดธุระในปวิเวก จักไม่ปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลु
ธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง หมู่คนรุ่นหลังก็จักพากันตามอย่างพวก
ภิกษุเถระ เหล่านั้น แม้หมู่คนรุ่นหลังนั้น ก็จักเป็นผู้มักมาก เป็นผู้ย่อหย่อน เป็นผู้นำในโอภกมนธรรม
ทอดธุระในปวิเวก จักไม่ปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำ
ให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง โดยนัยนี้แล เพราะธรรมเลอะเลือน วินัยจึงเลอะเลือน เพราะวินัย
เลอะเลือน ธรรมจึงเลอะเลือน”

ภัยในอนาคตประการที่ ๕ ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภัยนั้น เธอ
ทั้งหลายพึงรับรู้ไว้ และพึงพยายามเพื่อละภัยนั้นเสีย

ภิกษุทั้งหลาย ภยในอนาคต ๕ ประการนี้แล ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภยเหล่านั้น เธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้ และพึงพยายามเพื่อละภยเหล่านั้นเสีย^{๘๙}

ในบาลีที่มา ท่านแสดงภาวนา ๔ นี้ ในรูปที่เป็นคุณบของบุคคล จึงเป็น ภาวิต ๔ คือ ภาวิตกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิต ภาวิตปัญญา (ผู้ได้เจริญกาย ศีล จิต และปัญญาแล้ว) บุคคลที่มีคุณสมบัติชุดนี้ครบถ้วนย่อมเป็นพระอรหันต์

พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ภาวนาสูตร ว่าด้วยภาวนา ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุไม่หมั่นประกอบภาวนาอยู่ แม้จะเกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า ทำอย่างไรหนอ จิตของเราจึงจะหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถื้อมั่นก็จริง แต่จิตของภิกษุนั้นก็ยังไม่หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถื้อมั่นได้เลยข้อนั้นเพราะเหตุไร ควรกล่าวว่า เพราะไม่ได้เจริญ เพราะไม่ได้เจริญอะไร เพราะไม่ได้เจริญปฏิฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘”

“เปรียบเหมือนไข ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง ที่แม่ไก่กกไม่ดี ให้ความอบอุ่นไม่ได้ ฟักไม่ได้ แม่ไก่แก่นั้นจะเกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า ทำอย่างไรหนอ ลูกของเราจะใช้ปลายเล็บเท้า หรือจะงอยปากทำลายกระเปาะไข่ออกมาได้โดยสวัสดิ์ ข้อนั้น เพราะเหตุไร เพราะไข่นั้น แม่ไก่กกไม่ดี ให้ความอบอุ่นไม่ได้ ฟักไม่ได้ แม่ฉันใด”

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุไม่หมั่นประกอบภาวนาอยู่ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน แม้จะเกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า ทำอย่างไรหนอ จิตของเราจึงจะหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถื้อมั่น ก็จริง แต่จิตของภิกษุนั้นก็ไม่หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถื้อมั่นได้เลย ข้อนั้นเพราะเหตุไร ควรกล่าวว่า เพราะไม่ได้เจริญเพราะไม่ได้เจริญอะไร เพราะไม่ได้เจริญสติปฏิฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘”

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหมั่นประกอบภาวนาอยู่ แม้จะไม่เกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า ทำอย่างไรหนอ จิตของเราจึงหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถื้อมั่นได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร ควรกล่าวว่า เพราะได้เจริญ เพราะได้เจริญอะไร เพราะได้เจริญสติปฏิฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘”

“เปรียบเหมือนไข ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง ที่แม่ไก่กกดีแล้ว ให้ความอบอุ่นดีแล้ว ฟักดีแล้ว แม่ไก่แก่นั้นจะไม่เกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า ทำอย่างไรหนอ ลูกของเราจะใช้ปลายเล็บเท้า หรือจะงอยปากทำลายกระเปาะไข่ออกมาได้โดยสวัสดิ์ ก็จริง แต่ลูกไก่เหล่านั้นก็สามารถใช้ปลายเล็บเท้า หรือจะงอยปากทำลายกระเปาะไข่ออกมาได้โดยสวัสดิ์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะไข่นั้น แม่ไก่กกดีแล้ว ให้ความอบอุ่นดีแล้ว ฟักดีแล้ว แม่ฉันใด”

^{๘๙} อง.ปญจก. ๒๒/๗๙/๑๔๔-๑๔๖.

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหมั่นประกอบภาวนาอยู่ ก็ฉันทันเหมือนกัน แม้จะไม่เกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า ทำอย่างไรหนอ จิตของเราพึงหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น ก็จริง แต่จิตของภิกษุนั้นก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่นได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร ควรกล่าวว่า เพราะได้เจริญ เพราะได้เจริญอะไร เพราะได้เจริญสติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘”

“ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนรอยนิ้วมือ หรือรอยนิ้วหัวแม่มือที่ด้ามมีดปรากฏแก่ขางไม้ หรือลูกมือขางไม้ แต่เขาไม่รู้อย่างนี้ว่า วันนี้ด้ามมีดของเรากร่อนไปเท่านี้ เมื่อวานนี้เท่านี้ เมื่อวานขึ้นเท่านี้ ก็จริง แต่เมื่อด้ามมีดกร่อนไปเข้าก็รู้ว่า กร่อนไปแล้วนั่นเอง แม้นิดใด”

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหมั่นประกอบภาวนาอยู่ก็ฉันทันเหมือนกัน แม้จะไม่รู้อย่างนี้ว่า วันนี้อาสวะของเราสิ้นไปแล้วเท่านี้ เมื่อวานนี้เท่านี้ เมื่อวานขึ้นเท่านี้ ก็จริง แต่เมื่ออาสวะสิ้นไปแล้ว เธอก็รู้ว่าสิ้นไปแล้วนั่นเอง”

“ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเทียบเรือเดินสมุทรที่เขาสูกด้วยหวาย และขันชะเนาะแล้วแล่นไปในน้ำตลอด ๖ เดือน พอถึงฤดูหนาว ก็ถูกเข็นขึ้นบก เครื่องผูกเรือตากลมและแดดไว้ เครื่องผูกเหล่านั้นถูกฝนตกชะ ย่อมชำรุดเสียหายไปโดยไม่ยาก ฉันทใด”

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหมั่นประกอบภาวนาอยู่ ก็ฉันทันเหมือนกัน สังโยชน์ทั้งหลายย่อมระงับ ดับไปโดยไม่ยาก”^{๙๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือ ภาวนา หมายถึง การทำให้เป็นใหม่ขึ้น, การฝึกอบรมการพัฒนา ซึ่งมรรคการพัฒนาอยู่ ๔ ประเภทคือ

๑. กายภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรม ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. ศิลภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

๓. จิตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น การมีเมตตา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิและสติขึ้นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำให้เป็นอิสระทำตนให้

^{๙๐} ๐.ส.ต.ต.ก ๒๓/๗๑/๑๕๖-๑๕๗.

บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนานั้นต้องพัฒนาร่วมกันหลายอย่างเช่น การพัฒนากาย การพัฒนาจิต การพัฒนาปัญญา เข้าด้วยกันจึงจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยไม่เน้นอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๙๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) คำว่า “ภาวนา” ก่อนที่จะแปลว่าเจริญภาวนาถ้าแปลตามตัวอักษรแปลว่า “การทำให้เป็นให้มี” หมายความว่าอันไหนที่ไม่เป็นก็ทำให้เป็นอันไหนที่ไม่มีก็ทำให้มีขึ้นซึ่งหมายความว่าเลยไปว่าการทำให้เพิ่มพูนขึ้นทำให้กล้าแข็งขึ้นอะไรพวกนี้เราจึงแปลกันอีกความหมายหนึ่งว่า “ฝึกอบรม” คำว่า “ฝึกอบรม” ก็ใกล้เคียงกับความหมายของคำว่าศึกษา

เพราะฉะนั้นศึกษากับภาวนาจึงเป็นคำที่ใช้อย่างใกล้เคียงบางที่เหมือนกันเลยทีเดียวนี่เป็นการเข้ามาหาตัวหลักใหญ่ในการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าตรัสในคำสอนของพระพุทธองค์เองเพื่อใช้คุณสมบัติของบุคคลท่านใช้ภาวนิตกาโยภาวนิตสิโลภาวนิตจิตโตภาตปัญโญคือคำว่าภาวนาเวลาใช้เป็นคุณศัพท์เป็นภาวนิตะภาวนิตกาโยผู้มีกายที่เจริญแล้วหรือฝึกอบรมแล้วภาวนิตสิโลผู้มีศีลที่ฝึกอบรมแล้วหรือเจริญแล้วภาวนิตจิตโตผู้มีจิตที่เจริญแล้วหรือมีจิตที่ฝึกอบรมแล้วภาวนิตปัญโญผู้มีปัญญาที่เจริญแล้วหรือปัญญาที่ฝึกอบรมแล้วถ้าเป็นคำนาม๔อันนี้ก็คือ

๑. กายภาวนาคนเป็นภาวนิตกาโยตัวการกระทำเป็นกายภาวนา
๒. ศีลภาวนาคนเป็นภาวนิตสิโลตัวการกระทำเป็นจิตภาวนา
๓. จิตภาวนาคนเป็นภาวนิตจิตโตตัวการกระทำเป็นจิตภาวนา
๔. ปัญญาภาวนาคนเป็นภาวนิตปัญโญตัวการกระทำเป็นปัญญาภาวนา

๑. ภาวนาเป็นคำในภาษาบาลีที่มีรูปปริยาศัพท์เป็นภาเวติ มีความหมายตรงกับคำว่าวฑฺฒติซึ่งก็คือวัฒนาหรือการพัฒนาที่ใช้ในภาษาไทยคำว่าภาวนาในคำสอนของพระพุทธศาสนาหมายถึงการทำให้มีขึ้นเป็นครั้ง, การทำให้เกิดขึ้น, การเจริญ, การบำเพ็ญ, การฝึกอบรม, การพัฒนาเพื่อทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้นโดยมีความหมายครอบคลุมถึงการปฏิบัติตนทั้งหมดที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณธรรมภายในตน^{๙๒}

๒. ภาวนา ๔ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมักแสดงในรูปที่เป็นคุณสมบัติของบุคคลผู้ได้เจริญกายศีลจิตและปัญญาแล้วดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

^{๙๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (Dictionary of Buddhism), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: พิมพ์เผยแพร่, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๑.

^{๙๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), หลักแม่บทของการพัฒนาตน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐,๑๕.

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้าชื่อว่าทรงอบรมพระองค์แล้วทรงเป็นภาวิตต์หรือพระองค์ที่ทรงเจริญหรือพัฒนาแล้วเป็นอย่างไรคือพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอบรมพระวรกายอบรมศีลอบรมจิตใจอบรมปัญญา (ขยายความต่อไปอีกว่าทรงเจริญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการแล้ว)^{๙๓}

๔. ดังนั้นความหมายของภาวนา ๔ คือการเจริญการพัฒนาทั้งทางด้านสมณะและวิปัสสนาเพื่อให้มีผลปรากฏเช่นบุคลิกภาพภาพลักษณ์ภายนอกและคุณธรรมภายในตน

๕. ที่ดีขึ้นซึ่งในความหมายนี้แบ่งผลที่ปรากฏออกเป็น ๔ ด้านคือ

๑) ภาวนาหรือการพัฒนากายคือการมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือทางวัตถุให้รู้จัก “กินอยู่ดูฟัง” เป็นสามารถเสพสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้โทษรู้จักควบคุมไม่ให้เกิดความต้องการที่ฟุ้งเฟ้อเกินความจำเป็น

๒) ศีลภาวนาหรือการพัฒนาศีลคือการมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมคือมนุษย์ตั้งอยู่ในกฎระเบียบเพื่อให้เกิดการตอบสนองความต้องการของตนนั้นไม่ไปเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายกับผู้อื่นสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและเกื้อกูลกันได้ด้วยดี

๓) จิตภาวนาหรือการพัฒนาจิตคือการมีจิตที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมความดีงามสมบูรณ์สมรรถภาพมีความเข้มแข็งมั่นคงและสมบูรณ์ด้วยสุขภาพมีความเบิกบานผ่องใสสงบสุข

๔) ปัญญาภาวนาหรือการพัฒนาปัญญาคือการเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจอย่างเป็นนายความคิดและการหยั่งรู้ความจริงรู้เห็นเท่าทันโลกและชีวิตตามสภาวะจริง^{๙๔}

เสถียรธรรมสถาน ได้กล่าวว่า ภาวนา ๔ (การเจริญ, การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา : cultivation; training; development)

๑. กายภาวนา (การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ : physical development)

๒. ศีลภาวนา (การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน: moral development)

๓. จิตภาวนา (การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น : cultivation of the heart; emotional development)

^{๙๓} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๘/๑๑๕.

^{๙๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระธรรม(ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๓๗๑.

๔. ปัญญาภาวนา (การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา: cultivation of wisdom; intellectual development)

ในบาลีที่มา ท่านแสดงภาวนา ๔ นี้ ในรูปที่เป็นคุณบทของบุคคล จึงเป็น ภาวิตกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิต ภาวิตปัญญา (ผู้ได้เจริญกาย ศีล จิต และปัญญาแล้ว) บุคคลที่มีคุณสมบัติชุดนี้ ครบถ้วนย่อมเป็นพระอรหันต์^{๙๕}

นำทิพย์ ประดิษฐ์ธรรม ได้กล่าวว่า ภาวนา ๔ (development) ภาวนา หมายถึง การเจริญ, การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม หรือ การพัฒนา ประกอบด้วย

๑. กายภาวนา (physical development) แปลว่า พัฒนากาย ได้แก่ การพัฒนาร่างกาย ให้แข็งแรง ไร้โรค มีสุขภาพดี และที่สำคัญก็คือการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เริ่มแต่ปัจจัย ๔ เป็นต้นไป อย่างถูกต้องดีงาม ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ เช่น สัมพันธ์กับอาหาร โดยการกินเพื่อช่วยให้ร่างกายมีกำลัง มีสุขภาพดี ไม่ใช่เพื่อมุ่งความอร่อย อวดโก้ แสดงฐานะ สัมพันธ์กับโทรทัศน์ โดยดูเพื่อติดตามข่าวสาร แสวงหาความรู้ ส่งเสริมปัญญา มิใช่เพื่อหมกมุ่นในความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเอาเป็นเครื่องมือเล่นการพนัน เป็นต้น

๒. ศีลภาวนา (moral development) แปลว่า พัฒนาศีล หมายถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้เป็นไปด้วยดี เริ่มแต่ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนต่อผู้อื่นและสังคม ประพฤติในสิ่งที่เป็ประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่น และต่อสังคม มีระเบียบวินัย ประกอบสัมมาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ฝึกฝนอบรมกายวาจาของตนให้ประณีต ปราศจากโทษ ก่อคุณประโยชน์ และเป็นเครื่องสนับสนุนการฝึกอบรมจิตใจยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๓. จิตภาวนา (emotional development) แปลว่า พัฒนาจิต คือ พัฒนาจิตใจให้มีคุณสมบัติดีงามพร้อม ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 3 ด้านดังนี้คือ

๓.๑ คุณภาพจิต คือ ให้มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม เป็นผู้มีจิตใจสูง ละเอียดย่อน เช่น มีเมตตา มีความรักความเป็นมิตร มีกรุณา อยากช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของผู้อื่น มีจาคะ คือมีน้ำใจเผื่อแผ่ มีคารวะ มีความกตัญญู รวมทั้งมุ่งพัฒนาบุคคลให้มีจิตที่มีคุณภาพ เป็นต้น

๓.๒ สมรรถภาพจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติ มีวิริยะ คือ ความเพียร มีขันติ คือความอดทน มีสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นแน่วแน่ มีสัจจะ คือความจริงจัง มีอธิฐาน คือ

^{๙๕} เสถียรธรรมสถาน, ภาวนา ๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.sdsweb.org/> [๔ ตุลาคม ๒๕๕๙].

ความเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ต่อจุดมุ่งหมาย เป็นจิตใจที่พร้อมและเหมาะที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญา คือการคิดพิจารณาให้เห็นความจริงแจ่มแจ้งชัดเจน รวมทั้งการสร้างเกราะป้องกันโดยอาศัยหลักธรรมต่าง ๆ ดังกล่าว

๓.๓ สุขภาพจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีสุขภาพดี มีความสุขสดชื่น ร่าเริงเบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส พร้อมทั้งจะยิ้มแย้มได้ มีปิติ ปราโมทย์ ไม่เครียด ไม่กระวนกระวายใจ ไม่คับข้องใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ไม่หดหู่โศกเศร้า รวมทั้งการสร้างให้มีสุขภาพจิตที่ดีได้ เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา (intellectual development) แปลว่า พัฒนาปัญญา คือพัฒนาความรู้ความเข้าใจของตนเอง ให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง และใช้ความรู้แก้ปัญหา ทำให้เกิดสุขได้ เริ่มแต่รู้ เข้าใจศิลปวิทยา เรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือนหรือเอนเอียงด้วยอคติ (ความลำเอียง) คิดวินิจฉัยใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ รู้เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง รู้จักแก้ไขปัญหาและทำการให้สำเร็จตามแนวทางของเหตุปัจจัย ตลอดจนรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร ถึงขั้นที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์โดยสิ้นเชิง^{๙๖}

สรุปได้ว่าหลักภาวนา ๔ หมายถึง การทำให้เป็นให้มีขึ้นการฝึกอบรมการพัฒนาซึ่งมีการพัฒนาอยู่ ๔ ประเภทคือ

๑. กายภาวนา คือ การเจริญกายพัฒนากายการฝึกอบรมให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษให้กุศลธรรมงอกงามให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. ศิลภาวนาคือการเจริญศิลปพัฒนาความประพฤติกการฝึกอบรมศิลปให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

๓. จิตภาวนาคือการเจริญจิตพัฒนาจิตการฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลายเช่นการมีเมตตามีฉันทะขยันหมั่นเพียรอดทนมีสมาธิและสดชื่นเบิกบานเป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนาคือการเจริญปัญญาพัฒนาปัญญาการฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงรู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะสามารถทำให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนานั้นต้องพัฒนาร่วมกันหลายอย่างเช่นการพัฒนากายการพัฒนาศิล การพัฒนาจิตการพัฒนาปัญญาเข้าด้วยกันจึงจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยไม่เน้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

^{๙๖} นันทิพย์ ประดิษฐ์ธรรม, ภาวนา ๔ ออนไลน์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/namtip9988/hnwy-thi-2-hlak-thrrm-thang-phraphuthth-sasna/2-4> [๔ ตุลาคม ๒๕๕๙].

สรุปความว่า หลักธรรมที่ผู้วิจัยนำมาประกอบการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุข ด้วยสัปปายะคือ หลักสัปปายะ ๗ หมายถึงสิ่งที่เหมาะสม ช่วยเกื้อกูล สนับสนุนการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดีประกอบด้วย ที่อยู่อาศัยไม่พลุกพล่านจอแจ ที่เที่ยวบิณฑบาตมีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยกันแต่ในกถาวัตถุ ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสมคือ มีท่านผู้ทรงคุณธรรมทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสม อาหารที่เหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกายฉันไม่ยาก ดินฟ้าอากาศสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป และอิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่ง มีการเคลื่อนไหวที่พอดี เมื่อหมู่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันจำนวนมากในสถานที่ที่เหมาะสมแล้วก็ต้องมีการช่วยเหลือกันและกันจึงจะเกิดความสุข ผูกสัมพันธ์ยึดเหนี่ยวน้ำใจกันจึงควรประพฤติหลักสังคหวัตถุ ๔ ต่อกัน คือ การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนกัน การกล่าววาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ที่ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม การประพฤติประโยชน์ต่อกัน คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอดันปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย เสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อพัฒนาฝึกฝนอบรม กาย ศีล จิต ปัญญาให้เจริญ ทำให้เกิดมีขึ้นในตนเอง

๒.๖ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ

๒.๖.๑ ความหมายเกี่ยวกับการจูงใจ

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย ได้ให้ความหมายแรงจูงใจไว้ว่า แรงจูงใจ (Motive) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Movere” แปลว่าเงื่อนไขหรือสภาวะที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม ๓ ทิศทาง คือ การทำให้เกิดพฤติกรรม การยับยั้งพฤติกรรมและการกำหนดพฤติกรรม ในทางจิตวิทยา แรงจูงใจหมายถึง พลังที่มีอยู่ในตัวบุคคลซึ่งพร้อมที่จะกระตุ้น หรือชี้ทาง (Urge or Direct) ให้อิทธิพลกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย^{๙๗}

มัลลิกา คณานุรักษ์ ได้ให้ความหมายแรงจูงใจไว้ว่า แรงจูงใจ (Motive) หมายถึง สภาวะภายในที่เป็นผลจากความต้องการแล้วคอยกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรม ที่จะตอบสนองความต้องการ แรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการทางกายเรียกว่าแรงขับ (Drive) ได้แก่แรงขับความหิวแรงขับทางเพศ

^{๙๗} จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, จิตวิทยาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: แอดทีฟ พริน จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๘.

ฯลฯ ความต้องการ (Need) หมายถึงสภาวะเมื่อรู้สึกขาดแคลนทางกายและทางใจ ทั้งหมดเป็นกระบวนการภายในที่อธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์^{๙๘}

สุชา จันทน์เอม ได้ให้ความหมายการจูงใจ (Motivation) ไว้ว่า หมายถึง สภาวะที่อินทรีย์ถูกกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อบรรลุสู่จุดหมายปลายทาง (Goal) ที่ตั้งไว้ พฤติกรรมที่สนองความต้องการของมนุษย์ และเป็นพฤติกรรมที่นำไปสู่จุดหมายปลายทางพฤติกรรมที่ถูกกระตุ้นโดยแรงขับ (Drive) ของแต่ละบุคคล มีแนวโน้มไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งร่างกายอาจจะสมประสงค์ในความปรารถนาอันเกิดจากแรงขับนั้น ๆ ได้^{๙๙}

การจูงใจ (Motivation) จึงเป็นกระบวนการของการกระตุ้นให้เกิดการกระทำสนับสนุนกิจการที่กระทำให้เกิดความก้าวหน้า และกำหนดแบบแผนของกิจการที่กระทำ และการกระทำหรือพฤติกรรมได้รับอิทธิพลจากจุดมุ่งหมายที่การกระทำหรือพฤติกรรมนั้น ๆ มุ่งไปสู่ เป็นเรื่องที่ซับซ้อนปัจจัยต่าง ๆ ที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมจะไม่มีความสัมพันธ์กันชนิดตรงไปตรงมาลักษณะของการจูงใจ คือ เปลี่ยนแปลงได้ทุกโอกาสแม้ว่าเขาจะประพฤติปฏิบัติอยู่เหมือนเดิม ทำให้ทราบถึงลักษณะที่แสดงออกของมนุษย์ บุคคลสองคนอาจจะกระทำในสิ่งเดียวกันโดยมีเหตุผลในการกระทำต่างกัน หรืออาจจะกระทำในสิ่งที่ต่างกันแต่มีเหตุผลการกระทำที่เหมือนกัน^{๑๐๐}

จากการประมวลแนวคิดของนักวิชาการ สรุปแรงจูงใจ คือสภาวะหรือกระบวนการที่ร่างกายและจิตใจของมนุษย์ถูกกระตุ้น ทำให้มีแรงขับ (Drive) ความต้องการ (Need) โดยมีปัจจัยต่างๆ ที่สะสมมาตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบันเป็นตัวช่วยกระตุ้นให้เกิดการสร้างพฤติกรรมขึ้นมา ทั้งที่เป็นกุศล กลางๆ และอกุศล

แรงจูงใจ เป็นคำที่ได้ความหมายมาจากคำภาษาละตินที่ว่า movere ซึ่งหมายถึง "เคลื่อนไหว"

นักจิตวิทยาให้ความหมาย แรงจูงใจ (Motive) และ การจูงใจ (Motivation) ไว้ ต่าง ๆ กันดังนี้

ดีเวค (Dewek) กล่าวว่า แรงจูงใจ คือ แนวทางที่จะไปสู่เป้าหมาย เป็นสิ่งที่ช่วยอธิบายว่าทำไมเราจึงทำพฤติกรรมดังที่เป็นอยู่^{๑๐๑}

^{๙๘} มัลลิกา คณานุรักษ์, จิตวิทยากับการสื่อสารของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๗๑-๗๒.

^{๙๙} สุชา จันทน์เอม, จิตวิทยาทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่๑๐, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๑.

^{๑๐๐} สุจิตรา พรหมนุชาธิป, มนุษย์สัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔๑.

^{๑๐๑} ดีเวค (Dewek 1986), ความหมายแรงจูงใจ, [ออนไลน์] [๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑].

อัปสรสิริ เอี่ยมประชา นักจิตวิทยาศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมา ทั้งพฤติกรรมส่วนบุคคล พฤติกรรมระหว่างบุคคลหรือพฤติกรรมกลุ่ม เพื่อพยายามตอบคำถามที่ว่า เพราะเหตุใดคนเราหรือสัตว์จึงแสดงพฤติกรรมนั้นๆ หรือทำไมจึงต้องแสดงพฤติกรรมเหล่านั้นอยู่ เสมอมาตั้งแต่เกิดจนตาย พฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเป็นกิจวัตรประจำวัน เช่น การกิน การนอน การทำงาน การเล่นเกม การพบปะสังสรรค์ ล้วนมีสาเหตุสำคัญ คือ แรงจูงใจ มนุษย์มีแรงผลักดัน อำนาจความอยาก ความต้องการหรือพลังขับเคลื่อน กระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมออกมา แรงหรือพลัง อำนาจเหล่านี้เรียกได้มากมายหลายชื่อ เช่น Need Motive Drive Want Urge Desire Instinct Wish Libido Incentive^{๑๐๒}

เดิมศักดิ์ คทวณิช นักจิตวิทยาส่วนใหญ่ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าแรงจูงใจไว้คล้ายคลึงกัน ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า^{๑๐๓}

การจูงใจ (motivation) หมายถึง กระบวนการของการใช้ปัจจัยทั้งหลายที่จะทำให้บุคคล เกิดความต้องการเพื่อสร้างแรงขับและแรงจูงใจไปกระตุ้นร่างกายให้แสดงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ โดยปัจจัยดังกล่าวนั้นอาจจะเป็นสิ่งเร้าภายนอกกับสิ่งเร้าภายในหรือทั้งสองประการก็ได้ ดังแผนผังกระบวนการจูงใจในรูปที่ ๑ นี้

รูปที่ ๓ แผนผังแสดงให้เห็นแรงจูงใจ^{๑๐๔}

จากรูปอธิบายได้ว่าสิ่งเร้าภายนอกหรือสิ่งเร้าภายในจะทำให้บุคคลเกิดความต้องการ และความต้องการดังกล่าวจะสร้างแรงขับและแรงจูงใจ เพื่อทำหน้าที่กระตุ้นร่างกายให้เกิดพฤติกรรมในการมุ่งไปสู่เป้าหมาย

จะเห็นได้ว่ากระบวนการของการจูงใจนั้นค่อนข้างจะมีความซับซ้อน ดังนั้นในการกระทำ ความเข้าใจเรื่องของการจูงใจให้เข้าใจอย่างชัดเจนได้นั้นต้องทราบคำจำกัดความของคำบางคำที่เกี่ยวข้อง

^{๑๐๒} อัปสรสิริ เอี่ยมประชา, เอกสารประกอบการสอนวิชาจิตวิทยาทั่วไป GS101 (General Psychology), คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://eu.lib.kmutt.ac.th/elearning/Courseware/SSC231/content.html> [๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑].

^{๑๐๓} เดิมศักดิ์ คทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป (General Psychology), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด(มหาชน), ๒๕๖๐), หน้า ๑๔๙.

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๙-๑๕๐.

กับกระบวนการจูงใจดังต่อไปนี้

๑. สิ่งเร้า (stimulus) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล สิ่งเร้านี้เองถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกระบวนการจูงใจ ซึ่งอาจแบ่งสิ่งเร้าได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑.๑ สิ่งเร้าภายนอก ได้แก่ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัว ไม่ว่าจะเป็นภาพ รส กลิ่น เสียง แสง สี รวมไปถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งหลาย

๑.๒ สิ่งเร้าภายใน ได้แก่ สภาวะทำงานของระบบต่าง ๆ ภายในร่างกาย เช่น ระบบย่อยอาหาร ระบบขับถ่าย ระบบไหลเวียนโลหิต ซึ่งผลการทำงานของระบบต่าง ๆ นี้เองบางครั้งจำทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้าได้ด้วย

๒. ความต้องการ (Needs) นักจิตวิทยาถือว่าความต้องการเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างแรงขับและแรงจูงใจขึ้นในตัวบุคคล กล่าวคือ เมื่อใดบุคคลมีความต้องการเกิดขึ้นก็เนื่องมาจากร่างกายอยู่ในสภาวะของการแสวงหาบางสิ่งบางอย่างที่ขาดหายหรือสูญเสียไป จนทำให้เกิดแรงกระตุ้นร่างกายให้เกิดพฤติกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นมา เพื่อตอบสนองสภาวะของร่างกายที่ขาดความสมดุลนั้นให้กลับสู่สภาวะปกติ เช่น ร่างกายเมื่ออยู่ในภาวะของการขาดน้ำ จะเกิดแรงกระตุ้นทำให้ร่างกายเกิดความต้องการน้ำขึ้น หรือสภาวะร่างกายที่อยู่ในภาวะของการขาดอาหาร ก็จะทำให้เกิดแรงกระตุ้นทำให้ร่างกายเกิดความต้องการอาหาร เป็นต้น โดยทั่วไปแล้วความต้องการของมนุษย์แบ่งได้เป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภทคือ

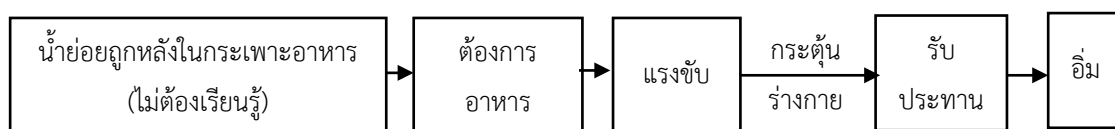
๒.๑ ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs) ได้แก่ ความต้องการน้ำ อาหาร อากาศ การพักผ่อน ความต้องการทางเพศ ความต้องการเหล่านี้จะต้องอยู่ในสภาวะสมดุลมิฉะนั้นจะเกิดการแสวงหาเมื่อขาด หรือจะขัดจัดสัดส่วนที่เกินความต้องการออกไปจากร่างกาย

๒.๒ ความต้องการทางจิตใจ (Psychological Needs) เป็นความต้องการของที่บุคคลจะได้มาต้องอาศัยการตอบสนองจากคนอื่น ๆ ในสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ เช่น ต้องการความรัก ความอบอุ่น ความมั่นคง ความปลอดภัย ความต้องการการยอมรับจากสมาชิกอื่นในสังคม ต้องการความเคารพนับถือและความภาคภูมิใจ เป็นต้น

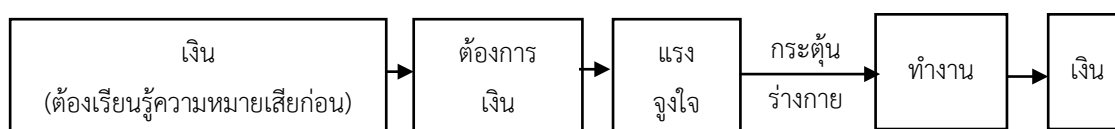
๓. แรงขับและแรงจูงใจ (Drive Motive) หมายถึง พลังหรือแรงพื้นฐานที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลเมื่อบุคคลเกิดความต้องการอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นมา โดยแรงดังกล่าวนี้จะทำหน้าที่กระตุ้นหรือรบกวนให้ร่างกายเกิดพฤติกรรมที่นำไปสู่จุดหมายปลายทาง เมื่อใดก็ตามที่ถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการ แรงขับและแรงจูงใจนั้นจะเริ่มลดลงและหมดไป ซึ่งจะมีผลทำให้ความต้องการของบุคคลที่มีอยู่หมดตามไปด้วย โดยปกติแล้วแต่ละคนจะสามารถสัมผัสแรงขับและแรงจูงใจที่เกิดขึ้นภายในตนอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ เมื่อใดก็ตามที่บุคคลเกิดความต้องการอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นมาและไม่ได้แสดงพฤติกรรมตอบสนองความต้องการสิ่งนั้น จะด้วยสาเหตุใดก็ตาม บุคคลนั้นจะถูกกระตุ้นด้วยแรงขับและแรงจูงใจ เช่น เมื่อเกิดความหิว ถ้าไม่ได้รับประทานอาหารจะเกิดอาการกระสับกระส่ายและ

กระวนกระวาย อาการที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพราะร่างกายถูกแรงขับที่เกิดจากความหิวมารบกวน ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าแรงขับและแรงจูงใจนี้เองคือตัวกระตุ้นร่างกายให้เกิดพฤติกรรมทั้งหลาย

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างระหว่างแรงขับ (drive) กับแรงจูงใจ (motive) อยู่ที่ว่าแรงขับนั้นจะมีสาเหตุมาจากความต้องการที่เป็นสิ่งเร้าภายใน หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยการเรียนรู้ เช่น แรงขับที่เกิดจากความต้องการอาหาร น้ำ ความต้องการทางเพศ ซึ่งเป็นแรงขับที่จะปรากฏในคนและสัตว์ทุกชนิด ส่วนแรงจูงใจนั้นมักจะเกิดจากความต้องการจากสิ่งเร้าภายนอกเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นแรงจูงใจจะเกิดขึ้นในตัวบุคคลหนึ่งบุคคลใดได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นได้มีการเรียนรู้ความสำคัญของสิ่งเร้านั้นเสียก่อนสิ่งเร้านั้นจึงจะสามารถสร้างความต้องการขึ้นได้ เช่น เงินเป็นสิ่งเร้าภายนอก ก่อนที่จะสร้างแรงจูงใจได้นั้นบุคคลต้องเรียนรู้ค่าของเงินเสียก่อน ดังนั้นเมื่อเงินมีความสำคัญ เงินจึงสามารถสร้างแรงจูงใจให้คนทำงานเพื่อให้ได้เงินมาตอบสนองความต้องการของตนเป็นต้น เพราะฉะนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าแรงขับเป็นแรงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่แรงจูงใจจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการเรียนรู้ ดังแผนผังแสดงการเปรียบเทียบระหว่างแรงขับกับแรงจูงใจในรูปที่ ต่อไปนี้

(ก) ตัวอย่างการเกิดแรงขับ

(ข) ตัวอย่างการเกิดแรงจูงใจ

รูปที่ ๔ แผนผังแสดงตัวอย่างการเกิดแรงขับและแรงจูงใจ^{๑๐๕}

๔. สิ่งล่อใจหรือเครื่องล่อใจ (Incentive) หมายถึง สิ่งเร้าภายนอกที่มีอิทธิพลในการทำให้บุคคลเกิดความต้องการจนก่อให้เกิดแรงจูงใจที่จะกระตุ้นร่างกายให้แสดงพฤติกรรมไปสู่เป้าหมาย ดังนั้นสิ่งล่อใจหรือเครื่องล่อใจหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ ตัวบุคคลนั้น ทั้งที่เป็นนามธรรม เช่น ค่ายกย่อง ชมเชย ชื่อเสียง เกียรติยศ ส่วนที่เป็นรูปธรรมได้แก่ ทรัพย์สิน เงินทอง สิ่งของ

^{๑๐๕} เดิมศักดิ์ คทวนิช, จิตวิทยาทั่วไป (General Psychology), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด(มหาชน), ๒๕๖๐), หน้า ๑๕๑.

ตำแหน่ง ยศถาบรรดาศักดิ์ ของขวัญ รางวัล เป็นต้น สิ่งเร้าภายนอกดังกล่าวนี้จะเป็นสิ่งล่อใจหรือเครื่องล่อใจให้เกิดกระบวนการในการจูงใจขึ้นได้

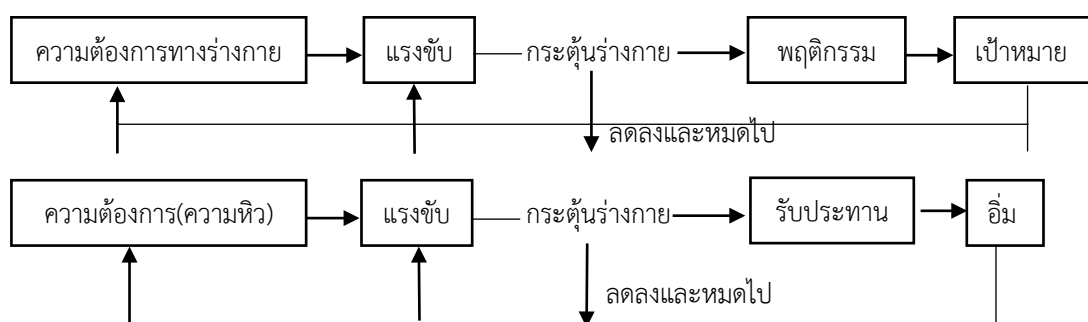
๕. เป้าหมาย (Gold) หมายถึง จุดหมายปลายทางสุดท้ายของกระบวนการจูงใจ เป็นขั้นตอนของการสิ้นสุดการแสดงพฤติกรรม ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อใดก็ตามที่บุคคลสามารถแสดงพฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายได้แล้ว แรงขับและแรงจูงใจที่ทำหน้าที่กระตุ้นหรือรบกวนร่างกายก็จะลดลงหรือหมดไป รวมไปถึงทำให้ความต้องการนั้นหมดตามไปด้วย

๒.๖.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ (Theories of Motivation)

นักจิตวิทยาทั้งหลายพยายามจะศึกษาและอธิบายถึงการจูงใจว่ามีกระบวนการและขั้นตอนอย่างไร เพื่อจะสามารถเข้าใจพฤติกรรมทั้งหลายที่มนุษย์แสดงต่อกันในสังคม และสิ่งสำคัญอยู่ที่ว่าถ้าเข้าใจกระบวนการจูงใจได้อย่างชัดเจนแล้ว ย่อมสามารถนำไปใช้ในการสร้างความสำเร็จด้านการบริหารงานบุคคล การทำงาน และการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี สำหรับทฤษฎีการจูงใจที่จะกล่าวถึงในที่นี้แบ่งออกเป็น ๖ ทฤษฎี ได้แก่

๑. ทฤษฎีลดแรงขับ (Drive-reduction Theory) นักจิตวิทยาคนสำคัญ ได้แก่ ดอลลาร์ด มิลเลอร์ (Dollard Miller; 1950) และฮุลล์ (Hull; 1952)^{๑๐๖} อ้างใน เต็มศักดิ์ คทวณิช ได้อธิบายทฤษฎีลดแรงขับโดยพิจารณาจากพื้นฐานการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์ที่เชื่อว่าเมื่อร่างกายอยู่ในสภาวะของการขาดความสมดุลเนื่องจากความต้องการขั้นต้นของร่างกาย (primary needs) เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการอากาศ ความต้องการการพักผ่อน หลับนอน ฯลฯ ความต้องการเหล่านี้สร้างแรงขับไปกระตุ้นร่างกายให้แสดงพฤติกรรมตอบสนองความต้องการของตน และเมื่อใดที่บรรลุเป้าหมายแรงขับที่รบกวนร่างกายนั้นจะค่อย ๆ ลดลงและหมดไป ทำให้ร่างกายกลับสู่สภาวะสมดุลอีกครั้งหนึ่ง ความต้องการทั้งหลายก็จะหายไปด้วย ดังแสดงได้จากแผนผังในรูปที่.... ต่อไปนี้

^{๑๐๖} มิลเลอร์ (Dollard Miller; 1950) และฮุลล์ (Hull; 1952) อ้างใน เต็มศักดิ์ คทวณิช จิตวิทยาทั่วไป (General Psychology). บริษัทซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด(มหาชน.) กรุงเทพมหานคร. ๒๕๖๐. หน้า ๑๕๕

รูปที่ ๕ แผนผังแสดงกระบวนการจูงใจตามทฤษฎีลำดับแรงขับ^{๑๐๗}

จากตัวอย่างของแผนผัง สามารถอธิบายได้ว่าเมื่อบุคคลเกิดความหิวหรือต้องการอาหาร ร่างกายจะสร้างแรงขับให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล แรงขับจะทำหน้าที่กระตุ้นร่างกายให้บุคคลนั้นเกิดความกระสับกระส่ายกระวนกระวายและอยู่ไม่เป็นสุข ระดับของความกระวนกระวายนั้นจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับของความต้องการของร่างกายด้วย กล่าวคือ ถ้าหิวมากแรงขับจะมาก ความกระสับกระส่ายกระวนกระวายจะมากไปด้วย แรงขับนั้นจะกระตุ้นร่างกายจนกว่าบุคคลนั้นจะไปรับประทานอาหารจนกระทั่งอิ่ม แต่เป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งว่าเมื่อเราได้รับประทานอาหารแรงขับจะเริ่มลดลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งเมื่ออิ่มแล้วแรงขับที่รบกวนนั้นจะหมดไป ความต้องการอาหารหรือความหิวก็จะหมดตามไปด้วย

๒. ทฤษฎีความต้องการ/แรงขับ/สิ่งล่อใจ (Needs/Drive/Incentive Theory) เจ้าของแนวคิดทฤษฎีนี้ได้แก่ อับราฮัม เอช. มาสโลว์ (Abraham H. Maslow; 1908-1970)^{๑๐๘} ผู้นำจิตวิทยากลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) ได้อธิบายกระบวนการของการจูงใจไว้ว่า การจูงใจเกิดจากความต้องการของมนุษย์ซึ่งจะต้องเป็นไปตามลำดับขั้น ซึ่งมีทั้งสิ้น ๕ ขั้นดังนี้

๒.๑ ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศ ความต้องการอากาศ ต้องการพักผ่อน นอนหลับ เป็นต้น ความต้องการขั้นนี้ทำให้เกิดการตอบสนองด้วยการรับประทานอาหาร การดื่ม การหายใจ การนอน รวมทั้งการตอบสนองความต้องการทางเพศ เป็นต้น

๒.๒ ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety Needs) หมายถึง ความต้องการที่จะแสวงหาหลักประกันและความอุ่นใจให้กับตนเอง เนื่องจากการที่บุคคลรู้สึกถึงความไม่แน่นอน ไม่มั่นคง และไม่ปลอดภัยที่อาจเกิดขึ้นได้กับตนเอง ทรัพย์สิน ครอบครัว ฐานะ การงาน ตำแหน่ง ด้วย

^{๑๐๗} เดิมศักดิ์ คทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป (General Psychology), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๖๐), หน้า ๑๕๑.

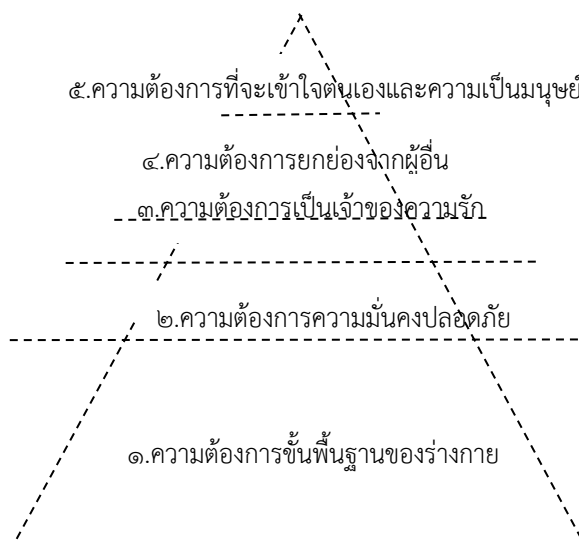
^{๑๐๘} Maslow, A.H., *Motivation and Personality*, (New York: Haper and Row, 1954).

เหตุดังกล่าวบุคคลที่เกิดความต้องการขั้นนี้จึงแสดงพฤติกรรมด้วยการตั้งใจทำงาน เก็บเงิน ประกันภัย ประกันชีวิต พยายามหาอาชีพที่คิดว่ามั่นคงที่สุดให้กับตนเอง เป็นต้น

๒.๓ ความต้องการความเป็นเจ้าของและความรัก (Belongingness and Love needs) หมายถึง ความต้องการที่จะเป็นที่รักของบุคคลอื่น รวมทั้งมีความต้องการที่จะให้สังคมในระดับต่าง ๆ เช่น ครอบครัว สถานศึกษา กลุ่มเพื่อน สถานที่ทำงาน ฯลฯ ที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ยอมรับในฐานะที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นด้วย ความต้องการขั้นนี้เกิดจากธรรมชาติของความเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์ที่ไม่ต้องการจะอยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง จึงเกิดการแสวงหาเพื่อให้ได้รับการตอบสนองทางจิตใจ โดยพยายามที่จะสร้างปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับบุคคลทั้งหลาย เช่น การเอาใจใส่ ช่วยเหลือ ให้ความร่วมมือ ตอบแทน การแสดงความห่วงใย เป็นต้น

๒.๔ ความต้องการได้รับการยกย่องจากผู้อื่น (Self-esteem Needs) เป็นความต้องการที่จะเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้รับการเคารพยกย่องจากสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประโยชน์ มีความสำคัญ และเป็นที่พึ่งของบุคคลทั่วไป บุคคลที่มีความต้องการในขั้นนี้จะพยายามแสวงหาตำแหน่ง ยศอาบรรดาศักดิ์ เกียรติยศ ชื่อเสียง ฐานะการเงิน และอำนาจให้กับตนเอง เพราะเรียนรู้ว่าสิ่งเหล่านี้จะสามารถตอบสนองความต้องการในขั้นนี้ให้แก่ตนได้

๒.๕ ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (Self-actualization Needs) ความต้องการในขั้นนี้มาสโลว์ถือว่าเป็นความต้องการขั้นสูงสุดที่ทุกคนปรารถนาและมีความต้องการจะไปให้ถึงเป็นขั้นอุดมคติของบุคคลที่ทุกคนใฝ่ฝัน แต่มีบุคคลจำนวนไม่มากนักที่จะสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ขั้นสูงสุดนี้ได้ ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลที่อยู่ในขั้นนี้จะต้องเข้าใจและตระหนักเกี่ยวกับตนเองได้ว่าเป็นผู้มีความสามารถอย่างไรและมีแค่ไหน นอกจากนี้ต้องมีความมุ่งมั่นที่จะนำความสามารถที่ตนเองมีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคลอื่นและสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ ดังนั้นความต้องการในขั้นนี้จึงไม่ใช่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของตนเอง แต่จะคำนึงถึงประโยชน์ที่สังคมจะได้รับตามอุดมคติที่ตนตั้งไว้ เพราะฉะนั้นบุคคลที่จะสามารถพัฒนาตนเองมาถึงขั้นนี้ได้จึงได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว

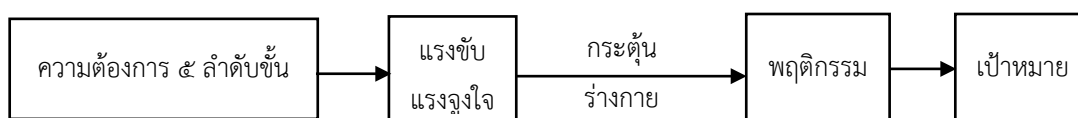

รูปที่ ๖ แสดงความต้องการทั้ง ๕ ลำดับตามทฤษฎีการจูงใจของมาสโลว์^{๑๐๙}

ความต้องการทั้ง ๕ ขึ้นตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ มาสโลว์เชื่อว่าจะต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอนเสมอไม่มีการข้ามขั้น กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนจะเกิดความต้องการขั้นที่ ๑ ก่อน ได้แก่ ความต้องการทางร่างกาย จนกระทั่งเมื่อสามารถตอบสนองความต้องการของร่างกายเพียงพอแล้ว ความต้องการขั้นที่ ๒ ได้แก่ ความมั่นคงและความปลอดภัยจึงจะเกิดขึ้น เมื่อได้รับการตอบสนองในขั้นที่ ๒ พอสมควรแล้ว ความต้องการขั้นที่ ๓, ๔ และ ๕ จะตามมาเป็นลำดับ มาสโลว์เชื่อว่าถ้าขั้นหนึ่งขั้นใด ยังไม่ได้รับการตอบสนอง บุคคลนั้นจะไม่เกิดความต้องการขั้นสูงขึ้นไปอย่างเด็ดขาด เช่น ถ้าตราบดีก็ ตามที่บุคคลยังขาดแคลนอาหารอยู่ (ความต้องการขั้นที่ ๑) บุคคลนั้นจะไม่เกิดความต้องการที่จะทำ ประกันภัยหรือประกันชีวิตอย่างแน่นนอน (ความต้องการขั้นที่ ๒) หรือบางคนไม่สนใจว่าสังคมจะ ยอมรับหรือไม่ (ความต้องการขั้นที่ ๓) แต่เพื่อให้ตนเองหายจากความหิวบางครั้งจึงอาจใช้วิธีการ ขโมยอาหารหรือไม่จ่ายเงินเมื่อรับประทานอาหารเสร็จ เป็นต้น ดังนั้นทฤษฎีความต้องการของมาส โลว์ จึงเปรียบเสมือนกับการขึ้นบันไดที่จะต้องก้าวไปที่ละขั้นจนกว่าจะถึงขั้นสูงสุดที่บุคคลพึงประสงค์

มาสโลว์ กล่าวว่า ความต้องการทั้ง ๕ ขึ้นตามลำดับความต้องการของมนุษย์เหล่านี้จะ สร้างแรงขับและแรงจูงใจจนกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมไปสู่เป้าหมายเพื่อตอบสนองความ ต้องการในแต่ละขั้นของตนซึ่งขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นกำลังเกิดความต้องการในขั้นใด ดังจะแสดง กระบวนการจูงใจตามทฤษฎีความต้องการ/แรงขับ/สิ่งล่อใจ จากแผนผังในรูปที่ ๗ ดังต่อไปนี้

^{๑๐๙} Weiten, Wayne., **Psychology Themes and Variations**, (Belmont, C.A. Brooks/Cole Publishing Co., 1989).

รูปที่ ๗ แผนผังแสดงกระบวนการจูงใจตามทฤษฎีความต้องการ/แรงขับ/สิ่งล่อใจ

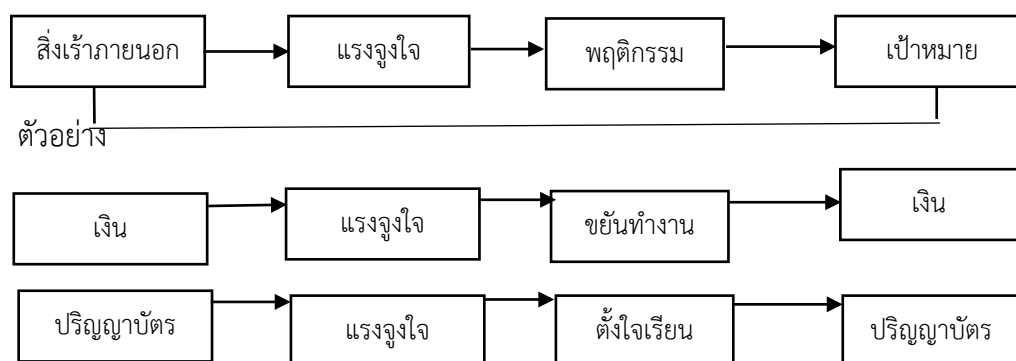
จากแผนผังอธิบายได้ว่า ถ้าต้องการสร้างแรงขับและจูงใจขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพื่อกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมไปสู่เป้าหมายที่เราวางไว้นั้น ให้ใช้สิ่งทีบุคคลนั้นต้องการเป็นสิ่งเร้า (stimulus) แต่ที่สำคัญเนื่องจากแต่ละคนจะมีความต้องการในแต่ละลำดับชั้นที่แตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของบุคคลนั้นให้ชัดเจนเสียก่อนจึงจะสามารถสร้างพฤติกรรมที่ต้องการได้ เช่น ในฐานะของหัวหน้างานที่ต้องการให้พนักงานที่อยู่ในความดูแลขยันและตั้งใจทำงานเพิ่มขึ้น และจากการศึกษาทำให้ทราบว่าพนักงานต้องการได้รับการยกย่องจากผู้อื่นซึ่งอยู่ในขั้นที่ ๔ จึงอาจใช้วิธีการประกวดพนักงานดีเด่นประจำเดือนเป็นเครื่องล่อใจการสร้างแรงจูงใจในการทำงานให้แก่พนักงาน เป็นต้น ดังแสดงแผนผังในรูปที่ ๘ ต่อไปนี้

รูปที่ ๘ การสร้างแรงจูงใจตามทฤษฎีความต้องการ / แรงขับ / สิ่งล่อใจ^{๑๑๐}

๓. ทฤษฎีสิ่งเร้า (Cue-stimulus Theory) สำหรับการจูงใจตามทฤษฎีนี้จะทำให้ความสำคัญกับจุดเริ่มต้นของกระบวนการที่สิ่งเร้า (stimulus) ภายนอกมาจากความต้องการ โดยอธิบายว่าสิ่งเร้าภายนอกซึ่งหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวบุคคล จะมีอิทธิพลในการสร้างแรงจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าเหล่านั้น เช่น ต้องไปซื้อของเพราะถูกเพื่อนชวน ต้องทำประกันชีวิตเพราะเชื่อที่ผู้แทนขายประกันหวานล่อม เห็นเสื้อโหว้ในร้านจึงต้องเดินเข้าไปดูและซื้อ มา เห็นปลาในน้ำมีมากจึงหาเบ็ดมาตก จะเห็นว่าเพื่อน ผู้แทนขายประกัน เสื้อที่โหว้ และปลาชุกชุม สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งเร้าภายนอกที่ทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะแสดงพฤติกรรมตอบสนองทั้งสิ้น ซึ่งอาจแสดงกระบวนการจูงใจตามทฤษฎีสิ่งเร้าได้จากแผนผังในรูปที่ ๑๐ ต่อไปนี้

^{๑๑๐} เดิมศักดิ์ คทวนิช, จิตวิทยาทั่วไป (General Psychology), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๖๐), หน้า ๑๕๘-๑๕๙.

รูปที่ ๙ แผนผังแสดงกระบวนการจูงใจตามทฤษฎีสิ่งเร้า ^{๑๑๑}

เป็นที่น่าสังเกตเกี่ยวกับทฤษฎีสิ่งเร้าว่าสิ่งเร้าและเป้าหมายนั้นมักจะเป็นสิ่งเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ถ้าต้องการจะสร้างแรงจูงใจในตัวบุคคลเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่ต้องการ เช่น ตั้งใจเรียน ขยันทำงาน จะต้องทราบเป้าหมายของบุคคลนั้นเสียก่อน จึงจะนำเป้าหมายของบุคคลนั้นมาทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้าหรือสิ่งล่อใจ (incentive) เช่นจากรูปที่..... การนำเงินและปริญญาบัตรมาทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้าภายนอกเพื่อกระตุ้นให้บุคคลเกิดแรงจูงใจที่จะแสดงพฤติกรรมคือขยันทำงานหรือตั้งใจเรียนเพื่อให้ได้เป้าหมายได้แก่ เงินและปริญญาบัตร เป็นต้น

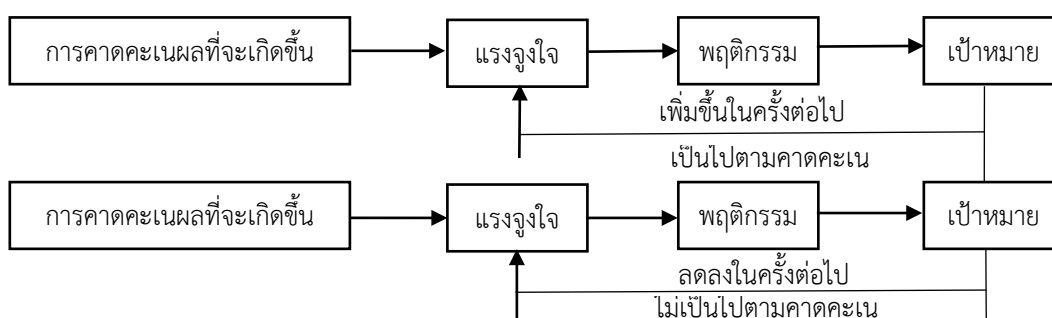
อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้อธิบายเพิ่มเติมว่า ในบางกรณีที่สิ่งเร้าภายนอกจะมีอิทธิพลต่อการเกิดแรงจูงใจมากกว่าความต้องการของบุคคล กล่าวคือ แม้บุคคลจะไม่มีความต้องการจะทำอะไรบางอย่าง แต่ถ้ามีสิ่งเร้าภายนอกมากระตุ้นบุคคลนั้น ก็สามารถเกิดแรงจูงใจขึ้นได้ทั้ง ๆ ที่ไม่มีความต้องการ เช่น นักศึกษาบางคนไม่ต้องการมาเรียนเวลา ๐๘.๐๐ น. แต่จำเป็นต้องมาให้ทันเพราะอาจารย์เช็คชื่อตอนเวลา ๐๘.๐๐ น. หรือนักศึกษาต้องการแต่งตัวตามสบายแต่ต้องแต่งให้ถูกระเบียบมิฉะนั้นอาจารย์จะไม่ให้เข้าชั้นเรียน เวลานอนหลับสบายตอน ๐๒.๐๐ น. แล้วมีเสียงโทรศัพท์ดังขึ้นทำให้จำเป็นต้องลุกขึ้นไปรับหรือแสดงพฤติกรรมบางอย่างเพราะถูกเสียงโทรศัพท์ซึ่งทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้ากระตุ้นให้แสดงพฤติกรรม เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพฤติกรรมการมาเรียนให้ทันตามเวลา แต่งกายถูกระเบียบ และลุกขึ้นไปรับโทรศัพท์ เหล่านั้นเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจที่ฝืนกับความต้องการของบุคคลนั้นทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นทฤษฎีสิ่งเร้านี้จึงเชื่อว่าสิ่งเร้าภายนอกจะเป็นตัวควบคุมการเกิดแรงจูงใจและพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าความต้องการ

๔. ทฤษฎีภาวะทางอารมณ์ (Affective Arousal Theory) ทฤษฎีการจูงใจทฤษฎีนี้เกิดจากแนวความคิดพื้นฐานกับการเกิดพฤติกรรมของบุคคลที่ว่า พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมานั้น

^{๑๑๑} เดิมศักดิ์ คทวนิช, จิตวิทยาทั่วไป (General Psychology), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๖๐), หน้า ๑๕๕.

จะเกิดขึ้นเพื่อแสวงหาความสุข ความพึงพอใจให้กับตนเอง และหลีกเลี่ยงสิ่งที่ทำให้ตนเองเป็นทุกข์ และความไม่สบายใจ หมายความว่าพฤติกรรมใดก็ตามซึ่งเมื่อบุคคลได้กระทำไปแล้วได้รับความสุข ความพึงพอใจพฤติกรรมนั้นก็จะเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก เช่นถ้าอ่านหนังสือทบทวนบทเรียนแล้วทำให้สอบได้เป็นที่หนึ่งพฤติกรรมการอ่านหนังสือและทบทวนบทเรียนจะเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ในทางตรงกันข้าม ถ้าพฤติกรรมใดเมื่อกระทำไปแล้วได้รับความทุกข์และความไม่สบายใจ พฤติกรรมนั้นจะค่อย ๆ หายไป เช่น ถ้านักศึกษาแต่งกายผิดระเบียบแล้วถูกลงโทษ นักศึกษาผู้นั้นจะมีแนวโน้มที่จะหลีกเลี่ยงการแต่งกายผิดระเบียบ เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทฤษฎีภาวะทางอารมณ์นั้น จะเน้นความสำคัญที่อารมณ์และความรู้สึกของบุคคลที่ได้รับจากการแสดงพฤติกรรมว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเกิดแรงขับและแรงจูงใจที่ทำให้ไปกระตุ้นร่างกายเกิดพฤติกรรมเพื่อไปสู่เป้าหมาย ความสุขและความพึงพอใจที่ได้รับจากการบรรลุเป้าหมายนั้นจะส่งผลให้เกิดแรงจูงใจที่จะแสดงพฤติกรรมนั้นอย่างสม่ำเสมอ

อย่างไรก็ตาม ระดับความพึงพอใจที่บุคคลได้รับจากการแสดงพฤติกรรมเมื่อบรรลุเป้าหมายจะมีความสัมพันธ์กับแรงขับและแรงจูงใจ กล่าวคือ ยิ่งได้รับความพึงพอใจจากการกระทำมากเท่าใด ก็ยิ่งจะทำให้เกิดแรงขับและแรงจูงใจที่จะกระตุ้นร่างกายมีสูงขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน อารมณ์ที่สร้างความสุขความพึงพอใจได้แก่ อารมณ์รัก ชอบ ยินดี และสนุกสนาน ถือว่าเป็นภาวะทางอารมณ์บวก (positive effect) ส่วนอารมณ์ที่สร้างความไม่พอใจหรือความทุกข์จนทำให้ต้องลดหรือหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้สึกเช่นนั้นถือว่าเป็นสภาวะอารมณ์ทางลบ (negative effect) นักจิตวิทยาคนสำคัญที่ให้การสนับสนุนทฤษฎีนี้ ได้แก่ วอลเตอร์ บี. แคนนอน (Walter B. Canon) และเฟสติงเกอร์ (Festinger)

รูปที่ ๑๐ แผนผังแสดงกระบวนการจูงใจตามทฤษฎีการใช้สติปัญญา

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ทฤษฎีการใช้สติปัญญาเชื่อว่าความสำเร็จและความล้มเหลวที่ได้รับในอดีตและปัจจุบันจะมีอิทธิพลต่อระดับความคาดหวังและแรงจูงใจที่จะกระทำต่อไปในอนาคต

สรุป แรงจูงใจ คือสภาวะหรือกระบวนการที่ร่างกายและจิตใจของมนุษย์ถูกกระตุ้น ทำให้มีแรงขับ (Drive) ความต้องการ (Need) โดยมีปัจจัยต่างๆ ที่สะสมมาตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบันเป็นตัวช่วยกระตุ้นให้เกิดการสร้างพฤติกรรมขึ้นมา ทั้งที่เป็นกุศล กลางๆ และอกุศล ทฤษฎีแรงจูงใจประกอบด้วย ทฤษฎีลดแรงขับพิจารณาจากพื้นฐานการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์ที่เชื่อว่าเมื่อร่างกายอยู่ในสภาวะของการขาดความสมดุลเนื่องจากความต้องการขั้นต้นของร่างกายความต้องการเหล่านี้สร้างแรงขับไปกระตุ้นร่างกายให้แสดงพฤติกรรมตอบสนองความต้องการของตน และเมื่อใดที่บรรลุเป้าหมายแรงขับที่รบกวนร่างกายนั้นจะค่อย ๆ ลดลงและหมดไป ทฤษฎีความต้องการประกอบด้วย ความต้องการทางร่างกาย ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย ความต้องการความเป็นเจ้าของและความรัก ความต้องการได้รับการยกย่องจากผู้อื่น ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทฤษฎีสี่สิ่งร่ำประกอบด้วยสี่สิ่งร่ำภายนอกซึ่งหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวบุคคล จะมีอิทธิพลในการสร้างแรงจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งร่ำเหล่านั้น ทฤษฎีภาวะทางอารมณ์ประกอบด้วย การเกิดพฤติกรรมของบุคคลที่ว่า พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมานั้นจะเกิดขึ้นเพื่อแสวงหาความสุข ความพึงพอใจให้กับตนเอง และหลีกเลี่ยงสิ่งที่ทำให้ตนเองเป็นทุกข์และความไม่สบายใจ

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสุทิตย์ อาภากร และ สายชล ปัญญชิต วิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ๑) ด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์พบว่า คณะสงฆ์ได้มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรม เพื่อส่งเสริมบทบาท หน้าที่และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๖ ประการ คือ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการสงเคราะห์ ๒) ด้านการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไทยปัจจุบัน พบว่า แนวคิดและวิธีการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธ สามารถนำไปสู่การพัฒนาในด้านสิ่งแวดล้อม ด้านพฤติกรรมสุขภาวะเชิงสร้างสรรค์ การพัฒนาจิตใจ ปัญญา และการสร้างพลังทางสังคมได้ ๓) ด้านการพัฒนาแบบของคณะสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมพบว่า รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา สามารถพัฒนาบุคคลและสังคมตามหลัก “ภาวนา ๔” คือ ประการที่หนึ่ง ภาวนา มุ่งเน้นการพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย

ให้รู้จักเป็นระบบ ระเบียบ และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง รวมทั้งเข้าใจระบบความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้เกิดความยั่งยืน^{๑๑๒}

พระมหาเกริกชัย เรืองไธสง วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนครปฐม.

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ระดับการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในจังหวัดนครปฐม ของกลุ่มตัวอย่างโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านสาธารณูปการ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่ และการสาธารณสงเคราะห์ โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง

๒. กลุ่มตัวอย่างที่มี อายุ ระดับการศึกษาทางเปรียญธรรม อายุของวัด และการเป็นวัดพัฒนา มีระดับการพัฒนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓. ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ปัจจัยด้านองค์กร และปัจจัยด้านการสนับสนุนทางสังคม สามารถทำนายระดับการพัฒนาวัดร่วมกันได้ร้อยละ ๕๕.๙๐

๔. แนวทางการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนครปฐมจากการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า ด้านสาธารณูปการ ควรเล็งเห็นความจำเป็นในการสร้างถาวรวัตถุ ที่เน้นประหยัด และเน้นสุขลักษณะ ทั้งยังรักษาสิ่งแวดล้อมด้านการปกครอง เจ้าอาวาสควรมีทักษะในการปกครองและมีคุณธรรมไม่ลำเอียง ด้านการศาสนศึกษา จะต้องตระหนักถึงความรู้และคุณภาพของชาวพุทธโดยเริ่มจากพระภิกษุและสามเณร ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรมีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ด้านการเผยแผ่ควรสร้างบุคลากรด้านเผยแผ่ให้มากขึ้น และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ต้องมีใจใฝ่รับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมอย่างไม่ทอดธุระและไม่เห็นแก่ตัว

พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์) ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ: กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหลจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดด้วยหลักสัปปายะนั้นหมายถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการศึกษาปฏิบัติ ปัจจัยที่เอื้อต่อการเป็นอยู่ดีและการที่จะพัฒนาตน ช่วยให้ความเจริญตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย เกื้อหนุนสิ่งสถานที่หรือบุคคลซึ่งเป็นที่สบายเหมาะสมกันเกื้อกูลโดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญและประคับประคองรักษาสติปัญญาที่มีอยู่ อย่าง คือ อาวาสที่อยู่โคจรที่บิณฑบาตหรือแหล่งอาหารภัสสะเรื่องพูดคุยที่ส่งเสริมการปฏิบัติบุคคลผู้ที่อยู่ใกล้

^{๑๑๒} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และ สายชล ปัญญชิต, รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา, Veridian E-Journal, มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (เดือนมกราคม – เมษายน, ๒๕๕๘).

แล้วจิตผ่องใสสงบมั่นคงโภชนะอาหารอุตุอุณภูมิและสภาพแวดล้อมอิริยาบถเพื่อให้องค์กรเกิดความสุขและสันติสุข

วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ได้มีแนวทางการการวัดตามหลักสัปปายะ ๗ ทั้งนี้ทางวัดได้ดำเนินการทั้ง ๗ แนวทาง กล่าวคือ ด้านอาวาส วัดได้เน้นสร้างเสนาสนะที่แฝงไปด้วยปริศนาธรรม มีรูปภาพ เป็นต้น ด้านโคจร วัดอยู่ติดกับถนนสายหลักของภาคใต้คือถนนสายเอเชีย การสัญจรไปมาจึงสะดวกสบาย มีหลายช่องทางในการเดินทางมาถึงวัด ด้านบุคคล วัดมีต้นแบบที่มีได้แก่มีหลวงพ่อบุญทาสเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาตนเองให้เข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านการพูดคุย วัดยึดหลักการพูดน้อยๆปฏิบัติเยอะๆและมีการเผยแผ่ธรรมะอย่างกว้างขวางหลายรูปแบบ มีเสียงและหนังสือ เป็นต้น ด้านอาหาร วัดมีโรงครัวที่จัดการเรื่องอาหาร ไม่มีการจัดทำอาหารพิเศษเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อเป็นการไม่ยึดติดในอาหารด้านอากาศ วัดมีลักษณะอากาศไม่ร้อนมาก ไม่หนาวมากเหมาะสมแก่นักปฏิบัติอย่างยิ่ง ด้านอิริยาบถ วัดมีที่สำหรับปฏิบัติธรรมเฉพาะและยึดผู้ปฏิบัติเป็นสำคัญเน้นเรื่องการเป็นอยู่แบบธรรมชาติ ตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล ดังนั้น จึงยืนยันได้ว่าวัดที่ประสบความสำเร็จเป็นที่ศรัทธาของญาติโยม จะต้องดำเนินการบริหารจัดการให้ครบทั้ง ๗ แนวทาง

แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ สำหรับวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) และวัดหรือองค์กรอื่นๆ ผลการวิจัย พบว่าแนวทางการจัดการวัดสันติสุขควรจัดการด้วยหลักสัปปายะ ๗ ให้เหมาะสมแก่การเป็นอยู่ร่วมกันและเหมาะสมแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ทั้งในด้านอาคารสถานที่ ด้านการบริหารจัดการการสัญจรทั้งภายในและภายนอกวัด ด้านการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ธรรม ด้านการบริหารจัดการด้านบุคลากรด้านการบริหารจัดการด้านอาหาร ด้านการบริหารจัดการด้านอากาศและสภาพแวดล้อมด้านการบริหารจัดการด้านกิจกรรมและโครงการ ทั้งนี้ควรมีการวางแผน ควรมีการควบคุมดูแลและสั่งการ ควรกำหนดเป้าหมายและความคุ้มค่า และเหตุปัจจัยอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างการจัดการวัดให้เกิดสันติสุขต่อไป^{๑๑๓}

พระครูโสภณพุทธารักษ์ (ธมฺมโรโส), พระมหาดวงเด่น จิตฺตยาโณ และ ชันทอง วัฒนประดิษฐ์ ศึกษาเรื่อง การประยุกต์หลักสัปปายะ ๓๙ เพื่อพัฒนาครูสมาธิรุ่น ๗ สถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขา ๗๓ วัดพระงาม จังหวัดตรัง

ผลการวิจัยพบว่า

๑) หลักสัปปายะ ๗ หมายถึง การสร้างสภาพปัจจัยที่เอื้อต่อการศึกษาปฏิบัติ เอื้อต่อการเป็นอยู่ที่ดีและการพัฒนาครูสมาธิ ให้ได้ผลดี มี ๗ อย่าง คือ อาวาส สถานที่ที่อยู่ โคจรที่บิณฑบาต

^{๑๑๓} พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์), แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗: กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่: ๓ ฉบับที่: ๒ เลขหน้า: ๙๘-๑๑๔ ปี พ.ศ.: ๒๕๕๘.

หรือแหล่งอาหารรสสะเรื่องพูดคุยที่ส่งเสริมการปฏิบัติ บุคคลผู้ที่อยู่ใกล้แล้วจิตผ่องใสสงบมั่นคง โภชนะอาหาร อุตุอุณหภูมิสภาพแวดล้อม และอิริยาบถ เพื่อให้สะดวกและเหมาะสมแก่การ ปฏิบัติการเรียนรู้ครูสมาธิให้ได้ผล

๒) สภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการปฏิบัติสมาธิของครูสมาธิ ในอดีตมีปัญหาและ อุปสรรคเกี่ยวกับอาคารสถานที่ และอากาศที่อบอ้าว สถานที่รับประทานอาหารไม่เหมาะสม มีสัตว์ เลี้ยงภายในวัดรบกวนทำให้การศึกษปฏิบัติของผู้เข้าเรียนไม่ส่งผลให้เกิดสัปปายะ แก่ผู้เรียน

๓) การประยุกต์หลักสัปปายะ ๗ มาใช้ในหลักสูตรครูสมาธิ ส่งผลต่อการพัฒนา ผู้เรียนได้ดีขึ้นเจริญก้าวหน้าต่อการเรียนหลักสูตรครูสมาธิ สรุปเป็นโมเดลเพื่อการพัฒนาตามหลักสัปปายะ ๗ โดยใช้ชื่อว่า Model's 3 P ประกอบด้วย ๑. Place for Peace คือ สันติสถานที่เอื้อทั้งในแง่ ของอาคาร อากาศ การเดินทาง ๒. Person for Peace คือ บุคคลแวดล้อม การสนทนาที่ทำให้จิตใจ สบาย ๓. Power for Peace คือ^{๑๓๔}

เจษฎา โชคดำรงสุข อธิบดีกรมสุขภาพจิต กล่าวว่า "ความสุข" เป็นสิ่งที่คนทุกเพศ ทุกวัยต้องการ แต่อาจจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไป โดยมีการศึกษาจำนวนมากที่บ่งชี้ว่า ความสุขนั้นมีความสัมพันธ์กับสมอง เมื่อคนเรามีความสุขสมองซีกซ้าย ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการคิดที่เป็นเหตุเป็นผล การวิเคราะห์ และการคำนวณ จะทำงานมากขึ้น ขณะที่เมื่อเรามีความรู้สึกในเชิงลบหรือมีความทุกข์ สมองซีกขวาซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก ความคิดสร้างสรรค์จินตนาการและศิลปะจะทำงานมากกว่า ดังนั้นคนที่สมองซีกซ้ายทำงานมากกว่าซีกขวา จึงมักจะเป็นคนอารมณ์ดี ยิ้มแย้ม และมีความคิดในเชิงบวก คนที่อยู่รอบข้างก็มักจะรู้สึกถึงความสุขไปด้วย ซึ่งแตกต่างจากพวกที่สมองซีกขวาทำงานมากกว่า ที่จะพบว่า เป็นคนที่มีความคิดในแง่ร้าย ความจำไม่ดี และมีความรู้สึกในเชิงลบมากกว่าทำให้คนที่อยู่รอบข้างรับรู้ถึงความทุกข์ไปด้วย ในการสร้างความสุขของทุก ๆ คนจึงไม่มีสูตรสำเร็จรูปแต่สิ่งที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การเริ่มต้นที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับเปลี่ยนความคิด การรับรู้และการตัดสินใจคุณค่าของตัวเราให้เป็นไปตามความเป็นจริง ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่นำไปสู่ความสุขและความสมดุลได้ไม่ยาก ความสุขในชีวิตจึงไม่ใช่เกิดจากการไขว่คว้าหรือแสวงหาจากสิ่งภายนอกเพียงอย่างเดียวแต่ยังอยู่ที่ตัวเราว่าจะทำให้ชีวิตมีความสุขมากหรือสุขน้อย トラบใดที่ตัวเราสามารถให้ความรักแก่ตนเองและผู้อื่น ยอมรับตัวเราและผู้อื่นยอมรับความเป็นจริงในปัจจุบัน สามารถชื่นชม ภาควุฒิใจ สิ่งที่เรามีและสิ่งที่ผู้อื่นมี มีความอ่อนโยนและ

^{๑๓๔} พระครูโสภณพุทธารักษ์ (ธมฺมโรโส), พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ และชันทอง วัฒนประดิษฐ์, การประยุกต์หลักสัปปายะ ๗ เพื่อพัฒนาครูสมาธิรุ่น ๓๙ สถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขา ๗๓ วัดพระงาม จังหวัดตรัง, สาขาวิชาสันติศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

เมตตาทั้งตัวเราและผู้อื่น มองโลกตามความเป็นจริง มองทุกสิ่งทุกอย่างที่เราทำ มีแง่ดีงามอยู่เสมอ รวมทั้งมีอารมณ์ขันกับเรื่องรอบตัวบ้าง เราก็จะเป็นสุขได้เช่นกัน^{๑๑๕}

กนกลักษณ์ เจษวรรณ์, ทิพาพันธุ์ สังฆะพงษ์ และ รัตนา ปานเรียนแสน วิจัยเรื่อง ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ: กรณีศึกษาคณะแพทยศาสตร์วชิรพยาบาล มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช ผลการวิจัยสรุปว่า ในการศึกษาความสุขในการทำงาน ปัจจัยสำคัญในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ และหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสำคัญในการทำงานกับความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพคณะแพทยศาสตร์วชิรพยาบาล มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช สามารถสรุปได้ว่าพยาบาลวิชาชีพคณะแพทยศาสตร์วชิรพยาบาล มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราชมีความสุขในการทำงานอยู่ในระดับสูงโดยมีปัจจัยสำคัญในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ ๙ ด้าน มีค่าคะแนนเฉลี่ยโดยรวม อยู่ในระดับปานกลางและพบความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับปานกลางระหว่างความสุขในการทำงานกับปัจจัยสำคัญในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑^{๑๑๖}

อุ้นเอื้อ สิงห์คำ, น้องเล็ก คุณวรดิศัย วิจัยเรื่อง กระบวนการและผลของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑) กระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธจัดขึ้นเป็นระยะเวลา ๕ วัน เพื่อเรียนรู้ ทฤษฎีการสร้างสุขภาพควบคู่กับการปฏิบัติ โดยบูรณาการองค์ความรู้บนความเชื่อจากวิถีการดำรงชีวิตของสังคมไทยและวิทยาการทางวิทยาศาสตร์ เน้นองค์ความรู้เพื่อการ “พึ่งตนเองจนเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้” มีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพกายจิตใจสังคมและจิตวิญญาณมีการฟังและสนทนาธรรมจากนักบวชเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณสู่การลด ละ เลิก ความโลภ โกรธ หลง

๒) ผลจากกระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธทำให้คนมีสุขภาพที่ดีขึ้นเกิดจิตใจที่ดีงาม มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีอารมณ์เบิกบาน แจ่มใส ทำให้เกิดพลังในการช่วยเหลือผู้อื่นที่ทุกข์ทรมาน เพื่อให้มีสุขภาพดี และช่วยทำให้สุขภาวะของสังคมดีขึ้น^{๑๑๗}

^{๑๑๕} เจษฎา โชคดำรงสุข นพ., อธิบดีกรมสุขภาพจิต, บทความด้านสุขภาพจิต: กรมสุขภาพจิต ขวณคนไทย สร้างสุขด้วยตัวเอง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.dmh.go.th/news/view.asp?id=1176> [๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].

^{๑๑๖} กนกลักษณ์ เจษวรรณ์, ทิพาพันธุ์ สังฆะพงษ์ และรัตนา ปานเรียนแสน, ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ: กรณีศึกษาคณะแพทยศาสตร์วชิรพยาบาลมหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช, วารสารวิจัยและพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๙.

^{๑๑๗} อุ้นเอื้อ สิงห์คำ, น้องเล็ก คุณวรดิศัย, กระบวนการและผลของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธ, วารสารสมาคมนักวิจัย, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน, ๒๕๕๗).

อัครนันท์ อริยศรีพงษ์, กมลาศ ภูวนาธิพงษ์^{๑๑๘} ได้วิจัยเรื่องรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและจิตวิทยาเชิงบวกที่มีต่อสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธของครอบครัวในชุมชนอาคารสูง เขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพบริบทด้านสภาพแวดล้อมและจิตวิทยาเชิงบวก พบว่า ปัจจัยบริบทสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย ๑) การดูแลสภาพของตนเองและครอบครัว ๒) การใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต ๓) ความภูมิใจที่ตนเองมีคุณค่าต่อครอบครัวและสังคม ๔) การส่งเสริมความสุขในอยู่ร่วมกันของครอบครัว ๕) การมีส่วนร่วมสร้างชุมชนมีสุข และปัจจัยทางจิตวิทยาเชิงบวก ประกอบด้วย ปัจจัยทางจิตวิทยาเชิงบวก ๑) การรู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน ๒) การเปิดใจพูดคุยกัน ๓) ความอดทน อดกลั้นต่อการแก้ปัญหาครอบครัว ๔) ความรักและความเมตตาต่อกัน ๕) การมีสติและความรอบคอบในการแก้ปัญหา ๒. ผู้อาศัยอาคารสูงที่มีครอบครัวเป็นสุขสูงจะมีสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ ด้านสุขภาวะทางปัญญาสูง และพบว่าและพบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเป็นสุขกับสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๑ และ ๓. รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและจิตวิทยาเชิงบวกที่มีต่อสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ พบว่า ตัวแปรการรับรู้ความสามารถของตนเอง ความหยุนตัว ครอบครัวเป็นสุข และชุมชนเป็นสุข ร่วมกันทำนายสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธโดยมีปริมาณการทำนายอยู่ระหว่างร้อยละ ๖๔.๐๐ ถึง ร้อยละ ๗๕.๔๐

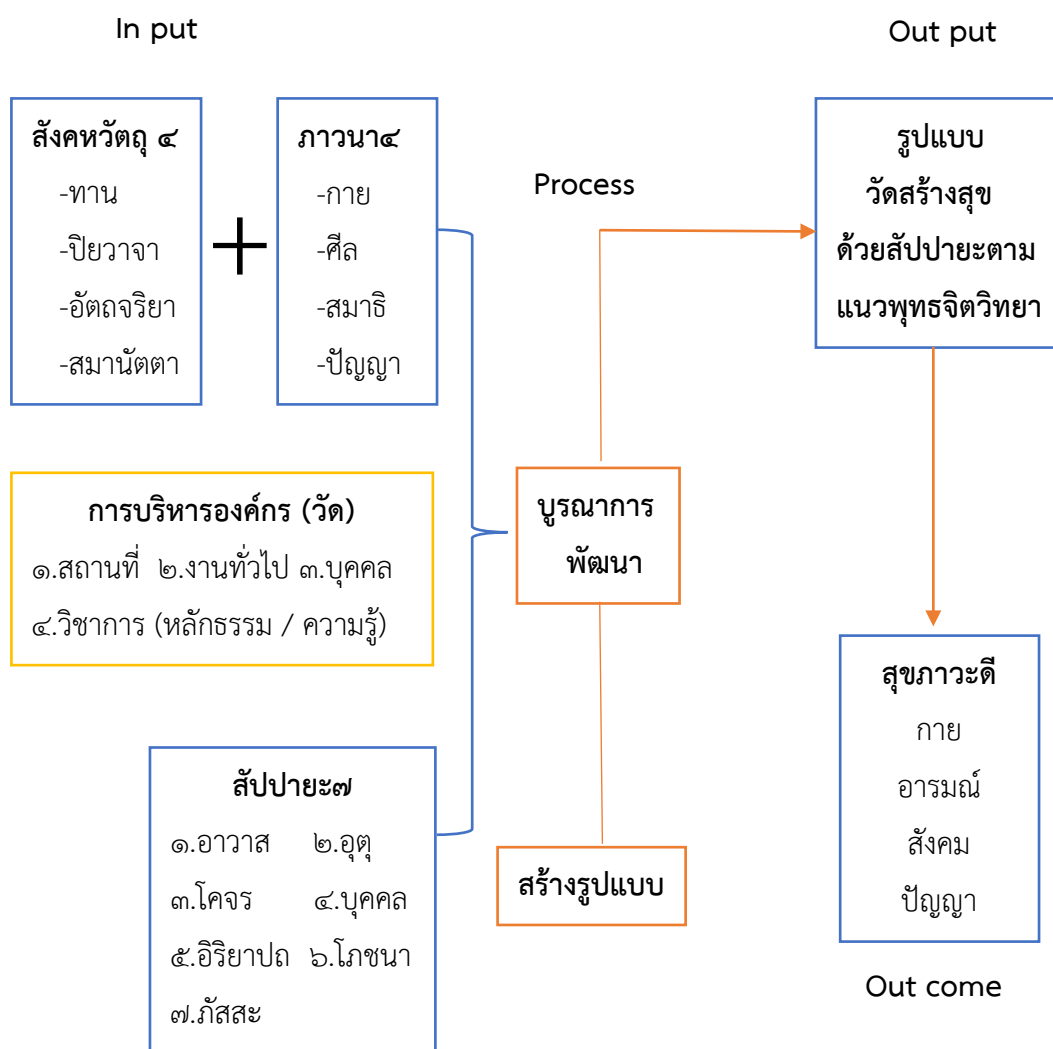
จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่าการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะมีแนวทางการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนครปฐมจากการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า ด้านสาธารณูปการ ควรเล็งเห็นความจำเป็นในการสร้างถาวรวัตถุ ที่เน้นประหยัด และเน้นสุขลักษณะ ทั้งยังรักษาสีงแวดล้อมด้านการปกครอง เจ้าอาวาสควรมีทักษะในการปกครองและมีคุณธรรมไม่ลำเอียง ด้านการศาสนศึกษา จะต้องตระหนักถึงความรู้และคุณภาพของชาวพุทธโดยเริ่มจากพระภิกษุและสามเณร ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรมีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ด้านการเผยแผ่ควรสร้างบุคลากรด้านเผยแผ่ให้มากขึ้น และด้านการสาธารณะสงเคราะห์ ต้องมีใจใฝ่รับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมอย่างไม่ทอดธุระและไม่เห็นแก่ตัว การพัฒนาวัดด้วยหลักสัปปายะให้เหมาะสมแก่การเป็นอยู่ร่วมกันและเหมาะสมแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ทั้งในด้านอาคารสถานที่ ด้านการบริหารจัดการการสัญจรทั้งภายในและภายนอกวัด ด้านการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ธรรม ด้านการบริหารจัดการด้านบุคลากรด้านการบริหารจัดการด้านอาหาร ด้านการบริหารจัดการด้านอากาศและสภาพแวดล้อมด้านการบริหารจัดการด้านกิจกรรมและโครงการ ทั้งนี้ควรมีการ

^{๑๑๘} อัครนันท์ อริยศรีพงษ์, กมลาศ ภูวนาธิพงษ์, รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและจิตวิทยาเชิงบวกที่มีต่อสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธของครอบครัวในชุมชนอาคารสูง เขตกรุงเทพมหานคร, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

วางแผน ควรมีการควบคุมดูแลและสั่งการ ควรกำหนดเป้าหมายและความคุ้มค่า และเหตุปัจจัยอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างการจัดการวัดให้เกิดสันติสุขต่อไป

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปเป็นกรอบได้ดังนี้

รูปที่ ๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” ด้วยวิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่มีเนื้อหาสนับสนุนผลการวิจัยชัดเจนมากขึ้น สำหรับวิธีการวิจัย ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัย การสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group Discussion) และการวิจัยเชิงปริมาณโดยการแจกแบบสอบถาม ในประเด็นรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินการวิจัยมีกระบวนการวิจัย และขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาสภาพปัญหาและแนวคิดของการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ในจังหวัดสระบุรี

๑. ศึกษาหลักการและวิธีการพัฒนาวัด

- ๑) วิธีการศึกษา ศึกษาค้นคว้า จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒) แหล่งข้อมูล คำแนะนำของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- ๓) เครื่องมือที่ใช้ แบบบันทึกสรุป
- ๔) การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)
- ๕) ผลที่ได้ วิธีการพัฒนาวัด ด้านสถานที่ ด้านบุคลากรภายในวัด ด้านหลักธรรม

ที่ใช้เผยแพร่ด้านการบริหารงานทั่วไป

๒. ศึกษาวิธีการพัฒนาวัดด้วยสัปปายะ

- ๑) วิธีการศึกษา ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒) แหล่งข้อมูล พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หนังสือ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๓) เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล แบบบันทึกสรุป
- ๔) การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา
- ๕) ผลที่ได้ คือ สัมภาษณ์ ๗ ประการ ประกอบด้วย อาวาสสัมปายะ โคจรสัมปายะ ภัสสสัมปายะ บุคคลสัมปายะ โภชนสัมปายะ อุตุสัมปายะ อิริยาปถสัมปายะ
๓. สรุปประเด็น ขั้นตอนการพัฒนาวัด และ วิธีการพัฒนาวัดตามหลักสัมปายะ ๗
๔. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ผู้เกี่ยวข้อง เรื่อง การพัฒนาวัดสร้างสุข แบ่งหัวข้อการประชุม เป็น ๒ ประเด็น คือ
 - ๑) การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหาของวัดในจังหวัดสระบุรี ด้วยวิธีการวิเคราะห์ สภาพแวดล้อมภายใน และภายนอก (SWOT) และ
 - ๒) ผลสรุปแนวทางการแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาวัดให้เป็นวัดสร้างสุข ผลที่ได้รับ (๑) จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา อุปสรรค โอกาส SWOT เกี่ยวกับการบริหารจัดการในอำเภอพระพุทธบาท (๒) ข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดใน อำเภอพระพุทธบาท
๕. สรุป องค์ประกอบในการพัฒนาวัดสร้างสุข และ ร่าง รูปแบบวัดสร้างสุข
 - ๑) สรุปองค์ประกอบในการพัฒนาวัดสร้างสุข
 - ๒) ร่างรูปแบบวัดสร้างสุข
- ขั้นตอนที่ ๒** สร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัมปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา
 ๑. การพัฒนาวัดสร้างสุข
 - ๑) วิธีการศึกษา นำผลสรุป ร่างรูปแบบวัดสร้างสุขไปใช้พัฒนาวัดพระพุทธบาทให้มีความพร้อมตามรูปแบบที่ยกกว้างไว้
 - ๒) แหล่งข้อมูล วัดพระพุทธบาทสระบุรี เป็นต้นแบบในการพัฒนาวัด โดยขออนุญาตจากเจ้าอาวาส และตั้งคณะทำงานทำการพัฒนาวัด
 ๒. คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้มาทำบุญ ที่วัดพระพุทธบาท ชี้แจงการทำกิจกรรม
 - ๑) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ ประชาชนผู้มาทำบุญที่วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี โดยการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญจำนวน ๔๐๐ คน
 - ๒) จัดกิจกรรมสัมปายะสร้างสุข และ กิจกรรมบุญสร้างสุข ทุกวันพระครั้งละ ๑ ชั่วโมง เป็นเวลา ๒ เดือน
 - ๓) สร้างแบบสอบถาม ประเมินความพึงพอใจตามหลักสุขภาวะ ๔ ด้าน โดยมีกิจกรรมดังนี้

ตาราง ๓.๑ กิจกรรมที่ใช้ในงานวิจัย

ที่	รายการ/ กิจกรรม	ลักษณะกิจกรรม	วัตถุประสงค์กิจกรรม	ผลที่ได้จาก กิจกรรม
กิจกรรมด้านสถานที่สร้างสุข				
๑	จัดมูม รมณีย สถานจัด	บริเวณเขตพุทธาวาสของวัดพระพุทธบาท บริเวณ พระมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธรูป จด โบราณสถาน จัดให้มีจุดพักสำหรับผู้มาเยือน ผู้มา ท่องเที่ยวแสวงบุญ นมัสการรอยพระพุทธรูป	เพื่อความ สวยงาม ภายในวัด	-วัดมีความ สวยงามเป็น ระเบียบ
๒	ป้าย ประชาสัมพันธ์	จัดทำ ติดป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อบอกประวัติความ เป็นมาของโบราณสถาน และป้ายบอกสถานที่ต่าง ๆ ภายในจุดที่กำหนด	-เพื่อความ สวยงาม ภายในวัด -รู้จักความ เป็นมาของ สถานที่ -รู้จักจุด ต่างๆ ภายในวัด	-เพื่อความ สวยงาม ภายในวัด -รู้จักความ เป็นมาของ สถานที่ -รู้จักจุด ต่างๆ ภายในวัด
๓	มูมเก็บ ภาพที่ ระลึก	รักษาความสะอาด เลือกสถานที่เหมาะสมภายในวัด จุดสำคัญต่าง ๆ สามารถถ่ายภาพเก็บเป็นความทรง จำได้	-รักษาความ สะอาด เลือก สถานที่ เหมาะสม ภายในวัด จุดสำคัญ ต่าง ๆ -สามารถ ถ่ายภาพ เก็บเป็น ความทรงจำ ได้	-รักษาความ สะอาด เลือก สถานที่ เหมาะสม ภายในวัด จุดสำคัญ ต่าง ๆ -สามารถ ถ่ายภาพ เก็บเป็น ความทรงจำ ได้

๔	ต้นไม้พูดได้	ติดป้ายพุทธพจน์ คำสอน คติธรรมที่ต้นไม้โดยใช้ลวดสปริงรัด	ผู้มาวัด เข้าใจหลัก คำสอนของ พระพุทธศาสนา	เข้าใจหลัก คำสอนของ พระพุทธศาสนา
๕	ป้าย ปริศนา ธรรมนำ ชีวิตให้มี ค่า	ติดป้ายคำถาม กลอน สุภาษิต บริเวณวัดเพื่อเตือนสติและเป็นแรงบันดาลใจให้ทำความดี	ผู้มาวัด เข้าใจกลอน สุภาษิต	เข้าใจกลอน สุภาษิต เตือนสติ และเป็นแรงบันดาลใจให้ ทำความดี
กิจกรรมบุญสร้างสุข				
๖	รับบาตร ในศาลา	ขั้นตอนการจัดกิจกรรม - ผู้นำกล่าวแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - กายภาวนามีความพร้อม แลดูเป็นระเบียบสวยงาม - ตักบาตรด้วยความพร้อมเพียง - เมื่อพระสงฆ์รับบาตรเสร็จแล้วรับประทานอาหารร่วมกัน	เพื่อให้ผู้มา วัดได้ตัก บาตรทำบุญ รู้จักเสียสละ	ตักบาตร ทำบุญรู้จัก เสียสละ
๗	การสวด มนต์	- ผู้นำกลุ่มนำกิจกรรมทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นเป็นกิจกรรมที่ใช้ฝึกสติสัมปชัญญะ - สวดมนต์แปลขยายความ เป็นการสร้างความเข้าใจที่ถ่องแท้กับเนื้อหาบทสวดเป็นภาษาบาลีที่มีอายุยาวนาน โดยที่ในปัจจุบันไม่มีการใช้ การแปลขยายความช่วยให้ผู้สวดมนต์มีความเข้าใจแก่นแท้บทสวดมนต์ซึ่งเป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา	-ทำวัตรเช้า และทำวัตร เย็นเป็น กิจกรรมที่ใช้ ฝึก สติสัมปชัญญะ -สวดมนต์ แปลขยาย ความ เป็น การสร้าง ความเข้าใจ ที่ถ่องแท้กับ	-ทำวัตรเช้า และทำวัตร เย็นเป็น กิจกรรมที่ใช้ ฝึก สติสัมปชัญญะ -สวดมนต์ แปลขยาย ความ เป็น การสร้าง ความเข้าใจ ที่ถ่องแท้กับ

			เนื้อหาบท สวดเป็น ภาษาบาลี	เนื้อหาบท สวดเป็น ภาษาบาลี
๘	การฟัง ธรรม	- ให้ความรู้ (บรรยายธรรม) และทบทวนเนื้อหาหลัก คำสอน - ผู้นำกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักธรรมร่วมกับ สมาชิก	- เข้าใจ หลักธรรม - แลกเปลี่ยน เรียนรู้ หลักธรรม ร่วมกันของ สมาชิก	- เข้าใจ หลักธรรม - แลกเปลี่ยน เรียนรู้ หลักธรรม ร่วมกันของ สมาชิก
๙	การจัด ค่าย คุณธรรม	คือการจัดอบรมคุณธรรมโดยใช้หลักสูตรที่กำหนด ๒ วัน ๓ คืน พักค้างแรม โดยมุ่งเน้นหลักธรรมที่ ต้องการให้ทราบกับผู้ที่เข้ารับการอบรม	- รู้จักดำเนิน ชีวิตด้วย หลักธรรม	- รู้จักดำเนิน ชีวิตด้วย หลักธรรม
๑๐	ชีวิต พัฒนาได้ ถ้าใจมีศีล	ศีลเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตให้พัฒนา กายวาจา ให้เรียบร้อย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสมาทานศีล ร่วมกัน ปฏิบัติถือศีล	เพื่อให้ใช้ศีล พัฒนา กาย วาจาให้ เรียบร้อย	ใช้ศีลพัฒนา กายวาจาให้ เรียบร้อย
กิจกรรมชุมชนสร้างสุข				
๑๑	แจกทาน ผู้ยากไร้ รอบวัด	จัดเครื่องยังชีพเป็นชุด ๆ เพื่อมอบให้แก่ชุมชนผู้มี รายได้น้อย รอบ ๆ วัด เดือนละ ๑ ครั้ง โดยมี เจ้าภาพร่วมและองค์กรสนับสนุน	- รู้จัก เสียสละ - เห็นอกเห็น ใจผู้อื่น - รู้จักแบ่งปัน	- รู้จัก เสียสละ - เห็นอกเห็น ใจผู้อื่น
๑๒	จิตอาสา พัฒนาวัด	นัดพบรวมกลุ่มทำกิจกรรม ประชาชนร่วมพัฒนาวัด เดือนละ ๑ ครั้งตามความสมัครใจ	- รู้จัก เสียสละ - จิตอาสา เพื่อส่วนรวม - บำเพ็ญ	- รู้จัก เสียสละ - จิตอาสา เพื่อส่วนรวม - บำเพ็ญ

			สาธารณประโยชน์	สาธารณประโยชน์
๑ ๓	ทักษะชีวิต	การดำเนินการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับชุมชนโดยการเข้าอบรม ด้วยการแนะนำจากวิทยากรพิเศษ	-เข้าใจการอยู่ร่วมกับชุมชน -มีความเข้าใจระหว่างกัน -เห็นอกเห็นใจกัน	-เข้าใจการอยู่ร่วมกับชุมชน -มีความเข้าใจระหว่างกัน -เห็นอกเห็นใจกัน
๑ ๔	เกมชีวิตพิชิตทุกสิ่ง	จัดอบรม แบ่งกลุ่มประสบการณ์ เล่าสู่กันฟัง พร้อมให้คำแนะนำการแก้ปัญหาชีวิต	-เข้าใจการอยู่ร่วมกับชุมชน -มีความเข้าใจระหว่างกัน -เห็นอกเห็นใจกัน	-เข้าใจการอยู่ร่วมกับชุมชน -มีความเข้าใจระหว่างกัน -เห็นอกเห็นใจกัน
๑ ๕	พัฒนาชีวิตพลิกวิกฤติเป็นโอกาส	จัดกิจกรรม ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มาเป็นโอกาสในการพัฒนาตนเอง	-รู้จักแก้ปัญหาอย่างมีสติ -แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน -มีความเข้าใจระหว่างกัน -เห็นอกเห็นใจกัน	-รู้จักแก้ปัญหาอย่างมีสติ -แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน -มีความเข้าใจระหว่างกัน -เห็นอกเห็นใจกัน

ขั้นตอนที่ ๓ นำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑. ให้ผู้ร่วมกิจกรรมทำแบบสอบถามความพึงพอใจ และประโยชน์ที่ได้รับจากการทำกิจกรรมด้วยแบบสอบถาม ที่ออกแบบสร้างขึ้น วัดความพึงพอใจตามหลักสุขภาวะ ๔ ด้าน

๒. สรุป ผลการวิเคราะห์ แบบสอบถามความพึงพอใจตามหลักสุขภาวะ ๔ ด้าน

๓. นำเสนอรูปแบบวัดสร้างสุข ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑) การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยนำหลักธรรม สังคหวัตถุธรรม ๔ พุทธวิธีการสอน และแนวคิดทฤษฎีทางพุทธจิตวิทยามาประยุกต์ใช้เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

๒) การประเมินรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยานั้นจะได้เชิญผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการวิจัยในครั้งนี้

๓) สรุปผลการวิจัย และเสนอแนะแนวทางเพื่อให้เกิดการนำผลงานไปใช้ประโยชน์แก่วัดพระพุทธบาท จ.สระบุรี หรือวัดในพื้นที่ จังหวัดอื่น ๆ ต่อไป

๓.๒ ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร คือ ประชาชนผู้มาทำบุญที่วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี

กลุ่มตัวอย่าง ประชากรผู้มาทำบุญที่วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร โดยการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญจำนวน ๔๐๐ คน เพื่อตอบแบบสอบถามความพึงพอใจตามหลักสุขภาวะ ๔ ด้าน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยนี้เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยที่กรณีศึกษาเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาการวิจัย เพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหาของวัดในจังหวัดสระบุรี และประเมินรูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา จำนวน ๓ กลุ่มหลัก คือ ผู้เชี่ยวชาญทั้งด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดพระพุทธบาท จัดกิจกรรมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นลักษณะการประชุมปฏิบัติการ(workshop) มีรายชื่อดังนี้

ตารางที่ ๓.๒ ผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

ลำดับ	ชื่อนายา-นามสกุล	ตำแหน่ง
๑	พระศรีปริยัติเวที ป.ธ. ๙	เจ้าคณะอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี
๒	พระมหาสมัย อคฺคปญฺโญ ป.ธ. ๘	เจ้าคณะอำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี
๓	พระครูศรีวรภิกขารักษ์ ป.ธ. ๖	เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี
๔	พระครูพิพิธปริยัติกิจ ดร.	กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
๕	ดร.อำนาจ บัวศิริ	อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อดีตรองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ
๖	นายเดชา ก่อเกิด	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระบุรี
๗	ผศ.ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงศ์	ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
๘	นางสาวจิราภรณ์ อินทร์พรหม	ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลวัดพระพุทธบาท
๙	นางอรพรรณ วรรณกุล	รองผู้อำนวยการปฏิบัติราชการแทนผู้อำนวยการ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี สาขา วัดพระพุทธบาท สระบุรี
๑๐	นางเบญจทรัพย์ วงษ์ประยูร	รองนายกเทศมนตรี อำเภอพระพุทธบาท
๑๑	นายปรีดา กรรณเกตุแก้ว	ประธานชมรมจริยธรรมโรงพยาบาลพระพุทธบาท
๑๒	นางเกสร ชุมทรัพย์	เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งพระพุทธบาท
๑๓	นางธัญลักษณ์ หัสดี	เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งพระพุทธบาท
๑๔	นางสาวมาลี ดวงวิเชียร	เจ้าหน้าที่พระมณฑปวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร
๑๕	นายคมเพชร ใบอุดม	เจ้าหน้าที่ผลประโยชน์วัดพระพุทธบาทราช วรมหาวิหาร

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามมาจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสปปายะ และ หลักธรรมภาวนา ๔ โดยแบบสอบถามความพึงพอใจสุขภาวะ หมายถึง การรายงานความรู้สึกมีความสุข ความพอใจ ต่อสถานที่ ภูมิทัศน์ที่สะอาดตา ร่มรื่น เป็นรมณีสถาน มีพื้นที่ที่เหมาะสม กิจกรรมในวัดและการเข้ามาทำบุญที่วัด เป็นการประเมินตนเอง ๔

ด้าน ลักษณะเป็นแบบประเมินค่า ๕ ระดับ จำนวน ๓๐ ข้อ โดยมีค่า IOC อยู่ที่ .๘๗ แบบสอบถาม ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เกี่ยวกับวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ จำแนกตามกิจกรรม ๕ ด้าน ได้แก่ มุขมณีนัยสถาน การจัดปายประชาสัมพันธ์ การรับบาตรในศาลา การสวดมนต์ การฟังธรรม มีระดับความเห็นดังนี้

ระดับ ๕ หมายถึง มีความสุขมากที่สุด

ระดับ ๔ หมายถึง มีความสุขมาก

ระดับ ๓ หมายถึง มีความสุขปานกลาง

ระดับ ๒ หมายถึง มีความสุขน้อย

ระดับ ๑ หมายถึง มีความสุขน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

๒) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (focus group) มีแนวทางการสนทนากลุ่ม ดังนี้

(๑) แนวคิด-แนวปฏิบัติการสร้างวัดสร้างสุขด้วยหลักสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา เป็นอย่างไร

(๒) วิธีการ กระบวนการ ขั้นตอนการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ เป็นอย่างไร

(๓) ปัญหา/อุปสรรค การพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ เป็นอย่างไร การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหาของวัดในจังหวัดสระบุรี ด้วยวิธีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน และภายนอก (SWOT)

(๔) ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาเป็นอย่างไร

(๕) รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาเป็นอย่างไร

๓.๓.๒ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ด้านจิตวิทยา และเครื่องมือวัดและประเมินผล ตรวจสอบ ปรับปรุงข้อความ และให้ข้อเสนอแนะ นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน ๓๐ คน ก่อนนำไปเก็บข้อมูลจริง ได้ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ได้เท่ากับ .๘๐

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ประกอบด้วย แบบสอบถาม โดยเครื่องมือวิจัยที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๔.๑ การวางแผนก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นขั้นตอนการวางแผนเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลวิจัยภาคสนามในวิธีการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างโดยบังเอิญ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ผลตามหลักสถิติ และนำเสนอข้อมูลในรูปตารางและเชิงบรรยาย

๓.๔.๒ เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเชิงคุณภาพ เป็นขั้นตอนของการลงพื้นที่จริงเพื่อเก็บข้อมูลวิจัยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทั้งด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดพระพุทธบาท ส่วนวิธีการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูล ประกอบด้วย การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ทำการเก็บข้อมูลโดยผู้วิจัยเองและผู้ช่วยวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานโดยหาค่า ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ในการอธิบายข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจ

๓.๕.๒ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ข้อมูลเชิงคุณภาพทั้งในส่วนของการวิจัยเอกสารและการทำสนทนากลุ่มย่อย ดังนั้นเพื่อให้ได้ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ ในงานวิจัยนี้จะใช้ระเบียบวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยก่อนการวิเคราะห์ข้อมูลก็จะมีเตรียมข้อมูล โดยการลดทอนข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล นำเสนอข้อมูลเป็นเชิงพรรณนา

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ คือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวคิดการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ๒. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาในจังหวัดสระบุรี ๓. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขในจังหวัดสระบุรี ผู้วิจัยได้นำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา จากนั้นจึงใช้ “กิจกรรมบุญสร้างสุข” และ “กิจกรรมสัปปายะสร้างสุข” กับกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนผู้มาทำบุญที่วัดพระพุทธบาท โดยการใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ จำนวน ๔๐๐ คน ผลการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑ ศึกษาสภาพปัญหาของวัดและแนวคิดการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

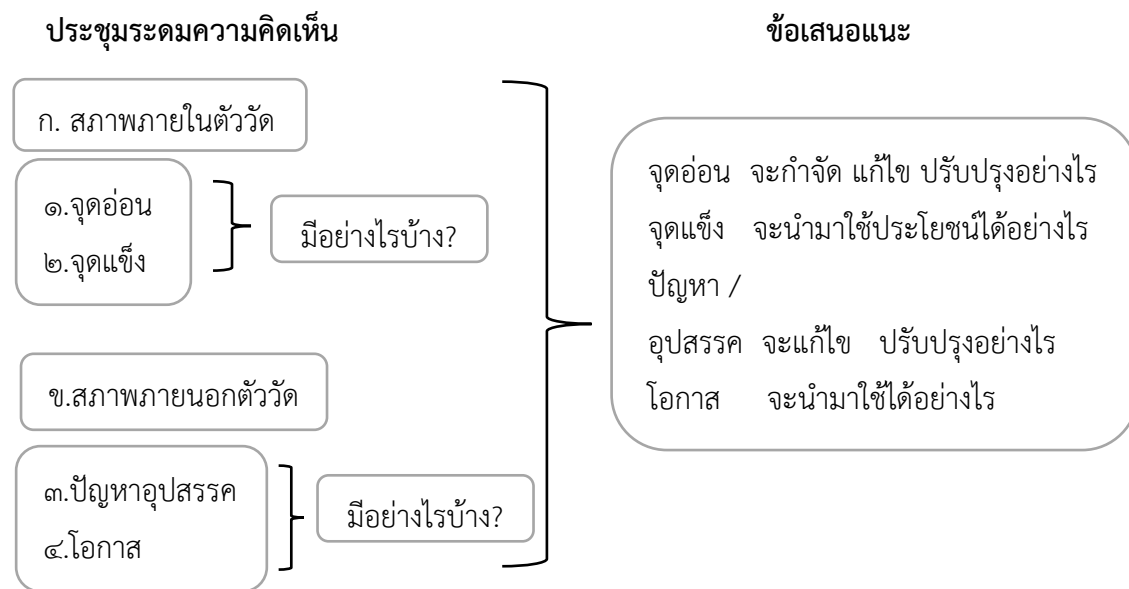
จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑ ณ วัดพระพุทธบาท ต.ขุนโขลน อําเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ผู้เกี่ยวข้อง เรื่องการพัฒนาวัดสร้างสุข โดยมีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ลำดับ	ชื่อฉายา-นามสกุล	ตำแหน่ง
๑	พระศรีปริยัติเวที ป.ธ. ๙	เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็กพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี
๒	พระมหาสมัย อคฺคปญฺโญ ป.ธ. ๘	เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี
๓	พระครูศรีวรกิจจารักษ์ ป.ธ. ๖	เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี
๔	พระครูพิพิธปริยัติกิจ ดร.	กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
๕	ดร.อำนาจ บัวศิริ	อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อดีตรองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๖	นายเดชา ก่อเกิด	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระบุรี
๗	ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงศ์	ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
๘	นางสาวจิราภรณ์ อินทร์พรหม	ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลวัดพระพุทธบาท
๙	นางอรพรรณ วรรณกุล	รองผู้อำนวยการปฏิบัติราชการแทนผู้อำนวยการ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี สาขา วัดพระพุทธบาท สระบุรี
๑๐	นางเบญจทรัพย์ วงษ์ประยูร	รองนายกเทศมนตรี อำเภอพระพุทธบาท
๑๑	นายปรีดา กรรณเกตุแก้ว	ประธานชมรมจริยธรรมโรงพยาบาลพระพุทธบาท
๑๒	นางเกสร ชุมทรัพย์	เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งพระพุทธบาท
๑๓	นางธัญลักษณ์ หัสดี	เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งพระพุทธบาท
๑๔	นางสาวมาลี ดวงวิเชียร	เจ้าหน้าที่พระมณฑปวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร
๑๕	นายคมเพชร ใบอุดม	เจ้าหน้าที่ผลประโยชน์วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร

โดยแบ่งหัวข้อการประชุมเป็น ๒ ประเด็น คือ การวิเคราะห์สภาพปัญหา และการแก้ปัญหา ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาผลการบันทึกจากการประชุมระดมความคิดเห็น สังเกตวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร โดยมีวิธีสังเกตวิเคราะห์ตามแผนภูมิต่างนี้

ผลการระดมความคิดเห็น

๑. จุดอ่อน.....

๒. จุดแข็ง.....

๓. ปัญหา/อุปสรรค.....

๔. ข้อเสนอแนะ.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

รูปภาพ ๔.๑ แนวทางในการสนทนากลุ่ม
ที่มา อำนาจ บัวศิริ บรรยายพิเศษ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐^{๑)}

^{๑)} อำนาจ บัวศิริ, อดีตรองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, บรรยายพิเศษ, [๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐].

ประเด็นที่ ๑ การวิเคราะห์สภาพปัญหาสภาพปัญหาการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปบายะ
ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑. การวิเคราะห์ปัจจัยสภาพภายในวัด (Internal Factors)

๑.๑ การวิเคราะห์จุดเด่น (Strength)

วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร ได้จัดโครงสร้างของวัดให้ประกอบด้วย พระภิกษุสามเณร อุบาสก และอุบาสิกา ศิษย์วัด เจ้าอาวาสดำเนินนโยบายพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา คือ อุทยานการศึกษาและปฏิบัติธรรมประชาชนรณ เพราะเล็งเห็นความสำคัญการศึกษาปริยัติและการประพฤติปฏิบัติธรรม โดยมีความตั้งใจอย่างมั่นคงว่า จะเป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปอีก จัตระเปียบกฎเกณฑ์เมื่อบวชแล้วต้องพร้อมที่จะอยู่ปฏิบัติธรรม ศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งยังสนับสนุนพระภิกษุสามเณรให้หมั่นเพียรในการปฏิบัติธรรม ทั้งเป็นแหล่งให้การอบรมการประพฤติปฏิบัติธรรมแก่ผู้มีจิตศรัทธาทั้งชาวบ้าน ข้าราชการ นักเรียน และโดยเฉพาะนักเรียนในการอุปถัมภ์ของวัดพระพุทธบาท คือ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัทธิราชภัฏเทพสตรี สาขาวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร

งานปกครองวัดพระพุทธบาท ในปี ๒๕๕๙ มีจำนวนพระภิกษุสามเณรจำพรรษา จำนวน ๖๐ รูป ดังนี้

พระราชาคณะชั้นธรรม	จำนวน	๑	รูป
พระราชาคณะชั้นสามัญ	จำนวน	๑	รูป
พระครูสัญญาบัตร	จำนวน	๑	รูป
พระฐานานุกรมไม่มีประโยค	จำนวน	๒	รูป
พระเปรียญ	จำนวน	๑๙	รูป
พระนักธรรม	จำนวน	๓	รูป
พระอันดับเรียนธรรมวินัย	จำนวน	๖	รูป
สามเณรเปรียญ	จำนวน	๓	รูป
สามเณรนักธรรม	จำนวน	๘	รูป
สามเณรเรียนธรรมวินัย	จำนวน	๑๖	รูป
รวมพระภิกษุ	จำนวน	๓๓	รูป
รวมสามเณร	จำนวน	๒๗	รูป
รวมพระภิกษุสามเณร	จำนวน	๖๐	รูป

เจ้าอาวาสมีภาวะผู้นำ มีประสบการณ์สูงประกอบด้วยความรู้ด้านปริยัติและปฏิบัติ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส บุคลากรพระภิกษุสามเณรทั้งหมดภายในวัดได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ให้การสนับสนุนพระภิกษุและพระสงฆ์การศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) และสนับสนุนให้พระสงฆ์การศึกษาต่อในระดับปริญญา พระธรรมปิฎก เจ้าอาวาสวัดพระพุทธรูปบรมหาราม เป็นองค์อุปถัมภ์ ให้มีการจัดตั้งโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี สาขาวิชาพระพุทธรูปบรมหารามขึ้น ซึ่งเกิดจากความร่วมมือทางวิชาการกันระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรีและวัดพระพุทธรูปบรมหาราม ในปีการศึกษาแรก พ.ศ.๒๕๕๓ มีการรับนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โดยได้ใช้สถานที่ของวัดพระพุทธรูปบรมหาราม อำเภอพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี ซึ่งได้มีการก่อสร้างอาคารเรียน ๓ ชั้น เป็นสถานที่ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนสาธิตฯ สาขานี้จะเน้นการจัดการเรียนการสอนตามแนวคุณธรรม นำความรู้ โดยใช้หลักสูตรเดียวกับโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรีอีกทั้งวัดพระพุทธรูปบรมหารามมีความเหมาะสมเป็นวัดที่สมควรแก่การปฏิบัติธรรม ญาติโยมมีบางส่วนที่มีความสนใจมาปฏิบัติธรรมทั้งในช่วงที่วัดจัดปฏิบัติธรรมที่อุทยานการศึกษา มาปฏิบัติธรรมในช่วงวันสำคัญที่ทางวัดจัดขึ้นและมาปฏิบัติธรรมถือศีลอุโบสถในช่วงเข้าพรรษา ทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระบุรีเข้ามาดูแลให้การแนะนำช่วยเหลือสนับสนุน

โดยสรุป คือวัดพระพุทธรูปบรมหาราม มีวัตรปฏิบัติมุ่งสู่วิธีการปฏิบัติธรรม มีความสงบ ปราศจากการรบกวน โดยสภาพบริเวณรอบๆ ถือเป็นเขตเมืองมีความเจริญ ไปมาสะดวก สามารถหาพาหนะเดินทางได้ง่าย บรรยากาศในวัดสะอาด สงบ ร่มรื่น โปร่ง ลมพัดเย็นสบาย โคจรคามรอบๆ บริเวณวัดพระพุทธรูปบรมหาราม มีชุมชนร่วมใจพัฒนา ชุมชนนันทปัญญา ชุมชนท้ายพิบูล ๑ ชุมชนท้ายพิบูล ๒ ชุมชนประชาบำรุง ชุมชนศรีรักษา ชุมชนอินทร์พิทักษ์ ชุมชนภักดีศรี ชุมชนกุ่มก้นทนต์น้ำ ชุมชนอินทรักษา สามัคคี ชุมชนขุนโชนพัฒนา และ ชุมชนเมืองทอง^๒ เป็นที่บิณฑบาต พุทธศาสนิกชนมีความสมัครสมานสามัคคีปรองดอง ต่างมีศรัทธาเลื่อมใสในวัดพระพุทธรูปบรมหาราม และพระภิกษุสงฆ์สามเณรทำบุญใส่บาตรสามารถเลี้ยงพระภิกษุสามเณรตลอดทั้งปี และยังมีการนำภัตตาหารมาทำบุญเลี้ยงพระในบางโอกาส ฌอนโรงครัววัดพระพุทธรูปบรมหารามจัดเป็นศูนย์กลางบำเพ็ญบุญ ทำให้พระภิกษุสามเณรมีปัจจัยที่ไม่ฝืดเคือง มีรอยพระพุทธรูป ประดิษฐานอยู่ภายในพระมณฑป ที่ศรัทธาสาธุชน จากที่ต่าง ๆ มากกราบนมัสการอยู่เสมอ

^๒ เทศบาลเมืองพระพุทธรูป สระบุรี, สภาพและข้อมูลพื้นฐาน ลักษณะทางสังคม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.praphutthabat.go.th/general3.php>

๑.๒ การวิเคราะห์จุดด้อย (Weakness)

การจัดสภาพแวดล้อมมีสภาพไม่เอื้อต่อความเป็นสปปายะ เช่น จุดโบราณสถานไม่มีป้ายประชาสัมพันธ์ เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาและเป็นจุดพักผ่อน สำหรับผู้มาแสวงบุญ และ บุคคลควรควรได้รับการเพิ่มศักยภาพ การเรียน

๒. การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก (External Factors)

๒.๑ ปัญหา อุปสรรค

ชาวบ้านชุมชนรอบวัดกลัวการเปลี่ยนแปลงจะทำลายความเป็นโบราณสถานของวัดพระพุทธรูปบาท ข้อยำในการพัฒนาวัดคือ วัดพระพุทธรูปบาทราชวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวง มีบริเวณกว้างขวาง อยู่ในการดูแลหน่วยงานของรัฐ คือ กรมศิลปากร

๒.๒ การวิเคราะห์โอกาส (Opportunity)

มีโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (สาขาวัดพระพุทธรูปบาทราชวรมหาวิหาร) อยู่ในวัด มีตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษา ๑ ถึง ๖ ชุมชนโดยรอบเรียบง่าย มีศรัทธาต่อพระพุทธรูปศาสนารอการแนะนำชักจูง ด้านสาธารณูปโภค มีน้ำประปาไฟฟ้าพร้อม มีเทศบาลอำเภอพระพุทธรูปบาท และคนงานวัดคอยดูแล เช่น การกำจัดขยะการจัดการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติแก่ชุมชนโดยมาจัดในวัดพระพุทธรูปบาท มีการจัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

ตารางที่ ๔.๒ วิเคราะห์ SWOT วัดพระพุทธรูปบาทราชวรมหาวิหาร สระบุรี

จุดเด่น	
ปัจจัยภายใน	๑. มีพระมณฑปสถานที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาท เป็นโบราณสถานสำคัญมีผู้มาแสวงบุญ นมัสการรอยพระพุทธรูปบาทจากที่ต่าง ๆ ทั้งใน และต่างประเทศ พระมณฑปเป็นโบราณสถานที่ขึ้นตรงต่อกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานที่ดูแลในด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ ๒. มีกิจกรรมฟังธรรม สวดมนต์ ตักบาตร ประจำทุกวันพระ ๓. บริเวณวัดมีต้นไม้ร่มรื่น ๔. ด้านสถานที่ มีศาสนสถานอื่นอีกที่เป็นโบราณสถาน เช่น พระอุโบสถ พิพิธภัณฑสถานแห่งพระพุทธรูปบาท ศาลาเปลื้องเครื่อง ประตูละลุ หั้วบันไดพญานาคที่ทำด้วยโลหะสัมฤทธิ์โบราณ

ปัจจัยภายนอก	๑. ประเพณีตักบาตรดอกไม้อื่นเดียวในประเทศไทย ๒. ได้รับความร่วมมือจากส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ และเอกชน ในการจัดงาน กิจกรรมที่สำคัญต่าง ๆ
จุดอ่อน	
ปัจจัยภายใน	๑. ไม่มีป้ายประชาสัมพันธ์ สถานที่ศาสนสถาน ๒. ไม่มีจุดพักผ่อนสำหรับพุทธศาสนิกชน นักท่องเที่ยวผู้มาแสวงบุญ ๓. ไม่เคยมีการประเมิน กิจกรรมตักบาตร สวดมนต์ และฟังธรรม
ปัจจัยภายนอก	๑. ขาดการประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้น ๒. มีกลุ่มต่อต้านการจัดกิจกรรมของทางวัด
ปัญหา-อุปสรรค	ชาวบ้านชุมชนรอบวัดกลัวการเปลี่ยนแปลงจะทำลายความเป็นโบราณสถานของวัดพระพุทธบาท ข้อจำกัดในการพัฒนาวัดคือ วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวง มีบริเวณกว้างขวาง อยู่ในการดูแลหน่วยงานของรัฐ คือ กรมศิลปากร
โอกาส	๑. วัดพระพุทธบาทมีบุคลากรพร้อมต่อการดำเนินกิจกรรม ๒. มีงบประมาณสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เพียงพอ ๓. มีสถานที่รองรับกิจกรรมทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพียงพอ

ตารางที่ ๒ สรุปความคิดเห็น จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กิจกรรมวัดสร้างสุขในการวิจัย รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ ตามแนวพุทธจิตวิทยา

ประเด็นที่ ๒ แนวคิดของการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

แนวคิดของการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ในจังหวัดสระบุรีจากการสนทนากลุ่มพบว่าการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาควรดำเนินการดังนี้

ด้านที่ ๑ สภาพแวดล้อมภายในวัด

๑. จัดมูรมนิยสถานในวัดโดยบริเวณเขตพุทธาวาสของวัดพระพุทธบาท บริเวณพระมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธรูป จุดโบราณสถาน จัดให้มีจุดพักสำหรับผู้มาเยือน ผู้มาท่องเที่ยวแสวงบุญนมัสการรอยพระพุทธรูป

๒. มีป้ายประชาสัมพันธ์ โดยจัดทำ ติดป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อบอกประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน และป้ายบอกสถานที่ต่าง ๆ ภายในจุดที่กำหนด

๓. มีมุมเก็บภาพที่ระลึกโดยรักษาความสะอาด เลือกสถานที่เหมาะสมภายในวัด จุดสำคัญต่าง ๆ สามารถถ่ายภาพเก็บเป็นความทรงจำได้

๔. ต้นไม้พุดได้โดยติดป้ายพุทธพจน์ คำสอน คติธรรมที่ต้นไม้โดยใช้ลวดสปริงรัด

๕. มีป้ายปรีศนาธรรมนำชีวิตให้มีค่าโดยติดป้ายคำถาม กลอน สุภาษิต บริเวณวัดเพื่อเตือนสติ และเป็นแรงบันดาลใจให้ทำความดี

ด้านที่ ๒ กิจกรรมบุญสร้างสุข

๑. รับบาตรในศาลาโดย โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมคือ ผู้นำกล่าวแสดงตนเป็นพุทธมามกะ จากนั้น ภาวนามีความพร้อม แลดูเป็นระเบียบสวยงาม หลังจากนั้นตักบาตรด้วยความพร้อมเพียง และเมื่อพระสงฆ์รับบาตรเสร็จแล้วรับประทานอาหารร่วมกัน

๒. การสวดมนต์โดยผู้นำกลุ่มนำกิจกรรมทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นเป็นกิจกรรมที่ใช้ฝึกสติสัมปชัญญะ สวดมนต์แปลขยายความ เป็นการสร้างความเข้าใจที่ถ่องแท้กับเนื้อหาบทสวดเป็นภาษาบาลีที่มีอายุยาวนาน โดยที่ในปัจจุบันไม่มีการใช้ การแปลขยายความช่วยให้ผู้สวดมนต์มีความเข้าใจแก่นแท้บทสวดมนต์ซึ่งเป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา

๓. การฟังธรรมโดยให้ความรู้ (บรรยายธรรม) และทบทวนเนื้อหาหลักคำสอน ผู้นำกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักธรรมร่วมกับสมาชิก

๔. การจัดค่ายคุณธรรมคือการจัดอบรมคุณธรรมโดยใช้หลักสูตรที่กำหนด ๒ วัน ๓ คืน พักค้างแรม โดยมุ่งเน้นหลักธรรมที่ต้องการให้ทราบกับผู้ที่เข้ารับการอบรม

๕. ชีวิตพัฒนาได้ถ้าใจมีศีลโดยศีลเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตให้พัฒนา ภาวนาภาวนาให้เรียบร้อย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสมาทานศีล ร่วมกันปฏิบัติถือศีล

ด้านที่ ๓ กิจกรรมชุมชนสร้างสุข

๑. แจกทานผู้ยากไร้รอบวัดโดยจัดเครื่องยังชีพเป็นชุด ๆ เพื่อมอบให้แก่ชุมชนผู้มีรายได้น้อยรอบ ๆ วัด เดือนละ ๑ ครั้ง โดยมีเจ้าภาพร่วมและองค์กรสนับสนุน

๒. จัดอาสาพัฒนาวัดโดยนัดพบรวมกลุ่มทำกิจกรรม ประชาชนร่วมพัฒนาวัด เดือนละ ๑ ครั้ง ตามความสมัครใจ

๓. ทักชะชีวิตโดยการดำเนินการปรับตนเพื่อยู่ร่วมกับชุมชนโดยการเข้าอบรม ด้วยการแนะนำจากวิทยากรพิเศษ

๔. เกมชีวิตพิชิตทุกสิ่งโดยจัดอบรม แบ่งกลุ่มประสบการณ์ เล่าสู่กันฟัง พร้อมกับให้คำแนะนำการแก้ปัญหาชีวิต

๕. พัฒนาชีวิตพลิกวิกฤติเป็นโอกาสโดยจัดกิจกรรม ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มาเป็นโอกาสในการพัฒนาตนเอง

แนวคิดของการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ในจังหวัดสระบุรีสรุป เป็นตารางได้ดังนี้

ตาราง ๔.๓ แนวคิดของการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

กิจกรรม	วิธีการดำเนินกิจกรรม
กิจกรรมด้านสถานที่สร้างสุข	
๑. จัดมูรมนิยสถานจัด	บริเวณเขตพุทธาวาสของวัดพระพุทธบาท บริเวณพระมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธรูป จุฑาโบราณสถาน จัดให้มีจุดพักสำหรับผู้มาเยือน ผู้มาท่องเที่ยวแสวงบุญ นมัสการรอยพระพุทธรูป
๒. ป้ายประชาสัมพันธ์	จัดทำ ติดป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อบอกประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน และป้ายบอกสถานที่ต่าง ๆ ภายในจุดที่กำหนด
๓. มุมเก็บภาพที่ระลึก	รักษาความสะอาด เลือกสถานที่เหมาะสมภายในวัด จุดสำคัญต่าง ๆ สามารถถ่ายภาพเก็บเป็นความทรงจำได้
๔. ต้นไม้พูดได้	ติดป้ายพุทธพจน์ คำสอน คติธรรมที่ต้นไม้โดยใช้ลวดสปริงรัด
๕. ป้ายปริศนาธรรมนำชีวิตให้มีค่า	ติดป้ายคำถาม กลอน สุภาษิต บริเวณวัดเพื่อเตือนสติและเป็นแรงบันดาลใจให้ทำความดี
กิจกรรมบุญสร้างสุข	
๖. รับประทานอาหารในศาลา	ขั้นตอนการจัดกิจกรรม - ผู้นำกล่าวแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - กายภาวนามีความพร้อม แลดูเป็นระเบียบสวยงาม - ตักบาตรด้วยความพร้อมเพียง

	- เมื่อพระสงฆ์รับบาตรเสร็จแล้วรับประทาน อาหารร่วมกัน
๗. การสวดมนต์	- ผู้นำกลุ่มนำกิจกรรมทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็น เป็นกิจกรรมที่ใช้ฝึกสติสัมปชัญญะ - สวดมนต์แปลขยายความ เป็นการสร้างความ เข้าใจที่ถ่องแท้กับเนื้อหาบทสวดเป็นภาษาบาลีที่ มีอายุยาวนาน โดยที่ในปัจจุบันไม่มีการใช้ การ แปลขยายความช่วยให้ผู้สวดมนต์มีความเข้าใจ แก่นแท้บทสวดมนต์ซึ่งเป็นหัวใจแห่ง พระพุทธศาสนา
๘. การฟังธรรม	- ให้ความรู้ (บรรยายธรรม) และทบทวนเนื้อหา หลักคำสอน - ผู้นำกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักธรรมร่วมกับ สมาชิก
๙. การจัดค่ายคุณธรรม	คือการจัดอบรมคุณธรรมโดยใช้หลักสูตรที่กำหนด ๒ วัน ๓ คืน พักค้างแรม โดยมุ่งเน้นหลักธรรมที่ ต้องการให้ทราบกับผู้ที่เข้ารับการอบรม
๑๐. ชีวิตพัฒนาได้ถ้าใจมีศีล	ศีลเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตให้พัฒนา กาย วาจาให้เรียบร้อย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสมาทานศีล ร่วมกันปฏิบัติดีศีล
กิจกรรมชุมชนสร้างสุข	
๑๑. แจกทานผู้ยากไร้รอบวัด	จัดเครื่องยังชีพเป็นชุด ๆ เพื่อมอบให้แก่ชุมชนผู้มี รายได้น้อย รอบ ๆ วัด เดือนละ ๑ ครั้ง โดยมี เจ้าภาพร่วมและองค์กรสนับสนุน
๑๒. จัดอาสาพัฒนาวัด	นัดพบรวมกลุ่มทำกิจกรรม ประชาชนร่วมพัฒนา วัด เดือนละ ๑ ครั้งตามความสมัครใจ
๑๓. ทักชะชีวิต	การดำเนินการปรับตนเพื่ออยู่ร่วมกับชุมชนโดย การเข้าอบรม ด้วยการแนะนำจากวิทยากรพิเศษ

๑๔. เกมชีวิตพิชิตทุกสิ่ง	จัดอบรม แบ่งกลุ่มประสบการณ์ เล่าสู่กันฟัง พร้อมกับให้คำแนะนำการแก้ปัญหาชีวิต
๑๕. พัฒนาชีวิตพลิกวิกฤติเป็นโอกาส	จัดกิจกรรม ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน ปัจจุบันมาเป็นโอกาสในการพัฒนาตนเอง

กิจกรรม	ทำแล้ว	ควรทำ	ไม่ควรทำ
กิจกรรมด้านสถานที่สร้างสุข			
๑. จัดมูรมนิยสถานจัด	✓		
๒. ป้ายประชาสัมพันธ์	✓		
๓. มุมเก็บภาพที่ระลึก		✓	
๔. ต้นไม้พุดได้		✓	
๕. ป้ายปรีศนาธรรมนำชีวิตให้มีค่า		✓	
กิจกรรมบุญสร้างสุข			
๖. รับบาตรในศาลา	✓		
๗. การสวดมนต์	✓		
๘. การฟังธรรม	✓		
๙. การจัดค่ายคุณธรรม		✓	
๑๐. ชีวิตพัฒนาได้ถ้าใจมีศีล		✓	
กิจกรรมชุมชนสร้างสุข			
๑๑. แจกทานผู้ยากไร้รอบวัด		✓	
๑๒. จัดอาสาพัฒนาวัด		✓	
๑๓. ทักชะชีวิต		✓	
๑๔. เกมชีวิตพิชิตทุกสิ่ง		✓	
๑๕. พัฒนาชีวิตพลิกวิกฤติเป็นโอกาส		✓	

นอกจากนี้ การแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาวัด ให้เป็นวัดสร้างสุข

ด้านสถานที่ ผู้วิจัยได้จัดมูมพักผ่อน รมนิยสถาน โดยจัดสร้างชุดโต๊ะหินอ่อนจำนวน ๒๐ ชุด

ไว้สำหรับผู้มาเยือน ผู้มาท่องเที่ยวแสวงบุญได้นั่งพักเป็นจุดพักผ่อน และจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์จำนวน ๑๐ ป้าย บริเวณ พระมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธรบาท และบริเวณโบราณสถานใกล้เคียง

ด้านบุคลากร ได้รายงานต่อเจ้าอาวาสในการวิจัยเรื่องวัดสร้างสุขและมอบหมายงานให้บุคลากรในวัดพระพุทธรบาทปฏิบัติงานตามหน้าที่ ๆ ได้รับมอบหมาย ต่อไป

ด้านงานทั่วไป ขอบข่ายงานของวัดพระพุทธรบาท มีดังนี้ คือ งานด้านการศึกษาพระปริยัติ แผนกธรรม แผนกบาลี งานสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด งานดูแลพระมณฑป งานพิพิธภัณฑสถานแห่งพระพุทธรบาท งานด้านดูแลรักษาความสะอาด งานด้านรักษาความปลอดภัย งานดูแลผลประโยชน์ งานที่กล่าวมานี้ วัดพระพุทธรบาทก็ยังดำเนินตามปกติ เช่นเคย

สรุปองค์ประกอบในการพัฒนาวัดสร้างสุข ด้านสถานที่ ได้ดำเนินการตามหลักสัปปายะคือ ปรับปรุงมุมพักผ่อน รมณีสถาน โดยจัดสร้างชุดโต๊ะหินอ่อนจำนวน ๒๐ ชุด ไว้สำหรับผู้มาเยือน ผู้มาท่องเที่ยวแสวงบุญได้นั่งพักเป็นจุดพักผ่อน และจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์จำนวน ๑๐ ป้าย บริเวณ พระมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธรบาท และบริเวณโบราณสถานใกล้เคียง สภาพแวดล้อม มีการดูแลรักษาความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ เพื่อความเป็นรมณีสถาน เป็นสัปปายะ การพัฒนาด้านบุคลากร พนักงานเจ้าหน้าที่วัด บุคคลเป็นที่สบาย บุคคลสัปปายะ มีปฏิสัมพันธ์กับผู้มาเยือน ผู้มาท่องเที่ยวแสวงบุญ ได้รับการอบรมอยู่ในเกณฑ์ดี อยู่ในระเบียบวินัย ภัตตาคารสัปปายะ มีการพูดจาอ่อนหวานไพเราะ มีมนุษยสัมพันธ์ต้อนรับผู้มาเยือน

๔.๒ การสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาจากการสนทนากลุ่มพบว่า รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาควรดำเนินการดังนี้

ด้านที่ ๑ สภาพแวดล้อมภายในวัด

๑. จัดมูรรมณีสถานในวัดโดยบริเวณเขตพุทธาวาสของวัดพระพุทธรบาท บริเวณพระมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธรบาท จุดโบราณสถาน จัดให้มีจุดพักสำหรับผู้มาเยือน ผู้มาท่องเที่ยวแสวงบุญนมัสการรอยพระพุทธรบาท

๒. มีป้ายประชาสัมพันธ์ โดยจัดทำ ติดป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อบอกประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน และป้ายบอกสถานที่ต่าง ๆ ภายในจุดที่กำหนด

๓. มีมุมเก็บภาพที่ระลึกโดยรักษาความสะอาด เลือกลงสถานที่เหมาะสมภายในวัด จุดสำคัญต่าง ๆ สามารถถ่ายภาพเก็บเป็นความทรงจำได้

๔. ต้นไม้พุทไธ่โดยติดป้ายพุทพจน์ คำสอน คติธรรมที่ต้นไม้โดยใช้ลวดสปริงรัด

๕. มีป้ายปริศนาธรรมนำชีวิตให้มีค่าโดยติดป้ายคำถาม กลอน สุภาษิต บริเวณวัดเพื่อเตือนสติ และเป็นแรงบันดาลใจให้ทำความดี

ด้านที่ ๒ กิจกรรมบุญสร้างสุข

๑. รับบาตรในศาลาโดย โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมคือ ผู้นำกล่าวแสดงตนเป็นพุทธมามกะ จากนั้น กายภาวนามีความพร้อม แลดูเป็นระเบียบสวยงาม หลังจากนั้นตักบาตรด้วยความพร้อมเพียง และเมื่อพระสงฆ์รับบาตรเสร็จแล้วรับประทานอาหารร่วมกัน

๒. การสวดมนต์โดยผู้นำกลุ่มนำกิจกรรมทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นเป็นกิจกรรมที่ใช้ฝึกสติสัมปชัญญะ สวดมนต์แปลขยายความ เป็นการสร้างความเข้าใจที่ถ่องแท้กับเนื้อหาบทสวดเป็นภาษาบาลีที่มีอายุยาวนาน โดยที่ในปัจจุบันไม่มีการใช้ การแปลขยายความช่วยให้ผู้สวดมนต์มีความเข้าใจแก่นแท้บทสวดมนต์ซึ่งเป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา

๓. การฟังธรรมโดยให้ความรู้ (บรรยายธรรม) และทบทวนเนื้อหาหลักคำสอน ผู้นำกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักธรรมร่วมกับสมาชิก

๔. การจัดค่ายคุณธรรมคือการจัดอบรมคุณธรรมโดยใช้หลักสูตรที่กำหนด ๒ วัน ๓ คืน พักค้างแรม โดยมุ่งเน้นหลักธรรมที่ต้องการให้ทราบกับผู้ที่เข้ารับการอบรม

๕. ชีวิตพัฒนาได้ถ้าใจมีศีลโดยศีลเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตให้พัฒนา กายวาจาให้เรียบร้อย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสมาทานศีล ร่วมกันปฏิบัติถือศีล

ด้านที่ ๓ กิจกรรมชุมชนสร้างสุข

๑. แจกทานผู้ยากไร้รอบวัดโดยจัดเครื่องยังชีพเป็นชุด ๆ เพื่อมอบให้แก่ชุมชนผู้มีรายได้น้อยรอบ ๆ วัด เดือนละ ๑ ครั้ง โดยมีเจ้าภาพร่วมและองค์กรสนับสนุน

๒. จัดอาสาพัฒนาวัดโดยนัดพบรวมกลุ่มทำกิจกรรม ประชาชนร่วมพัฒนาวัด เดือนละ ๑ ครั้ง ตามความสมัครใจ

๓. ทักขะชีวิตโดยการดำเนินการปรับตนเพื่ออยู่ร่วมกับชุมชนโดยการเข้าอบรม ด้วยการแนะนำจากวิทยากรพิเศษ

๔. เกมชีวิตพิชิตทุกสิ่งโดยจัดอบรม แบ่งกลุ่มประสบการณ์ เล่าสู่กันฟัง พร้อมกับให้คำแนะนำการแก้ปัญหาชีวิต

๕. พัฒนาชีวิตพลิกวิฤติเป็นโอกาสโดยจัดกิจกรรม ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มาเป็นโอกาสในการพัฒนาตนเอง

ตาราง ๔.๔ รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

ที่	รายการ/ กิจกรรม	ลักษณะกิจกรรม	วัตถุประสงค์กิจกรรม	ผลที่ได้จากกิจกรรม
กิจกรรมด้านสถานที่สร้างสุข				
๑	จัดมูมรมณียสถานจัด	บริเวณเขตพุทธาวาสของวัดพระพุทธบาท บริเวณพระมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธบาท จุดโบราณสถาน จัดให้มีจุดพักสำหรับผู้มาเยือน ผู้มาท่องเที่ยว แสวงบุญ นมัสการ รอยพระพุทธบาท	เพื่อความสวยงามภายในวัด	-วัดมีความสวยงามเป็นระเบียบ
๒	ป้ายประชาสัมพันธ์	จัดทำ ติดป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อบอกประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน และป้ายบอกสถานที่ต่างๆ ภายในจุดที่กำหนด	-เพื่อความสวยงามภายในวัด -รู้จักความเป็นมาของสถานที่ -รู้จักจุดต่างๆ ภายในวัด	-เพื่อความสวยงามภายในวัด -รู้จักความเป็นมาของสถานที่ -รู้จักจุดต่างๆ ภายในวัด
๓	มุมเก็บภาพที่ระลึก	รักษาความสะอาด เลือกสถานที่เหมาะสมภายในวัด จุดสำคัญต่าง ๆ สามารถถ่ายภาพเก็บ	-รักษาความสะอาด เลือกสถานที่เหมาะสมภายในวัด จุดสำคัญต่าง ๆ -สามารถถ่ายภาพเก็บ	-รักษาความสะอาด เลือกสถานที่เหมาะสมภายในวัด จุดสำคัญต่าง ๆ -สามารถถ่ายภาพเก็บ

		เป็นความทรงจำได้	เป็นความทรงจำได้	เป็นความทรงจำได้
๔	ต้นไม้พูดได้	ติดป้ายพุทธพจน์ คำสอน คติธรรมที่ต้นไม้โดยใช้ลวดสปริงรัด	ผู้มาวัดเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา	เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา
๕	ป้ายปริศนาธรรม นำชีวิตให้มีค่า	ติดป้ายคำถาม กลอน สุภาชิต บริเวณวัดเพื่อเตือนสติและเป็นแรงบันดาลใจให้ทำความดี	ผู้มาวัดเข้าใจกลอนสุภาชิต	เข้าใจกลอน สุภาชิต เตือนสติและเป็นแรงบันดาลใจให้ทำความดี
กิจกรรมบุญสร้างสุข				
๖	รับบาตรในศาลา	ขั้นตอนการจัดกิจกรรม - ผู้นำกล่าวแสดงตนเป็นพทธมามกะ - กายภาวนามีความพร้อม แลดูเป็นระเบียบสวยงาม - ตักบาตรด้วยความพร้อมเพียง - เมื่อพระสงฆ์รับบาตรเสร็จแล้วรับประทานอาหารร่วมกัน	เพื่อให้ผู้มาวัดได้ตักบาตรทำบุญรู้จักเสียสละ	ตักบาตรทำบุญรู้จักเสียสละ
๗	การสวดมนต์	- ผู้นำกลุ่มนำกิจกรรมทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นเป็น	-ทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นเป็นกิจกรรมที่ใช้ฝึกสติสัมปชัญญะ	-ทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นเป็นกิจกรรมที่ใช้ฝึกสติสัมปชัญญะ

		กิจกรรมที่ใช้ฝึก สติสัมปชัญญะ - สวดมนต์แปลขยาย ความ เป็นการสร้าง ความเข้าใจที่ถ่องแท้ กับเนื้อหาบทสวดเป็น ภาษาบาลีที่มี อายุยาวนาน โดยที่ ในปัจจุบันไม่มีการใช้ การแปลขยายความ ช่วยให้ผู้สวดมนต์มี ความเข้าใจแก่นแท้ บทสวดมนต์ซึ่งเป็น หัวใจแห่ง พระพุทธศาสนา	-สวดมนต์แปลขยาย ความ เป็นการสร้าง ความเข้าใจที่ถ่องแท้ กับเนื้อหาบทสวดเป็น ภาษาบาลี	-สวดมนต์แปลขยาย ความ เป็นการสร้าง ความเข้าใจที่ถ่องแท้ กับเนื้อหาบทสวดเป็น ภาษาบาลี
๘	การฟังธรรม	- ให้ความรู้ (บรรยาย ธรรม) และทบทวน เนื้อหาหลักคำสอน - ผู้นำกลุ่ม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ หลักธรรมร่วมกับ สมาชิก	-เข้าใจหลักธรรม -แลกเปลี่ยนเรียนรู้ หลักธรรมร่วมกันของ สมาชิก	-เข้าใจหลักธรรม -แลกเปลี่ยนเรียนรู้ หลักธรรมร่วมกันของ สมาชิก
๙	การจัดค่าย คุณธรรม	คือการจัดอบรม คุณธรรมโดยใช้ หลักสูตรที่กำหนด ๒ วัน ๓ คืน พักค้าง แรม โดยมุ่งเน้น หลักธรรมที่ต้องการ	-รู้จักดำเนินชีวิตด้วย หลักธรรม	-รู้จักดำเนินชีวิตด้วย หลักธรรม

		ให้ทราบกับผู้ที่เกี่ยวข้อง รับการอบรม		
๑๐	ชีวิตพัฒนาได้ถ้า ใจมีศีล	ศีลเป็นพื้นฐานของ การดำรงชีวิตให้ พัฒนา กายวาจาให้ เรียบร้อย ผู้เข้าร่วม กิจกรรมสมาทานศีล ร่วมกันปฏิบัติถือศีล	เพื่อให้ใช้ศีลพัฒนา กายวาจาให้เรียบร้อย	ใช้ศีลพัฒนา กายวาจา ให้เรียบร้อย
กิจกรรมชุมชนสร้างสุข				
๑๑	แจกทานผู้ยากไร้ รอบวัด	จัดเครื่องยังชีพเป็น ชุด ๆ เพื่อมอบให้แก่ ชุมชนผู้มีรายได้น้อย รอบ ๆ วัด เดือนละ ๑ ครั้ง โดยมีเจ้าภาพ ร่วมและองค์กร สนับสนุน	-รู้จักเสียสละ -เห็นอกเห็นใจผู้อื่น -รู้จักแบ่งปัน	-รู้จักเสียสละ -เห็นอกเห็นใจผู้อื่น
๑๒	จิตอาสาพัฒนา วัด	นัดพบรวมกลุ่มทำ กิจกรรม ประชาชน ร่วมพัฒนาวัด เดือน ละ ๑ ครั้งตามความ สมัครใจ	-รู้จักเสียสละ -จิตอาสาเพื่อส่วนรวม -บำเพ็ญ สาธารณประโยชน์	-รู้จักเสียสละ -จิตอาสาเพื่อส่วนรวม -บำเพ็ญ สาธารณประโยชน์
๑๓	ทักษะชีวิต	การดำเนินการปรับ ตนเพื่ออยู่ร่วมกับ ชุมชนโดยการเข้า อบรม ด้วยการ แนะนำจากวิทยากร พิเศษ	-เข้าใจการอยู่ร่วมกับ ชุมชน -มีความเข้าใจระหว่าง กัน -เห็นอกเห็นใจกัน	-เข้าใจการอยู่ร่วมกับ ชุมชน -มีความเข้าใจระหว่าง กัน -เห็นอกเห็นใจกัน
๑๔	เกมชีวิตพิชิตทุก	จัดอบรม แบ่งกลุ่ม	-เข้าใจการอยู่ร่วมกับ	-เข้าใจการอยู่ร่วมกับ

	สิ่ง	ประสบการณ์ เล่าสู่กันฟัง พร้อมกับการคำแนะนำการแก้ปัญหาชีวิต	ชุมชน -มีความเข้าใจระหว่างกัน -เห็นอกเห็นใจกัน	ชุมชน -มีความเข้าใจระหว่างกัน -เห็นอกเห็นใจกัน
๑๕	พัฒนาชีวิตพลิกวิกฤติเป็นโอกาส	จัดกิจกรรมยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาเป็นโอกาสในการพัฒนาตนเอง	-รู้จักแก้ปัญหาอย่างมีสติ -แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน - มีความเข้าใจระหว่างกัน -เห็นอกเห็นใจกัน	-รู้จักแก้ปัญหาอย่างมีสติ -แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน - มีความเข้าใจระหว่างกัน -เห็นอกเห็นใจกัน

๔.๓ การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

เสนอรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา โดยมีกิจกรรมที่ได้จากการสังเคราะห์องค์ความรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิคือ

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาจากการสนทนากลุ่มพบว่า รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาควรดำเนินการมี ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านที่ ๑ สภาพแวดล้อมภายในวัด ด้านที่ ๒ กิจกรรมบุญสร้างสุข ด้านที่ ๓ กิจกรรมชุมชนสร้างสุข ผู้วิจัยได้ร่างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ๓ คน รับรอง ยืนยันรูปแบบที่ได้รับพัฒนา หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำไปปรับภูมิทัศน์ภายในวัน และได้ดำเนินกิจกรรมตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำแล้ว ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมและผู้ที่ใช้สถานที่ จำนวน ๔๐๐ คน มีผลการวิจัยดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน จำแนกตามสถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และประสบการณ์ในการเข้าวัดทำบุญต่อสัปดาห์

ตารางที่ ๔.๕ ข้อมูลบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๑๕๘	๓๙.๕
หญิง	๒๔๒	๖๐.๕
อายุ		
๑๓ - ๒๐ ปี	๒๑๕	๕๓.๗๕
๒๑ - ๔๐ ปี	๖๔	๑๖.๐๐
๔๑ - ๖๐ ปี	๘๕	๒๑.๒๕
๖๑ - ปีขึ้นไป	๓๖	๙.๐๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐
อาชีพ		
นักเรียน / นักศึกษา	๒๑๕	๕๓.๗๕
ข้าราชการ / รัฐวิสาหกิจ	๕๐	๑๒.๕๐
พนักงานบริษัทเอกชน	๕๒	๑๓.๐๐
ค้าขาย / ประกอบอาชีพส่วนตัว	๓๘	๐๙.๕๐
เกษตรกร / รับจ้าง	๓๕	๐๘.๗๕
อื่น ๆ	๑๐	๐๒.๕๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐
การศึกษา		
ประถมศึกษา	๕๕	๑๓.๗๕
มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	๒๑๕	๕๓.๗๕
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๓๐	๐๗.๕๐
ปริญญาตรี	๖๔	๑๖.๐๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๓๖	๐๙.๐๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

ประสบการณ์ในการเข้าวัดทำบุญต่อสัปดาห์		
๑ - ๕ ครั้ง	๓๕๕	๘๘.๗๕
๖ - ๑๐ ครั้ง	๔๕	๑๑.๒๕
มากกว่า ๑๐ ครั้งขึ้นไป	-	
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๓ พบว่า ก่อนเข้าร่วมกิจกรรมบุญสร้างสุขส่วนมากเป็นเพศหญิงร้อยละ ๖๐.๕๐ เป็นเพศชายร้อยละ ๓๙.๕๐ โดยส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง ๑๓ - ๒๐ ปี รองลงมา อายุ ๔๑-๖๐ ปี ต่ำสุด ๖๐ ปีขึ้นไป ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษาร้อยละ ๕๓.๗๕ รองลงมาดับปริญญาตรี ร้อยละ ๑๖.๐๐ น้อยที่สุด คือระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่า ร้อยละ ๗.๕๐ ประสบการณ์ในการเข้าวัดทำบุญต่อสัปดาห์ ๑ - ๕ ครั้ง ร้อยละ ๘๘.๗๕ ๖ - ๑๐ ร้อยละ ๑๑.๒๕

ตอนที่ ๒ เกี่ยวกับวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ ด้านสถานที่และด้านกิจกรรม

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของแบบสอบถาม กิจกรรมบุญสร้างสุข ด้านสถานที่ การจัดมณรมณีสถาน รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

(n=๔๐๐)

กิจกรรมบุญสร้างสุข รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	การดำเนินด้านสถานที่จัดมณรมณีสถาน		
	($\bar{X}$)	(S.D)	แปลผล
๑. ฉันมีความสุขกายสุขใจเมื่อเข้าไปอยู่ได้ร่มไม้	๔.๑๑	๐.๗๔	มาก
๒. ฉันภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งได้ดูแลรักษาต้นไม้ที่เกิดขึ้น	๓.๙๘	๐.๗๒	มาก
๓. ความร่มรื่นในวัดทำให้ฉันสุขใจและมีวาจาไพเราะกับผู้อื่น	๔.๖๙	๐.๗๕	มากที่สุด
๔. ฉันยินดีพอใจที่จะพักผ่อนภายใต้ร่มไม้ที่ร่มรื่น	๔.๕๕	๐.๗๘	มากที่สุด
๕. ฉันมีใจชอบฝึกจิตให้เกิดสมาธิในสถานที่ร่มรื่น	๔.๒๑	๐.๗๔	มาก
๖. ฉันเกิดปัญญาเข้าใจชีวิตตามจริงภายใต้ร่มไม้ที่ร่มรื่น	๓.๗๖	๐.๗๐	มาก
รวม	๔.๒๑	๐.๗๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๑ พบว่า รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา กิจกรรมสัปปายะสร้างสุข ด้านสถานที่ การจัดมณเฑียรสถาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ความร่มรื่นในวัดทำให้ฉันสุขใจและมีวาจาไพเราะกับผู้อื่น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๙ รองลงมาคือ ยินดีพอใจที่จะพักผ่อนภายใต้ร่มไม้ที่ร่มรื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๕ น้อยที่สุด คือ เกิดปัญหาเข้าใจชีวิตตามจริงภายใต้ร่มไม้ที่ร่มรื่น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๖

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของแบบสอบถาม กิจกรรมบุญสร้างสุขด้านสถานที่ การจัดปายประชาสัมพันธ์ รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

(n=๔๐๐)

กิจกรรมบุญสร้างสุข รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	การดำเนินงานการจัดปายประชาสัมพันธ์		
	($\bar{X}$)	(S.D)	แปลผล
๑. ฉันสบายใจที่ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามปายประชาสัมพันธ์	๓.๙๘	๐.๗๕	มาก
๒. ฉันภูมิใจที่ติดต่อกับผู้อื่นได้ถูกต้องตามปายประชาสัมพันธ์	๓.๔๙	๐.๘๑	ปานกลาง
๓. ฉันประพฤติตนไม่เสียหายเพราะมีปายชี้แจง	๔.๑๕	๐.๖๙	มาก
๔. ฉันเข้าใจสิ่งต่าง ๆ แล้วเกิดความสุขใจจากปายประชาสัมพันธ์	๔.๕๘	๐.๘๑	ปานกลาง
๕. ฉันเกิดการเรียนรู้หลักธรรมเข้าใจสุขทุกข์ด้วยปายสอนธรรม	๔.๒๐	๐.๗๓	มาก
๖. ปายหลักธรรมทำให้ฉันเกิดปัญญาแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้	๔.๒๗	๐.๗๕	มาก
รวม	๔.๑๑	๐.๗๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๒ พบว่า รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา กิจกรรมสัปปายะสร้างสุข ด้านการจัดปายประชาสัมพันธ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ คือ เข้าใจสิ่งต่าง ๆ แล้วเกิดความสุขใจจากปายประชาสัมพันธ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๘ รองลงมาคือ ปายหลักธรรมทำให้ฉันเกิดปัญญาแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ น้อยที่สุดคือ ภูมิใจที่ติดต่อกับผู้อื่นได้ถูกต้องตามปายประชาสัมพันธ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๙

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของแบบสอบถาม กิจกรรมบุญสร้างสุขด้านกิจกรรม การรับบาตรในศาลา รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

(n=๔๐๐)

กิจกรรมบุญสร้างสุข รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	การดำเนินการด้านการบาตรในศาลา		
	($\bar{X}$)	(S.D)	แปลผล
๑. ให้ทานด้วยการใส่บาตรทำให้ฉันเกิดความอิ่มใจ	๔.๕๑	๐.๘๒	มากที่สุด
๒. ฉันภูมิใจที่ตนเองมีระเบียบวินัยขณะใส่บาตร	๔.๕๕	๐.๗๙	มากที่สุด
๓. ฉันสงบกายสงบวาจาที่ไม่รังแกผู้อื่นขณะใส่บาตร	๔.๖๓	๐.๗๑	มากที่สุด
๔. ฉันมีความอดทน จิตเป็นสมาธิ เกิดความสุขขณะใส่บาตร	๔.๓๒	๐.๖๙	มาก
๕. ฉันใส่บาตรสม่ำเสมอเพราะทำให้เกิดสุข	๔.๔๕	๐.๘๑	มากที่สุด
๖. ขณะใส่บาตรฉันทำจิตให้บริสุทธิ์เป็นอิสระจากความทุกข์ได้	๔.๗๐	๐.๗๒	มากที่สุด
รวม	๔.๕๒	๐.๗๕	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๓ พบว่า รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา กิจกรรมบุญสร้าง รับบาตรในศาลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๒ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ขณะใส่บาตรฉันทำจิตให้บริสุทธิ์เป็นอิสระจากความทุกข์ได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๐ รองลงมาคือ สงบกายสงบวาจาที่ไม่รังแกผู้อื่นขณะใส่บาตร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๓ น้อยที่สุด คือ มีความอดทน จิตเป็นสมาธิ เกิดความสุขขณะใส่บาตร ๔.๓๒

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของแบบสอบถาม กิจกรรมบุญสร้างสุขด้านกิจกรรม การจัดสวดมนต์ รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

(n=๔๐๐)

กิจกรรมบุญสร้างสุข รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	การดำเนินการด้านการสวดมนต์		
	($\bar{X}$)	(S.D)	แปลผล
๑. ฉันภูมิใจที่ตนเองนั่งมีกายตั้งตรง ดำรงสติมั่นขณะสวดมนต์	๔.๘๖	๐.๗๑	มากที่สุด
๒. ขณะสวดมนต์ฉันเกิดปีติใจไม่หยอกล้อรังแกผู้อื่น	๔.๑๕	๐.๖๙	มาก
๓.ฉันภูมิใจที่ได้สวดมนต์เพราะเป็นการให้ความสุขแก่สรรพสัตว์	๔.๖๐	๐.๗๕	มากที่สุด
๔. จิตของฉันเกิดความสงบเบิกบานผ่องใสเมื่อได้สวดมนต์	๔.๕๙	๐.๘๒	มากที่สุด
๕.ฉันชอบสวดมนต์สม่ำเสมอเพราะเป็นคำสอนพระพุทธเจ้า	๔.๔๕	๐.๗๔	มาก
๖. หลักธรรมจากสวดมนต์แปลทำให้ฉันเกิดปัญญานำมาแก้ปัญหาได้	๔.๘๙	๐.๗๑	มากที่สุด
รวม	๔.๕๙	๐.๗๓	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๔ พบว่า รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา กิจกรรมบุญสร้างสุข ด้านการสวดมนต์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๙ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ หลักธรรมจากสวดมนต์แปลทำให้ฉันเกิดปัญญานำมาแก้ปัญหาได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๙ รองลงมาคือ ภูมิใจที่ตนเองนั่งมีกายตั้งตรง ดำรงสติมั่นขณะสวดมนต์ ที่ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๖ น้อยที่สุด คือ ขณะสวดมนต์ฉันเกิดปีติใจไม่หยอกล้อรังแกผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของแบบสอบถาม กิจกรรมบุญสร้างสุขด้านกิจกรรม การฟังธรรม รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

(n=๔๐๐)

กิจกรรมบุญสร้างสุข รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	การดำเนินกิจกรรมด้านการฟังธรรม		
	($\bar{X}$)	(S.D)	แปลผล
๑. ฉันภูมิใจที่ได้ฟังธรรม และได้ให้ส่วนบุญแก่ผู้อื่น	๔.๕๕	๐.๘๑	มากที่สุด
๒. ฉันสุขใจ สงบเบาใจไม่สนทนาขณะฟังธรรม	๔.๖๐	๐.๗๒	มากที่สุด
๓. การฟังธรรมทำให้ฉันเกิดความสุขมีระเบียบวินัยในตนเอง	๔.๔๕	๐.๖๙	มาก
๔. ฉันมีจิตผ่องใส มีจิตเมตตา กรุณา เพราะการได้ฟังธรรม	๔.๖๙	๐.๗๓	มากที่สุด
๕. ฉันเข้าใจเรื่องบาปบุญแล้ว ทำให้ฉันขยันหมั่นเพียรสร้างกุศล	๔.๘๒	๐.๖๙	มากที่สุด
๖. ฉันทำให้บริสุทธิ์จากกิเลสพ้นจากความทุกข์ด้วยการฟังธรรม	๔.๔๘	๐.๘๑	มาก
รวม	๔.๕๙	๐.๗๔	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๕ พบว่า รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา กิจกรรมบุญสร้างสุข ด้านการฟังธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๙ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ เข้าใจเรื่องบาปบุญแล้ว ทำให้ฉันขยันหมั่นเพียรสร้างกุศล ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๒ รองลงมาคือ มีจิตผ่องใส มีจิตเมตตา กรุณา เพราะการได้ฟังธรรม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๙ น้อยที่สุดคือ การฟังธรรมทำให้ฉันเกิดความสุขมีระเบียบวินัยในตนเอง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๕

แสดงให้เห็นว่า รูปแบบวัดสร้างสุข สามารถทำให้ผู้เข้ามาในวัด มีความสุข ตามกรอบสุขภาวะ ๔ ด้าน คือ กาย จิต สังคม และ ปัญญา

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสอบถาม ถามผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา และข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา และนำเสนอข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อ Focus Group Discussion สนทนากลุ่มเฉพาะ และทำการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก ปัญหาและโอกาส (SWOT Analysis) ในการสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาซึ่งได้ผลดังต่อไปนี้

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ใช้ “กิจกรรมสัปปายะสร้างสุข” ด้านสถานที่คือ การจัดมรรณณีสถาน เป็นการ จัดสถานที่พักผ่อน จัดการดูแลเรื่องความสะอาด อาวาสสัปปายะ บริเวณวัดให้มีความร่มรื่น เพื่อสร้างแรงดึงดูด แก่พุทธศาสนิกชนผู้มาเยือนมาท่องเที่ยว แสวงบุญ ทั้งที่เป็นบุคคล และเป็นหมู่คณะ ได้ชื่นชมกับสภาพแวดล้อมที่เป็นสัปปายะ เป็นมรรณณีสถาน ร่มรื่น น่าทัศนา จัดให้มีมุมพักผ่อนบริเวณร่มไม้ น้ำใส ม้านั่งหินอ่อน สำหรับนั่งพัก รวมไปถึงห้องน้ำ ห้องสุขา มีการดูแลสุขภาพความสะอาดสม่ำเสมอ จุดร้านค้า ร้านอาหาร มีการจัดการที่ดี ต้อนรับผู้มาเยือนอย่างมีมนุษยสัมพันธ์ และ การจัดป้ายประชาสัมพันธ์บนพระมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธรบาท พิพิธภัณฑสถาน แห่งพระพุทธรบาทโบราณสถานใกล้เคียง

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ใช้ “กิจกรรมบุญสร้างสุข” ดำเนินกิจกรรม ๓ อย่าง คือ การรับบาตรในศาลา การสวดมนต์ การฟังธรรม

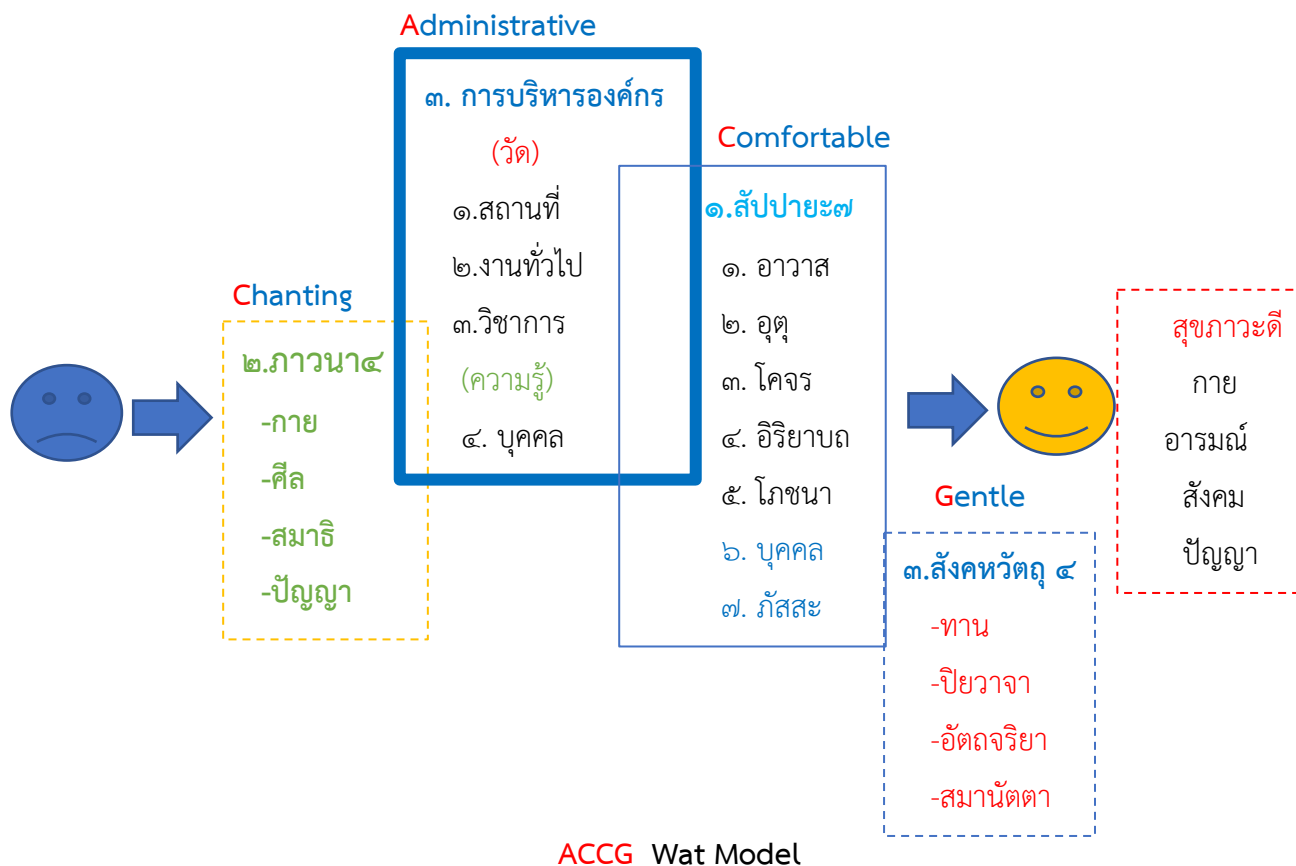
การรับบาตรในศาลา โดยให้ผู้ร่วมกิจกรรม คือ ประชาชนทั่วไป เยาวชน นักเรียน นักศึกษา มีการจัดเตรียมอาหารในการให้ทานที่เพียงพอในการใส่บาตร เป็นความสัปปายะในด้านอาหารสัปปายะ แก่ พระภิกษุ-สามเณร ส่วนที่เหลือก็แจกจ่ายแก่ผู้ร่วมกิจกรรมร่วมกันรับประทาน บูรณาการหลักธรรม สัปปายะ ๗ ภาวนา ๔ และ สังคหวัตถุ ๔ เช่น การไม่พูดคุย (ภัสสะสัปปายะ) การให้ทาน สงเคราะห์ ในสังคหวัตถุ การประพฤติตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น บรรเทาความเห็นแก่ตัวเสียสละ สร้างใจให้เป็นสุข สร้างสังคมให้ร่มเย็น ทั้งยังเพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่บุคคลอันเป็นที่รักล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีคุณ รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนชาวไทยเอาไว้ เป็นการส่งต่อความดีจากรุ่นสู่รุ่นและเป็นการสืบอายุ พระพุทธศาสนา

การสวดมนต์ มีความเป็นสัปปายะ คืออาวาสสัปปายะ ในการช่วยภาวนาให้ได้ผลดี โดยการ ใช้บทสวดมนต์แปล ผู้ร่วมกิจกรรมร่วมกันสวดมนต์ด้วยปียวาจา มีความไพเราะอ่อนหวาน เกิดความ

เคารพในพระสงฆ์ เป็นการบริหารจัดการสร้างความเข้าใจในหลักธรรมคำสอน ผ่านการแปลขยายความของภาษาบาลี ภาษาของพระพุทธเจ้าที่มีอายุยาวนานช่วยให้มีความเข้าใจแก่นแท้แห่งพระพุทธศาสนา

การฟังธรรม ปุคคลสัปปายะ ผู้ร่วมกิจกรรมได้ฟังธรรมกับบุคคลที่แสดงธรรมได้ตรงจิต เมื่อได้ฟังธรรมเข้าใจแล้วเป็นผู้ที่วางตนเหมาะสม เป็นการพัฒนากายให้มีความสงบเรียบร้อย ปัญญาเข้าใจหลักการประพฤติปฏิบัติตน มองโลกตามความเป็นจริง เกิดความสงบสุขเยือกเย็น เป็นวิถีแห่งปัญญาได้นำหลักธรรมไปใช้เพื่อจรรโลงสังคมให้เป็นสุขพร้อมไปด้วยกัน

การสร้างรูปแบบวัดสร้างสุข

ACCG Wat Model

รูปภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

อธิบายโมเดล ACCG Wat Model

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ผลการวิจัยจากข้อ ๔.๒ แสดงให้เห็นว่า การสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา สามารถทำให้ผู้เข้ามาวัดมีความสุขตามกรอบสุขภาวะ ๔ ด้านคือ กาย อารมณ์ สังคม และ ปัญญา สอดคล้องกับ ประเวศ วะสี กล่าวว่า สุขภาวะที่สมบูรณ์ ทั้งทางกาย ทางจิต (อารมณ์) ทางสังคม และปัญญา

สุขภาวะแต่ละด้านอาจมีองค์ประกอบด้านละ ๔ รวมเป็นสุขภาวะ $4 \times 4 = 16$ ดังนี้

สุขภาวะทางกาย ประกอบด้วย ร่างกายแข็งแรง ปลอดภัย มีสัมมาชีพ
 สุขภาวะทางจิต ประกอบด้วย ความดี ความงาม ความสวย ความมีสติ
 สุขภาวะทางสังคม ประกอบด้วย สังคมสุขสัมพันธ์ สังคมเข้มแข็ง สังคมยุติธรรม สังคมสันติ
 สุขภาวะทางปัญญา ประกอบด้วย ปัญญารู้รอบรู้เท่าทัน ปัญญาทำเป็น ปัญญาอยู่ร่วมกันเป็น
 ปัญญาบรรลุอิสรภาพ

ร่างกายแข็งแรงจากการออกกำลังกาย ไม่นำสารพิษเข้าตัว เช่น บุหรี่ เหล้า ยาเสพติด มลพิษ
 ปลอดภัยจากอุบัติเหตุภัยภัย สัมมาชีพช่วยให้มีปัจจัย ๔ ความดี (เช่น เมตตากรุณา การให้อภัย) ความ
 งาม (เช่น ศิลปะและสุนทรียธรรมอื่นๆ) ความสงบ (ได้แก่ สมาธิ) ความมีสติทำให้ทุกอย่างดีขึ้น และม
 ความสุขอย่างยิ่ง

สังคมสุขสัมพันธ์ หมายถึง มีความสัมพันธ์ที่ดีทุกระดับตั้งแต่ในครอบครัวเป็นต้นไป

สังคมเข้มแข็ง หมายถึง การรวมตัวร่วมคิด ร่วมทำ ความเป็นชุมชน และความเป็นประชา
 สังคม

สังคมยุติธรรม หมายถึง มีความยุติธรรมทุกด้าน

สังคมสันติ หมายถึง การที่สามารถแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ป้องกันความรุนแรงได้ มี
 สันติภาพ

ปัญญารู้รอบรู้เท่าทัน ปัญญาทำเป็น ปัญญาอยู่ร่วมกันเป็น ทำให้เกิดสุขภาวะทางกายทางจิต
 และทางสังคม ดังกล่าวข้างต้น และปัญญาที่ลดความเห็นแก่ตัวลง มีอิสรภาพมากขึ้น จนถึงทำให้ถึงที่สุด
 แห่งทุกขโดยสิ้นเชิงเป็นวิมุตติสุขก็ได้

ทั้งหมดรวมกัน ๔ ด้าน ๑๖ ประการ เป็นสุขภาวะที่สมบูรณ์

สุขภาวะเกิดจากการเรียนรู้ที่ถูกต้อง เพื่อการพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน การเรียนรู้ต้องเอาชีวิตเป็น
 ตัวตั้ง ไม่ใช่เอาวิชาเป็นตัวตั้งเยี่ยงการศึกษาโดยทั่วไป ขอให้ผู้อ่านเรียนรู้เพื่อสร้างสุขภาวะทั้ง ๑๖
 ประการ^๓

ACCG Wat Model ในด้านการบริการองค์กร ผู้วิจัยได้รายงานและขออนุญาตเจ้าอาวาสวัด
 พระพุทธบาท สระบุรี เพื่อทำวิจัยการสร้างรูปแบบวัดสร้างสุข ให้วัดพระพุทธบาท เป็นต้นแบบวัดสร้างสุข
 ด้วยสปปายะ ผู้วิจัย ได้บูรณาการ หลักสปปายะ ๗ ภาวนา ๔ สังคหวัตถุ ๔ ดังที่กล่าวมา

^๓ ประเวศ วะสี ศ.นพ., นิตยสารหมอชาวบ้าน, เล่มที่ ๓๕๑ [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.doctor.or.th> [๒๐ มกราคม ๒๕๖๒].

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ คือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวคิดการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ๒. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาในจังหวัดสระบุรี ๓. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขในจังหวัดสระบุรี ผู้วิจัยได้นำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา จากนั้นจึงใช้ “กิจกรรมบุญสร้างสุข” และ “กิจกรรมสปปายะสร้างสุข” กับกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนผู้มาทำบุญที่วัดพระพุทธรบาท โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ จำนวน ๔๐๐ คน สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาในจังหวัดสระบุรี สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

๕.๑.๑ ศึกษาสภาพปัญหาของวัดและแนวคิดการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาในจังหวัดสระบุรี

จุดแข็งของวัดในจังหวัดสระบุรีมีวัดรปฏิบัติมุ่งสู่วิถีการปฏิบัติธรรม มีความสงบ ปราศจากการรบกวน โดยสภาพบริเวณรอบๆ ถือเป็นเขตเมืองมีความเจริญ ไปมาสะดวก สามารถหาพาหนะเดินทางได้ง่าย บรรยากาศในวัดสะอาด สงบ ร่มรื่น โปร่ง ลมพัดเย็นสบาย โคจรคามรอบๆ บริเวณวัดพระพุทธรบาท มีชุมชนร่วมใจพัฒนา ชุมชนนันทปัญญา ชุมชนท้ายพิgul ๑ ชุมชนท้ายพิgul ๒ ชุมชนประชาบำรุง ชุมชนศรีรักษา ชุมชนอินทร์พิทักษ์ ชุมชนภักดีศรี ชุมชนกุ่มก้นทนต์น้ำ ชุมชนอินทรักษาสามัคคี ชุมชนขุนโกลนพัฒนา และ ชุมชนเมืองทอง เป็นที่บิณฑบาต พุทธศาสนิกชนมีความสมัครสมานสามัคคีปรองดอง ต่างมีศรัทธาเลื่อมใสในวัดพระพุทธรบาท และพระภิกษุสงฆ์สามเณรทำบุญใส่บาตร สามารถเลี้ยงพระภิกษุสามเณรตลอดทั้งปี และยังมีการนำภัตตาหารมาทำบุญเลี้ยงพระในบางโอกาส ณ หอฉันโรงครัววัดพระพุทธรบาทอันจัดเป็นศูนย์กลางบำเพ็ญบุญ ทำให้พระภิกษุสามเณรมีปัจจัยสี่ไม่ฝืดเคือง มีรอยพระพุทธรบาท ประดิษฐานอยู่ภายในพระมณฑป ที่ศรัทธาสาธุชนจากที่ต่าง ๆ มากราบนมัสการอยู่เสมอ

จุดอ่อนการจัดสภาพแวดล้อมมีสภาพไม่เอื้อต่อความเป็นสัปปายะ เช่น จุดโบราณสถาน ไม่มีป้ายประชาสัมพันธ์ เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาและเป็นจุดพักผ่อน สำหรับผู้มาแสวงบุญ และ บุคคล การควรได้รับการเพิ่มศักยภาพ การเรียน ชาวบ้านชุมชนรอบวัดกลัวการเปลี่ยนแปลงจะทำลายความเป็นโบราณสถานของวัดพระพุทธบาท ข้อจำกัดในการพัฒนาวัดคือ วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวง มีบริเวณกว้างขวาง อยู่ในการดูแลหน่วยงานของรัฐ คือ กรมศิลปากร การวิเคราะห์โอกาส (Opportunity) มีโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (สาขาวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร) อยู่ภายในวัด มีตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษา ๑ ถึง ๖ ชุมชนโดยรอบเรียบง่าย มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาการแนะนำชักจูง ด้านสาธารณูปโภค มีน้ำประปาไฟฟ้าพร้อม มีเทศบาลอำเภอพระพุทธบาท และคนงานวัดคอยดูแล เช่น การกำจัดขยะการจัดการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติแก่ชุมชนโดยมาจัดในวัดพระพุทธบาท มีการจัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

๕.๑.๒ การสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาในจังหวัดสระบุรีจากการสนทนากลุ่มพบว่ารูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาควรดำเนินการดังนี้

ด้านที่ ๑ สภาพแวดล้อมภายในวัด

๑. จัดมณรมณีสถานในวัดโดยบริเวณเขตพุทธาวาสของวัดพระพุทธบาท บริเวณพระมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธรูป จุดโบราณสถาน จัดให้มีจุดพักสำหรับผู้มาเยือน ผู้มาท่องเที่ยวแสวงบุญ นมัสการรอยพระพุทธรูป

๒. มีป้ายประชาสัมพันธ์ โดยจัดทำ ติดป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อบอกประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน และป้ายบอกสถานที่ต่าง ๆ ภายในจุดที่กำหนด

๓. มีมุมเก็บภาพที่ระลึกโดยรักษาความสะอาด เลือกสถานที่เหมาะสมภายในวัด จุดสำคัญต่าง ๆ สามารถถ่ายภาพเก็บเป็นความทรงจำได้

๔. ต้นไม้พุดได้โดยติดป้ายพุทธพจน์ คำสอน คติธรรมที่ต้นไม้โดยใช้ลวดสปริงรัด

๕. มีป้ายปรีศนาธรรมนำชีวิตให้มีค่าโดยติดป้ายคำถาม กลอน สุภาษิต บริเวณวัดเพื่อเตือนสติและเป็นแรงบันดาลใจให้ทำความดี

ด้านที่ ๒ กิจกรรมบุญสร้างสุข

๑. รับประทานอาหารในศาลาโดย โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมคือ ผู้นำกล่าวแสดงตนเป็นพุทธมามกะ จากนั้น ภาวนามีความพร้อม แลดูเป็นระเบียบสวยงาม หลังจากนั้นตักบาตรด้วยความพร้อมเพียงและเมื่อพระสงฆ์รับบาตรเสร็จแล้วรับประทานอาหารร่วมกัน

๒. การสวดมนต์โดยผู้นำกลุ่มนำกิจกรรมทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นเป็นกิจกรรมที่ใช้ฝึกสติสัมปชัญญะ สวดมนต์แปลขยายความ เป็นการสร้างความเข้าใจที่ถ่องแท้กับเนื้อหาบทสวดเป็นภาษาบาลีที่มีอายุยาวนาน โดยที่ในปัจจุบันไม่มีการใช้ การแปลขยายความช่วยให้ผู้สวดมนต์มีความเข้าใจแก่นแท้บทสวดมนต์ซึ่งเป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา

๓. การฟังธรรมโดยให้ความรู้ (บรรยายธรรม) และทบทวนเนื้อหาหลักคำสอน ผู้นำกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักธรรมร่วมกับสมาชิก

๔. การจัดค่ายคุณธรรมคือการจัดอบรมคุณธรรมโดยใช้หลักสูตรที่กำหนด ๒ วัน ๓ คืน พักค้างแรม โดยมุ่งเน้นหลักธรรมที่ต้องการให้ทราบกับผู้ที่เข้ารับการอบรม

๕. ชีวิตพัฒนาได้ถ้าใจมีศีลโดยศีลเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตให้พัฒนา กายวาจาให้เรียบร้อย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสมาทานศีล ร่วมกันปฏิบัติถือศีล

ด้านที่ ๓ กิจกรรมชุมชนสร้างสุข

๑. แจกทานผู้ยากไร้รอบวัดโดยจัดเครื่องยังชีพเป็นชุด ๆ เพื่อมอบให้แก่ชุมชนผู้มีรายได้น้อย รอบ ๆ วัด เดือนละ ๑ ครั้ง โดยมีเจ้าภาพร่วมและองค์กรสนับสนุน

๒. จิตอาสาพัฒนาวัดโดยนัดพบรวมกลุ่มทำกิจกรรม ประชาชนร่วมพัฒนาวัด เดือนละ ๑ ครั้งตามความสมัครใจ

๓. ทักขะชีวิตโดยการดำเนินการปรับตนเพื่ออยู่ร่วมกับชุมชนโดยการเข้าอบรม ด้วยการแนะนำจากวิทยากรพิเศษ

๔. เกมชีวิตพิชิตทุกสิ่งโดยจัดอบรม แบ่งกลุ่มประสบการณ์ เล่าสู่กันฟัง พร้อมกับให้คำแนะนำการแก้ปัญหาชีวิต

๕. พัฒนาชีวิตพลิกวิกฤติเป็นโอกาสโดยจัดกิจกรรม ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาเป็นโอกาสในการพัฒนาตนเอง

๕.๑.๓ การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

เสนอรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ในจังหวัดสระบุรี รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยากิจกรรมสัปปายะสร้างสุข ด้านสถานที่ การจัดมุขมณีสถาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ความร่มรื่นในวัดทำให้ฉันสุขใจและมีวาจาไพเราะกับผู้อื่น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๙ รองลงมาคือ ยินดีพอใจที่จะพักผ่อนภายใต้ร่มไม้ที่ร่มรื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๕ น้อยที่สุด คือ เกิดปัญหาเข้าใจชีวิตตามจริงภายใต้ร่มไม้ที่ร่มรื่น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๖

รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา กิจกรรมสัปปายะสร้างสุข ด้านการจัดป่ายประชาสัมพันธ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ คือ เข้าใจสิ่งต่างแล้วเกิดความสุขใจจากป่ายประชาสัมพันธ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๘ รองลงมาคือ ป่ายหลักธรรมทำให้

ฉันเกิดปัญหาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ น้อยที่สุดคือ ภูมิใจที่ติดต่อกับผู้อื่น ได้ถูกต้องตามป้ายประชาสัมพันธ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๙

รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา กิจกรรมบุญสร้าง รับบาตรใน ศาลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๒ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ขณะใส่ บาตรฉันทำจิตให้บริสุทธิ์เป็นอิสระจากความทุกข์ได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๐ รองลงมาคือ สงบกาย สงบวาจาที่ไม่รังแกผู้อื่นขณะใส่บาตร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๓ น้อยที่สุด คือ มีความอดทน จิตเป็น สมาน เกิดความสุขขณะใส่บาตร ๔.๓๒

รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา กิจกรรมบุญสร้างสุข ด้านการสวด มนต์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๙ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ หลักธรรมจากสวดมนต์แปลทำให้ฉันเกิดปัญญานำมาแก้ปัญหาได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๙ รองลงมา คือ ภูมิใจที่ตนเองนั่งมีกายตั้งตรง ดำรงสติมั่นขณะสวดมนต์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๖ น้อยที่สุด คือ ขณะสวดมนต์ฉันเกิดจิตใจไม่หยาบกร้านแก่ผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕

รูปแบบวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา กิจกรรมบุญสร้างสุข ด้านการฟัง ธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๙ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ เข้าใจเรื่อง บาปบุญแล้ว ทำให้ฉันขยันหมั่นเพียรสร้างกุศล ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๒ รองลงมาคือ มีจิตผ่องใส มีจิต เมตตากรุณาเพราะการได้ฟังธรรม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๙ น้อยที่สุดคือ การฟังธรรมทำให้ฉันเกิด ความสุขมีระเบียบวินัยในตนเอง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๕

รูปแบบวัดสร้างสุข สามารถทำให้ผู้เข้ามาในวัด มีความสุข ตามกรอบสุขภาวะ ๔ ด้าน เรียกว่า โมเดล ACCG Wat Model เป็นการสร้างรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตาม แนวพุทธจิตวิทยา สามารถทำให้ผู้เข้ามาวัดมีความสุขตามกรอบสุขภาวะ ๔ ด้านคือ กาย อารมณ์ สังคม และ ปัญญา

๕.๒ อภิปรายผล

รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาอภิปรายผลตามประเด็นที่ ศึกษาดังนี้

ประเด็นที่ ๑ สภาพปัญหาของวัดและแนวคิดการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตาม แนวพุทธจิตวิทยาจุดแข็งของวัดในจังหวัดสระบุรีมีวัตรปฏิบัติมุ่งสู่วิถีการปฏิบัติธรรม มีความสงบ ปราศจากการรบกวน โดยสภาพบริเวณรอบๆ ถือเป็นเขตเมืองมีความเจริญ ไปมาสะดวก สามารถหา พาหนะเดินทางได้ง่าย บรรยากาศในวัดสะอาด สงบ ร่มรื่น โปร่ง ลมพัดเย็นสบาย โคจรคามรอบๆ บริเวณวัดพระพุทธบาท มีชุมชนร่วมใจพัฒนา ชุมชนนันทปัญญา ชุมชนท้ายพิบูล ๑ ชุมชนท้ายพิบูล ๒ ชุมชนประชาบำรุง ชุมชนศรีรักษา ชุมชนอินทร์พิทักษ์ ชุมชนภักดีศรี ชุมชนกุ่มก้นท่อน้ำ ชุมชน

อินทรักษาสามัคคี ชุมชนขุนโชนพัฒนา และ ชุมชนเมืองทอง เป็นที่บิณฑบาต พุทธศาสนิกชนมีความสมัครสมานสามัคคีปรองดอง ต่างมีศรัทธาเลื่อมใสในวัดพระพุทธบาท และพระภิกษุสงฆ์สามเณรทำบุญใส่บาตร สามารถเลี้ยงพระภิกษุสามเณรตลอดทั้งปี และยังมีการนำภัตตาหารมาทำบุญเลี้ยงพระในบางโอกาส ณ หอฉันโรงครัววัดพระพุทธบาทอันจัดเป็นศูนย์กลางบำเพ็ญบุญ ทำให้พระภิกษุสามเณรมีปัจจัยสี่ไม่ฝืดเคือง มีรอยพระพุทธบาท ประดิษฐานอยู่ภายในพระมณฑป ที่ศรัทธาสาธุชน จากที่ต่าง ๆ มากราบนมัสการอยู่เสมอ จุดอ่อนการจัดสภาพแวดล้อมมีสภาพไม่เอื้อต่อความเป็นสัปปายะ เช่น จุดโบราณสถานไม่มีป้ายประชาสัมพันธ์ เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาและเป็นจุดพักผ่อนสำหรับผู้มาแสวงบุญ และ บุคคลากรควรได้รับการเพิ่มศักยภาพ การเรียน ชาวบ้านชุมชนรอบวัดกลัวการเปลี่ยนแปลงจะทำลายความเป็นโบราณสถานของวัดพระพุทธบาท ข้อจำกัดในการพัฒนาวัดคือ วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวง มีบริเวณกว้างขวาง อยู่ในการดูแลหน่วยงานของรัฐ คือ กรมศิลปากร การวิเคราะห์โอกาส (Opportunity) มีโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (สาขาวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร) อยู่ภายในวัด มีตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษา ๑ ถึง ๖ ชุมชนโดยรอบเรียงบ่งาย มีศรัทธาต่อพระพุทธรูปการแนะนำชักจูง ด้านสาธารณูปโภค มีน้ำประปาไฟฟ้าพร้อม มีเทศบาลอำเภอพระพุทธบาท และคนงานวัดคอยดูแล เช่น การกำจัดขยะ การจัดการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติแก่ชุมชนโดยมาจัดในวัดพระพุทธบาท มีการจัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร สอดคล้องกับ**วชิระ เพ็งจันทร์** กล่าวไว้ในหนังสือพิมพ์พิมพ์ไทยว่า ปัจจุบันคนไทยหันมาให้ความสนใจเข้าวัดทำบุญกันมากขึ้นเห็นได้จากในช่วงเทศกาลปีใหม่ที่ผ่านมาวัดทั่วประเทศพร้อมใจกันจัดกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปีและมีผู้มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก การเข้าวัดทำบุญหรือร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาถือเป็นมงคลในชีวิตและเป็นก้าวสำคัญในการปรับเปลี่ยนค่านิยม ช่วยสร้างจิตให้เกิดกุศล ก่อเกิดความสุข ช่วยเสริมพลังทางจิตใจให้มีมหาสติ ปัญญาในการพิจารณาพิเคราะห์ถึงสิ่งต่าง ๆ เมื่อความคิดนี้ ทำให้ได้อยู่กับปัจจุบันขณะและกับตนเองได้มากขึ้น สามารถซึมซับนำหลักคำสอนทางศาสนาไปปรับใช้และเปลี่ยนแปลงตนเองในทางที่ดีขึ้น ทางหลักจิตวิทยา เรียกว่าเป็น"การใช้ธรรมะเสริมสร้างพลังสุขภาพจิต" กรมสุขภาพจิตมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เยาวชนได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมทางศาสนา เพื่อนำธรรมะเข้ามาเป็นเครื่องมือพัฒนาสติปัญญาเสริมสร้างพลังสุขจิตและกล่อมเกลาจิตใจ โดยจะมีการจัดกิจกรรมในแบบธรรมะแห่งความสุขที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้วัยรุ่นสามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่น การทำบุญตักบาตรไหว้พระฟังธรรม นั่งสมาธิ หรือการเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา การท่องแดนธรรมในสื่อทางสังคม และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สมัยใหม่ เป็นต้น^๑ และ**พระวีระศักดิ์ ขยธมโม**

^๑ วชิระ เพ็งจันทร์, ธรรมะช่วยเสริมสุขภาพจิตแก้ปัญหาวัยรุ่น, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ออนไลน์ วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๖.

(สุวรรณวงศ์) ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปายะ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล จังหวัดสุราษฎร์ธานี แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปายะ ๗ สำหรับวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) และวัดหรือองค์กรอื่นๆ ผลการวิจัย พบว่า แนวทางการจัดการวัดสันติสุขควรจัดการด้วยหลักสัปายะ ๗ ให้เหมาะสมแก่การเป็นอยู่ร่วมกันและเหมาะสมแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ทั้งในด้านอาคารสถานที่ ด้านการบริหารจัดการการสัญจรทั้งภายในและภายนอกวัด ด้านการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ธรรม ด้านการบริหารจัดการด้านบุคลากรด้านการบริหารจัดการด้านอาหาร ด้านการบริหารจัดการด้านอากาศและสภาพแวดล้อมด้านการบริหารจัดการด้านกิจกรรมและโครงการ ทั้งนี้ ควรมีการวางแผน ควรมีการควบคุมดูแลและสั่งการ ควรกำหนดเป้าหมายและความคุ้มค่า และเหตุปัจจัยอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างการจัดการวัดให้เกิดสันติสุขต่อไป^๒

ประเด็นที่ ๒ รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาจากการสนทนากลุ่มพบว่ารูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาควรดำเนินการดังนี้

ด้านที่ ๑ สภาพแวดล้อมภายในวัด

๑. จัดมณรมณีสถานในวัดโดยบริเวณเขตพุทธาวาสของวัดพระพุทธบาท บริเวณพระมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธรูป จุฑาโบราณสถาน จัดให้มีจุดพักสำหรับผู้มาเยือน ผู้มาท่องเที่ยว แสงบุญ นมัสการรอยพระพุทธรูป

๒. มีป้ายประชาสัมพันธ์ โดยจัดทำ ติดป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อบอกประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน และป้ายบอกสถานที่ต่าง ๆ ภายในจุดที่กำหนด

๓. มีมุมเก็บภาพที่ระลึกโดยรักษาความสะอาด เลือกสถานที่เหมาะสมภายในวัด จุดสำคัญต่าง ๆ สามารถถ่ายภาพเก็บเป็นความทรงจำได้

๔. ต้นไม้พุดได้โดยติดป้ายพุทธพจน์ คำสอน คติธรรมที่ต้นไม้โดยใช้ลวดสลึงรัด

๕. มีป้ายปรีศนาธรรมนำชีวิตให้มีค่าโดยติดป้ายคำถาม กลอน สุภาษิต บริเวณวัดเพื่อเตือนสติและเป็นแรงบันดาลใจให้ทำความดี

ด้านที่ ๒ กิจกรรมบุญสร้างสุข

๑. รับบาตรในศาลาโดย โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมคือ ผู้นำกล่าวแสดงตนเป็นพุทธมามกะ จากนั้น กายภาวนามีความพร้อม แลดูเป็นระเบียบสวยงาม หลังจากนั้นตักบาตรด้วยความพร้อมเพียงและเมื่อพระสงฆ์รับบาตรเสร็จแล้วรับประทานอาหารร่วมกัน

^๒ พระวีระศักดิ์ ชยธมโม (สุวรรณวงศ์), แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปายะ ๗: กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ หน้า ๙๘-๑๑๔ ปีพ.ศ. ๒๕๕๘.

๒. การสวดมนต์โดยผู้นำกลุ่มนำกิจกรรมทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นเป็นกิจกรรมที่ใช้ฝึกสติสัมปชัญญะ สวดมนต์แปลขยายความ เป็นการสร้างความเข้าใจที่ถ่องแท้กับเนื้อหาบทสวดเป็นภาษาบาลีที่มีอายุยาวนาน โดยที่ในปัจจุบันไม่มีการใช้ การแปลขยายความช่วยให้ผู้สวดมนต์มีความเข้าใจแก่นแท้บทสวดมนต์ซึ่งเป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา

๓. การฟังธรรมโดยให้ความรู้ (บรรยายธรรม) และทบทวนเนื้อหาหลักคำสอน ผู้นำกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักธรรมร่วมกับสมาชิก

๔. การจัดค่ายคุณธรรมคือการจัดอบรมคุณธรรมโดยใช้หลักสูตรที่กำหนด ๒ วัน ๓ คืน พักค้างแรม โดยมุ่งเน้นหลักธรรมที่ต้องการให้ทราบกับผู้ที่เข้ารับการอบรม

๕. ชีวิตพัฒนาได้ถ้าใจมีศีลโดยศีลเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตให้พัฒนา กายวาจาให้เรียบร้อย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสมาทานศีล ร่วมกันปฏิบัติถือศีล

ด้านที่ ๓ กิจกรรมชุมชนสร้างสุข

๑. แจกทานผู้ยากไร้รอบวัดโดยจัดเครื่องยังชีพเป็นชุด ๆ เพื่อมอบให้แก่ชุมชนผู้มีรายได้น้อย รอบ ๆ วัด เดือนละ ๑ ครั้ง โดยมีเจ้าภาพร่วมและองค์กรสนับสนุน

๒. จิตอาสาพัฒนาวัดโดยนัดพบรวมกลุ่มทำกิจกรรม ประชาชนร่วมพัฒนาวัด เดือนละ ๑ ครั้งตามความสมัครใจ

๓. ทักขะชีวิตโดยการดำเนินการปรับตนเพื่ออยู่ร่วมกับชุมชนโดยการเข้าอบรม ด้วยการแนะนำจากวิทยากรพิเศษ

๔. เกมชีวิตพิชิตทุกสิ่งโดยจัดอบรม แบ่งกลุ่มประสบการณ์ เล่าสู่กันฟัง พร้อมกับให้คำแนะนำการแก้ปัญหาชีวิต

๕. พัฒนาชีวิตพลิกวิกฤติเป็นโอกาสโดยจัดกิจกรรม ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาเป็นโอกาสในการพัฒนาตนเอง

สอดคล้องกับ**บวชิระ เพ็งจันทร์** กล่าวไว้ในหนังสือพิมพ์พิมพ์ไทยว่า ปัจจุบันคนไทยหันมาให้ความสนใจเข้าวัดทำบุญกันมากขึ้นเห็นได้จากในช่วงเทศกาลปีใหม่ที่ผ่านมามีวัดทั่วประเทศพร้อมใจกันจัดกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปีและมีผู้มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก การเข้าวัดทำบุญหรือร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาถือเป็นมงคลในชีวิตและเป็นก้าวสำคัญในการปรับเปลี่ยนค่านิยมช่วยสร้างจิตให้เกิดกุศล ก่อเกิดความสุข ช่วยเสริมพลังทางจิตใจให้มีสมาธิ สติ ปัญญาในการพิจารณาพิเคราะห์ถึงสิ่งต่าง ๆ เมื่อความคิดนี้ ทำให้ได้อยู่กับปัจจุบันขณะและกับตนเองได้มากขึ้น สามารถซึมซับนำหลักคำสอนทางศาสนาไปปรับใช้และเปลี่ยนแปลงตนเองในทางที่ดีขึ้น ทางหลักจิตวิทยาเรียกว่าเป็น"การใช้ธรรมะเสริมสร้างพลังสุขภาพจิต" กรมสุขภาพจิตมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เยาวชนได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมทางศาสนา เพื่อนำธรรมะเข้ามาเป็นเครื่องมือพัฒนาสติปัญญาเสริมสร้างพลังสุขจิตและกล่อมเกลากิจใจ โดยจะมีการจัดกิจกรรมในแบบธรรมะแห่งความสุขที่

สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้วัยรุ่นสามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่น การทำบุญตักบาตรไหว้พระฟังธรรม นั่งสมาธิ หรือการเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา การท่องเที่ยวธรรมในสื่อทางสังคม และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สมัยใหม่ เป็นต้น^๓ และ**พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์)** ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ: กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหลจังหวัดสุราษฎร์ธานี แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ สำหรับวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) และวัดหรือองค์กรอื่นๆ ผลการวิจัย พบว่า แนวทางการจัดการวัดสันติสุขควรจัดการด้วยหลักสัปปายะ ๗ ให้เหมาะสมแก่การเป็นอยู่ร่วมกันและเหมาะสมแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ทั้งในด้านอาคารสถานที่ ด้านการบริหารจัดการการสัญจรทั้งภายในและภายนอกวัด ด้านการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ธรรม ด้านการบริหารจัดการด้านบุคลากรด้านการบริหารจัดการด้านอาหาร ด้านการบริหารจัดการด้านอากาศและสภาพแวดล้อมด้านการบริหารจัดการด้านกิจกรรมและโครงการ ทั้งนี้ ควรมีการวางแผน ควรมีการควบคุมดูแลและสั่งการ ควรกำหนดเป้าหมายและความคุ้มค่า และเหตุปัจจัยอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างการจัดการวัดให้เกิดสันติสุขต่อไป^๔

และประเด็นที่ ๓ เสนอรูปแบบวัดสร้างสุข สามารถทำให้ผู้เข้ามาในวัด มีความสุข ตามกรอบสุขภาวะ ๔ ด้าน คือ กาย จิต สังคม และ ปัญญา สอดคล้องกับ**พระครูโสภณพุทธารักษ์ (ธมมโร)**, **พระมหาดวงเด่น จิตญาโณ** และ **ชนทอง วัฒนประดิษฐ์** ศึกษาเรื่อง การประยุกต์หลักสัปปายะ ๓๙ เพื่อพัฒนาครูสมาธิรุ่น ๗ สถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขา ๗๓ วัดพระงาม จังหวัดตรัง

๑) หลักสัปปายะ ๗ หมายถึง การสร้างสภาพปัจจัยที่เอื้อต่อการศึกษาปฏิบัติ เอื้อต่อการเป็นอยู่ที่ดีและการพัฒนาครูสมาธิ ให้ได้ผลดี มี ๗ อย่าง คือ อาวาส สถานที่อยู่ โจรที่บิณฑบาตหรือแหล่งอาหารภัสสะเรื่องพูดคุยที่ส่งเสริมการปฏิบัติ บุคคลผู้ที่อยู่ใกล้แล้วจิตผ่องใสสงบมั่นคง โภชนะอาหาร อุตุอุณหภูมิสภาพแวดล้อม และอิริยาบถ เพื่อให้สะดวกและเหมาะสมแก่การปฏิบัติการเรียนรู้ครูสมาธิให้ได้ผล

๒) สภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการปฏิบัติสมาธิของครูสมาธิ ในอดีตมีปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับอาคารสถานที่ และอากาศที่อบอ้าว สถานที่รับประทานอาหารไม่เหมาะสม มีสัตว์เลื้อยภายในวัดรบกวนทำให้การศึกษปฏิบัติของผู้เข้าเรียนไม่ส่งผลให้เกิดสัปปายะ แก่ผู้เรียน

๓) การประยุกต์หลักสัปปายะ ๗ มาใช้ในหลักสูตรครูสมาธิ ส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียนได้ดีขึ้นเจริญก้าวหน้าต่อการเรียนหลักสูตรครูสมาธิ สรุปเป็นโมเดลเพื่อการพัฒนาตามหลักสัปปายะ ๗

^๓ วชิระ เฟื่องจันทร์, **ธรรมะช่วยเสริมสุขภาพจิตแก้ปัญหาวัยรุ่น**, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ออนไลน์ วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๖.

^๔ พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์), **แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗: กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ หน้า ๙๘-๑๑๔ ปีพ.ศ. ๒๕๕๘.**

โดยใช้ชื่อว่า Model's 3 P ประกอบด้วย ๑. Place for Peace คือ สันติสถานที่เื้อทั้งในแง่ของ อาคาร อากาศ การเดินทาง ๒. Person for Peace คือ บุคคลแวดล้อม การสนทนาที่ทำให้จิตใจ สบาย ๓. Power for Peace คือ^๕ และ**พระวีระศักดิ์ ขยธโม (สุวรรณวงศ์)** ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหลจังหวัดสุราษฎร์ธานี แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ สำหรับวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) และวัดหรือ องค์กรอื่นๆ ผลการวิจัย พบว่า แนวทางการจัดการวัดสันติสุขควรจัดการด้วยหลักสัปปายะ ๗ ให้เหมาะสมแก่การเป็นอยู่ร่วมกันและเหมาะสมแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ทั้งในด้านอาคารสถานที่ ด้านการบริหารจัดการการสัญจรทั้งภายในและภายนอกวัด ด้านการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ ธรรม ด้านการบริหารจัดการด้านบุคลากรด้านการบริหารจัดการด้านอาหาร ด้านการบริหารจัดการ ด้านอากาศและสภาพแวดล้อมด้านการบริหารจัดการด้านกิจกรรมและโครงการ ทั้งนี้ ควรมีการ วางแผน ควรมีการควบคุมดูแลและสั่งการ ควรกำหนดเป้าหมายและความคุ้มค่า และเหตุปัจจัยอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างการจัดการวัดให้เกิดสันติสุขต่อไป^๖

๕.๓ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาที่พบว่ารูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา จึงควรนำกิจกรรมบรรจุในแผนกิจกรรมประจำปีของแต่ละวัดทั่วประเทศ ซึ่งแต่ละวัดจะมีการทำ กิจกรรมประจำปีอยู่แล้ว โดยส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เน้นการทำบุญสุนทาน ทำบุญตักบาตร ถวาย สังฆทาน ไหว้พระตามวัดต่างๆ ฟังการบรรยายธรรม ซึ่งผู้แสดงธรรมหรือพระสงฆ์เองก็อาจจะไม่ได้ เข้าใจในผู้ฟังมากนัก การบรรยายของพระผู้ปฏิบัติหน้าที่ผู้นำกลุ่มในวัดทั่วไป จึงควรนำปรับใช้ให้ เหมาะสมกับวัดนั้นๆ โดยกำหนดเป็นนโยบายที่เข้าถึงโดยทั่วถึงกัน นอกจากนี้ในปัจจุบันชาวพุทธนิยม ที่จะถ่ายรูป ดังนั้นการที่วัดสร้างแลนด์มาร์คให้เป็นที่สวยงามมีเอกลักษณ์เฉพาะตนจะดึงดูดชาวพุทธเข้า มาในวัดอีกด้วย ผู้วิจัยมองว่าการที่วัดร่วมกับชุมชนและองค์กรในท้องถิ่นควรมีการวางแผนและ ดำเนินการอย่างเป็นระบบ

^๕ พระครูโสภณพุทธารักษ์ (ธมมโร), พระมหาดวงเด่น รัฐญาโณ และ ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์, การประยุกต์หลักสัปปายะ ๗ เพื่อพัฒนาครูสมาธิรุ่น ๓๙ สถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขา ๗๓ วัดพระงาม จังหวัดตรัง, สาขาวิชาสันติศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^๖ พระวีระศักดิ์ ขยธโม (สุวรรณวงศ์), แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗: กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ หน้า ๙๘-๑๑๔ ปีพ.ศ. ๒๕๕๘.

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. จากผลการศึกษาารูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา การสร้างแลนด์มาร์คเพื่อดึงดูดชาวพุทธเป็นสิ่งที่ควรทำเพื่อให้เกิดการเข้าถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาด้วยและทันยุคสมัยด้วย

๒. จากการศึกษาพบว่าเพื่อนและความสัมพันธ์ในชุมชนมีส่วนสำคัญในรูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาดังนั้นความสัมพันธ์ในชุมชนโดยการจัดให้อย่างเป็นระบบ

๓. พระสงฆ์มีบทบาทารูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาดังนั้นควรศึกษาหลักการทางพระพุทธศาสนา หลักของนิเวศวิทยาและหลักสุนทรียศาสตร์ด้วยเพื่อให้เกิดการบูรณาการร่วมกันกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยาในจังหวัดสระบุรีสู่การท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบนวัตกรรมวิถีโดยเลือกศึกษาตัวแปรอื่นๆ ทั้งตัวแปรทางพุทธจิตวิทยา และตัวแปรทางจิตวิทยาร่วมสมัย

๒. ควรศึกษาการพัฒนาวัดแบบนวัตกรรมวิถีเพื่อการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคแห่งการสร้างแลนด์มาร์ค

๓. ควรการสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาวัดด้วยการสร้างแลนด์มาร์คที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กองสืบทอดมรดก วัดพระธรรมกาย. ปฏิรูปเทศ ๔ สูตรสำเร็จการบริหารวัด. บริษัท เพาเวอร์พริ้นท์ จำกัด. ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๔.

กองพุทธศาสนสถาน. คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานกองพุทธศาสนสถาน. สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

_____. คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานกองพุทธศาสนสถาน. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ๓๐ กันยายน ๒๕๕๔.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘.

คณินันท์ จันทบุตร. ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่าอานาชาติ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. สกศ. กรุงเทพมหานคร: บ.พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.

ดลฤดี สุวรรณศิริ. การสังเคราะห์ว่าด้วยความคิดเรื่องความสุขของนักคิดและนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออก. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔.

เดมศักดิ์ คทวนิช. จิตวิทยาทั่วไป General Psychology. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๖.

บุญเลิศ เสนานนท์. ประวัติวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร. กรุงเทพมหานคร: บริษัทศรีอนันต์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ). ธรรมปริทรรศน์, พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระพุทธวรญาณ. ธรรมญาณนิพนธ์ ๑๐๐ ปี พระพุทธวรญาณ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

พุทธทาส อินทปัญโญ. สุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่งความทุกข์. ธรรมบรรยาย ภาควิชาขุขุชา. แสดง ณ สวนโมกขพลาราม ไซยา ๑๐ เมษายน ๒๕๒๕. จัดพิมพ์โดย กองทุนสืบทอดพระพุทธศาสนา

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ กองทุนห้องสมุดศาลาจำปรีดน์ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ กองทุน
เสถียรธรรมสถาน.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙.
กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **หลักแม่บทของการพัฒนาตน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **พุทธธรรมฉบับปรับขยาย พุทธธรรมประดิษฐาน ๒๖ ศตวรรษกาล พ.ศ. ๒๕๕๕**.

มานพ พลไพรินทร์. **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ หมวด
๓-๔ ว่าด้วยเรื่องวัดและว่าด้วยเรื่องเจ้าอาวาส ในมาตรา ๕-๑๙.

_____. **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, กฎมหาเถรสมาคม, ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่าด้วย**
การแต่งตั้งและถอดถอนไวยาวัจกร.

มุกดา ศรียงค์ และคณะ. **จิตวิทยาทั่วไป General Psychology Pc103**. ภาควิชาจิตวิทยา. คณะ
ศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วศิน อินทสระ. **“สุทธิตะผู้สร้างอารามเซตวัน”**. ในพระอานนท์พุทธอนุชา. พิมพ์ครั้งที่ ๙.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต และคนอื่นๆ. **คู่มือการวัดความสุขด้วยตนเอง (HAPPINOMETER: The
Happiness Self Assessment)**/ พิมพ์ครั้งที่ ๑. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและ
สังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕.

สมเด็จพระพรยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๔๗. อัดสำเนา.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๓**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ม.ป.ป..

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). **วัดสร้างสุขโลกแห่งสปปายะ**.
กรุงเทพมหานคร โครงการวัดสร้างสุข สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๕๙.

_____. **วัดสร้างสุข โลกแห่งสปปายะ**. กรุงเทพมหานคร โครงการวัดสร้างสุข สมาคมส่งเสริม
เทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๕๙.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ประวัติศาสตร์นา**. กรุงเทพมหานคร: บ.รวมสาสน์, ๒๕๔๐.

สุรพล ไกรสรารุฒิ. **ความสุขทุกมิติตามหลักพระพุทธศาสนา**. สำนักบริหารศิลปวัฒนธรรม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พฤศจิกายน พ.ศ.
๒๕๕๖.

(๒) บทความ วารสาร:

กนกลักษณ์ เจษวรรณ์, ทิพาพันธุ์ สังฆะพงษ์ และ รัตนา ปานเรียนแสน. ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ: กรณีศึกษาคณะแพทยศาสตร์วชิรพยาบาลมหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช.

วารสารวิจัยและพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๙.

กรกฎ โอภาสเจริญมงคล. การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร : จากยุคก่อตั้งสู่อนาคต. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. **วารสารวิทยบริการ** ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๕.

เกศรา สว่างวงศ์. ความสุขผ่านมุมมองของพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง.** ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๖.

ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์ และคณะ. มาสร้างองค์กรแห่งความสุขกันเถอะ. ศูนย์องค์กรสุขภาวะ (Happy Workplace Center). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). **โรงพิมพ์บริษัทสองขาครีเอชั่น จำกัด,** ๒๕๕๖.

ถวิลวดี บุรีกุล. การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ.เอกสารประกอบการศึกษาดูงาน ของ คณะกรรมการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา วันอังคาร ที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๑ ณ สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑.

นิภาภัทร อยู่พุ่ม. พุทธจิตวิทยากับพัฒนาชีวิตและสังคมไทย. **วารสารสถาบันวิจัยพินลธรรม.** ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗.

พระครูธรรมธรรชิต คุณวโร. การพัฒนาความสุขในพุทธธรรม. **วารสารศึกษาศาสตร์.** มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มีนาคม, ๒๕๕๖.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร, สายชล ปัญญชิต. รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา. **Veridian E-Journal.** มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย. สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม-เมษายน ๒๕๕๘.

พระราชวรเมธี, ดร. และคณะ. แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐-๒๕๖๔ “การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ”.

พระวีระศักดิ์ ชยธมโม (สุวรรณวงศ์).แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปายะ ๗: กรณี ศึกษา วัดธารน้ำไหล จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์** มจร. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒, ๒๕๕๘.

ยุพาวรรณ ทองตะนูนาม, ดวงเนตร ธรรมกุล, อัจฉรา ประเสริฐสิน, จริญญา ชื่นศิริมงคล และศิริพร ครุฑทากาศ. **วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๘.

อาภาพร ประนิสสอน พรรัตน์ แสดงหาญ และอภิญา อิงอาจ. “ความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินงานเพื่อสร้างองค์กรสุขภาวะกับความสุขในการทำงานระดับองค์กรตามความคิดเห็นของผู้บริหารฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ในโรงแรมภาคตะวันออก”. **วารสารการจัดการธุรกิจมหาวิทยาลัยบูรพา** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑, ๒๕๖๐.

อำนาจ บัวศิริ. **อดีตรองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. บรรยายพิเศษ**. ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

อุณเฑาะว์ สิงห์คำ, นื่องเล็ก คุณวรดิศย์. กระบวนการและผลของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธ. **วารสารสมาคมนักวิจัย** ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม – เมษายน, ๒๕๕๗.

(๓) วิทยานิพนธ์:

พระครูโสภณพุทธารักษ์ (ธมมโรโส), พระมหาดวงเด่น จิตญาโณ และชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์. **การประยุกต์หลักสัปปายะ ๗ เพื่อพัฒนาครูสมาธิรุ่น ๓๙ สถาบันพลังจิตตานุภาพสาขา ๗๓ วัดพระงาม จังหวัดตรัง**. สาขาวิชาสันติศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระมหาวัชร สิริมงคล (มาตรา). "การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

อัคนันท์ อริยศรีพงษ์, กมลาศ ภูวนาธิพงษ์. รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม และจิตวิทยาเชิงบวกที่มีต่อสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธของครอบครัวในชุมชนอาคารสูง เขตกรุงเทพมหานคร. **รายงานการวิจัย**. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

กระทรวงวัฒนธรรม. **วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี**. ออนไลน์. แหล่งที่มา: https://www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=423

กฤษมันต์ วัฒนานรงค์. **กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Processes)**. ไทยรัฐ. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/content/270870> 25 มี.ย. 2555 ๑๐ มี.ย. ๒๕๖๑.

เจษฎา โชคดำรงสุข อธิบดีกรมสุขภาพจิต. **บทความด้านสุขภาพจิต: กรมสุขภาพจิต ขวนคนไทย สร้างสุขด้วยตัวเอง.** ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://www.dmh.go.th/news/view.asp?id=1176> ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๖.

ไซต์กูเกิ้ล **ความสุขของพุทธทาส.** ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/sdsathapat1/khwam-sukh-khxng-phuthth-thas>

เทศบาลเมืองพระพุทธรบาท สระบุรี. **สภาพและข้อมูลพื้นฐาน ลักษณะทางสังคม.** ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://www.praphutthabat.go.th/general3.php>

บ้านท่าลาด. **ความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา.** ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://baanthalad.blogspot.com/2013/06/blog-post.html> ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

_____. **ความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา.** ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://baanthalad.blogspot.com/2013/06/blog-post.html> ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

บีบีซีดอทคอมภาษาไทย. **BBC NEWS Thai International ผลวิจัยเผยอารมณ์ด้านลบก็ทำให้มีความสุขได้.** ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://www.bbc.com/thai/international-40933267>. 15 สิงหาคม 2017

บทความพิเศษ : **๔ ความสุข ที่ทุกคนต้องมี.** เผยแพร่: ๙ ม.ค. ๒๕๕๕. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/dhamma/detail/9550000001117>

พุทธะดอทคอม. **ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์.** ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://www.phuttha.com> พระสงฆ์/ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์/สัปายะ๗ ๑๓ ก.ค. ๒๕๖๐.

สัปายะ-๗. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://www.phuttha.com/พระสงฆ์/ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์/สัปายะ-๗>

ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://www.phuttha.com/ศาสนสถาน/วัด/ความหมายของวัด> ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

พระธรรมปิฎก. **พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขให้แก่โลก.** ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/kaanlearning> ๑๐ ต.ค. ๒๕๖๐.

พระธรรมปิฎก. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๔๖. ออนไลน์. แหล่งที่มา: http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=186

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. **'พุทธศึกษา' สืบสานการสร้างสุขที่ยั่งยืน.** ๒๒ พ.ค. ๕๖ ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://campus.sanook.com/1369105/>

พระพรหมบัณฑิต **'พุทธศึกษา' สืบสานการสร้างสุขที่ยั่งยืน.** ๒๒ พ.ค. ๕๖ ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://campus.sanook.com/1369105/>

- มันตรา ธรรมบุศย์. จิตวิทยาสำหรับครู (Psychology for Teachers). ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/psychologybkc1/> ๑๐ .คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มิถุนายน ๒๕๖๑.
- ภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด. ออนไลน์. แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=1640&articlegroup_id=307/ ๑๓ ก.ค. ๒๕๖๐.
- วชิระ เพ็งจันทร์. ธรรมะช่วยเสริมสุขภาพจิตแก้ปัญหาวัยรุ่น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://www.thaihealth.or.th/Content/3154-๑๑> มีนาคม ๒๕๕๖.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. วัดพระพุทธรูปมหาวิหาร. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดพระพุทธรูปมหาวิหาร>, ๒๕๖๐.
- สารานุกรมเสรี. วัด. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัด> ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สาธิต ฤกษ์ห่วย, ศ.ดร. สังคมไทยกับการบริหารการส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมการพัฒนาสังคม. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://issuu.com/sukulanunt/docs/> ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.
- หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์. อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ สร้างการทำงานให้เป็นสุข. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://www.thaihealth.or.th/Content/31022-> สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๙.
- อะริยา เลาสุริโยธิน. (ม.ป.ป.). วิชาจิตวิทยาร่วมสมัย. มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. ออนไลน์. แหล่งที่มา: elearning2.utcc.ac.th/officialtcu/econtent/hg020/loadlesson1.pdf
- อัปสรสิริ เอี่ยมประชา. เอกสารประกอบการสอนวิชาจิตวิทยาทั่วไป GS101 (General Psychology). ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://eu.lib.kmutt.ac.th/elearning/Courseware/SSC231/content.html> คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Primary Sources

Rhys Davids, Caroline A. F. *A Buddhist Manual of Psychological Ethics (Dhamma Sangani)*. 4th ed. London: Pali Text Society, 1993.

2. Secondary Sources

(I) Books:

Aronson, Harvey B. **Buddhist Practice on Western Ground : Reconciling Eastern Ideals and Western Psychology**. MASS: Shambhala, 2004.

Brennan, James F. **History and Systems of Psychology**. 3rd ed. NJ: Prentice-Hall International, Inc., 1991.

Maslow, A.H. **Motivation and Personality**. New York: Harper and Row, 1954.

Weiten, Wayne. **Psychology Themes and Variations**. Belmont, C.A. Brooks/Cole Publishing Co., 1989.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง : รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา

คำชี้แจง : แบบสอบถามเพื่อการวิจัยฉบับนี้ จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษา รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง สำหรับเป็นข้อมูลและเป็นแนวทางสำหรับผู้วิจัย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการวางแผน พัฒนา และปรับปรุงการพัฒนาวัดสร้างสุขให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อมูลที่ได้จะแปลผลการวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลวิจัยฉบับนี้เป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้นไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่านหรือหน่วยงานของท่าน แต่ประการใด แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เกี่ยวกับวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ จำแนกตามกิจกรรม ๕ ด้าน ได้แก่ มุขมณีนียสถาน การจัดปายประชาสัมพันธ์ การรับบาตรในศาลา การสวดมนต์ การฟังธรรม มีระดับความเห็นดังนี้

ระดับ ๕ หมายถึง มีความสุขมากที่สุด

ระดับ ๔ หมายถึง มีความสุขมาก

ระดับ ๓ หมายถึง มีความสุขปานกลาง

ระดับ ๒ หมายถึง มีความสุขน้อย

ระดับ ๑ หมายถึง มีความสุขน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดีและขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(พระมหาเสถียร สุวโจ)

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ ที่ตรงกับความจริงของท่าน

๑. เพศ

☐ ๑. ชาย

☐ ๒. หญิง

๒. อายุ

☐ ๑. ต่ำกว่า ๒๐ ปี

☐ ๒. ๒๐ - ๓๐ ปี

☐ ๓. ๓๑ - ๔๐ ปี

☐ ๔. ๔๑ - ๕๐ ปี

☐ ๕. ๕๑ - ๖๐ ปี

☐ ๖. ๖๑ ปีขึ้นไป

๓. อาชีพ

☐ ๑. นักเรียน/นักศึกษา

☐ ๒. ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ

☐ ๓. พนักงานบริษัทเอกชน

☐ ๔. ค้าขาย/ประกอบอาชีพส่วนตัว

☐ ๕. เกษตรกร/รับจ้าง

☐ ๖. อื่น ๆ

๔. การศึกษา

☐ ๑. ประถมศึกษา

☐ ๒. มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า

☐ ๓. อนุปริญญาหรือเทียบเท่า

☐ ๔. ปริญญาตรี

☐ ๕. สูงกว่าปริญญาตรี

๕. ประสบการณ์ในการเข้าวัดทำบุญ ต่อสัปดาห์

☐ ๑. ๑ - ๕ ครั้ง

☐ ๒. ๖ - ๑๐ ครั้ง

☐ ๓. มากกว่า ๑๐ ครั้ง ขึ้นไป

ตอนที่ ๒ เกี่ยวกับวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะ ด้านสถานที่และกิจกรรม

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างท้ายข้อความแสดงการสร้างสุขที่ท่านคิดว่า
เหมาะสมตรงกับสภาพจริง

ข้อ	วัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา	๕	๔	๓	๒	๑
	ด้านสถานที่					
๑	ฉันมีความเย็นกายสุขใจเมื่อเข้าไปอยู่ใต้ร่มไม้					
๒	ฉันภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งได้ดูแลรักษาต้นไม้ที่ให้เกิดความร่มรื่น					
๓	ความร่มรื่นในวัดทำให้ฉันสุขใจและมีวาจาไพเราะกับผู้อื่น					
๔	ฉันยินดีพอใจที่จะพักผ่อนภายใต้ร่มไม้ที่ร่มรื่นสม่ำเสมอ					
๕	ฉันอิ่มใจชอบฝึกจิตให้เกิดสมาธิในสถานที่ที่ร่มรื่น					
๖	ฉันเกิดปัญญาเข้าใจชีวิตตามจริงภายใต้ร่มไม้ที่ร่มรื่น					
	ปายประชาสัมพันธ์					
๗	ฉันสบายใจที่ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามปายประชาสัมพันธ์					
๘	ฉันภูมิใจที่ติดต่อกับผู้อื่นได้ถูกต้องตามปายประชาสัมพันธ์					
๙	ฉันประพฤติตนไม่เสียหายเพราะมีปายชี้แจง					
๑๐	ฉันเข้าใจสิ่งต่าง ๆ แล้วเกิดความสุขจากปายประชาสัมพันธ์					
๑๑	ฉันเกิดการเรียนรู้หลักธรรมเข้าใจสุขทุกข์ด้วยปายสอนธรรม					
๑๒	ปายหลักธรรมทำให้ฉันเกิดปัญญาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้					
	การรับบาตรในศาลา					
๑๓	ให้ทานด้วยการใส่บาตรทำให้ฉันเกิดความอิ่มใจ					
๑๔	ฉันภูมิใจที่ตนเองมีระเบียบวินัยขณะใส่บาตร					
๑๕	ฉันสงกายสงวาจาที่ไม่รังแกผู้อื่นขณะใส่บาตร					
๑๖	ฉันมีความอดทน จิตเป็นสมาธิ เกิดความสุขขณะใส่บาตร					
๑๗	ฉันใส่บาตรสม่ำเสมอเพราะทำให้เกิดสุข					
๑๘	ขณะใส่บาตรฉันทำจิตให้บริสุทธิ์เป็นอิสระจากความทุกข์ได้					
	การสวดมนต์					
๑๙	ฉันภูมิใจที่ตนเองนั่งมีกายตั้งตรง ดำรงสติมั่นขณะสวดมนต์					
๒๐	ขณะสวดมนต์ฉันเกิดปีติใจไม่หยอกล้อรังแกผู้อื่น					
๒๑	ฉันภูมิใจที่ได้สวดมนต์เพราะเป็นการให้ความสุขแก่สรรพสัตว์					
๒๒	จิตของฉันเกิดความสุขเบิกบานผ่องใสเมื่อได้สวดมนต์					

๒๓	ฉันชอบสวดมนต์สม่ำเสมอเพราะเป็นคำสอนพระพุทธเจ้า					
๒๔	หลักธรรมจากสวดมนต์แปลทำให้ฉันเกิดปัญญานำมาแก้ปัญหาได้					
	การฟังธรรม					
๒๕	ฉันภูมิใจที่ได้ฟังธรรม และได้ให้ส่วนบุญแก่ผู้อื่น					
๒๖	ฉันสุขใจ สงบวาจาไม่สนทนาขณะฟังธรรม					
๒๗	การฟังธรรมทำให้ฉันเกิดความสุขมีระเบียบวินัยในตนเอง					
๒๘	ฉันมีจิตผ่องใส มีจิตเมตตากรุณาเพราะการได้ฟังธรรม					
๒๙	ฉันเข้าใจเรื่องบาปบุญแล้ว ทำให้ฉันขยันหมั่นเพียรสร้างกุศล					
๓๐	ฉันทำให้บริสุทธิ์จากกิเลสพ้นจากความทุกข์ด้วยการฟังธรรม					

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

๓.๑ ด้านสถานที่ ความร่มรื่น และป้ายประชาสัมพันธ์

.....

.....

.....

.....

๓.๒ ด้านกิจกรรม การใส่บาตร การฟังธรรม และการสวดมนต์

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๓๗๑๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

www.mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
เรียน คุณจิราภรณ์ อินพรหม

ด้วย พระมหาเสถียม สุวโจ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุข ด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา : Monastery Development Model for Creating Happiness with Sapaya Things according to Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันพุธที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ หอประชุมสงฆ์วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวัฒน์ ศรีศรีรอด)

ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๓๑๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

www.mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

เรียน คุณอรพรรณ วรรณกุล

ด้วย พระมหาเสงี่ยม สุวโจ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำคุณิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา : Monastery Development Model for Creating Happiness with Sapaya Things according to Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันพุธที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ หอประชุมสงฆ์วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๓๑๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
เรียน คุณเบญจรัตน์ วงษ์ประยูร

ด้วย พระมหาเสงี่ยม สุวโจ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุข ด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา : Monastery Development Model for Creating Happiness with Sapaya Things according to Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันพุธที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ หอประชุมสงฆ์วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวัฒน์ ศรีศรีเรือง)

ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๗๑๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

www.mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอร้องเรียนเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

เรียน คุณปรีดา กรรณเกตุแก้ว

ด้วย พระมหาเสถียร สุวโจ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุข ด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา : Monastery Development Model for Creating Happiness with Sapaya Things according to Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอร้องเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันพุธที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ หอประชุมสงฆ์วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๗๑๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
 เรียน นางเกสร ชุมทรัพย์

ด้วย พระมหาเสถียร สุวโจ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุข ด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา : Monastery Development Model for Creating Happiness with Sapaya Things according to Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันที่พุธที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ หอประชุมสมเด็จพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๓๑๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

www.mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

เรียน คุณสมเจต ยิ้มแย้ม

ด้วย พระมหาเสงี่ยม สุวโจ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุข ด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา : Monastery Development Model for Creating Happiness with Sapaya Things according to Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันพุธที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ หอประชุมสงฆ์วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวัน เวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๓๑๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
 เรียน คุณธัญลักษณ์ หัสดี

ด้วย พระมหาเสถียม สุวโจ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุข ด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา : Monastery Development Model for Creating Happiness with Sapaya Things according to Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันพุธที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ หอประชุมสงฆ์วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๓๓๓

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
 เรียน คุณมาลี ดวงวิเชียร

ด้วย พระมหาเสงี่ยม สุวโจ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุข ด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา : Monastery Development Model for Creating Happiness with Sapaya Things according to Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันพุธที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ หอประชุมสงฆ์วัดพระพุทธบาทารามวรวิหาร อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีศรีเรือง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๗๑๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
 เรียน คุณคมเพชร ใบอุดม

ด้วย พระมหาเสถียม สุวโจ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุข ด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา : Monastery Development Model for Creating Happiness with Sapaya Things according to Buddhist Psychology

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดสร้างสุขด้วยสัปปายะตามแนวพุทธจิตวิทยา” ในวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ หอประชุมสงฆ์วัดพระพุทธบาทารามวรวิหาร อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ตามวันเวลา และสถานที่ ดังกล่าวข้างต้น

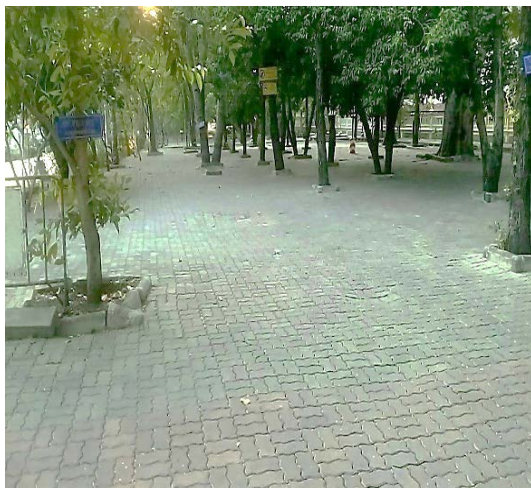
ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ภาคผนวก ค

ภาพกิจกรรมสัปดาห์สร้างสุข และกิจกรรมบุญสร้างสุข

กิจกรรมสัปดาห์สร้างสุข การจัดมุมรมณียสถาน

การจัดป้ายประชาสัมพันธ์

ก่อนติดป้าย (Before)

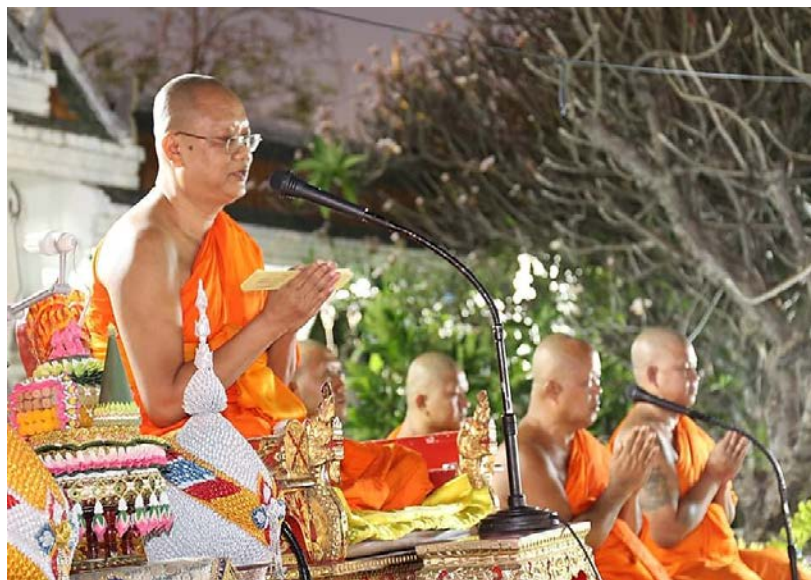
หลังติดป้าย (After)

กิจกรรมบุญสร้างสุข
การรับบาตร-การสวดมนต์

การฟังธรรม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระมหาเสถียม สุวโจ นามสกุล มณีวงษ์
สถานที่เกิด	: บ้านคอกกระปือ ต.โคกกระเทียม อ.เมืองลพบุรี จ.ลพบุรี วันศุกร์ที่ ๗ เมษายน ๒๕๑๐ ตรงกับแรม ๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะเมีย
การศึกษา	: เปรียญธรรม ๙ ประโยค พ.ศ.๒๕๔๙ ครุศาสตรบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยราชภัฏ ลพบุรี รุ่นที่ ๑ พ.ศ.๒๕๔๖ ครุศาสตรมหาบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน) มหาวิทยาลัยราชภัฏ ลพบุรี รุ่นที่ ๔ พ.ศ.๒๕๕๐
อุปสมบท	: วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๓๖
สังกัด	: วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี
หน้าที่	: เจ้าคณะอำเภอวังม่วง : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร : พระวินยาธิการประจำอำเภอวังม่วง : พระธรรมทูตประจำอำเภอวังม่วง : พระปริยัติธรรมประจำอำเภอวังม่วง : ครูสอนศีลธรรมประจำโรงเรียนจรัสวิทยา
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี โทรศัพท์ ๐๖๒-๖๒๙๙๑๕๒